

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN
ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE
BEDENSEL VE RUHSAL HASTALIKLAR
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yunus ALICI

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Murat KACIROĞLU
2018
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.

ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE
BEDENSEL VE RUHSAL HASTALIKLAR ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yunus ALICI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

ERZURUM-2018

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Erzurum Teknik Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Teziminsüreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma başvurusunda bulunmadığım takdirde tezimin tamamının her yerden erişime açılmasında sakınca yoktur.

Yunus ALICI

28.06.18

ONAY

Yunus ALICI tarafından hazırlanan "*Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Öykülerinde Bedensel ve Ruhsal Hastalıklar Üzerine Bir İnceleme*" adlı bu çalışma 22.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oy birliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim* dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI

(Başkan)

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Servet TİKEN

(Jüri Üyesi)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. 22/06/18

Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Enstitü Müdürü

*Uzak, çok uzağız şimdi ışıktan
Çocuk sesinden, gül ve sarmaşıktan
Dönmeyen gemiler oldu açıktan
Adımızı soran, arayan var mı*

Ahmet Hamdi TANPINAR

ÖN SÖZ

Ahmet Hamdi Tanpınar; şair, romancı, hikâyeci, denemeci, edebiyat tarihçisi, münekkit, çevirmen ve üniversite hocası gibi birçok vasfı bünyesinde barındıran, Türk düşünce dünyasının mühim entelektüellerinden biridir. Türk edebiyatının en önemli simalarından olan Tanpınar, nicelik bakımından çok fazla edebî eser vermemiş olsa da nitelik bakımından zengin çalışmalarıyla birçok makale, bildiri, kitap ve lisansüstü teze konu olmuş; eleştirmenlerin ilgisini çekmiştir. Bu durum, onun *bir gün bana dönecekler* sözünün havada kalmadığını; yakındığı ve serzenişte bulunduğu sükût suikastından sağ çıktığını göstermektedir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Öykülerinde Bedensel ve Ruhsal Hastalıklar Üzerine Bir İnceleme isimli bu çalışma, Tanpınar'ın roman ve öykülerinde yer tutan hastalıkları tematik açıdan incelemeye dayanmaktadır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve kendisini sürekli güncelleyen, hayatiyeti riske atan, yaşamı girdabına alan, sağlığa aykırı bir olgu olan 'hastalık', okuyucu için daima ilgi odağı olmuştur. Bu durum, normal olanın değil de anormal olanın cazibesıyla ilişkilidir. Normal dışılığı bünyesinde barındıran hastalık, bu bakımdan her zaman sanatçıların ilgisini çekmiştir.

Yazarlar hayatın önemli bir tarafı olan hastalıklara eserlerinde az ya da çok yer verir. Türk edebiyatında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halit Ziya Uşaklıgil, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa gibi yazarlar hastalık temi denildiğinde diğer yazarlara nispeten öne çıkarlar. Burada şunu belirtmek gerekir ki, mezkûr yazarların eserlerinde yer alan rahatsızlıklar daha çok bedensel hastalıklardır.

Hayatı boyunca çeşitli ruhsal ve bedensel hastalıklarla mücadele eden Tanpınar, eserlerinde hastalık temini işleyen yazarlar arasındadır. Onun kurgusal dünyada yarattığı kişileri sunarken yer verdiği psikolojik derinlik, Tanpınar'ı yukarıda anılan yazarlar arasından bir adım öne çıkarır. Nitekim onun öncesinde, Peyami Safa'da dahi psikolojik tahliller Tanpınar'ın eserlerindeki kadar kuvvetli değildir.

Tanpınar'ın eserlerindeki hastalıklardan yola çıkılarak hazırlanan bu çalışma, iki bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın “Giriş” kısmında, “hastalık” kavramının ne olduğu ortaya konularak edebiyat ile ilişkisi kapsamında Türk ve Dünya edebiyatında öne çıkan bazı yazarların hastalıklarına değinildi. Ardındansa Türk ve Dünya edebiyatında hastalığa yer veren edebiyat eserlerine kısaca temas edildi.

İncelemenin odak noktası Tanpınar'ın hikâye ve romanları olmakla birlikte, çalışmanın birinci bölümü Tanpınar'ın kendi hastalıklarına ayrıldı. Onun günlük ve mektuplarını okuyan kimseler, bedeninden yana oldukça şanssız bir yazarla karşı karşıya olduklarının farkına varırlar. Bedeni kendisine *yâr olmayan* Tanpınar'ın psikolojisi de marazi bir vaziyet sergiler. Bu bölümde, onun yaşadığı hastalıklar, fiziksel ve psikolojik olmak üzere iki ayrı grupta incelendi. Fiziksel hastalıklarla ilgili genel-açıklayıcı bilgiler dipnotlarda verildi. Tanpınar'ın psikolojik rahatsızlıkları ise, günlük ve mektuplarından yola çıkılarak, psikiyatri kriterleri eşliğinde yorumlandı.

İkinci bölümde, Tanpınar'ın roman ve hikâyelerinde yer alan bedensel ve ruhsal hastalıklar ele alındı. Hastalıkların sıralamasında, Tanpınar'ın metin içerisinde hastalığa verdiği önem ve yer verdiği sıklık baz alındı. Hem bedensel hem de ruhsal olarak yer verilen hastalıkların tamamında ilgili başlığın giriş kısmında hastalık ile ilgili genel bilgiler verildi. Bedensel rahatsızlıklar konusunda, yazarın verdiği bilgiler doğrultusunda, onun bahsettiği tanılara uygun olarak hareket edilirken; psikolojik rahatsızlıkların çoğu, psikiyatri kitaplarından yardım alınarak saptanmaya çalışıldı. Sonuç bölümünde, çalışmanın başından sonuna özet bir değerlendirme sunuldu.

Çalışma kapsamında, Tanpınar'ın romanlarında hastalığa dair yer alan bütün unsurlara yer verilmeye çalışıldı. Hastalığa maruz kalan, ister önemli bir karakter ister önemsiz bir tip olsun, hastalık bir kelimeyle yer dahi tutsa tematik sınıflandırmaya dâhil tutuldu. Eserlerde yer alan hastalıklı hayvanlar ayrı başlık altında belirtildi. Yine benzetme unsuru olarak tıp, hastalık ve hastalıkla ilişkili unsurların yazar tarafından kullanılmasından dolayı, ikinci bölümde bu konuda müstakil bir başlık açılarak örneklere yer verildi.

Metin içerisinde, Tanpınar'ın kendi eserlerinden yapılan alıntılarda, okuyucu için kolaylık olacağı düşünülerek, kitapların baş harflerinden oluşan kısaltmalar kullanıldı. Bu kitapların kısaltılmış hâli ve açılımı “Kısaltmalar” kısmında gösterildi.

Gerek Tanpınar'ın gerekse Tanpınar'ın öykü ve roman kişilerinin ruh hâllerine psikiyatrik tanı koyarken Amerikan Psikiyatri Derneği'nin hazırlamış olduğu *DSM-5 Tanı Ölçütleri*; yazarlarının James N. Butcher, Susan Mineka ve Jill M. Hooley olduğu *Anormal Psikoloji* ve Ann M. Kring ve Sheri L. Johnson'un hazırlamış olduğu *Anormal Psikolojisi* isimli kitaplardan geniş ölçüde faydalanıldı.

Son olarak, çalışma sürecinde benden katkı ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Murat Kacıroğlu'na; lisans öğrenimim sürecinde/akademisyenlik yolunda rehberim olan ve bana yeni Türk edebiyatını sevdiren, yüksek lisansta ilk danışmanım olan Doç. Dr. Mehmet Soğukömeroğulları'na; Erzurum'da bana gurbette oluşumu hissettirmeyen bir önceki bölüm başkanımız, şu anki Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürümüz Doç. Dr. Yusuf Ziya Sümbüllü'ye; psikoloji ve psikiyatri alanlarında zorlandığım noktalarda benden yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Esmâ Gündoğan'a; metni yazdıkça zaman zaman fikrini aldığım Gül Ulucan Hanımefendi'ye; çalışma arkadaşım Arş. Gör. M. Raşit Öztürk'e; akademisyen adayı Serkan Gökbulut'a ve son olarak daimi moral kaynağım babam, annem ve kız kardeşlerime büyük bir teşekkürü borç bilirim.

Erzurum-2018

Yunus ALICI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HAYATINDA VE ÇEVRESİNDE

HASTALIKLAR.....	21
1.1. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Fizyolojik Rahatsızlıkları	24
1.2. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Psikolojisi	37
1.2.1. Sınırdaki Bir Kişilik: Ahmet Hamdi Tanpınar	53
1.2.2. Başarıya Başaramamanın/Olup Olmamanın Eşiklerinde Endişeli Bir Edip: Anksiyete Bozukluğu ve Tanpınar	66
1.2.3. Melankolik Bir Mizaç: Depresyon ve Tanpınar	75
1.2.4. Nembetal'siz Uyuyamayan Bir Yazar: Insomnia ve Tanpınar	80
1.2.5. Behçet Bey ve Muhlis Bey'in Fetişist Yazarı: Tanpınar	81
1.3. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Aile ve Çevresindeki Hastalıklar	83
1.4. Biyografik Romanlara Tanpınar'ın Hastalıklarının Yansıması	86

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE HASTALIKLAR

.....	90
2.1. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Öykülerinde Bedensel Hastalıklar	92
2.1.1. Zatürre	93
2.1.2. Verem/Tüberküloz	97
2.1.3. Ürtiker	100
2.1.4. Grip ve Soğuk Algınlığı (Nezle)	101
2.1.5. Romatizma	103
2.1.6. Felç	105

2.1.7. Çiçek Hastalığı	107
2.1.8. Sakatlık ve Engellilik Durumu	108
2.1.9. Ortopedik Rahatsızlıklar	111
2.1.10. Kalp Krizi	112
2.1.11. Yara ve Yaralanmalar	113
2.1.12. Aort Disseksiyonu	113
2.1.13. Frengi	114
2.1.14. Astım	115
2.1.15. Tümör/Ur	116
2.1.16. Zehirlenme (Entoksikasyon)	117
2.1.17. Letarji	118
2.1.18. Kangren	118
2.1.19. Damar Sertliği	119
2.1.20. Sıtma	120
2.1.21. Mide Rahatsızlıkları	120
2.1.22. Difteri/Kuş Palazı	121
2.1.23. Anemi/Kansızlık	121
2.1.24. Hiperhidroz	122
2.1.25. Çocuk Hastalığı	122
2.1.26. Cüzzam	123
2.1.27. Apopleksi/Beyin Kanaması	123
2.1.28. Şark Çıbanı/ Leismania	124
2.1.29. Siyatik	124
2.1.30. Sara	125
2.1.31. Enterit	125
2.1.32. Bronşit	126
2.1.33. Amfizem	126
2.1.34. Kanser	127
2.1.35. Uyuz	128
2.1.36. Anjin	129
2.1.37. Boğmaca	129
2.1.38. Kifoz (Kamburluk)	130
2.1.39. Tiroidit	130

2.1.40. Sinüzit	131
2.1.41. Şeker Hastalığı (Diyabet)	131
2.1.42. İsilik	132
2.1.43. Gut (Damla) Hastalığı	132
2.1.44. Tifüs	132
2.1.45. Diş Eti Çekilmesi	133
2.1.46. Ülser	133
2.1.47. Miyopi	134
2.1.48. Adı Belirtilmeyen Hastalıklar	134
2.2. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Öykülerinde Ruhsal Hastalıklar	142
2.2.1. Depresyon	143
2.2.2. Antisosyal Kişilik Bozukluğu	153
2.2.3. Şizoid Kişilik Bozukluğu	158
2.2.4. Narsisistik (Özsever) Kişilik Bozukluğu	161
2.2.5. Şizofreni	163
2.2.6. Obsesif Kompulsif Bozukluk	169
2.2.7. Paranoya (Sanrılı Bozukluk)	174
2.2.8. Maddenin/İlacın Yol Açtığı Psikoz Bozukluğu	176
2.2.9. Anksiyete Bozukluğu	178
2.2.10. Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu	182
2.2.11. Travma (Örselenme) Sonrası Stres Bozukluğu	184
2.2.12. Yasla İlişkili Olarak Kronik İnkâr	186
2.2.13. Nemfomani/Hiperseksüalite	187
2.2.14. Fetişizm	190
2.2.15. Kleptomani	191
2.2.16. Cinsiyet Kimliği Bozukluğu	192
2.2.17. Pederasti	194
2.2.18. Pedofili Bozukluğu	194
2.2.19. Çekingen/Kaçınmacı Kişilik Bozukluğu	195
2.2.20. İstençdışı Devinim (Tik) Bozuklukları	196
2.2.21. Demans (Bunama)	197
2.2.22. Alkol Kullanım Bozukluğu	198
2.2.23. Konuşma Akıcılığı Bozukluğu/Kekemelik	199

2.2.24. Pelteklik.....	200
2.2.25. Histeri	200
2.2.26. Tanımlanmamış Örselenme ve Tetikleyici Etkenle İlişkili Bozukluk	203
2.2.27. Saptanamayan Psikolojik Vakalar.....	204
2.3. Hayvan Hastalıkları	206
2.4. Tıp, Hastalık ya da Hastalıkla İlişkili Terimlerin Benzetme Unsuru Olarak Kullanılması.....	207
SONUÇ	214
KAYNAKLAR.....	219
ÖZ GEÇMİŞ	229

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE BEDENSEL VE RUHSAL HASTALIKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yunus ALICI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

2018, XI+229 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU (Danışman)

Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI

Dr. Öğr. Üyesi Servet TİKEN

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Öykülerinde Bedensel ve Ruhsal Hastalıklar Üzerine Bir İnceleme başlığını taşıyan ve iki bölümden meydana gelen bu çalışmanın “Giriş” kısmında, hastalığın tanımı yapılarak hastalık konusunda düşünür ve yazarların fikirlerine yer verilmiş; yazar ve şairlerin bünyesinde taşıdıkları hastalıklar belirtilerek yazar-hastalık-edebiyat ilişkisine değinilmiş; Dünya ve Türk edebiyatında hastalığı konu edinen eserlere genel hatlarıyla yer verilmiştir.

“Birinci Bölüm”de Ahmet Hamdi Tanpınar'ın muzdarip olduğu fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar; Tanpınar'ın biyografisi, günlük ve mektupları çerçevesinde yorumlanarak sunulmuştur.

Çalışmanın esas noktasını teşkil eden “İkinci Bölüm”de, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın roman ve öykülerinde yer alan bedensel ve ruhsal hastalıklar ele alınmıştır.

“Sonuç” kısmında ise, çalışma sonucunda ulaşılan çıkarımlara yer verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, hastalık, psikoloji, psikiyatri.

ABSTRACT

POST GRADUATE THESIS

**AN THESIS ON PHYSICAL AND MENTAL DISEASES IN THE NOVELS AND
STORIES OF AHMET HAMDİ TANPINAR**

Yunus ALICI

Advisor: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

2018, Page: XI+229 Sayfa

Jury: Prof. Murat KACIROĞLU (Advisor)

Assoc. Prof. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI

Assoc. Prof. Servet TİKEN

In the “introduction” section of the thesis that is called *An Thesis on Physical and Mental Diseases in the Novels and Stories of Ahmet Hamdi Tanpınar* and consists of two parts, disease was defined and opinions related to disease of philosopher and authors were included; author -disease- literature relationship was mentioned by being specified that authors and poets have diseases; works mentioned about that disease in world and Turkish literature were generally included.

In “first section” physical and mental diseases which Ahmet Hamdi Tanpınar suffers from were presented by being interpreted within the scope of Tanpınar’s biography, diary and letters.

In “second section” that is main point of the thesis, physical and mental diseases in Ahmet Hamdi Tanpınar’s novels and stories were handled.

In “conclusion” section, thesis was completed by being included inferences reached at the end of the thesis.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, disease, psychology, psychiatry.

KISALTMALAR

AK	: <i>Aydaki Kadın</i>
APB	: Amerikan Psikiyatri Birliği
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
EÜM	: <i>Edebiyat Üzerine Makaleler</i>
GITB	: <i>Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa</i>
H	: <i>Huzur</i>
HAP	: <i>Hep Aynı Boşluk</i>
haz.	: Hazırlayan
HAYM	: <i>Hasan Âli Yücel'e Mektuplar</i>
HK	: <i>Hikâyeler</i>
MB	: <i>Mahur Beste</i>
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SAE	: <i>Saatleri Ayarlama Enstitüsü</i>
SD	: <i>Sahnenin Dışındakiler</i>
SM	: <i>Suat'ın Mektubu</i>
t.y.	: Tarihsiz yayın
TDK	: Türk Dil Kurumu

TM	: <i>Tanpınar'ın Mektupları</i>
vb.	: Ve benzeri/benzerleri
vd.	: Ve diğlerleri
YG	: <i>Yaşadığım Gibi</i>
YK	: <i>Yahya Kemal</i>

GİRİŞ

“İnsan ıraksa ağrı onun ustasıdır.”

(Alfred de Musset)

“İstirap insanı yüceltir.

Gerçek sanatçılar hastalığı tanımış olanlardır.”

(Marcel Proust)

İnsanın varoluşuyla eş zamanlı olarak ortaya çıkan hastalık(lar), canlı bir varlığın (insan, hayvan, bitki vb.) normalin/olması gerekenin dışına çıkıp sağlıklı olma hâlini yitirmesi durumudur. Hastalık mefhumu, sözlükte “organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumu, rahatsızlık, or, dert, sayrılık, illet, maraz, maraza, esenlik karşıtı”; “ruh sağlığının bozulması durumu”; “bitkilerin yapraklarında görülen bozukluk”; “aşırı düşkünlük, tutku” olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011: 1055).

Hastalık olgusunun ne olduğuna dair pek çok tanım yapılmıştır. Hastalık için Fernelius, “vücudun tabiatına aykırı eğilimi”; Fuchsius ve Crato, “vücudun tamamının ya da bir bölümünün engellenmesi, zarar görmesi ya da bozulması”; Tholosanus, “vücut ile ruh arasındaki sağlıklı ittifakın yıkılması ve bozulması”; Aulus Gellius, “vücudun tabiatına aykırı olan ve fonksiyonlarını engelleyen kötü bir alışkanlıktır” tanımlamasını yapar (Burton, 2017: 79). Bichat, sağlığı “organların sessizliği”, hastalığı ise “organların isyanı” olarak niteler (Sontag, 2015: 55). Susan Sontag ise hastalığı “hayata karşı koyan şey” olarak tanımlar (Sontag, 2015: 86).

Baki Asiltürk, hastalığı kısaca “sağlıklı olmama” olarak tanımlarken; bedensel ya da ruhsal yönden problem yaratan eksiklikler, fazlalıklar ve dengesizliklerin hastalığa sebebiyet verdiğini ifade eder (Asiltürk, 2009: 17).

Sağlığı; “sağ, canlı, diri, sağlıklı olma hâli”; hastalığı ise “canlılığın yitimi, günlük yaşamda ölüme doğru yaklaşma hâli” olarak tanımlayan ve beraberinde hastalığı sağlığın karşıtı olarak nitelendiren Selçuk ıkla’ya göre “hastalık, her türlü bozuluşun adıdır” (ıkla, 2016: 13). Ona göre, bir bünyeye dışarıdan gelip giren her şey yabancıyken, söz konusu yabancı cisim bünyeyi hasta etme potansiyeli taşır (ıkla, 2016: 11).

Hastalıkları bireysel ve toplumsal hastalıklar olarak ikiye ayıran ıkla, bireysel hastalıkları fiziki, ruhsal ve manevi hastalıklar olmak üzere üç gruba ayırır. Deride ve iç organlarda ortaya çıkan hastalıklar fiziki hastalık; vehim, takıntı, histeri, sanrı, depresyon, hafıza kaybı, panik atak, cinnet, delilik gibi hastalıklar ruhi hastalık; huy veya inanç dünyasıyla ilgili olan kıskançlık, kibir, hayasızlık, riya, yalan, iftira, dedikodu, ihriras, bencillik, zevk düşkünlüğü, cimrilik, kin, ikiyüzlülük, acımasızlık, inançsızlık gibi hastalıklar ise manevi hastalık adı altında incelenir. ıkla, sonucu ve insanlara verdiği zarar bakımından manevi hastalıkları bireysel hastalıklardan daha korkunç ve tehlikeli görür (ıkla, 2016: 15-16).

Genel olarak fiziki ve psikolojik olmak üzere iki tür hastalıktan söz edilir. İster fiziki, ister psikolojik olsun; “her hastalık sağlıklı ve dengeli oluştan bir miktar sapmaya işaret eder” (ıkla, 2016: 57).

Hastalığın hayatın gece karanlığı olduğunu ve külfetli bir yurttaşlık olduğunu belirten Sontag; hayata gelen herkesin biri ‘sağlıklılar’, diğeri ‘hastalar’ ülkesinde olmak üzere çifte vatandaşlığa sahip olduğunu ifade eder. Kişinin seçimine kalsa şüphesiz herkes ‘iyi’ pasaportuyla yaşamayı tercih etse de; Sontag, günün birinde bir süreliğine de olsa kendimizi öteki ülkenin kimliğini taşıyor durumda bulmaktan kaçamayacağımızı belirtir (Sontag, 2015: 13).

Mitolojideki Pandora efsanesine göre, dünyadaki bütün kötülüklerle beraber hastalıkların da kaynağı Pandora’nın kutusudur. Yunan Mitolojisinde Pandora, Prometheus’un tanrılardan ateşi çalıp insanlara hediye etmesine kızan Zeus’un emriyle ateş tanrısı Hephaistos’un topraktan yarattığı ilk kadın olarak bilinir ve Yunancada ‘bütün tanruların armağanı’ manasına tekabül eder.

Zeus, Pandora’yı Prometheus’un kardeşi Epimetheus’a gönderir. Epimetheus, kardeşinin, Zeus’tan asla bir armağan kabul etmemesi öğüdünü unutarak, Pandora’nın güzelliğine kapılıp onu kendisine eş yapar. Pandora’nın yanında, beraberinde çeyizi olarak getirdiği bir küp vardır. Pandora, yeryüzüne ayak basar basmaz, merakına yenilip küpün ağzını açar. Açtığı anda ise bütün kötülük ve salgınlar insanlığın üzerine yayılır. Sadece küpün en dibinde duran umut, kapağı hemen kapatması üzerine küpte kalır (Grimal, 2012: 587; Öztürk, 2009: 773).

Böylece önceleri dünyada dert ve kaygılardan uzak yaşayan insanoğulları kötülüklerle ve beraberinde hastalıklarla tanışır. Hesiodos, “İşler ve Güçler”de bu durumu şöyle anlatır:

Eskiden insanoğulları bu dünyada
dertlerden, kaygılardan uzak yaşarlardı,
bilmezlerdi ölüm getiren hastalıkları.
Pandora açınca kutunun kapağını,
dağıttı insanlara acıları, dertleri.
Bir tek umut kaldı dışarı çıkmadık
kapağı açılan dert kutusundan.
Umut tam çıkacakken Pandora kapamıştı
kapağı,
böyle istemişti bulutlar devşiren Zeus.
O gün bugündür insanların başı dertte... (Erhat, 2015: 237)

Edebiyat ile tıbbın yahut hastalığın birleştiği nokta, -amaçları farklı olsa da- ikisinin de merkezini oluşturan insandır. Edebî metinler insanı anlatır. Hayatı edebiyata taşıyan yazar ve şairler; insanı, hastalık da dâhil olmak üzere bütün yönleriyle eserlerinde işlerler. Vefa Taşdelen’e göre “her edebiyat eseri, insan varoluşunun dibi ve derinliği olarak hastalığı ve hastalığın insan ruhunda bıraktığı derin etkiyi sayfalarına taşır.” (Taşdelen, 2015: 99)

“Hastalık, insanları ‘ilginç’ kılmanın bir yolu” (Sontag, 2015: 42) olduğundan yazarlar yapıtlarındaki kurmaca kişileri ilginçleştirmek amacıyla onlara çoğu zaman ‘hasta’ pozisyonunda yer verirler. Normal olan sıradan olacağından; hasta olan anormal, ilginç bulunacak ve ilgi çekecektir.

Hastalığın mümbit ve davetkâr bir tema olduğunu belirten Cem Uraldı’ya göre, sağlıklı ve rutin olanın sıkıcı basmakalıplığının aksine hastalık -tüm insanlığın ortak tecrübesi olarak- yazar ve şairleri cezbeder (Uraldı, 2015: 101). Yine Çıkla, edebiyatın normalin değil anormalin; iyinin değil kötünün; sağlıklınnın değil hastalıklının anlatılmasına daha müsait bir alan olduğunu düşünür (Çıkla, 2016: 95). Serdar Rifat Kırkoğlu da sağlıklı olanın kendi başına bir öyküsünün olmadığını; tıpkı iyi karakterlerin değil de kötü karakterlerin edebiyat yapıtlarını daha ilginç kılması gibi, hastalıkların da doğal olumsuzluklarıyla anlatıların başköşesine oturduğunu belirtir (Kırkoğlu, 2012: 68).

Virginia Woolf, hastalığın insan hayatındaki öneminin tersine; edebiyatın ana temaları içerisinde aşk, savaş ve kıskançlıkla birlikte yerini almamış olmasını tuhaf karşılar ve yadırgar:

İnsan, gribe adanmış romanlar; tifo için epik şiirler; zatürree için kasideler; diş ağrısı için lirik şiirler yazılmış olacağını sanıyor. Ama hayır; bir iki istisna dışında -Bir Afyonkeş'in İtirafları'nda De Quincey böyle bir şey denemişti; Proust'un sayfaları arasında hastalıktan sözeden bir iki cilt olmalı- edebiyat, meselesinin zihinle olduğunu; beden, içinden ruhun dosdoğru ve açıkça bakabileceği düz bir cam levha olduğunu ve arzu ve iştah gibi bir iki tutku dışında önemsiz sayılabileceğini, varolmadığını kanıtlamak için elinden geleni yapıyor. (Woolf, 1987: 61)

Edebiyatta hastalık temine verilen önemi yetersiz bulan Woolf'a göre, "aşk tahtından indirilip yerine 39 derece ateş oturtulmalı; kıskançlık yerini siyatik ağrılarına bırakmalı; uykusuzluk kötü adamın rolünü oynamalı ve kahraman, tatlı beyaz bir şurup olmalı"dır (Woolf, 1987: 62).

Woolf, edebiyatta hastalığın anlatılmasını engelleyen faktör olarak dilin fakirliğini görür. Ona göre, Hamlet'in düşüncülerini ve Lear'ın trajedisini ifade edebilen İngilizcenin, ürperme veya baş ağrısı için sözcükleri yoktur. Shakespeare, Keats gibi yazarlar âşık olan sıradan bir liseli kızın derdine tercüman olabiliyorken; acı çeken birisi, doktora başındaki ağrıyı anlatmaya kalktığı zaman dil kurulaşır (Woolf, 1987: 62).

Serdar Günaydın, edebiyatta 'hastalık' kavramının metaforik olarak yer aldığını dile getirir. Nitekim, eserler içerisinde hastalıkların bulgularının yahut seyrinin betimlenmesi daima kısa birer detay olarak yer verilir. Hastalık, daha çok eserlerdeki kurmaca kişilerin yaşamı üzerindeki etkileriyle ön plana alınır. Bir bakıma edebiyat, hastalık mefhumunu kendi amaçları doğrultusunda, tıbbi anlamından soyutlayarak ve sosyal boyuta indirgeyerek kullanır (Günaydın, 2001).

Hastalık-yazar-edebiyat eseri ilişkisine bakıldığında, çoğu yazarın hastalık tecrübesini yaşadığı; yaşamayanların ise aile ve çevrelerinde gördüğü hastalıklara şahit olduğu görülür. Dolayısıyla hayatı sermaye edinen yazarların, eserlerinde hastalık temine büyük ya da küçük ölçüde yer vermemesi düşünülemez. Yaşadığı hastalık ya da hastalıkları eserlerine doğrudan aktaran yazarların sayısı az değildir. Dostoyevski ve Peyami Safa bu bağlamda verilmesi gereken ilk örneklerdendir.

Yazarların biyografisine bakıldığında Gustave Flaubert ve Dostoyevski saradan muzdariptir; Dostoyevski bir oğlunu da henüz bebekken bu hastalıktan dolayı kaybeder. Moliere veremden dolayı ölür. Bronte Kardeşler [Anne (29), Emily (30), Charlotte (38)] veremden ölürler. Katherine Mansfield otuz beş yaşında veremden ölür ve hastalığının aşamalarını günlüğünde ayrıntılarıyla anlatır. Albert Camus'un hayatının bir döneminde vereme yakalandığı görülür. Yine Çehov da veremden muzdariptir. Baudelaire'nin,

Daudet'nin, Nietzsche'nin ve Emile Zola'nın frengi oldukları bilinir. Franz Kafka, gırtlak vereminden dolayı ölüm döşeginde yatar; Borges ise kördür.

Nabizade Nazım kemik vereminden ölür. Selahaddin Enis zatürreden yaşamını yitirir. Tevfik Fikret, şeker hastalığından kurtulamayarak hayata veda eder. Ahmet Hâşim kalbinden ve böbreklerinden rahatsızdır; kireçlenen böbrekleri iflas noktasına gelmiştir. Ömer Seyfettin şeker hastalığından muzdariptir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, vereme yakalanır ve İsviçre'de bir süre tedavi görür. Peyami Safa, dokuz yaşında sağ kolundaki kemik veremi ile tanışır ve yedi yıl boyunca bunun acısını çeker. Yine Cahit Sıtkı Tarancı, Mahmut Yesari ve Mehmet Fuat da hayatlarının bir döneminde vereme yakalanırlar. Nurullah Ataç, romatizma hastasıdır. 40'lı yılların Zonguldak'ında üç şair; Rüştü Onur, Kemal Uluser ve Muzaffer Tayyip Uslu henüz otuzlarına basmadan veremden dolayı hayatlarını kaybederler. Bilge Karasu pankreasından; Cahit Külebi, Ahmet Muhip Dıranas ve Ceyhun Atıf Kansu ciğerlerinden rahatsızdır. Oğuz Atay, küçük yaşlarında bir zatürre geçirir ve yaşamı boyunca bu hastalığın izlerini taşır; *Tutunamayanlar*'da kurguladığı beyin tümöründen dolayı ölür.

Fusun Akatlı, Tezer Özlü, Mithat Cemal Kuntay, Necati Cumalı, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Fakir Baykurt ve Sevgi Soysal kanserden muzdarip olup, kansere yenilen edebiyatçılarımızdandır (Kurt, 2015: 14).

Edebiyat, hastalık ve yazarların biyografileri bağlamında hastalığın yazar ve şairler üzerinde bir esin kaynağı olarak olumlu rol oynadığı yaygın bir görüştür. Büyük yazarların bir kısmının, eserlerini bir hastalıktan veya hastalıktan sonra ortaya koyduğunu belirten Çıkla'ya göre üstün edebî eserlerin çoğu zaman refah, huzur ve keyif hâllerinden uzak bir varoluş sürecinden geçerek yazılmıştır. Kafka, *Dönüşüm*'ü yatakta huzur içerisinde değil, sefil bir hâlde yatarken yazmıştır (Çıkla, 2016: 20).

Hastalığın yazmak konusunda teşvik edici rolü, yalnızca fiziki hastalıklarla ilişkilendirilmemelidir. Nitekim 'sanatçı hassasiyeti' olarak isimlendirilen psikoloji, yazar ve şairlerin genelinde mevcuttur. Sanatçılar *genius irritabile*'ye (huysuz dehaya) sahiptir. Söz konusu durum onlarda güzellik duygusunun yanı sıra kuvvetli bir orantısızlık veya bozukluk duygusu da yaratır. Sanatkârlar farkında olsalar da olmasalar da, eserlerini kendilerinde bazı psikolojik hâllerin zuhur etmesiyle üretirler (Çıkla, 2016: 23).

Evren Kuçlu, sanatçıdaki psikolojik, özellikle de nevrotik rahatsızlığın onu yazmaya/yaratmaya sevk ettiğini, yazmasını/yaratmasını tetiklediğini dile getirir. Ona göre, hastalık sanatçıdaki potansiyeli açığa çıkarır. Yazar, belki de yazarak (yahut bir sanat eseri yaratarak) “bedeniyle dünya ve bedeniyle benliği arasındaki düzensizliği azaltmaya, kaybettiği lüksü elde etmeye değilse bile, mahkûm olduğu rutine itiraz yolları aç”maya çalışır (Kuçlu, 2015: 118). Böylelikle hastalık, edebiyatçı açısından eşiğin diğer tarafına geçebildiği bir olgu hâline gelir. Dolayısıyla sanatsal çaba, bir onarım; ruhsal ve bedensel hasar ise bir tür ilham olarak nitelendirilebilir (Kuçlu, 2015: 118).

Mehmet Narlı, psikanalizmin gelişmesiyle beraber, “metinlerin, travmanın çevresinde dönen bir boşalım yani bir çeşit terapi olarak görüldükleri”ni belirtir (Narlı, 2013: 69). Buna paralel olarak, içinde bulunduğu sıkıntı ve bunalımdan kurtulmak isteyen yazar ve şairler, yazmanın sağaltıcılığına sığınır (Çıkla, 2016: 21).

Birçok estetik eserin, sanatkârın huzursuzluğundan doğduğunu ifade eden Çıkla, bu durumu bir annenin karnında giderek olgunlaşan bebeğin bir eser olarak vücuttan dışarı sancılı bir şekilde çıkışına benzetir: “Nasıl ki bir bebek büyük sıkıntı ve sancılarla doğuyorsa, edebî metin de benzer şekilde yazarın huzursuzluklarının bebeğidir aslında.” (Çıkla, 2016: 49)

Taşdelen, acı ile edebiyat arasında paralellik kurar. Ona göre “kalp acımayınca dilin bağı çözülmez. Büyük edebiyat eserleri, büyük dertlerin ürünüdür.” (Taşdelen, 2015: 100) Yine o, derdin insana söyleme yetisi kazandırdığını; edebiyatta herkesin derdi kadar konuştuğunu, derdi olmayanın söylemek ya da inlemek için bir nedeninin olmadığını belirtir (Taşdelen, 2015: 100).

Son zamanlarda gerçekleştirilen biyografik araştırmalar, yaratıcı bireylerde ruhsal bozukluk görülme oranının daha yüksek olmasının rastlantı olamayacağını gösterir (Soygür, 1999: 128).

Cafer Şen, hastalık ve hasta olma durumunun, hem zehir hem de ilaç manasına gelen Yunanca ‘farmakon’ kelimesi gibi çift değer taşıdığını belirtir. Nitekim “hastalık ve hasta olma durumu hem organizmanın bozukluğu hem de bir yaratma/yazmanın bir sebebi olarak hasta olma halinden kurtulma/terapi ve tedavidir” (Şen, 2012: 11). Bu bağlamda Roland Barthes’i, yazarak şifa bulduğunu söyleyen yazarlardan biri olarak anmak gerekir. Yine Marcel Proust da hastalığı ‘esinli işbirlikçi’ ve yazara eserini kaleme alma sürecinde

el veren temel öge olarak görür (Kırkoğlu, 2012: 70). Peyami Safa, fakirlik ve hastalığın diriltici olduğunu düşünür (Kurt, 2015: 20) ve “büyük bir hastalık geçirmeyenler, her şeyi anladıklarını iddia edemezler” der (Safa, 1999: 109). Bahar Dervişcemaloğlu, “insanların, duygusal iniş çıkışlarını kelimelere döktüklerinde, fiziksel ruhsal sağlıklarında belirgin bir iyileşme görüldüğü”nü ifade eder (Dervişcemaloğlu, 2012: 112). Bilge Karasu’ya göre ise “sağlam gövde kendinin farkında değildir; acı çeken gövdeyse sürekli olarak kendinin farkındadır” (Karasu, 2003: 68).

Hastalık ve yaratıcılık ilişkisi bağlamında Dostoyevski ve Borges örnekleri verilebilir. Dostoyevski’nin yaşadığı sara nöbetlerinin, onun yaratıcı muhayyilesini harekete geçirdiği; Borges’in kör oluşunun onun kişiliği ve sanatı üzerinde belirleyici rol oynadığı, hayatından körlüğü çıkarınca geriye kalanın Borges olmayacağı söylenebilir (Ünal, 2015: 112). Kendisini fizyolojik ve psikolojik acılar içinde kıvrandıran kemik vereminin Peyami Safa’nın romancı muhayyilesine zemin hazırladığı da bu bağlamda düşünülebilir (Sevinç, 2015: 95).

Hastalığın yazmak konusundaki teşvik edici rolü edebiyat eserlerine de konu olur. Thomas Mann, frenginin esin perisi olduğu düşüncesini *Doktor Faustus* isimli romanında işler. Yine Mann’ın *Büyülü Dağ* romanı da hastalığın, yaratıcılığı tetiklediğini örnekleyen eserlerdendir (Kurt, 2015: 7, 9).

Günaydın, yazarların fiziki hastalıkları anlatırken zorlanıp amatör kalmalarına karşın; psikiyatrik bozuklukları anlatırken profesyonel olduklarını ifade eder ve tıbbi edebiyat hocalarının bu durumu çoğu yazarın psikolojik tedavi görmüş olmasına bağladığını belirtir (Günaydın, 2001).

Edebiyat eserlerine bakıldığında, *İlyada* ve *Odyseia*’da hastalığın doğüstü bir ceza, şeytani bir güç ve doğal sebeplerin sonucu olarak başa geldiği görülür (Sontag, 2015: 54). Hastalığın doğüstü bir ceza olduğu düşüncesi ilk insanlıktan itibaren görülür. İslamiyet öncesi Türklerde de böyle bir inanış söz konusudur. Yine divan edebiyatı bünyesindeki şiirlerden hareketle Osmanlı döneminde de muska taşımanın âdet olduğu, böylelikle büyüden ve beraberinde hastalıklardan korunulduğu inancının yaygınlığı bu algının tam olarak bırakılmadığını gösterir.

Dünya edebiyatındaki eserlere genel olarak bakıldığında, devrin sosyal gerçekliği ile ilişkili olarak daha çok, verem hastalığı ile karşılaşılır. *Kamelyalı Kadın*’da kamelyalı

kadın Marguerite Gautier, *Sefiller*'de Fantine, *Suç ve Ceza*'da Katherine İvanovna, *Tom Amca'nın Kulübesi*'nde Eva, *Nicholas Nickleby*'de Smike, *Dombey ve Oğlu*'nda Paul kurgusal düzlemde vereme yakalanmış kişilerdir. Turgenyev'in *Arefe*'sinde Bulgar yurtsever Insarov, ülkesine dönemediği için Venedik'te, vatan hasretiyle veremden ölür. Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ*'ı da bir sanatoryumda geçer ve veremli hastaları konu edindir.

Verem dışındaki hastalıklar da verem kadar çok olmasa da Dünya edebiyatında işlenmiştir. Thomas Mann'ın *Venedik'te Ölüm* isimli novellasında başkışı, kentte yayılmaya başlayan kolera salgınının kurbanı olur. Albert Camus'un *Veba*'sında Cezayir'in Oran kentindeki veba salgını anlatılır. Emile Zola'nın *Nana*'sında Nana, frengiden ölür. Orta yaşlarda kansere yakalanan Soljnitsin'in *Kanser Koşuşu* isimli romanı da otobiyografik yanı ile bu bağlamda anılması gereken eserlerdendir.

Kendisi de sara hastası olan Dostoyevski'nin *Budala*'sında Prens Mişkin, *Suç ve Ceza*'sında Raskalnikov, *Karamazov Kardeşler*'inde Smerdyakov, *Ecinniler*'inde Kirilov, *Ötekiler*'inde Golyadkin sara hastasıdır.

Tarihî süreç içerisinde Türklerin hastalıklarla ilişkisine ve bu ilişkinin edebiyata yansımalarına bakıldığında ilk olarak İslamiyet öncesi Türkler dikkat çeker. Şamanizme inanan eski Türkler, bazı hastalıkların nedenini kötü ruhlar ile ilişkilendirir ve çareyi/devayı şamanlar yoluyla ararlar. Şamanların uyguladığı tedavi, büyü temellidir ve daha çok, ruhsal hastalıklarla ilgilidir. Dönemin maddi tıbbını, geleneksel hekimliğin temelini oluşturan; hastayı daha çok bitki, hayvan ve maden kaynaklı ilaçlarla tedavi eden; otacı, emçi ve atasagu olarak bilinen kişiler temsil eder. Devrin sağlık işlerini kamlar/şamanlar ve otacılar/hekimler ortak yürütürler.

Kutadgu Bilig'te şamanların 'büyücü' olarak anıldığı görülür:

**MU'AZZİMLER
BİRLE
KATILMAKNI
AYUR**

Bularda basa keldi
afsuncular
Bu yıl yeklik igke bu
ol emçiler
Bularka yime ök
katılgı gerek
Bu yıl yeklik igke
okıgu gerek

**BÜYÜCÜLERLE
İLİŞKİLERİ
SÖYLER**

Bunlardan sonra da
büyücüler var,
Cin, peri derdini,
bunlar ilaçlar.
Bunlarla da yine,
katılmak gerek,
Cin, peri derdini
okutmak gerek.

Kalı asgı tegsün tise
sen saña
Yime edgü tutgıl ay
ersig toña
Otaçı unamaz
mu'azzim sözün
Mu'azzim otaçıka
evrer yüzün
Ol aymış otug yise
igke yarar
Bu aymış bitik tutsa
yekler yıra

Eğer fayda gelsin,
sana diyorsan,
Ey mert yiğit, yine,
sen iyi davran.
Tabib onaylamaz,
büyücü sözü,
Büyücü tabibten,
çevirir yüzü.
O der, ilaç yese,
derdine yarar,
Bu der, yazı tutsa,
cinleri irar.
(Bayat, 2016: 237)

Yine *Kutadgu Bilig*'te, şamanlardan farklı olarak, otaçı/emçiler 'tabip' olarak anılır:

OTAÇILAR BİRLE KATILMAKNI AYUR

Bularda basa kaç
kutu bar adın
Baka körse bilgi
biligde öngin
Olarda birisi otaçı
turur
Kamuğ ig togaka bu
emçi erür
Yime ök kereklig
sanga bu kişi
Anınsız oñulmaz
tirilik işi
Tirig bolsa yalñuk
yime igler ök
İgin emçi körse otun
emler ök
İg ol kör kişiğe ölüm
koldaşı
Ölüm ol kişiğe
tiriglik tuşı
Bularnı yime edgü
tutgıl yakın
Kereklig kişi bu
küdezigil hakın

TABİBLER İLE İLİŞKİLERİ SÖYLER

Bunlardan sonra var,
başka sınıflar,
Dikkat et, bilgiden
önde, bilgi var.
Bunlardan bir de,
gör, tabiblerdir,
Tüm ağrı sızıya ilaç
verendir.
Yine çok gerekli,
sana bu kişi,
Onlarsız olmaz
sağlığın işi.
Sağlığında insan, hep
hasta olur,
Tabibler görse
hemen, bir ilaç bulur.
Kişide hastalık,
ölümle yoldaş,
Ölüm insanlara,
hayatıyla eş.
Bunları da yine,
yakın tut iyi,
Gereken kişiler,
gözet hakkını.
(Bayat, 2016: 238)

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü üzere, şamanlar ruhsal hastalıklar konusunda büyü için; otaçılar ise fiziki rahatsızlıklardan dolayı birtakım ilaçlarla tedavi için başvurulan kişi pozisyonundadır.

İslamiyet öncesi Türk edebiyatı eserlerinden olan *Irk Bitig* isimli fal kitabında, yaşlı kadın kâhinin, yağ kaşığını yalayarak hastasını iyileştirmeye çalıştığı görülür (Bayat, 2016: 243).

Divân-ı Lugâti't Türk'te, "Babalarımız sesi gür gâvurlar imiş. Peygamber yoldaşlarıyla savaş devam ederken, gür sesleriyle Müslümanları bozguna uğratmışlar. Hazret-i Ömer de onlara beddum etmiş ve boğazlarında bu hastalık çıkmış" ifadelerine yer verilerek guatr hastalığına değinilir (Hatemî, 1985: 5).

Kutadgu Bilig, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü ve Divân-ı Lugâti't Türk'teki tıpla ilgili kelimelere bakıldığında, Uygurlardan itibaren İslamiyet öncesi Türk tıbbının gelişmiş olduğu söylenebilir. *Divan-ı Lugâti't Türk*'te anatomi, fizyoloji, hastalık ve ilaçlarla ilgili 581 kelime yer alır. Söz konusu kelimelerin çoğunun Türkçe olması, İslamiyet öncesi Türklerin hastalıkların bir kısmını tanıdığını ve bunları bitkilerle tedavi etmeye çalıştığını gösterir niteliktedir (Bayat, 2016: 245).

İslamiyet sonrası Türk tarihi ve beraberinde edebiyatına bakıldığında Osmanlı Devleti ve onun bünyesinde devamlılık gösteren divan edebiyatı üzerinde durulması gerekir.

Osmanlı döneminde doktorlar, tıp ilminin dışında astronomi, astroloji, jeometri gibi alanlarla meşgul olurken; onların musiki, şiir, inşa ve hat sanatlarından birinde de usta oldukları görülür. Meşhur şair Ahmedî'nin iyi bir doktor olduğu, Germiyanlı Şeyhî'nin göz alanında uzmanlaşmış bir hekim olduğu bilinir.

Divan edebiyatında tıp konusu incelendiğinde şairlerin ikiye ayrıldığı görülür. Birincisi, mesleği doktorluk olan, meslekleriyle alakalı tıp-nâme (meslekî mesnevî) yazmanın yanı sıra divan şiirinin diğer türlerinde de eserler veren şairlerdir. İkincisi ise, tıp konusunda uzmanlaşmamış olmalarına rağmen, eserlerinde tıba ilişkin değerlendirmeler yapan ve mazmunlar kullanan şairlerdir. Divan şairlerinin büyük çoğunluğu ikinci gruba dâhildir.

Fuzûlî, tabip olmamasına rağmen, Türkçe Divanı'ndaki sağlıkla ilgili mazmunları kullanmasındaki ustalığı ve Farsça kaleme aldığı *Sıhhat u Maraz* isimli mesnevîsinde geleneksel tıba dair yaptığı değerlendirmeleriyle dikkat çeker. Tasavvufi ve alegorik mahiyete sahip, ruh ve beden ilişkisini sembolik olarak ele alan *Sıhhat u Maraz*'da kahramanlar hüsn, aşk, ruh, kan, safra, balgam, sevda, mizaç, sıhhat, dimağ, maraz ve perhizdir. Bu adlar tıbbi ve tasavvufi olmakla birlikte, bunlara kişilik verilerek maceraları anlatılır (İpekten, 2007: 63).

Nabî'nin *Hayriyye*'si, tıp ile ilgili müstakil bir eser olmamakla beraber, içerisinde tıp ilmiyle ilgili bir bölüm yer alır.

Divan şiirinde hastalık mefhumu, geleneksel tıp anlayışı ekseninde işlenir. Geleneksel tıbbıya göre insan vücudunda ahlât-ı erbaa (safra, sevda, dem ve balgamdan ibaret) denilen dört sıvı bulunur; hastalık ve sağlık, bu sıvıların vücutta dengeli olup olmamasına bağlı olarak gelişir. Kişide ahlât-ı erbaa dengeli ise o kişi sağlıklı; denge dört sıvıdan birinin lehine veya aleyhine bozulmuşsa kişi hastadır. Buradaki denge hâli öncelikle kişinin psikolojisi ile ilişkilidir. Şairlere göre insanın psikolojisini/ruhî yapısını bozacak en temel olgu aşktır.

Divan şairinin sebel (bulanık görme), remed (göz ağrısı), kara su inmesi gibi göz hastalıklarına; baş ağrısı, sıtma, kuduz ve delilik gibi rahatsızlıklara sıklıkla atıf yaptığı dikkat çeker. Bunların yanı sıra, şairlerin; yaralar, üşütme, sıtma, sarılık, sinüzit ve zehirlenme gibi hastalıklardan ve tedavisinden bahsettikleri de görülür. Dikkat edilmesi gereken nokta, şiire söz konusu olan hastalığın şairlerce sanat yapma gayesiyle kullanılmasıdır. Örneğin kuduz hastalığı, rakiple ilgilidir; rakip, benzetme yoluyla sevgilinin semtindeki kuduz köpek olarak anılır. Delilik, âşığın ve gönlünün hastalığı olarak görülür. Deliler zincire vurulup tedavi edildiğinden, âşık olan şaire göre gönül de zincire vurulmalıdır. Hastaların şifa evlerinde (dârü'ş-şifâ) tedavi edilmesi ile ilişkili olarak âşığın ve gönlün dârü'ş-şifâsı sevgilinin evi ve dudakları olarak görülür. Güneşte kalmanın güneş çarpmasına sebep olmasına paralel olarak güneşe benzeyen sevgili de ahlât-ı erbaadan olan sevdâyı arttırarak âşığın hastalanmasına neden olur.

Hastaların tedavisine yönelik hava değişimi gibi uygulamaların yanında dua, muska ve tılsım gibi dinî, psişik ve metafizik öğelerle de karşılaşılır.

Divan şairi, hayata iyimser bakmasıyla ilişkili olarak bütün dertlerin bir devasının olduğuna inanır; ancak aşk hastalığının tedavisi mümkün değildir. Altın sarısı yüzü, ağlamaktan kanlanmış gözleri, gam ve kederden zayıf düşmüş bedeni ve iki büklüm olmuş hâliyle tasvir edilen âşık, hastalığın temsilcisidir (Kemikli, 2007: 35). Hasta olan âşığa doktor, sevgilidir ve sevgiliye ait her unsur âşık için ilaçtır. Maşuka kavuşmak âşığı hastalıktan kurtaracaksa da, divan şiirinde maşuka kavuşan âşık neredeyse yok gibidir (Kuzubaş, 2006: 79-80).

Hastalık ve hastalıkla ilişkili kavramlara şiirlerinde sanat yapma ve ifadeyi güçlü kılma amacı ile yer veren divan şairleri; devirlerinin tıp bilgilerinden de yararlanırlar. Burada söz konusu olan geleneksel tıptır.

Tıbbi kavramlar divan şiirinde, daha çok benzetme unsuru olarak kullanılır. Nedim, sevgilinin neştere benzeyen gamzesinin kan alma konusunda mahir olduğunu belirtir. Zâtî, ateşler içinde yandığını, nabzını kontrol etmek için nabzına yapışan doktorun parmaklarının bu ateşten yanacağını ifade eder. Şeyhî, sevgilinin dudağını, faydalı olduğu düşünülen akik taşına benzetir ve şifa verici özelliği üzerinde durur. Ahmed Paşa, sevgilinin dudağının açılmasını doktorun ilaç sunmasına, yani reçete vermesine benzetir. Râmî, aşkından deli olan gönlünü zincire benzeyen sevgilinin saçına bağlayarak tedavi olmak ister. Hayâlî, sevgilinin yanağındaki benini çörekotuna benzetir ve onunla şifa bulacağına inanır. Sevgilinin kapısının tozu toprağını, sürmeye benzeten Şeref Hanım, bunun gözüne iyi geleceğini belirtir (Kuzubaş, 2006).

Şairlerin şiirlerinde verdiği bilgilerden, devrin hastalıkları tedavi etme şekli de öğrenilir. Baş ağrısına gül suyunun iyi geldiği; böbrek ağrısı, zatürre ve öksürüğe menekşenin fayda ettiği; sevdaya ilişkin hastalıklara gelin saç denilen eftûmûn adlı çiçeğin yaradığı; anberin burna çekildiği zaman kalbi kuvvetlendirdiği; kanamayı durdurmak için yaranın üzerine tuz, kül veya örümcek ağı basıldığı gibi bilgiler divan şairlerinin manzumelerinden edinilir (Yeniterzi, 1999: 94-98).

Tanzimat'ın ilanının ardından başlayan yeni Türk edebiyatında artık halk hekimliği (alternatif tıp) yerini modern tıbbı bırakır. Dolayısıyla yazarlar, eserlerinde modern tıbbın verilerinden faydalanır. Hastalıklar, eserlere divan edebiyatında görüldüğü gibi soyut değil; somut bir şekilde yansır.

Cavit Kavcar, Servet-i Fünûn romanlarında bâtıl inançlara yer verilmediğini; bir hastalık anında akla hemen doktorun geldiğini ve hastanın hemen doktora, hastaneye götürüldüğünü; hastalık ve ölüm karşısında susulmayıp, iş oluruna ve kadere bırakılmayıp çare arandığını belirtir (Kavcar, 2016: 107). Bu değişimin başlangıcı Tanzimat dönemidir. Nitekim Tanzimat döneminden itibaren artık Türk edebiyatında batıl inançlar ve geleneksel tıp bir kenara bırakılır; adım adım modern tıptan faydalanılır.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn edebiyatı dönemlerinde eserlerde yer alan kişiler romantizmin tesiriyle daha çok, verem hastalığına yakalanmış olarak görülür. Devrin

sosyolojisini yansıtan eserlerde, veremin bu denli çok işlenmesinin nedeni o dönemde hastalığın tedavisinin mümkün olmamasıyla ilgilidir. Yine romantik yazar ve şairlerin verem hastalığını yüceltmesi ve ona anlam yüklemesi de etkili faktörler arasındadır.

Romantiklere göre veremden ölmek bütün vücudu eritirken, kişiliğe tinsel bir yücelik katıp bilinci genişletir. Bu, ölümü estetize eden bir bakış açısıdır (Sontag, 2015: 30). Sontag, tüberkülozun romantikleştirilmesini, benliği bir imaj olarak öne çıkaran modern yönelişin ilk yaygın örneği olarak görür (Sontag, 2015: 40).

Anılan süreçte verem genel olarak, Türk ve Batı edebiyatlarındaki geleneksel imajına uygun olarak bir *aşk hastalığı* şeklinde yer alır (Akçiçek vd., 2012: 94). Bu dönemde verem dışındaki bedenî hastalıkların fazlaca bir öneme sahip olmadığı görülür. Eserlerin çoğunda zatürre, çiçek, kolera, sıtma, humma, sara, veba, tifo, frengi, kan çıbanı, apandisit, şeker gibi hastalıklara ya hiç rastlanmaz ya da bu hastalıkların birinden ölen varsa eserin akışı içerisinde bu ölümler bir önem arz etmez (Çıkla, 2016: 167).

Devrin edebiyatının veremden başka bir hastalığı bilmez gibi olduğunu ifade eden Çıkla, XIX. yüzyıl Türk romanlarında aşk-ayrılık-verem-ölüm denklemiyle çok sık karşılaştığını belirtir. Romanlarda vereme yakalanan kişilerin daha çok, kadın olması da dikkat çeker. Kız, sevdiği erkeğe kavuşamayınca vereme yakalanır ve devamında ölür (Çıkla, 2016: 194, 196).

Modern Türk edebiyatında, çoğu eserde hastalık temi az ya da çok ölçüde işlenir. Ancak burada yalnızca öne çıkan yazar ve eserlere değinilecektir.

Namık Kemal'in, piyeslerinde verem hastalığını işlediği görülür. *Vatan Yahut Silistre*'de Zekiye'nin annesi ve ağabeyi veremden ölür. *Zavallı Çocuk*'ta Şefika, âşık olduğu Ata ile mücbir sebeplerden dolayı evlenemeyecek olmasının üzerine vereme yakalanır.

Ahmet Mithat Efendi verem, kolera, frengi ve delilik gibi hastalıklara eserlerinde yer verir. *Felâton Bey ile Râkım Efendi*'de İngiliz Ziklas ailesinin kızı Can, vereme yakalanır. *Jön Türk*'te Ahdiye'nin babası Gazanfer Bey, İstanbul'da ortaya çıkan koleradan dolayı ölür. "Bahtiyarlık"ta Paris'e hukuk tahsiline giden Senai, frengiye düşer olur. *Karnaval*'da Nizami, aşkıdan dolayı delirir ve tımarhaneye yatırılır. *Çengi*'de Dâniş Çelebi delilik emareleri gösterir.

Fatma Aliye Hanım'ın, Ahmet Mithat Efendi'yle birlikte kaleme aldığı *Hayal ve Hakikat*'te Vedat, histeri hastalığına yakalanır; sonrasında veremden dolayı ölür. *Muhâdarât*'ta Mukaddem, âşık olduğu Fâzıla'nın intihar etmesi üzerine kederinden vereme yakalanır.

Abdülhak Hamit Tarhan, hastalık temini eserlerinde işleyen isimlerdendir. O, "Makber" isimli manzumesinde veremden ölen eşi Fatma Hanım'ı anlatır. Yine onun *İçli Kız* isimli piyesinde Sabiha vereme yakalanır, İzzet ise delirir. *Finten*'de üç kişinin hasta olduğu dikkat çeker. Finten, psikolojik açıdan (narsisistik kişilik bozukluğu) rahatsızdır. Finten'in ucube çocuğu sık sık havaleler ve sara nöbetleri geçirir; fizyolojik açıdan hastadır. Finten'in ihtiraslarını gerçekleştirebilmek için kurban olarak seçtiği Blanche ise veremlidir. Piyeste Blanche ile beraber Brompton Hastanesi'ndeki diğer hastalar üzerinden hastalığın bulaşma, tedavi ve toplumsal algısıyla ilgili dönem özellikleri temsil edilir. Eserde, verem hastalarının sonunun mutlak ölüm olduğu mesajının verilmesi, veremin o dönemde onulmaz bir dert olduğuna işaret eder (Demiryürek, 2008: 198, 201, 202, 204-205).

Recaizade Mahmut Ekrem'in eserlerinde, oğlu Nijad'ın hastalığının da etkisiyle hastalık temiyle karşılaşılır. Onun "Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi" isimli hikâyesinde Dilara veremden ölür. Muhsin Bey ise zatürreye yakalanıp ölür. *Vuslat Yahut Süreksiz Sevinç* isimli piyeste birbirlerine âşık olup kavuşamayan Vuslat ve Muhsin, vereme yakalanıp ölürlür. Bu ölümün ardından Muhsin Bey, onun mezarına yaptığı ziyaretlerde zatürreye yakalanıp ölür. *Araba Sevdası*'nda ise verem ve tifo, romandaki komiğe hizmet eden unsurlar olarak yer alır (Akçiçek vd., 2012: 93-94).

Devrin diğer eserlerinde de verem hastalığı ön plandadır. İlk Türk romanı *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*'ta Fitnat, tanımadığı biriyle nikâhlanmasının üzerine kısa sürede kederinden zayıflar, sararıp solar, kan kusar; yani verem olur. *Sergüzeşt*'te Celal Bey, aşk ayrılığının neticesinde beyin iltihabına yakalanır. Samipaşazade Sezai'nin "Düğün" isimli hikâyesinde Behçet Bey ile evlilik hayalleri kuran odalık Dilsitân, Behçet Bey'in Sitare Hanım'la evlenmesi üzerine veremden ölür. Mizancı Murat'ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*'sında Mansur, romanın sonunda veremden ölür. Verem dışındaysa *Karabibik*'te Huri'nin annesi tifodan ölür. Fazlı Necib'in *Dilâver* isimli romanında Hüseyin, askerdeyken sıtmaya yakalanır.

Fuad Köprülü, “Edebiyatta ‘Marazi’lik” isimli makalesinde, edebiyatın kendisini vücuda getiren cemiyetle alakasını kesince kan akışından mahrum kalan bir uzuv gibi hayatını yavaş yavaş kaybetmeye başladığını belirtir. Ona göre, herhangi bir devir edebiyatının hastalıklı olmaması için o devrin hayatıyla sıkı bir ilişkisinin olması; sahte olmayıp samimi ve şahsi bir nitelikte olması gerekir. Sağlıklı edebiyatın millî hayata bağlılıktan geçtiğini ifade eden Köprülü, Servet-i Fünûncuları asıl milleti ve asıl şeniyeti görememek, duyamamak ve anlayamamakla suçlar; bu devrin edebiyatının marazi bir şekil almasını ise “millî hayat ile edebiyat arasındaki rabitaların gevşemiş bulunması”na bağlar (Köprülü, 2007: 25, 26, 28).

Servet-i Fünûn devri edebiyatının beraberinde, devrin yazar ve şairlerinin duyguları da marazi bir vaziyettedir. Büyük çoğunluğu içine kapalı olan ve marazî bir hassasiyete sahip olan bu devre mensup yazar ve şairler, duygusallığın neticesi olarak hayata karşı pasif ve kötümser bir tavır alırlar (Ercilasun, 1997: 410). Bilge Ercilasun’a göre “Sanatkârın duygularının marazîleşmesi, onun eserlerine tesir eder. Dolayısıyla ortaya hasta ruhlu eserler çıkar” (Ercilasun, 1997: 410).

Tevfik Fikret de yaşadığı dönemin edebiyatını hastalıklı olarak niteler:

... edebiyatımız sağlam bir bünyeye malik değil, hatta hasta... Fakat bu hastalık öyle şunun bunun tevehhüm ettiği gibi edebiyatın enhâ-yı hâriciyyesinde -yanlış terkipler, bozuk tabirler, bî-lüzûm yenilikler nev’inden- arızalarla değil, ta umk-ı hayatında müthiş bir kura ile vücudunu hissettiriyor; menşei büyük bir fakrû’d-dem; bunun da elbet bir menşei var, fakat kim bulup da haber verecek? Bunu söylemek o kadar güç ki!... (Tevfik Fikret, 2000: 158)

Fikret, eserlerde hayatı eksik bulur ve mevcut edebiyat eserlerinin ruhsuz olmasa da cansız olduğunu iddia eder (Tevfik Fikret, 2000: 159).

Hasta edebiyatın hasta şairlerinden olan Tevfik Fikret, Coppée tesiriyle kaleme aldığı “Hasta Çocuk” isimli manzumesinde ateşli hastalık geçiren bir çocuğu ve çocuğun annesinin endişesini anlatır. Şiirin başında sekiz gündür hasta olduğu belirtilen çocuğun, şiirin sonunda iyileştiği bilgisi verilir: “Çocuk. O şimdi kavî bir civân; fakat mâder, / Zavallı, üstüne hâlâ çocuk gibi titrer.” (Tevfik Fikret, 2015: 33) “Vagonda” isimli bir diğer şiirinde Fikret, trende rastladığı veremli bir âşığı tasvir eder (Tevfik Fikret, 2015: 73-74). Şiirleri dışında “Hemşiremin Hastalığında” isimli hikâyesinde anlatıcı/başkişi, çizdiği resimde yer alan simada kız kardeşinin hüznüne benzeyen bir yakınlık keşfeder. Sonrasında “Bu buluş beni mahvetti... Kızcağızın hâli zihnimi pek fena meşgul ediyordu!” diyerek zihninin kız kardeşinin hastalığı ile meşgul olduğunu belirtir (Tevfik Fikret, 2000:

328). “Vedia’ dan Bir Parça” isimli mensur şiirinde anlatıcı/başkişi, Vedia hasta olduğu için onunla beraber Ada’ya, hava değişikliğine gider. Vedia’nın yanından bir aralık uzaklaşp onun hâline ağlar (Tevfik Fikret, 2000: 334-335). Adı belirtilmese de hava değişikliğine gidilmesinden, hastalığın verem olduğu anlaşılır.

Fikret’in hastalık temini en yoğun olarak işlediği eseri “Validelik” isimli hikâyesidir. Hikâyede Ahmet Bey ve Emine Hanım’ın üzerine titredikleri kızları Ayşe’nin verem oluşu ve sonrasında bu hastalıktan dolayı ölümü anlatılır. Fikret’in bu hikâyede verem hakkında yazdığı cümleler, hastalığın o tarihlerde ne kadar ciddi ve ölümcül olduğunu gösterir niteliktedir:

Ayşe ölüyor, verem, verem! O güzelliğe âşık katil! O gençlik düşmanı canavar! Verem bir yırtıcı hayvandır ki hurilere ârâmgâh olan saharî-i bihişide bulunur. Sinsi sinsi gezer, çeşm-i hûn-hârına ziyâ-yı merhamet, çehre-i gaddarına me’âl-i ma’sûmiyyet getirir de o hurilerden hangisi daha güzel, tabiatine daha mülâyım bulunursa yanına yaklaşanlar ayaklarının altında yuvarlanmaya başlar. Kaplan iken güvercin kadar küçülür; bel’-i hayât edeceği hâlde cana can katacak kadar güzelleşir.

Bir kerre kurbanı olacak bîçarenin elinden kurtulamayacağını anladı mı heman göğsüne atılır; demir dişleri ateş dudakları avının ciğerlerine kenetleniverir; hûn-ı masumunu keyifli keyifli emmeye başlar.

(...)

Verem, verem!... Verem zehirli bir neşterdir ki körlenmiş olduğu için vücuda yavaş yavaş saplanır, fakat mutlaka öldürür. Verem sarhoş bir katile benzer ki ne yaptığını bilmeyerek yalnız kana susadığı için kıyılmayacak canlara kıyar; verem kadar mel’ûn hastalık yoktur: Güzellere musallat olur, güzelliklerini şiirin tasvirinden aciz kalacağı merteye i’lâ ettikten sonra hayatlarını mahveder.

(...)

Verem bir cellâd-ı akur, tıp bir mahkûm-ı âciz. Verem ateş dişli bir ejder, tıp kâğıttan ma’mûl bir kelpeten! (Tevfik Fikret, 2000: 349-350, 352)

Servet-i Fünûn döneminin bir diğer yazarı Mehmet Rauf’un *Ferdâ-yı Garam*’ında Macit hastalanır ve ameliyat olması gerekir. Amcasının kızı Sermet onu hastanede ziyaret eder ve onunla yakından ilgilenir; böylelikle aralarında bir aşk doğar. *Eylül*’de Necib hasta olarak yer alır ve hastalığı esnasında Suad’ın adını sayıklar. Sayıklamaları duyan Hacer, ondaki gizli aşkı fark eder ve bu platonik aşk ortaya çıkar. Söz konusu iki romanda Mehmet Rauf, hastalığı âşıkların buluşmasında bir motif olarak kullanır. *Bir Aşkın Tarihi*’nde Güzin’in verem olduğu görülür. *Karanfil ve Yasemin*’de Pervin, kıskançlık sebebiyle hastalanıp ölür. *Harabeler*’de Şefik Bey şeker hastasıdır. *Kâbus*’ta Aziz Nihat, hastalık derecesinde kıskançlık ve evhamlılık yüzünden cinnet geçirerek karısını boğar. Yine yazarın “Meslûl”, “Son Emel”, “Küçük Muallim”, “Hasta Aşkı” hikâyelerinin de doğrudan hastalık temi üzerine kurulduğu dikkat çeker (Asiltürk, 2009: 28).

Hastalığı yüzünden Mülkiye'deki eğitimini yarım bırakmak zorunda kalan Hüseyin Rahmi Gürpınar, eserlerinde hastalık temini yoğun olarak işler. *İffet*'te İffet, namussuz yaşamaktansa namusunu kurtarmak amacıyla zehir içer ve hastalanıp yatağa düşer; günden güne eriyerek ölür. Yine onun annesinin hastalığı da romanda dikkat çeker. *Şık*'ta Şöhret Bey, kan zayıflığının sülûkle tedavisi hakkındaki saçma nazariyelerden uzun uzun bahseder. Rabia ise kanlı basurdan muzdariptir. *Cadı*'da, Şükriye Hanım'ın kaynanası yatalaktır. *Hakka Sığındık*'ta Sefer Efendi'nin oğlu Mustafa, yoksulluk nedeniyle açlıktan ve boğmacadan ölür. Hadiye'nin babası Enver Bey'de zatürre; annesi Sadiye Hanım'da ise bronşit görülür. Arabacı Arif, İspanyol nezlesine yakalanır. *Ben Deli miyim?*'de başkişi Şadan'ın akli dengesi bozuktur. *Cehennemlik*'te Şaban, frengi hastasıdır. *Gönül Bir Yel Değirmenidir Sevda Öğütür*'de Şadan, randevuevinde ilişki kurduğu kadından belsoğukluğu hastalığını kapar (İldeş, 2009; Kaygana, 2008; Asiltürk, 2009: 23-24; Dimdik, 2014: 288-289).

Servet-i Fünûn dönemi yazarlarından Halit Ziya Uşaklıgil'in eserlerinde de hastalıklar yoğun olarak yer alır. *Kırık Hayatlar*'da Ömer Behiç'in kızı Leyla hastalanarak ölür. *Sefile*'de İkbâl, hastalığı nedeniyle İhsan'ın ilgisini kaybeder ve ondan ayrılır; sonrasında veremden ölür. *Nemide*'de 'vereme istidatlı' olan Nemide, çocukluğundan itibaren doktor nezaretinde yaşar ve veremden ölür. *Mai ve Siyah*'ta basımevi sahibi Tevfik Efendi felçlidir. Ahmet Cemil'in kız kardeşi İkbâl, koca dayağı yüzünden çocuğunu düşürür ve kan kaybından ölür. Raci ise vereme yakalanarak ölür. *Aşk-ı Memnu*'da Nihal, sinirlerinin bozukluğu ile dikkat çeker. Bihter, yaşadığı yasak aşk ve kıskançlık münasebetiyle bunalıma girerek intihar eder. Bu romanda Nihal'i seven Beşir de veremden ölür. *Bir Ölüünün Defteri*'nde Doktor Osman Vecdi, cephede yaralanarak bir kolunu kaybeder; sonrasında ise vereme yakalanıp ölür (Asiltürk, 2009: 24-27).

Servet-i Fünûn döneminde eser veren yazarlardan Safvet Nezihî'nin *Zavallı Necdet* isimli romanında da Müzehher'in vereme yakalandığı görülür.

II. Meşrutiyet döneminde Fecr-i Atı topluluğunun verdiği edebî eserlerde hastalık, önemli temlerden biri olarak yer alır. Topluluğun öne çıkan yazarlarından Yakup Kadri'nin *Bir Serencam* ismiyle kitaplaştırdığı hikâyelerinin bir kısmında psikolojik hastalıklar görülür. *Kiralık Konak*'ta, Seniha'nın sinir buhranları geçirdiği dikkat çeker. Romanın sonunda ise Naim Efendi, yalnız kalarak hastalanır. *Nur Baba*'da Nur Baba'nın çocukluğunda yaşadığı hastalıklara yer verilir. Romanda Nigâr da içki ve sigara yüzünden

sağlığını kaybeder. *Hüküm Gecesi*'nde Ahmet Kerim, sürgün ve içki sebebiyle beden ve akıl sağlığını yitirip düşünme gücünü kaybeder. *Yaban*'da Ahmet Celal, I. Dünya Savaşı'nda yaralanıp bir kolunu kaybeder. *Bir Sürgün*'de Doktor Hikmet, İzmir'e sürgün edilir ve ruh sağlığını kaybeder (Asiltürk, 2009: 32; Akçiçek vd., 2012: 94).

Yine bu dönemde eser veren yazarlardan olan Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi'nin *A'mâk-ı Hayal*'inde Râci delilik emareleri gösterir ve eserin sonlarına doğru Manisa Tımarhanesi'ne yatırılır.

II. Meşrutiyet döneminde şiirlerini yayımlamaya başlayan; ancak Fecr-i Atı topluluğuna katılmayan Mehmet Âkif, "Selma" isimli şiirinde kız kardeşinin çocuğu Selma'nın hastalığı ve ölümünü; "Hasta" şiirinde ise, vereme yakalanan bir yatılı okul öğrencisinin hikâyesini anlatır (Akçiçek vd., 2012: 94). Yine "Seyfi Baba" şiiri de hasta ve yoksul olan Seyfi Baba'yı anlatır.

Cumhuriyet dönemi yazarlarından Halide Edip, eserlerinde hastalık temine ağırlıklı olarak yer verir. *Handan*'da Handan, kocası Hüsnü Paşa'nın onu başka kadınlarla aldatmasını öğrenince beyin kanaması geçirir ve bir hastabakıcı nezaretinde uzun süre hasta yatar. *Mev'ud Hüküm*'de hasta ve hastalıklara başkışı Doktor Kasım aracılığıyla yer verilir. *Ateşten Gömlek*'te hastalık ve yaralanmalar geniş yer kaplar. Peyami şiddetli bir tifo geçirir; ayrıca cephede yaralanır. İhsan, sıtmaya yakalanır; Metristepe'de göğsünden kurşun yiyerek yaralanır. *Kalp Ağrısı*'nda Azize, kendisini denize atarak intihar eder, ölmez ve ciğerlerinden hastalanır (Asiltürk, 2009: 29-31).

Tek romanını Cumhuriyet döneminde vermiş olan Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* isimli eserinde Adnan veremlidir. Yine bu dönemde Etem İzzet Benice'nin *Beş Hasta Var* isimli eserinde serbest ve alafranga bir yaşam süren Belkis frengiye yakalanır. Kerime Nadir, ilk romanı *Hıçkırık*'ta veremli bir hastaya yer verir. Onun romanlarının çoğunda veremli hastaların bulunduğu da dikkat çeken bir husustur.

Reşat Nuri Güntekin de romanlarında hastalık temini yoğun olarak işler. *Damga*'da İffet, şiddetli bir göğüs nezlesi geçirip atlatır; daha sonra zatürreye yakalanır. Halis Paşa ise zatürreden ölür. *Dudaktan Kalbe*'de romanın başkışisi Kenan, çocukken ağır bir tifo geçirir. Lâmia'nın kardeşi Fahir de tifodan ölür. *Akşam Güneşi*'nde Nazmi, genç yaşında kalp hastalığına yakalanırken, annesi ise tifodan ölür. Nazmi'nin kızı da henüz on beş aylıkken kızamıktan ölür. *Acımak*'ta Mürşit Efendi, küçük kızı Feriha'yı veremden

kaybeder; kendisi de hapse düştükten sonra bronşite yakalanır. *Kızılık Dalları*'nda Murat Bey'in karısı veremden dolayı ölür. Lala Tahir Ağa ise romatizma, sıtma ve guatrdan muzdariptir. *Ateş Gecesi*'nde Afife, bronşit geçirir. *Değirmen*'de jandarma kumandanı Niyazi Efendi, bir dönem sıtmaya yakalanır. Aynı romanda Kaymakam Halil Efendi'nin kalçasında kan çıbanı çıkar. *Miskinler Tekkesi*'nde İsmail'in sıtmaya yakalandığı bilgisi verilir. *Kavak Yelleri*'nde, Celile'nin müzmin bir sıtması olduğu; Hacı Ömer'in ise lumbago ve siyatik ağrılarında şikâyet ettiği görülür. Şerif Hulusi ise zatürreye yakalanır. *Çalığışu*'nda, Feride küçükken annesi veremden ölür. Yine Kâmran'ın Avrupa'da tanıştığı kız Münevver ve Feride'nin B... 'deki okulda tanıdığı müzik öğretmeni Yusuf da veremlidir. Munise ise kuşpalazına yakalanır ve onun ölümü üzerine Feride menenjit geçirir. *Bir Kadın Düşmanı*'nda Kerim Bey'in karısının tifodan öldüğü görülür. Sâra ise narsisttir. *Yaprak Dökümü*'nde Ali Rıza Bey'in Şevket'ten sonraki ikinci oğlu Necdet, üç yaşındayken kuşpalazından ölür. Ali Rıza Bey felç geçirir. *Gökyüzü*'nde Hasan'ın oğlu kemik vereminden ölür. *Ateş Gecesi*'nde Kegam, satlıcan hastalığından; Doktor Selim Bey tifodan ölür (Asiltürk, 2009).

Küçük yaşlarından itibaren hastalıklarla tanışan, “A'dan Z'ye bütün hastalıklar bende var” diyen (Kurt, 2015: 20), ailesi ve çevresi de hastalıklarla dolu olan Peyami Safa, romanlarında hastalık temini yoğun bir şekilde işler. *Bir Akşamı*'da Sermet ve Şükrü Bey verem hastalığından ölürlər. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda Ferit'in annesi ve kız kardeşleri veremden dolayı hayatlarını kaybederler. Romanda onun küçük kız kardeşi Nilüfer de veremli olarak yer alırken, Ferit'in astımlı olduğu görülür. Ferit'in kız arkadaşı Selma'nın babası ise ciğer kanseridir. *Şimşek*'te Müfid, veremlidir. Müfid ve Sacid'in kendisi için birbirlerini öldürmelerine şahit olan Pervin ise aklını yitirir ve tımarhaneye yatırılır.

Otopatografi¹ olarak nitelendirilebilecek *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nda başkişi, eklem veremi sebebiyle bir bacağını kaybetme tehlikesi yaşar. Nüzhet'in paşa babası da felç olur. *Mahşer*'de Nail vereme yakalanır; Nihat bronşit olur; Muazzez de zatürreden dolayı hasta yatar. *Canan*'da Şemsi, kalp hastalığından muzdariptir; Bedia ise hastalanıp yatalara düşer. *Biz İnsanlar*'da Vedia, menenjit hastalığına yakalanır; Orhan'ın babası ve

¹ “Hastalık tecrübesi, tedavisi ve ölümle ilgili biyografiler ya da otobiyografiler, ‘patografi’ ve ‘otopatografi’ olarak isimlendirilmiştir.” (Dervişcemaloğlu, 2012: 109)

amcası ise felç geçirir. Yine Bahri'nin kız kardeşinin de verem ve kanser olduğu dikkat çeker. *Selma ve Gölgesi*'nde Selma, nemfomani hastalığından muzdariptir. *Cumbadan Rumbaya*'da kanserli bir hasta ve ameliyatı için para bulamayan, bu yüzden çalıştığı yerden zimmetine para geçiren bir baba konu edinilir. *Sözde Kızlar*'da yaşadığı kötü olayları ve kız kardeşinin aldatılmasını kaldıramayan Salih, aklını kaybederek tımarhaneye yatırılır. Behiç, Viyana'da Rejina isimli bir kadından frengi kapar. Ondaki frengi, metresi Belma'ya ve ondan doğan çocuğuna da geçer. *Yalnızız*'da lise öğrencisi Aydın, menenjit hastasıdır; Meral'in babası Nail Bey ise kronik üremi rahatsızlığından muzdariptir (Genç, 1990: 44; Kurt, 2015; Sevinç, 2015: 98, 99, 100).

Yaşayan her canlının, en azından hayatının belirli bir döneminde maruz kaldığı hasta olma durumu, insanı önemli derecede etkilediğinden, merkezine insanı alan edebiyat eseri de mühim olan bu olguyu kimi zaman ayrıntılı kimi zamansa yüzeysel olarak işler. Dünya edebiyatında da Türk edebiyatında da yukarıda görüldüğü üzere pek çok yazar ve şair, hastalık konusuna sessiz kalamamış ve hastalığa eserlerinde yer vermiştir. Türk edebiyatının ilk modernist yazarlarından Ahmet Hamdi Tanpınar, kendi hayatında gerek psikolojik gerekse fiziksel olmak üzere birçok hastalık tecrübesi yaşamış ve biyografisinden bağımsız olmayan eserlerinde de hastalıklı kişilere geniş ölçüde yer vermiştir. Çalışmamızın odak noktası, Tanpınar'ın edebî eserlerinde yer alan hastalıklar olmakla birlikte, öncelikle Tanpınar'ın kendi hastalıkları ve çevresindeki hastalıklara değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.²

² Çalışmanın “Giriş” kısmında genel olarak faydalanılan kaynaklar şunlardır: (Çıkla, 2016); (Kırkoğlu, 2012: 157); (Kurt, 2015); (Kemikli, 2007); (Yeniterzi, 1999); (Kuzubaş, 2006); (Erer, 2012); <http://www.karar.com/hayat-haberleri/edebiyat-hastalik-sever-154574>; <http://www.kadriyamac.com/tr/html/100/Edebiyatta+Tuberkuloz/>; <http://www.hurriyet.com.tr/tip-ve-edebiyat-2-tip-okullarinda-verilmeye-baslanan-38302022>; <http://www.edebiyathaber.net/yazarin-hastaligi-hastaligin-edebiyati/>; <https://argoscelik.blogspot.com.tr/2011/10/verem-ve-edebiyat.html>.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HAYATINDA VE ÇEVRESİNDE HASTALIKLAR

“Hülâsa her laboratuvarında biraz kanım var.”

(TM: 238)

“Şimdi ağzımda termometre, sıhhatimi düşünüyorum.”

(GITB: 237)

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanları ve hikâyeleri incelendiğinde, hayatın bir gerçeği olan hastalıkların bu eserlerde geniş olarak yer aldığı dikkatleri çeker. Söz konusu genişlik ve çeşitlilik Tanpınar'ın hikâye ve romanları ile sınırlı kalmaz. Zira o, kendi romanı olan mektup ve günlüklerinde de bünyesinde taşıdığı birçok hastalığa yer verir; hastalıklardan yakasını kurtaramamasından yakınır; bu durumdan muzdaripliğini dile getirir. Tanpınar'la ilgili yazılan metinlerde klişeleşmiş olarak anılan parasızlığın ve kadınsızlığın meydana getirdiği sıkıntıların yanı sıra; yaşadığı hastalıklar, Tanpınar için hayatın yükünü daha da artırır ve onu dayanılmaz kılar. Biyografisindeki türlü hastalıklar, ileride yer verileceği üzere hakkında yazılan biyografik romanlara da kimi zaman trajik kimi zamansa mizahi açıdan yansır.

Hayatı söz konusu olduğunda Tanpınar'a 'hastalıklar kümesi' demek yanlış olmayacaktır. Zira o, hayatı boyunca hastalıklarla boğuşmuş, sürekli sağlığından endişelenmiş, sık sık muayene olmuş ve zaman zaman hastanede yatmıştır.

“Yahya Kemal parası gibi uzvi sefaletlerini de gizleyen adamdı” (GITB: 159) diyen Tanpınar, üstadının aksine, uzvi sefaletlerini ne dostlarına gönderdiği mektuplarında ne de günlüklerinde gizleme gereği duyar. Bilakis sık sık hastalıklarını dillendirir, bunlardan yakınır.³

Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın şahsiyetini fizyolojisinin meydana getirdiğini düşünür ve ondaki muhayyile zenginliğini fizyolojisine bağlar:

³ Halûk Sunat, Tanpınar'ın hastalıklarından sık sık söz etmesinin nedeninin, kendisinden doğrudan söz edememesiyle ilişkili olabileceğini, kendisinden söz etmek üzere hastalıklarını konuşuyor olabileceğini düşünür (Sunat, 2014: 154).

Ben Hamdi Bey’de gördüğüm tedai zenginliğini, tahassüs şiiyetini ve bir kaleydoskop gibi her şeyi değiştiren muhayyileyi bu fizyoloji ile çok yakın münasebette görüyorum. Onda ‘superstition’lara karşı şiddetli denilebilecek bir alâka var; bunu da aynı şeye bağılıyorum. Bu fizyolojinin gördüğü rüyalar çok enteresan olacaktır ve Hamdi Bey rüyalarını seven, tahlil eden, onlarda hakikatler arayan bir adamdır. (Kaplan, 2015: 234)

Sihhatli bir Tanpınar, Kaplan’a göre bambaşka bir adam olacaktı (Kaplan, 2015: 234). Dolayısıyla onun bilinen/tanınan Tanpınar olmasında, fiziksel ve psikolojik açıdan çektiği sancuların önemi yadsınamaz.

Tanpınar’ın yakın dostlarından Mehmet Kaplan, Tanpınar’ın sağlığı konusundaki izlenimlerini şöyle aktarır:

Preventoryum müdavimi olduğu ilk intibama hâkim bulunduğundan mı nedir, Hamdi Bey bana, daima sıhhati bozuk bir insan gibi geldi. Ortadan daha kısa bir boyu, gevşek, şişmana yakın bir vücudu var. Yüzünün rengi belki tabii olarak böyle, hasta sarısı gibi görünür. Dolgun ve beş altı kere boğazını gıcıklayan öksürük ona daima refakat eder. Hamdi Bey’in kendisinde de sıhhatine dair bir vehim vardı; ciğerlerinden korkar, ikide bir sigarayı bırakacağından bahseder, bırakmaz, içki içtikten sonra rahatsızlanır, uykusuzluk, baş ağrısı ve rüzgârlar onun daimî şikâyet mevzularıdır. Mütemediyen feveran hâlinde bulunan, tabiatın tesirlerine karşı çok hassas olan bu vücut, onun mizacını idare eder. (Kaplan, 2015: 233-234)

İlaçlar konusunda geniş bir bilgiye sahip olan Tanpınar, bu bilgisini *Huzur* romanında Yaşar tiplemesi üzerinden mizahi bir üslupla aktarır. O, günlüklerinde “yatak, sandalyeler kitapla, şömine ilâçla dolu. Hep takviye, takviye...” (GITB: 62) derken sanki *Huzur*’daki Yaşar’ın vaziyetini anlatır. Ömer Faruk Akün, onun pek çok ilacın aşınası olduğunu dile getirir. Masasının üzeri ve kitap etajerleri birçok ilaç şişesi ve kutusu ile dolu olmakla evi için bir dekor teşkil eder (Akün, 1963: 12). Tanpınar’ın en çok kullandığı ilacın metinler üzerinden saptaması yapıldığında, bunun bir uyku ilacı olan Nembutal olduğu kolaylıkla söylenebilir. Günlük ve mektuplarında bu ilacın ismine oldukça sık rastlanır.

Yazar, şair, ressam ve bürokratlar içinden entelektüel bir çevreye sahip olan Tanpınar’ın doktor arkadaşları da az değildir: “Her yerde hem dostu, hem müdavi tabibi olan birkaç doktoru vardır. İstanbul’da da, Paris’te de...” (Okay, 2010: 205) Bunlardan en samimi olduğu hiç şüphesiz onun hem dostluğunu hem de doktorluğunu üstlenen, Tanpınar’ın “emin olun en akıllı doktorumuz odur” (TM: 194) diyerek bahsettiği Tarık Temel’dir. Sağlığından sürekli olarak endişe duyan Tanpınar, İstanbul’da olduğu vakit Tarık Temel’in yanına giderek muayene olur; yurt dışında olduğu zamanlar ise mektup yoluyla ona danışır, şikâyetlerine bir teşhis koymasını ister. Yurt içinde, İstanbul’da, bir Tarık’ı olan Tanpınar’ın; Paris’te de bir Dr. Larosa’sı vardır: “Doktor Larosa benim

Paris’te, Tarık’ın ve öbür dostlarının yerini tutar (Tarık tabîi ayrı).” (TM: 299) *Huzur* romanının Tarık Temel’e ithafı bu yakınlığın ve “ayrı”lığın nişanesidir. Yine Paris’te Larosa dışında Prof. Dr. Jean Bernard’a belirli aralıklarla muayene olduğu, onun Tarık Temel’e yazmış olduğu mektuplardan ve günlüğündeki ifadelerinden öğrenilir (TM: 202, 206, 216; GITB: 167).

Tanpınar’ın doktor arkadaşlarından biri olan Fikret Ürgüp, Tanpınar’ın çevresinin çoğunun doktorlardan oluştuğunu anlatırken, onu aynı zamanda bir doktora benzetir:

Şair, edebiyat hocası, entelektüel Hamdi’nin dostlarının çoğu, ben de dahil olarak, doktorlardır. Yani, ideal bakımından, insanlığa yardım etmek, dertlere deva bulmak, bunamayı ve hattâ ölümü geciktirmek yolunda savaşa girişmiş olmaları lâzım gelenlerdir. Hamdi ilkin bağışlar karşısındakinin bütün suçlarını, tersliklerini, zavallılığını. Sonra, onu alır sıcaklığına. İyi eder. Sahici doktordur. (Alptekin, 2015: 15)

Tanpınar’ın biyografisine bakıldığında bir taraftan sağlığı konusunda sürekli endişelenen ve bu endişelerini muttasıl dillendiren bir Tanpınar görülürken, diğer taraftan da sağlığını korumaya yönelik hiçbir çabası olmayan bir Tanpınar’la karşılaşılır. Onun, sağlığı konusundaki vehimleri sağlık anksiyetesinin sınırlarını zorlarken, sağlığını korumak için hiçbir tedbir almaması büyük bir tezat teşkil eder. O kadar ki, sağlığı için tehdit oluşturan alkol ve sigarayı bırakmak bir yana, azaltmak yoluna dahi gitmez.

“Sabahattin ve hepimiz biraz alkoliğiz” (GITB: 149) diyen Tanpınar, alkole uzak kalmaz. Yeri gelir rakı içer, yeri gelir bira içer, yeri gelince de ‘şaraptan daha ucuzu olmadığı için’ (“Cigarasızlık içkiyi zaruri kılıyor ve şaraptan ucuzu yok.” TM: 205) şarap içer. Şüphe yok ki onun yaşadığı rahatsızlıklarda alkolün de etkisi vardır: “Benim sıhhatim meselelerinde pek fazla içmediğim hâlde içki âmilmiş.” (TM: 195) O, “galiba yeniden içkiyi bırakma çareleri arayacağım” (GITB: 151) dese de tıpkı sigara gibi içkiden de vazgeçemez.

Sigara ve alkol gibi zararlı alışkanlıklarının yanında Tanpınar, Peyami Safa ile birlikte birkaç kere kokain de kullanmıştır: “Peyami ile birkaç defa kokain de çektik. Fakat verdiği baş ağrısı tahammül edebileceğim gibi bir şey değildi.” (GITB: 307)

Rahatsızlıkları, “hastalığım bir değil” (GITB: 157) diyerek hâlimden yakınan Tanpınar’ın yaşam kalitesini düşürür ve onu huzursuz kılar. Bu huzursuzluk *Huzur*’un yazarı tarafından günlük ve mektuplarında sıklıkla dile getirilir.

Günlüklerinin neredeyse her sayfasında sağlığından hoşnutsuzluk duyan ve hastalıklarının dillendiren Tanpınar'ın, şikâyet ve hastalıklarının yoğunluk göstermesinde hiç şüphesiz günlüğünü yazdığı tarihlerde hayatının yaşlılık evresini yaşamasının payı büyüktür. Ancak şu da unutulmamalıdır ki; Tanpınar, gençliğinde de çok sağlıklı ve sağlam bünyeli birisi değildir.

Tanpınar'ın günlüklerinin her satırından “iktidarsız bir kişiliğin, iktidarsız bir gövde-ruh akışının ultradramatik koşulu”nun sızdığını dile getiren Enis Batur, (Batur, 2017: 38) söz konusu günlükleri gövde ve ruh eksenlerinde iki büyük arızanın sürüklediğini dile getirir. Onu kronik sorunlarıyla, bir taraftan gövdesi rahat bırakmaz; irili ufaklı endişeleri tepeden tırnağa birinden öbürüne sıçrar. Diğer taraftansa, ruhsal düzlemde ahtapot görünümü hâkimdir. Yoğunlaşmamak, parasızlık ve kadınsızlık onun nabız ritmine yerleşmiştir (Batur, 2017: 37).

Tanpınar, yazdıklarıyla daima fizyolojik rahatsızlıklarından dem vurup bunları dillendirse de; günlük ve mektuplarına yansıyan psikolojik problemleri göz önüne alındığında, onun ruh dünyasının da sağlıklı olmadığı görülür. İncelemenin bu kısmında Tanpınar'ın fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıkları ayrı başlıklar altında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1.1. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Fizyolojik Rahatsızlıkları

Hayatının sonuna geldiğinde uzviyetinde birçok hastalık biriktirmiş olan Tanpınar'ın yaşamı gerek kendi kaleminden gerekse hakkında yazılan biyografik metinlerden incelendiğinde, onun metinlere yansıyan ilk hastalığının 1916 yılına rastladığı görülür. 1916 yılında ailece Kerkük'ten Antalya'ya göçleri esnasında annesini de kaybeden Tanpınar, Halep'te bir hummaya tutulur ve bu humma zaman zaman kendini tekrarlar (Akün, 1963: 3).

Grip ve soğuk algınlığı, Tanpınar'ın en çok şikâyetçi olduğu rahatsızlıklardandır. Geçici olan bu hastalıklara yakalanma sıklığından yola çıkarak onun hassas bir bünyeye sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. O, günlüklerinde ve mektuplarında sürekli olarak üşüttüğünden, nezle olduğundan ve soğuk aldığından bahseder, bu durumdan yakınıır:

Yine o cumartesi günü Tarık'ta feci bir yemek. Hiç rafiné değil. Dostumuz Ahmet'lerde bezik. Büyük denemeyecek kazanç. Dönüşte hastalandım. Dört gün evden çıkmadım. Tekrar nezle şeklinde nüksü.

Ülfet'le Sevim bu akşam otobüsle Ankara'ya gittiler. Teferruatını yazacağım. Ateşim var, biraz 37-8. Levent'e gidip gelirken üşümüş olacağım. Mamafih dün akşam da ateşim böyle idi. (GITB: 205)

Ondaki gribe ve soğuk algınlığına yakalanma bahtsızlığı yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da devam eder, ona musallat olur.⁴

Günlüklerinde okuyucu karşısında yaşlı bir Tanpınar vardır; dolayısıyla Tanpınar'ın yaşlılığın getirdiği bir dirençsizlikle normal olarak hasta olduğu, sıklıkla üşüttüğü düşünülebilir. Ancak daha erken yaşlarında da durum farklı değildir; o, yine hastadır ve bundan yakınmaktadır. Onun daha erken yaşlarından ve o yaşlardaki biyolojik durumundan mektupları aracılığıyla haberdar olunur. Ahmet Kutsi'ye 7 Nisan 1936 tarihinde yazdığı mektupta nezle olan yine Tanpınar'dır:

Kardeşim Kutsi,
Seni İstanbul'da iken hiç göremedim gibi bir şey..... Beni aramışsın, bir nezle ve bir de sârî hastalık -diyelim- yüzünden bu saadeti kaçırdım. Ertesi günü eve uğradım. Aslı gitmiş yurdu kalmış... (TM: 35)

Yine 19.10.1929 tarihinde Avni Givda'ya yazmış olduğu mektupta da Tanpınar nezlelidir: "Ankara çok güzel.. Berrak bir gök altında nezleli kemiklerimi ısıtıyorum..." (TM: 284)

Tanpınar, 1937 yılının Mart ayında 45 günlük askerî eğitim için askerlik şubesinde çağırıldığında sağlık problemi olduğunu bildirir, şube tarafından Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne sevk edilir. Burada ona; akciğerlerde, akciğer zarında, diyaframda bitişme, zayıf çalışma teşhisi konulur (Okay, 2010: 205).

Ömrü boyunca ciğerlerinde sürekli olarak bir rahatsızlık bulunduğu bilinen Tanpınar, 1938 yılında da, ciğerlerinden geçirdiği bir rahatsızlık yüzünden uzun bir müddet prevantoryumda yatar (Akün, 1963: 12). Prevantoryum, vücutlarına verem mikrobu gitmiş olmasına rağmen, henüz hastalığa yakalanmamış zayıf kimselerin, vereme yakalanmasını önlemek amacıyla bakıldıkları sağlık kurumudur (TDK, 2011: 1945). O, zayıf bünyesiyle vereme meyillidir ve bu sebepten prevantoryum tecrübesi de yaşar.

Öğretmenlik yıllarına ait sicil varakalarında da onun sağlam bir bünyeye sahip olmadığı ve bu bünyenin vereme yakalanmaya müsait olduğu bilgileri yetkililer tarafından

⁴ 23-24-25 Mayıs 1953, 28 Ocak 1959, 5 Ağustos 1960, 11 Eylül 1960, 28 Kasım 1960, 19 Nisan 1961 tarihli günlüklerinde (bk. GITB: 54, 55, 151, 205, 217, 244, 283) ve 19.10.1929 (Avni Givda'ya), 7 Nisan 1936 (Ahmet Kutsi'ye), 22 Ekim 1959 (M. Ali-Adalet Cimcoz çiftine), 11 Aralık 1959 (Adalet Cimcoz'a), Mart 1960 (Adalet Cimcoz'a), 6 Ekim 1959 (Kenan Tanpınar'a) tarihli mektuplarında (bk. TM: 35, 161, 168, 181, 284, 301) bu hastalıklardan muzdaripliğini dile getirir.

yazılmıştır. Söz konusu varakalarda, bir bölümdeki soruları öğretmen cevaplarırken, daha sonra okul müdürü ve maarif müdürü de kendi kanaatlerini belirtirler. Konya’da çalıştığı okulun müdürü, onun sağlığı konusunda şunları söyler: “Sağlam bir bünyeye sahip değildir. Mektep tabibi vereme istidat görmüştür. Konya iklimi sıhhatine müsait olmasa gerektir. Birkaç defa hastalanmıştır.” (Okay, 2010: 210)

Tanpınar’ın muzdarip olduğu ve gerek günlüklerinde gerekse mektuplarında sık sık yakındığı hastalıklardan bir diğeri ürtikerdir.⁵ Alerjik bir hastalık olan ürtiker, yeme içmeye bağlı bir rahatsızlık olsa da Tanpınar çoğunlukla yediklerine ve içtiklerine dikkat etmez. Bu rahatsızlığından dolayı eli, ayağı, bileği, beli kaşınmakta; kaşındığı yerler kızarmakta ve kimi zaman da kanamaktadır: “Hakikat şu ki ürtiker tekrar azdı. Ayaklarımda kaşıntılar, kızarmalar var. Bel nahiyesinde ufak tefek kaşıntılar. Belki de azma değil de gravyer peynirinin neticesidir. Cumartesi ayrıca Mehmet Ali’de [Cimcoz] bir kadeh viski içmişim.” (GITB: 135)

Günlüklerinde okuyucu karşısında, yediklerinin ve içtiklerinin vücudu üzerindeki tesirlerini gözlemleyen dikkatli bir Tanpınar vardır: “Geceki abus’ye⁶ rağmen ürtiker azmadı. Ufak demangeaison’larla⁷ kaldı...” (GITB: 147) Ürtiker, onu ne yiyip içtiğini deftere not almaya sevk eder: “İnanır mısın dört gündür ne yediğimi, ne kadar kahve içtiğimi deftere kaydediyorum. Sebebi allerjiyi tazeleyen sebebi bulmak...” (TM: 237) Uzviyetinde ürtikerin varlığını bilen Tanpınar, yeme içmelerinden sonra kendisini vehimlerden kurtaramaz: “Bu gece belki gündüzkü istiridyeden, belki biraz da akşamleyin yediğim şeylerden ürtiker vehmine kapıldım...” (GITB: 172) Ayrıca söz konusu yeme içmeler ürtikerin müsaadesi nispetinde gerçekleşir: “... Bittabi ürtikerin müsaadesi nispetinde jambon ve peynire kendiliğimizden yahut kendiliğinden düştük...” (TM: 205)

Bazen perhiz yaptığı olsa da o, çoğunlukla bu perhize uymaz, kendisine dokunabileceğini düşündüğü gıdaları tüketmekten kaçınmaz:

⁵ Ürtiker (Urticaria): “Deride alerjik, psikojenik ya da fiziksel nedenlere bağlı olarak kaşıntılı, geçici kabartılar oluşması ile belirgin durum; kurdeşen, ürtiker.” (Kocatürk, 2006: 830) Latince ısırğan anlamına gelen urtica’dan türeyen ürtiker, kurdeşen olarak da bilinmektedir. Ürtiker cildin yüzeyinde meydana gelirken, histamin ve diğer kimyasal maddelerin kana salgılanmasından doğabilir. Yıcecekler, polen, hayvan tüyü, ilaçlar, böcek ısırılmaları, enfeksiyonlar, hastalık, soğuk, sıcak, ışık ve emesyonel gerginlik ürtikere sebebiyet verebileceği tespit edilmesine rağmen reaksiyonun nedeni çoğunlukla bilinmez (Mayo Clinic, 1991a: 63).

⁶ Abus: “Kötüye kullanma, suistimal.” (Özcan, 2016: 49)

⁷ Démangeaison: “Kaşınma, Kaşıntı.” (Özcan, 2016: 110)

Gece Mehmet Ali'lerde idim. Rakı, beyaz peynir, havuç ve makarna. Öğleyin de Fakülte'de kuzu eti ve erişte makarna yedim. Biraz sonra da ayaklarımda, dizlerime doğru, diz oynasının arka yerinde büyük kırmızı lekeler başladı. İşin fenası bugün de Kâzım İsmail'de [Gürkan] uskumru ve peynir, Trabzon yağı olduğunu tahmin ettiğim ıspanak yemem oldu. Akşam yediğim lapa ile de arttı. Hangisinden zehirlendim? (GITB: 138)

Tanpınar'ın ürtikerle mücadelesi, mektuplarına da yansır. 20 Temmuz 1959'da Paris'ten Tarık Temel'e yazmış olduğu mektup, onun vaziyetini aktarmak için iyi bir örnektir:

Tarık'cığım,
Alelacele şu birkaç satırı yazıyorum. Sıhhatim şimdilik şikâyet edilecek gibi değil. Yalnız ürtiker aman vermiyor. Hiç bu kadar muannit, kendisini unutturmamağa karar vermiş hastalık görmedim. Nelerden kuşkulanmıyor? Naylondan kolalı çamaşıra kadar. Tuz, biberli şeyler, peynir, konserve... Hani çok mânâsız, sıksa gebe karılar vardır, ne yerlerse kusarlar, onlara benzedim. Derhal tırnaklarım uzun çizgilerle doluyor, elimin üstü benekleniyor. Tabî şarabın ve kahvenin bol hissesi var bu işte. İşin garibi ikisinden de kurtulamıyorum. Cıgarasızlık içkiyi zaruri kılıyor ve şaraptan ucuzu yok. Biraz gaz yapıyor ve sevmem. Kahveye gelince uyku ilacının zaruri tamamlayıcısı. Vâkıa ikisini de kısmaya çalışıyorum ama gün oluyor hiç içki içmiyorum, yahut bir bira ile geçiriyorum. Kahve öğleden sonra yasak. Nihayet gıdam da burada ister istemez ete bindi. Hayatımda hiç bu kadar yeşil fasulye yemedim. Bununla beraber iyiyim. Larosa ile her hafta buluşuyoruz. Karısı cilt hastalıkları ihtisası imtihanını verdi. Şimdi hem iç hastalıkları, hem de cilt hastalıkları doktorum var demektir. Bu karı kocadan gördüğüm iyiliği unutamam... (TM: 204-205)

Ürtikerle bağlantılı olarak Tanpınar'da kan değerleri ile ilişkili olan eozinofili⁸ görülür: "... Öbür taraftan ürtiker ve neticesi olan eozinofili beş ay devam etti. Hakikatte şubat sonundan mayısın on beşine kadar hastayım ve hastahanedeyim." (GITB: 163) Tanpınar'ın kanında normal değerlerden daha fazla eozinofili bulunması, alerjik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Onun 19 Ocak 1960 tarihinde Paris'ten Tarık Temel'e yazmış olduğu mektupta eozinofili değerleri ve hastalığı ile alakalı bilgiler verdiği görülür:

... Jean Bernard'ın randevusunu biraz geciktirmişim. Bu pazartesi, yani dün ve bugün (Salı) onunla meşgul oldum. Netice şu: Temmuz (12) bin lökosit mukabil benim éosinophilie yüzde 14 imiş (bunu yazmıştım) şimdi ise (6) bin lökosit mukabil yüzde (14) imiş. Jean Bernard beni âdeta tebrik etti ve hülâsası "Allerjinizden başka bir şeyiniz yok!" dedi. Ne menhus bir şeye yakalanmışım; ne inatçıymış! Bitmedi, tükenmedi. Şimdi bu vaziyete göre Larosa'nın karısıyla konuşmak, bu ürtikerin tedavisi ve bunun için de asıl allerjinin sebebini araştıracağım, yahut buna çalışacağım. Hakikat şu ki, o kadar sevdiğim hâlde ızgara etten, velev ki en iyisi olsun, bıktım. Perhiz dayana dayana peyniri, şarabı da alacak elimden. Ne ise.. Bir de o tarafı yoklayacağım... (TM: 216)

Onun Mehmet Kaplan'a 31 Aralık 1958 tarihli mektubunda da konu, eozinofili ve ürtikerdir:

Paris hülyası, ki hâlâ pek tahakkuk etmiş sayılmazsa dahi bizim ürtikere kâfi deva olmadı. Bir kere sıhî, içtimaî veya siyâsî (ilmî dememek için), cehlî bir vaziyet teessüs etmesin, kolay kolay baş edilmiyor. Vâkıa had devri geçti ve ben Onbeşinci Louis devrindeki o kart züppeler gibi pudralı sokağa çıkıyorum artık. Çünkü... hastalığımdan yüzüm bembeyazdı.

⁸ Eozinofili (Eosinophilia): "Kanda eozinofil lökosit sayısının ileri derecede artışı; eozinofili." (Kocattürk, 1991: 259)

Kaşınma da nadir anlarda ve pek hafif. Hattâ perhiz ve ilâca devam edilirse hiç yok gibi. Yalnız perhiz çok güç ve ben zayıfladım. Ayrıca éosinophilie diye bir madde çıktı kanımda. Hattâ yüzde yirmi beş, yüzde yirmi sekiz görüldü. Küstahlık, edepsizlik. Yahut da doğuştan böyleyim, o zaman iş değişir. Hülâsa her laboratuvarında biraz kanım var. Beyaz gömleklî, gözlüklü, son derece dikkatli doktorlar, milimetrekarelerinde benim éosinophilie'mi sayıyorlar. İstersen bir övünme meselesi olabilir. Ama sıkıcı birşey tabî... Eninde sonunda sebebini öğrenemezsem beni rahatsız edecek. (TM: 238)

Tanpınar'da görülen bir diğer rahatsızlık hemoptizdir.⁹ O, ciğerlerinden rahatsızdır ve ağzından sürekli kan gelir: “Salı sabahı. Korkunç rüyalardan uyanma. Acayip hisler ki, para meseleleri daha trajik yapıyordu. Ağzımdan yine kan geldi ve kaç gündür ateşim var...” (GITB: 113) 20 Ağustos 1940 tarihinde Kırklareli'nde askerken Ahmet Kutsi'ye gönderdiği mektuba bakılırsa bu hastalık onda oldukça eskidir: “Sıhhatim iyi. Yalnız sık sık hemoptysie yapıyor. Ben de üzülüyorum.” (TM: 58)

Prostat,¹⁰ Tanpınar'ın uzviyetinde taşıdığı, daha doğrusu taşımak zorunda kaldığı bir diğer hastalıktır: “-Büyük bir kadın iştihası ile- prostatın muzipliği!” (GITB: 165) Erkeklerde yaşlılık döneminde büyümesiyle sık sık idrara çıkma ihtiyacı, idrara başlamada zorluk, idrar akışının gücünde ve tazyikinde azalma, idrara kalkmadan gece boyunca uyumanın imkânsız hâle gelmesi, idrarın sona doğru damla damla akması (Mayo Clinic, 1991b: 89) gibi sorunlara sebebiyet veren prostat rahatsızlığı Tanpınar'ın günlük ve mektuplarındaki tarihlere bakıldığında onda 1959 ve 1960'lı yıllarda görülür. Bu tarihlerde o 58-59 yaşlarındadır ve bu rahatsızlıktan yakınmaktadır.

Sürekli, uyuyamamaktan ve beraberinde uykusuzluktan yakınan, hatta aldığı Nembutal'lerle bilinen ve anılan Tanpınar'ın yaşadığı uyku probleminde prostatın da tesiri vardır:

... Fakat kardeşim hastalık sade bronchestasie ve allerji yahut ürtiker değil ki. Mesela saatte bir uyanışım. Şüphesiz ki bunda prostatın tesiri var. Böyle bir şey olmasa, insan her saatte bir niye uyanınsın. Bu gece o kadar yorgunluktan sonra yine, hem ilâç almak şartıyla, beş buçuk saat uyudum ve sanki derste imişim gibi elli dakikada bir uyandım. (TM: 206)

Günlük ve mektuplarında yer yer prostattan şikâyet eden Tanpınar'ın, 29 Nisan 1960 tarihinde Paris'ten Tarık Temel'e yazmış olduğu mektuptan, hastalığının ameliyat olmasını zaruri kılacak derecede ilerlemiş olmadığını öğrenilir:

⁹ Hemoptiz (Hemoptysis): “Akciğerden veya solunum yollarından öksürme ile kan gelmesi; öksürükle kan veya kanlı balgam çıkarılması; kan tükürme; hemoptiz.” (Kocatürk, 2006: 330)

¹⁰ Prostat (Prostate): “Erkeklerde mesane boynunu ve uretra'nın ilk bölümünü çevreleyen -kestane şeklindeki- bez; prostat bezi; prostat (Prostat, alkalen, fosfataz, sitrik asit ve çeşitli proteolitik enzimleri içeren, meniye sulandırıcı bir salgı oluşturur).” (Kocatürk, 2006: 634) “Erkekler yaşlandıkça, prostat bezi büyüyerek idrar yaparken sorun çıkarmaya başlar.” (Mayo Clinic, 1991b: 89)

... Fakat bu karar geçen günü Saint-Louis hastahanesinin beviye kısmında ruz-i kıyamet tablolarında olduğu gibi muayene olmama mâni olmadı. Neticede De Vitelt ameliyata ihtiyacım olmadığını, prostatı büyük bulmadığını söyledi. (...) Kendimi öyle çıplak, tekrar masada, mahremiyetimden uzak görünce, madde gibi ellenip tartıldığımı hissedince, bayağı hayat denen şeyden öğrendim... (TM: 226)

Sürekli üşütmesinin ve çok sigara içmesinin bir neticesi olarak Tanpınar'da görülen bir diğer hastalık bronşittir.¹¹ O, günlüğünde bu rahatsızlığına da değinir: “Gece. Şiddetli bir nezle. Göğüs bronşit, öksürük. Fakülte’ye, Vehbi’nin konferansına, ne de Faiz Bey’e gidebildim...” (GITB: 151) Bu hastalığın en belirgin semptomu öksürüktür ve öksürük, Tanpınar’da sıklıkla görülür: “Hiçbir şeyi bitiremiyorum. Dün akşam içki, cigara beni çok sarstı. Gece yarısı öksürükle uyandım ve ilk defa gelecek seneye çıkamam korkusu aklıma geldi. Ciddiyetle geldi...” (GITB: 287) Yine göğüs ağrısı da hastalığın belirtileri arasındadır; Tanpınar’ın bu konuda da şikâyeti vardır: “Dün karmakarışık bir gün. Hava çok sisliydi. Haldun’un [Taner] piyesine gittim. Dönüşte göğsüm ağrıyordu...” (GITB: 257)

Tanpınar, bronşiti sık sık yaşar. Hatta vefat ettiği yıl olan 1962 senesinin Ocak ayında bronşit yüzünden derslerinin bir kısmına gidemez (Okay, 2010: 205).

Akciğerlerdeki bronşların iltihaplanmasına sebep olan sigaranın, bronşiti tetiklemesine paralel olarak, bronşitten kurtulmanın ilk adımlarından birisi sigarayı bırakmaktır. Tanpınar’ın bu konuda çabaları olsa da samimi tiryakisi olduğu sigarayı bırakamaz. Ekrem Işın onun Yenice içtiğini, Paris’te arada Gauloise içse de bu yerli sigaranın özlemini çektiğini belirtir (Işın, 2003: 44). 31 Mart 1959’da Hasan Âli Yücel’e yazmış olduğu mektuptan anlaşıldığına göre Tanpınar bir süre sigarayı bırakmıştır:

Âli’ciğim sigarasız yaşamak güç. Şu anda belki iki milyonuncu defadır sigarayı terk ediyorum. Vâkıa tam yirmi üç gün oldu içmeyeli ama her dakika yeniden karar alarak. Ayrıca da hep bir perdenin çok ince, şeffaf fakat aşılması güç bir şeyin arasında yaşıyorum. Eşyayla, dostlarımla, kendi düşüncemle aramda bu acayip, yokluğu ile mevcut engel var. Bakalım ne kadar sabredebileceğim, can korkusu meğerse neymiş! (HAYM: 25)

21 Ağustos 1961 tarihli günlüğüne bakıldığında Tanpınar’ın sigaraya tekrar başladığı ve içmediği günlerden intikam alırcasına sigarayı fazlaca içtiği görülür: “Gece saat on. Sefalet. Bütün gün kendimi rahatsız bulduğum için evden çıkmadım. Can sıkıntısı.

¹¹ Bronşit (Bronchitis): “Bronş mukozasının iltihabı; bronşit.” (Kocatürk, 2006: 93) “Trakea (nefes borusu) ve bronşlar ciğerlere giden hava kanallarıdır. Bronşları saran mukuslu zar iltihaplandığı zaman, olaya bronşit veya trakeo-bronşit denir.” (Mayo Clinic, 1991a: 202)

Erotik hülyalar. Yarımın sabırsızlığı. Taklit ve kepezelik. Hiçbir şeyi bitiremiyorum. İlâç epeyce sarstı. Saat sekize kadar yirmi sekiz cigara...”¹² (GITB: 320)

Onun sigaraya bağlılığını en iyi, Hasan Âli Yücel’e yazdığı şu satırlar anlatır:

Hastanede hep karşımdaki denizi, adaları seyrederken bütün manzarayı büyük ve marifetli bir tiryakinin eseri gibi tahayyül ederdim; bulutla güneşin kendisi, mavi gökyüzü hepsi bana gümüş savatlı bir tabaka, yasemin çubuk ve tabaka tabaka dumanı yığılan bir cigara gibi gelirdi. Fakat bu kadar çok sevdiğimiz ve muhtaç olduğumuz şeyi neden bu kadar kötü kullandık. Gerçeği şu ki, son zamanlarda cigaranın zevkini alamıyordum artık. Fart-ı istimal [aşırı kullanma] bu mühim melekeyi bende öldürmüş, bu kapıyı bana kapatmıştı. Halbuki günde on, on iki cigara ile mesut olma imkânı daima vardı. Keratanın yokluğu da güzel. Âli, tadı dudaklarımı ve dilimi ısıtıyor. Kokusu burnumu, yüzümü, gözlerimin içini ısıtıyor. Hiçbir Hint veya Japon orospusu hatırımda bu kadar canlı yaşayamaz. Hiçbir zaman ve hiçbir şeyde kendimi bu kadar dul, bu kadar eşinden ayrılmış hissetmedim. Sanki iki koşulu bir arabayı tek başına çeken bir atım. Her hareketim kendiliğinden çolpa oluyor. Ne yaparsın ki korku bu. (HAYM: 25)

Tanpınar’da görülen bir diğer rahatsızlık bronşektazidir¹³:

Üç gündür bronchectasie’nin tehdidi altında idim. Nihayet dün başladı. Fièvre¹⁴ otuz sekize kadar çıktı. Bereket versin ki vaktinde ilâç almıştım. Hakikat şu ki vaktinden evvel ihtiyarladım; yorgunluğa ve tedbirsizliğe, sıkıntıya hiç gelemiyorum. Rüzgârlı yaz beni soğuktan fazla yoruyor. Cigara! Bir türlü bırakamıyorum. (GITB: 314)

Bronşektazinin semptomları arasında bulunan balgam, öksürük, iştah ve kilo kaybı (Mayo Clinic, 1991a: 206) Tanpınar’da görülür. Bu hastalığın tedavisi için solunum yolunu tahriş edecek maddelerden kaçınılması gerekirken Tanpınar’ın bir türlü vazgeçemediği sigara ondaki bu hastalığı daha da tetikler.

Onun akciğerleriyle alakalı olarak yaşadığı bir diğer hastalık amfizemdir.¹⁵ Hasan Âli Yücel’e 31 Mart 1959 tarihli mektubunda bu hastalığın da Tanpınar’da varlığından haberdar olunur:

Ne gariptir bütün sıkıntılarım aklımdan geldi. Mazhar olduğum saadetlerim de şu beğenmediğim hor gördüğüm vücudumdan. Buna rağmen hâlâ birincisini tercih ederim,

¹² Hasan Âli Yücel’e yazmış olduğu 31 Mart 1959 tarihli mektupta sigarayı bıraktığını belirten ve bu durumdan yakınan Tanpınar’ın sabrı çok sürmemiştir. 31 Mart 1959 tarihinden sonra 15 Kasım 1959, 15 Aralık 1960, 8 Mayıs 1961 tarihli günlüklerinde sigaraya tekrar başladığı görülür. bk. (GITB: 175, 251, 287)

¹³ Bronşektazi (Bronchiectasis): “Bronş’un ya da dallarının genişlemesi; bronş genişlemesi; bronşektazi.” (Kocatürk, 2006: 93)

¹⁴ Fièvre: “Ateş, sıtma, nöbet.” (Özcan, 2016: 140)

¹⁵ Amfizem (Emphysema): “Dokunun, hava ve gaz toplanması sonucu aşırı şişme göstermesi hâli; amfizem.” (Kocatürk, 2006: 226) “Normal olarak akciğerlerinizde alveol denilen hava torbacıklarından 300 milyon adet bulunur. Buralarda kanınıza oksijen verilir karbondioksit çıkartılır. Amfizem, alveoller, normal esnekliklerini kaybettikleri, aşırı derecede gerilip uzadıkları ve yırtıldıkları zaman meydana gelir. Yan yana bulunan birkaç alveol birden yırtılarak birçok küçük balonların yerine bir büyük balon meydana getirebilir. Bu süreç yavaş yavaş meydana gelir ve bütün alveoller aynı ölçüde etkilemez, fakat akciğerlerin randımanlı şekilde çalışmasını önler. Sigara içmek, alveollerin duvarlarını meydana getiren elastik liflerin erimesine yol açar. Bunu, sağlıklı esnekliği sürdürmek için bir madde üreten hücreleri tahrip ederek yapar.” (Mayo Clinic, 1991a: 210)

beğenir, okşarım. Ona dalkavukluk ederim, öbürüne ehemmiyet bile vermem. Hatta hor görürüm. “Ne olur birkaç parmak uzun olsa idin, ne olur kamburun olmasa idi. Şu saçların, dişlerin bu kadar dayanıksız olmasaydı!” Şimdi de başıma bir amfizem çıkarttın. Hem de bronşitli cinsinden... Ah vücudum, sen bana yâr olmadın... İnsan Akli bu işte Âli’ciğim. Halbuki biraz kambur, biraz bodur, bronşitli ve amfizemli ama onun sayesinde mevcudum. Tadabildiğim hazları onun sayesinde tadabiliyorum. (HAYM: 24)

Söz konusu mektubun devamında Tarık Temel’in teskin edici satırları yer alır:

Azizim;

Hamdi bana yer bırakmadı, kendisi anlatmış. İlave edilecek cihet yok. Akciğerlerde eski tüberküloz arızaları anfizem var. Ciğer önünde beze devam ediyor. Ona da esansiyel dediler eozinofil korkulu bir netice vermemiş, intizar!... (HAYM: 27)

Mezkûr hastalık çoğunlukla sigara içenlerde ortaya çıkmaktadır. Sigara, akciğerlerdeki nefes alma alanlarını tahriş ederek daralmasına yol açar. Böylece akciğere hava giriş ve çıkış süreleri uzar, nefes darlığı meydana gelir (Mayo Clinic, 1991a: 210-211). Hastalığın daha fazla ilerlememesi için sigarayı bırakmak gerekirken Tanpınar bunu yapmaz ve hastalığı Cerrahpaşa’da tedavi görmesini gerekli kılacak derecede ilerler (Işın, 2003: 44).

Tanpınar’ın akciğerlerindeki bir diğer rahatsızlık Löffler sendromudur.¹⁶ 1959 yılı Temmuz’unda Paris’ten Tarık Temel’e yazmış olduğu mektubundan bu bilgiye ulaşılır: “... Larosa’ya göre benim hastalığım, her ikisi birden, Leffler hastalığı. Her ne ise böbreklerin muayenesi, diğer sıhhî meseleler onun üzerinde. Uyku ilâçlarımı nebatîleştirecek.” (TM: 203)

Başlıca nedeni soğuk algınlığı ve nezle olan sinüzit,¹⁷ Tanpınar’da görülen bir diğer rahatsızlıktır:

Madam Maytîç’in kahvesi meşhurdur. Türk profesör, şair, muharrir, romancı, yani benediz sanat münekkidi sıfatımı da ilâve buyursanız Pen klubün hülâsasıyım, evet Türk profesör geldiğinde pek rahatsızdı. Sinoziti artmıştı, geberiyordu, at gibi öksürüyor, deve gibi homurtular çıkarıyordu. Şimdi lilhamd iyidir, bugün sabaktan akşama kadar uyudu. Bir gece de akşamdan sabaha kadar öksürdü. Şimdi sadece burnunu siliyor, kaşınıyor, öksürük ilâcının tesiri. Biraz da sesi bozuk. Paris havası efendim. (TM: 104)

Yukarıda da değinildiği gibi sürekli olarak üşüttüğünden, nezle olmasından, soğuk olduğundan bahseden Tanpınar, bunların bir neticesi olarak sinüzitten yakınıır.

¹⁶ Löffler Sendromu: “Pnömol. Akciğerde değişken saydamsz bölgelerin yanı sıra kandaki eozinofillerde ileri derecede artış ile belirgin sendrom. Nedeni zehirlenme, enfeksiyon, alerji ve asalaklar (özellikle bağırsak solucanı) olabilir.” (Büyük Larousse, t.y.b: 7562)

¹⁷ Sinüzit (Sinustisis): “Paranasal sinüslerden herhangi birinin iltihabı; sinüs iltihabı; sinüzit.” (Kocaturk, 2006: 716) Burun çevresindeki boşluklara sinüs denmektedir. İnsanda toplamda dört çift sinüs vardır ve sinüzit bu boşluklardan birinin veya birkaçının iltihaplanmasıyla meydana gelir. Sinüs mikrop kapığında, burundaki dokular şişer ve iltihaba sebebiyet verir. Böyle mukus (sümük) akamaz. Akmayan mukus sinüse baskı yapar ve ağrılara sebebiyet verir (Mayo Clinic, 1991a: 164).

Tanpınar'a sürekli ağrılarla rahatsızlık veren ve sonunda onu ameliyat olmak zorunda bırakan fitik,¹⁸ onun muzdarip olduğu diğer bir hastalıktır:

Dün akşam, belki bir Çin lokantasında yediğim öyle yemeğinden -bademli tavuk- belki Sorbonne'da ve sefaretteki kokteylin neticesi -üç şampanya, iki viski- müthiş bir kolit geçirdim. Evvelâ gaz. Sonra fitik çıktı. Dokuzdan on ikiye kadar epeyce çırpındım. Nihayet doktor De La Grand'ı çağırdım, apareye bakan adamı, geldi, "eğer fitiği içeriye sokamazsam hastahaneye gideceğiz, ameliyat olacaksın" dedi. Nihayet menhus içeriye girdi. Birşey değil herkes içkiden zannedecekti. Kepaze olacaktım... (TM: 190)

Bir ömür hülyasını kurduğu ve geç kaldığı Paris'te fitiğin ağrıları eşliğinde adımlayan, Paris kaldırımlarında fitikleri patlayana kadar yürüyen, çektiği sıkıntıları Adalet Cimcoz ve Tarık Temel'e mektuplarında aktaran ("Cenabet hayatıma haciz koymuş gibi. Hattâ kafama da." TM: 212) Tanpınar, en sonunda ameliyat olmak zorunda kalır ve 1960 yılı Mart'ında Paris'te bu tecrübeyi yaşar:

Ameliyatım zor oldu. Bütün tanıdığım doktorlar fitiğin artık tehlikeli bir devre girdiğinde müttetikiler. Nihayet 31 martta yattık. O gün üç buçukta evvelâ yatakta bir iğne, sonra ameliyat masasında. Birincisinde gözlerim fâl taşı gibi, ikincisinde bir-iki firarî hayalden sonra karanlık. Galiba üç buçuk saat nefes alan bir tahta parçasıydım. Kesmişler, biçmişler, plastik madde, ip, doldurmuşlar. Sonuna doğru eşya olmaktan çıktım, acı ve sızlanma, huysuzluk makinesi oldum. Arada sedyeye konulurken filan yaranın açılmasından telâş edip dikkat etmelerini söylediğimi hatırlıyorum. Gerisi boşluk, son hayal tepemdeki siyah âvizenin camlarındaki akisler, doktor Larosa'nın, De la Grand'ın sesleri. Sonra yataktaki vaziyetim. Abidin akşama kadar benimle kaldı. Zaten Güzin'in arabasıyla gittim geldim. İkinci günü ayakta idim. Ne çare ki ikinci defa aynı yerden ameliyat olmuşum; binaenaleyh iyileşme gecikti. Bir prostat rezaleti başladı. Bir an kendimi Kaltapanya imparatorluğunun devlet reisi sandım. Bir an yani dört gün, sarışın bir hastabakıcı, latif bir şey, günde sekiz-on defa pieta grubu yapıyoruz. Gümüş tabaklarda yemekler, sidik şişeleri ve dostların maşallahları. Şimdi Allaha şükür iyiyim. (TM: 192)

Belindeki fitik için girmiş olduğu ameliyatta Tanpınar'ın beline plastik bir protez takılır. Tanpınar, belindeki bu yabancı cisme alışmakta bir süre zorluk çeker, bu konuda yakın dostu Tarık Temel'e malumat verir:

Daha plâstik maddeye alışamadım. Bana, beli tazyik etmeden, içeriye geçirilmiş bir kemer, yahut tokası gibi geliyor. Saat rakkası gibi bir şey. Bazen, bilhassa merdiven çıkarken kendini hissettiriyor. (...) bittiği yerde bazı sızılar var. De la Grande gerek onlar, gerek kolumdaki romatizma için novokainli birşey zerk etmeyi teklif ediyor. Ben iğne yüzünden geciktiriyorum. Fakat sol kolum için zaruri galiba. Çünkü mafsalın etrafında müthiş sızı var. Bütün bunlar iyi olduğumu anlatan şeyler değil mi? (TM: 227)

23 Temmuz 1961 tarihli günlüğünden anlaşıldığına göre Tanpınar'da fitik bir kez daha nüksetmeye başlamıştır: "Hiçbir akşam bu kadar yalnız değildim. Psikolojikman

¹⁸ Fitik (Hernia): "Herhangi bir organ veya organ bölümünün -içinde bulunduğu boşluk duvarının zayıflama gösteren kısmından- dışarıya doğru çıkıntı yapması; fitik; herni." (Kocatürk, 2006: 334) Fitik, tıp literatüründe "disk prolapsı" olarak da geçer. Bel kısmında omurların arasında bulunan ve yastık görevi gören parçalara disk denir. Disklerden birinin yırtılması sonucu oluşan duruma disk prolapsı denir. Söz konusu diskler, içinde yumuşak jel kıvamında bir sıvı oluşturan dış deriden meydana gelmiştir. Yaşlılık veya zorlama, diskin bir çıkıntı oluşturmaya sebep olabilir. Bunun sonucunda yastık etkisi kaybolur, böylece yakındaki sinirler üzerinde bir basınç oluşur. Bu da ağrılara sebebiyet verir (Mayo Clinic, 1991a: 240).

bugün mazimle alâkamı kestim. Hayatım altmış birinde yeni bir devreye girdi. On sekiz sene evvel olsaydı bu iş ne iyi olurdu! İkinci bir fitık işi başıma çıkıyor. Bugün gözlüğün sapı kırıldı.” (GITB: 314)

Uzviyetinin neredeyse tamamından arıza sesleri gelen Tanpınar’ın gözleri de bu orkestraya eşlik etmekten geri durmaz. O, göz nezlesinden¹⁹ de (konjonktivit) muzdariptir: “Acaip karşılaşmalar oluyor. Metroda Lehistanlı bir kadın bana ineceğim istasyonu gösterdi. Müthiş göz nezlesiydim, kadın beni ağlıyorum sandı...” (TM: 259)

29 Nisan 1960 tarihinde Tarık Temel’e yazmış olduğu mektuptan Tanpınar’ın romatizmasının²⁰ da olduğu öğrenilir: “... De la Grande gerek onlar, gerek kolumdaki romatizma için novokainli birşey zerk etmeyi teklif ediyor. Ben iğne yüzünden geciktiriyorum. Fakat sol kolum için zaruri galiba. Çünkü mafsalın etrafında müthiş sızı var. Bütün bunlar iyi olduğumu anlatan şeyler değil mi?” (TM: 227) Romatizmada tanımlanmamış bir virüs bağışıklık sistemine etki etmesi sonucunda, hastalığa karşı savaşan hücreler eklemi iltihaplandırır (Mayo Clinic, 1991a: 245). Tanpınar’da bu eklem iltihaplanması sol kolunda görülür.

Tanpınar’da görülen bir diğer hastalık, halk arasında basur olarak da bilinen hemoroiddir²¹: “Benim hâlim malum, burada biraz pisboğazlık etsem, basurlar dışarıya çıkıyorlar. Bu itibarla bonfileden başka yiyeceğim kalmadı gibi bir şey...” (TM: 315) Hareketsizlik, bol çay ve kahve tüketme, baharatlı yiyecekler yeme, sık sık kabız olma gibi nedenler hemoroidi tetikler. Müzmin bekâr olan Tanpınar’ın düzenli bir beslenme alışkanlığı, hâliyle yoktur; o, yemesine içmesine dikkat etmez. Bu durum da onda hemoroidi kaçınılmaz kılar.

İltihaplı bir bağırsak hastalığı olan kolit²², Tanpınar’ın şikâyetçi olduğu diğer bir rahatsızlıktır: “Dün akşam, belki bir Çin lokantasında yediğim öğle yemeğinden -bademli

¹⁹ Göz Nezlesi (Conjunctivitis): “Konjunktiva iltihabı; konjunktivit.” (Kocatürk, 2006: 155) “Konjonktivit, göz kapaklarını ve göz kümesini kornea kadar kaplayan şeffaf zarın (konjonktiva) iltihabıdır. Bir bakteri veya virüs sebebiyle olabileceği gibi, alerjik bir reaksiyon veya yeni doğanlarda gözyaşı kanalının tam olarak açılmamış olmasından da kaynaklanır.” (Mayo Clinic, 1991a: 293)

²⁰ Romatizma (Rheumatism): “Kas ve eklem ağrıları ile belirgin akut ve kronik romatizmal rahatsızlıkları kapsayan genel terim; romatizma.” (Kocatürk, 2006: 677)

²¹ Hemoroid (Hemorrhoid): “Rektum’un alt bölümünde ya da anal kanal duvarında, rektal venöz plexus (plexus venosus rectalis)’a ait bir venin, varis şeklinde genişlemesi; basur; basur memesisi; hemoroid...” (Kocatürk, 2006: 330)

²² Kolit (Colitis): “Kolon iltihabı; kolit.” (Kocatürk, 2006: 144) Bu hastalık, bağırsağın herhangi bir bölümünde görülebilen Crohn hastalığından farklı olarak sadece kolonda görülür. Ufak yaraların ve apselerin

tavuk- belki Sorbonne’da ve sefaretteki kokteylin neticesi -üç şampanya, iki viski- müthiş bir kolit geçirdim.” (TM: 190)

Okuyucu karşısında, dişleri konusunda da talihsiz bir Tanpınar vardır. O, sürekli olarak diş ağrılarından yakınıyor, dişçileri ziyaret eder, dişlerini çektirir ve dişlerine erken veda eder: “... Çünkü benim dişlerim çoktan ezeli ve ebedi Nirvana’nın sükûn kucağında artık mevcut olmamanın hazlarını tadıyorlar, onları ne talihin sert ekmeği, ne kahrın yumruğu acıtmıyor!... Şimdi eğer başımı tezyin eden son saç tellerine mebusluğumu gösterebilirim ne mutlu!” (TM: 74)

Tanpınar’ın dişlerine erken veda etmesinde ondaki diş eti problemlerinin rolü büyüktür. O, 20 Ağustos 1940 tarihinde henüz askerdeyken Ahmet Kutsi Tecer’e gönderdiği mektubunda bu durumdan yakınıyor: “Dişlerim çok berbat, piyore²³ başladı...” (TM: 58) Piyore, diş etlerinin iltihaplanmasıdır. Tanpınar, bu rahatsızlığından 1940 yılında, yani otuz dokuz yaşındayken bahseder. Sonrasında dişleri bir bir dökülür; son dişinin çekilmesini ise 1959 Nisan’ında Hasan Âli Yücel’e anlatır: “Bu arada bir de diş çektirdim. Hadisenin ehemmiyeti son dişim olmasıdır. Bundan sonra bu cinsten bir fedakârlık yapamam.” (HAYM: 29) Dişlerini bir bir kaybeden Tanpınar, takma dişlere yönelse de, bu konuda da şansı yoktur; zira sık sık dişlerinin kırılmasından yakınıyor: “Fransız ekmekleri tam benim istediğim gibi kıtır kıtır. Fakat bizim dişler eskidi mi ne? Dayanmıyorlar. Teker teker kırılıyorlar. Dişçi bulacağım. Hülâsa hayatım olduğu gibi devam ediyor. (Hatta sabırsızlığım da).” (TM: 161)

Damar sertliği,²⁴ Tanpınar’ın bedeninin davetsiz misafirlerinden bir diğeridir: “Tarık bende damar sertliği başladığını rahatça söyledi. Şurası var ki ben sormuştum. Ve yazı yazmamamı, çalışmamamı tavsiye etti. Lâf aramızda terzi hikâyesi de nakledildikten sonra.” (GITB: 162) Bu hastalığın onu fazlasıyla rahatsız ettiği 4 Mart 1953 tarihinde Paris’ten Mehmet Ali Cimcoz’a gönderdiği mektupta dikkatleri çeker: “Bütün damarlarım kerpetenle koparılıyor gibi. Halbuki fazla içki filan da içmiyorum. Acaba içmiyor

kolonun iç duvarında görüldüğü ülserleşmiş kolit, iltihaplı bir hastalık olmakla beraber, kronik bir rahatsızlıktır (Mayo Clinic, 1991a: 126).

²³ Piyore (Pyorrhoea): “Cerahat akması; devamlı cerahat gelişi; piyore.” (Kocatürk, 2006: 650) Bu hastalığın semptomları arasında ağız ve diş etlerinde ağrılı yaralar, ağız kokusu ve ateş ve genel hastalık hâli vardır. Viral bir enfeksiyondan kaynaklanır ve çoğunlukla grip ve nezle ile birlikte meydana gelir (Mayo Clinic, 1991a: 107).

²⁴ Damar Sertliği (Arteriosclerosis): “Çeşitli nedenler (tunica intima’da lipid plakları oluşması, tunica media’da kalsiyum tuzları toplanması, damarlarda fibroz, hipertansiyon vb.)’le arter duvarlarının esnekliğini kaybetmek üzere sertleşip kalınlaşması; arteriyosklerotik ülser.” (Kocatürk, 2006: 50)

muyum?” (TM: 96) Sigara içmenin damar sertliğini arttırdığı bilinmektedir (Mayo Clinic, 1991a: 172). Anlaşılan, Tanpınar’ın sigaraya olan düşkünlüğü bu hastalığı da tetiklemiştir.

Tanpınar’ın -kendi deyimiyle- ‘bütün yükünü çeken’ ayaklarında, nasırlar,²⁵ onun yakındığı bir diğer rahatsızlıktır: “Nasırlar azdı. Sağ ayağımın serçe parmağı arsız, yaygaracı bir çocuk gibi. Mütemadiyen sızlıyor. Nerdeyse kucağıma alıp ninni söyleyeceğim.” (TM: 314) Ona sıklıkla rahatsızlık veren bu nasırların kimi zaman onun konserde bir şey dinlemesine müsaade etmediği de görülür: “Şimdi konserden geliyorum. Orada idiler. Bu sefer ben yüz vermedim; Muzaffer Esat beni kurtardı. Antrakta beraberdik. Erken çıktım. Rossi’yi çok sevdim. Nasırlarım hiçbir şey dinlememe imkân vermedi...” (TM: 275) Kardeşi Kenan Tanpınar’a yazdığı mektubundan, onun geçici bir çözüm olarak zaman zaman ayağındaki bu nasırları kestirmeye gittiği bilinir: “Bugün çok işim var: Evvelâ kendime yün çorap alacağım. Çorapların beşi de yıkanmamış durumda. Üç gömlek yıkayacağım. Sonra ayaklarımı yıkayıp nasır kestirmeye gideceğim...” (TM: 309)

Böbrekleri, Tanpınar’ın rahatsız olan bir diğer uzvudur. O, günlüğünde bu rahatsızlığını dile getirir:

Dün akşam bir kriz geçirdim. Larosa intestinal²⁶ addediyor. Hakikatte ise yahut benim anladığıma göre böbreklerde bir şey başladı. Mide bulantısı, kasıkta kımıldanamayacak kadar ağrı, dışarı çıkmak ihtiyacı ve hiçbir suretle çıkamamak. Avni’lerden [Arbaş] Montparnasse’da ayrıldıktan sonra başladı ve saat dokuz buçuğa kadar devam etti. Tiyatroya da gidemedim... (GITB: 174)

Tanpınar’ın böbrekleri ile alakalı olarak şikâyetleri, günlük ve mektuplarından anlaşıldığına göre 1959 yılı içerisinde başlar. 1959 yılının Temmuz ayında Paris’te bir böbrek muayenesi olduğu bilgisi, onun Tarık Temel’e Temmuz 1959 tarihli mektubundan öğrenilir. Yukarıda günlüğünden alıntı olarak yer verilen pasaj da 1959 yılının Kasım ayına aittir. Aynı yıl içerisinde böbrekleriyle ilgili sıkıntıları sürerken, 1961 yılının Mart ayında da rahatsızlığının devam ettiği görülür: “Yazık ki böbrek krizi başladı. Dün korkunç tenkiye sahnesi! Bugün iyiceğim...” (GITB: 262) 24 Mart 1961 tarihli günlüğünde verdiği bilgiye göre bu rahatsızlığın sebebi böbreklerdeki iltihaplanmadır: “Böbreklerdeki

²⁵ “Nasır (kallus-klavus), ayakta en sık görülen hiperkeratozik deri lezyonlarıdır. Genellikle kemik çıkıntılarına denk gelen basınç alanlarında sürtünme, çarpma gibi tekrarlayan minör travmalara bağlı olarak gelişen akantoz ve hiperkeratozun oluşturduğu bölgesel deri kalınlaşmasıdır.” (Topkarcı ve Küçükoğlu, 2013: 478)

²⁶ İntestinal: “Bağırsaklara ait, bağırsak.” (Özcan, 2016: 163)

rahatsızlık devam ediyor. İltihap diyorlar. Mikrobiyolojiye bugün idrar götürdüm...” (GITB: 270)

Günlük ve mektuplarında rastlanmasa da, Mîna Urgan’ın vermiş olduğu bilgiye göre, Tanpınar bir ara, kırık tecrübesi de yaşamıştır. Söz konusu kırık, bacağına meydana gelmiştir. Ancak bunun nasıl gerçekleştiği konusunda bir malumat bulunmamaktadır. Urgan, bu durumdan şöyle bahseder: “Mizah duygusu çok gelişmişti. Bacağını kırdığında ziyaretine gelen öğrencilerine, ‘Söyleyin bakalım hanginizin âhı tuttu?’ diye sataşıyordu.” (Urgan, 2008: 572)

O, 1959 yılının Mart ayında şiddetli bir göğüs rahatsızlığı yaşar; fakat bu rahatsızlığın mahiyeti belirlenemez. Söz konusu rahatsızlık sebebiyle üst üste iki kere Cerrahpaşa Hastanesi’nde yatar (Okay, 2010: 205).

Halûk Sunat, Tanpınar’ın yaşadığı bedensel rahatsızlıkları onun ruhsal vaziyeti ile ilişkili görür. Ona göre Tanpınar’ın sürekli ve ısrarlı uyku sorunu, yazmasını engelleyen kol ağrıları, ürtiker, kolit gibi rahatsızlıkları doğrudan ruhsal çökkünlüğüne, ruhsal boşalmanın ketlenmesine işaret eder. Yine yaşlılığıyla paralel olarak gelişen prostat büyümesi dışında, gençliğinden itibaren yaşadığı akciğer rahatsızlığı ve dişlerinin sökülmesine yol açan diş eti rahatsızlığını da bir ucuyla ruh hâline bağlanabilecek direnç yetersizliğiyle kendilerine uygun zemin bulmuş olabileceklerini düşünür (Sunat, 2004: 154).

Sürekli olarak hastalıklarından, bedeninin bitkinliğinden yakınan Tanpınar, 23 Ocak 1962 tarihinde fakülte kurulunda bir fenalık geçirir. Asistanı Turan Alptekin’den, karbonat aldırmasını ister. Bu sırada dolaplardan birinde bulduğu bir parça karbonatı üzerine döke döke içer. Sonrasında doktora gitmek istediğini belirterek, paltosu ve şapkasını giyerek fakülteden ayrılır. Asistanı da onunla birlikte gider. Önce Çemberlitaş’a, Dr. Zeki Sıtkı Köseoğlu’nun evine giderler. İğne yapıp ilaç verilir. Asistanı kollarını ve ayaklarını ovar. Dr. Tarık Temel gelir ve Haseki Hastanesi’ne gidilmesine karar verilir. Hastanede enfarktüs²⁷ teşhisi konulur ve sabaha karşı beşi kırk beş geçe, birden gelen ikinci bir enfarktüs kriziyle hayata veda eder (Alptekin, 2015: 33-34; Okay, 2014: 36; Akün, 1963: 17). Böylece, “ben parasızlığın şamandırasında yarı hasta, delik deşik bir

²⁷ Enfarktüs (Infarct): “Dokuda besleyici damarın trombüs ya da embolüs ile tıkanması sonucu, doku anoksisine bağlı olarak oluşan nekroz bölgesi; enfarkt; enfarktüs.” (Kocatürk, 2006: 382-383)

gemi gibi suyun son hücumunu bekliyorum” (GITB: 308) sözlerinin sahibi, delik deşik olan gemi (*ihhtiyar tekne*²⁸), suyun son hücumuyla denizin dibine uzanır.

1.2. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Psikolojisi

Fizyolojik açıdan rahatsızlıklarını anlata anlata bitiremeyen Tanpınar’ın psikolojisinin de sağlıklı olmadığı söylenebilir. Bu başlık altında, Tanpınar’ın hâletiruhiyesi tahlil edilmeden önce; onun hayatın neresinde durduğu, insanlarla diyalogunun ne boyutta olduğu, çevresinin ona yaklaşımı ve kurup kurup gerçeğe vardiıramadığı hülyalar sunulup psikolojisi anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Günlük ve mektuplarındaki ifadelerinden ruh hâlinin sağlıklı olmadığı görülen Tanpınar, psikolojik vaziyetinin iyi olmadığını kendisi de farkındadır: “Psikolojim de, yaptığım hataların, beceriksizliklerin, dalgınlıkların yüzünden bozuk. Hep kendi aleyhimde düşünüyorum. Ömrümün en tehlikeli muhasebelerini yaşıyorum. Bir an geliyor ki, hayatta insan kendisine karşı kendisini itham ediyor...” (TM: 265)

Ahmet Hamdi Tanpınar, çevresi tarafından ciddiye alınmayıp sürekli makaraya alınan, kendisiyle alay edilen ve küçümsenen bir pozisyondadır. Şüphesiz ona değer veren, yazdıklarını önemseyen yakın dostları da vardır (Mehmet Kaplan, Tarık Temel gibi); ancak bu dostların sayısı çok azdır.

Yakın arkadaşı Nurullah Ataç, Tanpınar’a “Kırtipil Hamdi” lakabını takar. Yine sevdiği dostlarından olan, İstanbul’da iken sürekli evini ziyaret ettiği; Paris’te iken de bir çocuk hevesiyle sürekli gördüğü yerleri mektup yoluyla anlattığı Adalet Cimcoz, gazetedeeki sütununda ondan “Hamdicik” diye bahseder. Bedri Rahmi Eyuboğlu, ağabeyi Sabahattin Eyuboğlu’na yazdığı 31 Mart 1961 tarihli mektubunda Tanpınar’ı küçümser: “Yahu Ahmet Hamdi ne sularda? Hep dümen sularında mı” (Eyuboğlu, 1985: 352) Sabahattin Eyuboğlu’nun Bedrettin Tuncel’e yazdığı mektuplarında yer alan Tanpınar’a dair ifadeler de, onun Tanpınar’ı bir çocuk gibi gördüğü, pek önemsemediği izlenimini uyandıracak niteliktedir (GITB: 341). Suut Kemal Yetkin, “kimdir bu Ahmet Hamdi? Ne kadar az eser için bu isme tahammül ediyoruz?” sözleriyle Tanpınar’ı hafife alan isimler arasındadır (Batur, 2017: 30).

²⁸ “Her ne olursa olsun ihtiyar tekne bu sefer de tamiri kabul etti. İyiyim, şimdi evdeyim.” (HAYM: 24)

Tanpınar'ın arkadaşlarından Güzin Dino, onun bitmemiş ve işlenmemiş bir şiirini beğenir. Enginün ve Kerman'a göre, bu şaşırtıcı bir durumdur. Zira, belki de Dino, Tanpınar'ın eserlerini okumamış ve onun güzellik kaygılarını anlamamıştır (GITB: 192). Yakın arkadaşının bile onun eserlerini okumadığı düşünüldüğünde, ona layık görülen (daha doğrusu görülemeyen) değer ortadadır.

Tanpınar, etraftan ve dostlarından bir ilgi beklese de beklediği ilgiye mazhar olmaz. Altmış yaşındayken doğum gününün kutlanılmaması, unutulmuşluk belli ki onu yaralar: “Bu sene yılbaşı kutlanmıyor. Evimde tak başıma oturacağım. Hâlbuki şiir kitabımın çıktığı senedir, şudur budur...”; “Yılbaşı yapılmadı. Ama dün gece Tarık'larda çok eğlendim...” (GITB: 308)

“Dostluklarım sığınaklarımdır” (GITB: 252) diyen Tanpınar için dostları kıymetlidir; o, dostlarını düşünür, merak eder; onlara hediyeler alır. Ancak dostları için de Tanpınar'ın çok kıymetli olduğu söylenemez. O, verdiği karşılığını alamaz. Orhan Okay'a göre, Tanpınar dostları tarafından her zaman eli ve kapısı açık bir dost telakki edilse de bu telakkiye biraz da merhamet ve yeni yetme saf bir çocuğa duyulan küçümseme sevgisi karışmıştır (Okay, 2010: 11). O, dostlarının onu küçümsediğinin ve hafife aldığı farkındadır. Onun psikolojisine bu dikkatle bakmak gerekir.

Etrafin onu hor görmesi, şüphesiz Tanpınar'ın hassas ruhunu yaralar. İçine dert ettiğini o, ancak günlüklerinde itiraf eder: “Gece saat on iki. Bütün gün Fakülte'de öğundüm. Kemal'den para istemedim. Fazıl beni azarladı. Herkes beni azarlıyor. Korkunç şey.” (GITB: 148)

Onun, etrafını fazla önemseyişi de dikkat çekicidir. Fıtığı dışarı çıkar, doktor içeriye sokamazsa ameliyat olmak zorunda kalacaktır. Ama onun dert ettiği nokta, ‘herkes’in/etrafın, bu durumu içkiden zannedecek olmasıdır: “Birşey değil herkes içkiden zannedecekti. Kepaze olacaktım...” (TM: 190) Yine kolu ağrıdığı da bakış açısı farklı değildir. O, etraf ona felç indiğini düşünmesin diye kolunun ağrıdığını kimseye söylemez:

Sevgili Kutsi,
Sana mektup yazamadığının sebebi on beş gündür bir kol ağrısından muztarip olmamdandır. Hamdi'ye nüzül inmiş lâfi çıkmasın diye Muzaffer Esat'tan başka kimseye söylemediğim bu hastalık beni her şeyden mahrum etti... (TM: 59)

Halûk Sunat'a göre; Tanpınar'ın, kendisinden gazetedeki sütununda “Hamdicik” diye bahseden Adalet Cimcoz'a sinirlenmesi de etrafı fazla önemseyişi için formaliteden

bir tepkidir. Tepkisiz kalmaması kendisine saygı besleyenleri kıracağı için o, kırıl'mış gibi' yapar:

Neyse; bakın, Ada -yıllar sonra!- cevaben ne diyor: "Aldırmamıştım duyduğum bu sözlere. [Hamdi'nin alındığına dair söylentiye kastediyor.] Aldırma demişti Hamdi de bana [Dikkat ediyor musunuz, nasıl edilgin bir tavır; hem o kadar öfkeleniyor, hem de muhatabı sorduğunda 'Aldırma!' diyor!]... onu yalnız profesörlük cübbesi içinde görüp tanışıklığı ile övünen yakın dostlarının zoru ile, onların da gönüllerini kırmamak için içerlemiş görünmüştür belki." Yani, Tanpınar öyle biri ki Ada'ya göre; başkalarının yakışsız bulduğu bir durum karşısında kendisi kırılmıyor da, tepkisiz kalmasının kendisine saygı besleyenleri kıracağını düşünerek, 'kırılmış gibi' yapıyor. (Sunat, 2004: 114-115)

Tanpınar'ın psikolojisi anlaşılmaya çalışılırken, onun 'geç kalışları' da dikkate alınmalıdır. Nitekim gecikmişlik, Tanpınar'ın ruhuna esen, onun ruhunu daraltan rüzgârlardan biridir. Öyle ki onun gecikmişliği, hakkında yazılan bir romana dahi isim olur (Sefa Kaplan, *Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar*). Enginün ve Kerman'a göre gecikmeler, Tanpınar için 'zehirleyici bir hasret'e dönüşür (GITB: 48). Bu durum, belli ki ona ızdırap vermektedir:

Acayip bir kader her şeyimi geciktirdi. Öyle ki elli üç yaşında ilk defa evlenen ihtiyar bir kız gibi dışarıya gittim. Bunun ne demek olduğunu Rus edebiyatıyla biraz meşgul olanlar bilir. Kırk yaşında tek odada müstakil evim oldu. Her şey, hayatımda her şey geç oldu. İlk nesir kitabım kırk yaşında çıktı. Hâlâ bile ikinci romanım Remzi'de bekliyor. (GITB: 300)

Gecikmenin yanı sıra kaçırılan fırsatlar, Tanpınar'ın içini yakan 'keşke'lere dönüşür; içindeki 'huzur'u yerinden eder:

Dışarıya gelince hiçbir zaman taşamayacağım. 1925'te Avrupa'ya gitseydim, başka adam olurum. Şimdi 1923'te Erzurum'da Atatürk'le konuştuğum zaman kaybettiğim fırsatın ne olduğunu anlıyorum. Şu muhakkak ki 1923 ile 1932 arasındaki hayatımı kendi elimle yaktım. (GITB: 301)

Para meseleleri, Tanpınar'ın ruh hâlini altüst eden bir başka husustur. Mektup ve günlüklerinin her sayfasında okuyucu karşısında, parasızlıktan ve borçlardan yakınan bir Tanpınar vardır. Hatta parasızlık ve borçlar onu kendisine hakarete dahi zorlar: "Bir haftadır ki, orospu, borçlu ve perişanım." (GITB: 149) O, borçlarını borçla kapatacak bir çaresizliktedir: "Borçların obsession'u, azabı, zulmü hâlâ devam ediyor. Bugün bir bankadan alıp öbürüne devrettik, onun ferahlığı içindeyim." (GITB: 132)

Bitmesi bir yana, ona nefes aldırarak kadar dahi azalmak bilmeyen bu borçlar onu çıldırtacak dereceye getirir:

Bugün karaciğer muayenesi için hastaneye gidiyorum. İçimde her şey altüst. Bittabi hastalığımın ziyade parasızlıkla meşgulüm. Cebimde yalnız bir lira var. Kendimi dün akşamdan beri küçülmüş, bîçare buluyorum. Parasızlığım bazı hastalıklar gibi hemen hemen hiçten başladı, büyüdü, çoğaldı, beni altına aldı. Etrafım alacaklı ile dolu. Cebimde borç senetleri var. Şu anda yalnız borçla ve atfetle yaşıyorum ve borç beni çıldırtacak.

Kurtulmak için her teşebbüsüm yeni borca sebep oluyor; yahut da bir yığın edebî projeye. Masamın üstü, kafam, cebim proje dolu. Bir taraftan bir yardım zaruri. Fakat görünürde hiçbir şey yok. (GITB: 123)

O, 31 Mart 1959 tarihinde Hasan Âli Yücel'e yazmış olduğu bir mektubunda ironik bir anlatımla, gelecekteki şöhretini parasızlıkla yapacağını belirtir: “Benim parasızlığım, Harun Reşid'in ümmi'liği, Kanuni'nin debdebe ve azameti, Amerika'nın iktisadi safveti falan gibi, artık hamlaşmaya başladı. Galiba istikbaldeki şöhretimi onunla yapacağım...” (HAYM: 26)

Dönemine göre mesleki açıdan kötü bir pozisyonda olmayan, çeşitli okullarda öğretmenlik yapan, üniversitede profesör olan, bir ara milletvekilliği de yapan Tanpınar'ın borç içinde yaşaması düşündürücüdür. Gönlü zengin olan bu adamın kardeşlerine ve çevresindeki dostlarına hediyeler aldığı, iyi niyetiyle çevresindekileri sevindirmek istediği bilinmektedir. Onun parasızlığında alkol ve kumara olan düşkünlüğü ve beraberindeki gece hayatının yanı sıra, ailesinin yükünü omuzlamasının da rolü büyüktür: “Aksaray'da bir ev var, o evde üç kişi var. Benden para bekliyorlar.” (GITB: 134) Enginün ve Kerman da bu fikirdedir:

Babasının ölümünden sonra Tanpınar'ın kendisini bir şekilde ailesine bakmakla borçlu hissettiği anlaşılmakta. Erkek kardeşi Kenan Tanpınar, ablası Nigâr Hanım, ablasının kızı depresif, hasta Mualla, Tanpınar'ın son yıllarında onun parasına muhtaçtırlar. Tanpınar'ın borçlarının artmasında ailenin bu hiç bitmeyen parasızlığı da rol oynamış olmalı. (GITB: 334-335)²⁹

Tanpınar, sürekli olarak etraftan borç isteyen bir ricacı konumundadır. Bu pozisyon, hâliyle kendisini kötü hissetmesine yol açar: “Yarabbim, yarın, yarın kurtulacak mıyım borçlarımdan? Yoksa çanak elimde yine dilenmeğe mi çıkacağım?” (GITB: 137) Kendisini dilenci konumunda gören Tanpınar, bu fikrini sık sık zikreder: “Bugün sadece evde kalıp çalışmayı ne kadar isterdim. Hâlbuki dilenmek lâzım. Ev sahibi yukarda geziniyor.” (GITB: 148) “... Buna mukabil üç hocalık ve her türlü nimet... Ama yine dilenciyim. Müstağni dilenci.” (GITB: 168)

Tanpınar'ın parasızlığı zaman zaman cebinde kâğıt alacak parasının olmamasına kadar varır: “Piyangodan 10 lira. Vâkıa dün birader gelmişti. Her şey berbat. Geberip suratlarına çarpmak istiyorum, bana yaptıklarını. Tâli'im hiç yardım etmiyor. Yıkılış hissini hiç bu kadar derinden duymamıştım. Kâğıt alacak param bile yok...” (GITB: 224)

²⁹ Enginün ve Kerman'a göre Tanpınar, bütün aileyi üzerine abanmış hisseder. Yine onlara göre onun “Teslim” isimli hikâyesi bu bağlamda biyografik okumaya müsait bir hikâyedir. bk. (GITB: 335)

“Evvelâ evde parasızlığın timsali o meşhur fındık kavanozu” (GITB: 211) diyerek bahsettiği fındık kavanozu onun parasızlığının bir simgesidir. Tersine çevirttiği paltosu da tabloyu tamamlar niteliktedir: “Tersine çevirttiğim paltoyu aldım. Palto, fukaralığı kabulüm gibi bir şey...” (GITB: 126)

Kendi tabiriyle bir ‘ateş gömlek’ olan parasızlık, Tanpınar’ın yakasını hiç bırakmaz. O, umudunu piyangoya bağlasa da oradan da şansı gülmez: “Piyangodan bir beş liralık ikramiye. Hazin...” (GITB: 138) “Maalesef piyangodan bir şey yok. İstikbal karanlık.” (GITB: 143) Onun “Büyük İkramiye” isimli hikâyesi otobiyografik okumaya müsait bir hikâyedir. Söz konusu hikâyenin başkışisi Emin Efendi, talihsizliği bakımından Tanpınar’la büyük bir benzerlik gösterir. İbrahim Şahin de bu benzerlik üzerinde durur: "Tanpınar biyografisi ve Tanpınar edebi metinleri 'büyük ikramiye'nin kendisine çıkacağına 'iman etmiş' Emin Efendi'nin hayal kırıklığının hikâyesidir." (Şahin, 2012: 343)

Müzmin bekârlık ve kadınsızlık, onun psikolojisi anlamlandırılırken üzerinde durulması gereken hususlardandır: “Müthiş bir kadın ihtiyacı gece beni rahatsız etti. Yirmi gün oluyor bu kadar korkuncunu görmemiştim. Nasıl kadın vücudunu ezberden biliyorum ve kendi kendime tekrar ediyorum.” (GITB: 127) Handan İnci’nin deyimiyle onun “amel defteri” (İnci, 2014a: 99) olan günlüklerde Tanpınar, sıklıkla kadınsızlıktan yakınır: “-Büyük bir kadın iştihası ile- prostatın muzipliği!” (GITB: 165) “Kadınsızlık çok kötü.” (GITB: 329) “Ah bir kadına âşık olabilsem. On beş sene evvelini bulabilsem, bir aylık bir sensation, inandığım gibi bir şey, bende her şeyi kurtarır.” (GITB: 214) Etrafımı göremiyorum (kız kardeşimin gözleri işi), buna kadınsızlığın da ilâvesi lâzım.” (GITB: 309)

Günlüklerinde kendisine “Neyi seviyorum?” diye sorup “Belki sanatı ve kadını, seksi, rahat yaşamayı” (GITB: 253) diyerek cevap verse de o, kadınsız bir ömür sürer; her dem kadına, kadın vücuduna ve bir kadın tarafından sevmeye hasret/muhtaç bir şekilde yaşar. Kadınlar konusunda tıpkı roman ve hikâyelerindeki erkekler gibi eylemsiz bir Tanpınar söz konusudur. Nitekim, hikâye ve romanlarında da Tanpınar’ın erkeklerinin yokuşlarını tırmanan, tırmanıp da gelen, daima kadınlardır (Sunat, 2004: 398).

Tanpınar’ın doktor arkadaşlarından Fikret Ürgüp, 1961 Temmuz’unda Yeditepe-Sanat Dergisi’nde yayımlanan “Şair” adlı yazısında; Tanpınar’daki insan sevgisinin çokluğunu belirtip, bu kadar çok sevgiyi bir tek kişiye bağışlayamamasından dolayı onun

bekâr ve yalnız olduğunu düşünse de (Alptekin, 2015: 12-13) Tanpınar'ın bu durumdan pek hoşnut olduğu söylenemez.³⁰

Kurtoğlu, Tanpınar'ın kadınlar konusundaki sorununu “çocuk yaşlardan beri annesizliğin verdiği eksiklik duygusu, ölüm duygusunu her an canlı tutan verem hastalığının vermiş olduğu zayıflık duygusu, şairliğin/sanatçı-lığın vermiş olduğu güzellik duygusu” ile ilişkilendirir (Kurtoğlu, 2015: 118-119).

Onun kadınlar karşısındaki çekingenliği, her zaman geride duruşu, kendisini fiziki açıdan beğenmeyişi ile de ilişkilendirilebilir. Çekildiği fotoğraflarda kendisini orangutana ve hapisane kaçkınına benzeten kendisidir. Adalet Cimcoz'a 25 Kasım 1959 tarihinde Paris'ten yazdığı mektupta şunları der: “Haydi, biraz da seni kıskanmış olayım, ben resim çıkartmasını beceremiyorum. Ya orangutana, ya hapisane kaçkınına benziyor.” (TM: 162)

Tanpınar'ın fotoğraflarının okumasını yapan Halûk Sunat, bu fotoğraflarda “ürkek, kırılğan, kendi ile bir türlü başı hoş olmayan, kendi gözünde kendini kabullenmek için nice menzile ulaşma (mükemmellik!) derdinde ve o dertle yorgun, yorgunluktan gözü uyku tutmayan, keyifsiz ve umutsuz bir adam görür”r (Sunat, 2004: 30).

“Bir hulyâ kurmazsam yaşayamam” (TM: 263) diyen Tanpınar, hülyanın rengi olan ‘mai’yi sevse de, daima hüsrânın rengi ‘siyah’ı yaşar. Bir bakıma o, devrinin Ahmet Cemil'idir. Söz konusu olan, hayallerinin büyüklüğü ile imkânlarının darlığı arasında sıkışıp kalmış bir adamdır (Gürbilek, 2012: 78).

Sözü edilen ‘maiye sevip siyahı yaşama’nın tablosunu Nurdan Gürbilek şöyle çizer:

... “Parasızlığın humiliation”ı dediği şeyi de buraya eklemek gerekir. Çünkü Goethe'nin, Mallarmé'nin, Proust'un gölgesinde oluşturulmuş bir modern yaratıcı fikrinin büyüklüğüyle toplumsal haritadaki yerinin küçüklüğü arasındaki örtüşmezliğin de payı büyüktür Tanpınar'ın tıkanmasında. Kendi gözünde Türk edebiyatında çığır açan adamdır; ama başkalarının aynası ona bir “müstağni [nazlı] dilenci” olduğunu söylüyordu. Kendini Valéry'yle kıyaslayacak kadar ciddiye alır; ama Valéry'nin Defterler'ini satın alacak, hatta bırakın onları bazen kâğıt alacak parası bile yoktur. Türk moderninde bir hamle yaptığını düşünüyordu; ama diğer yandan “orospu, borçlu ve perişan” olduğunu da görüyordu. Büyük bir esere imza atmak ister; ama maddi sıkıntılarının kendisini küçülttüğünün, eşe dosta el açmak zorunda bıraktığının farkındadır. O kendisini bir estetik proje olarak yapayım derken, maddi koşullar onu bir dilenci, bir ricacı, bir “kiralık kafa” olarak kuruvermiştir. (Gürbilek, 2012: 86-87)

Tanpınar, bir yandan ‘kendini yapmak’ gibi bir projeye soyunur; ancak diğer taraftan o ayın kirasını ödeyememiştir, borçları yüzünden kitaplarını satışa çıkartmayı

³⁰ Mîna Urgan'ın aktardığına göre Tanpınar, Urgan'a şakayla karışık, “ben kadın dırdırı dinlemem için bekâr kaldım” der (Urgan, 2008: 572). O, bekâr kalmasına bir kılıf uydurur.

düşünmektedir (Gürbilek, 2012: 87). Bu bağlamda, “Zirvesine göz koyduğum dağlara bak / Koşup takıldığım çitlere bak” (Zarifoğlu, 2014: 419) mısraları, Tanpınar tarafından yazılmasa da onun hâline denk bir sitemi bünyesinde barındırmasından dolayı akıllara gelmektedir.

Tanpınar’ın yukarıdaki vaziyetine binaen; *Mahur Beste*’de Atiye Hanım’ın zifaf gecesinde Behçet Bey’e attığı kahkahayı hayat, Tanpınar’a daha acı(tıcı) bir şekilde atmıştır, denebilir.

Kimi zaman değerinin farkında olan kimi zamansa hiçbir şey yapamadığından yakınarak kendisini değersizleştiren bir adam olarak dikkat çeken Tanpınar, kendisini sık sık ondan evvelki şair ve yazarlarla mukayese eder. Onların eserlerini okurken kendisini onlarla karşılaştırır. O, günlüklerinde kendisine nasihat olarak sunduğu tavsiyelerde bu duruma da değinir: “Her okuduğunu kendine çevrilmiş bir silâh yapmaktan vazgeç! Yapabileceğini yap; azamî gayretinle yap. Olura bağlama, çalış, güçlüğü atlama, ara, değiştir ve bul; fakat lüzumsuz yere kendini zehirleme.” (GITB: 239) Hâlinin tahlilini en iyi kendisi yapar: O, her okuduğunu kendine çevrilmiş bir silah yaparak kendisini zehirler.

Tanpınar, altmış yaşında, döneminin çok üstünde bir yazar olmasına rağmen hâlâ kitaplarını bastırmak için imkân arar, bastıramamanın sıkıntısını yaşar. Oysa Batı’da onun kadar çalışan bir yazarın yerinin çok ayrı olacağını düşünür: “Altmış yaşında kitaplarımın tab’ı için imkân arıyorum. Ne hazin şey. Garpta benim kadar çalışmış adamın neleri olmazdı? Geçelim. Bu hesabın muhakemesi yoktur.” (TM: 282)

Yıl içinde iki manzumeyi ancak yazabilen kendisini, senede Avrupa’yı sarsan üç dört eser kaleme alan Goethe ile kıyaslar ve verimsiz görür:

Bu kadar sathî oluşuma sebep ne? Bilir misin, öldürücü bir şey bunları düşünmek. Yemek olacağım yerde sofrada kaşık, filân gibi bir şey oldum. Beni asıl müteessir eden kupkuru kalışımdır. Goethe benim iki manzumeyi yarım yamalak yazabildiğim bir sene içinde 3-4 eser, hem de bütün Avrupa’yı birden sarsan 3-4 eser yazıyordu. Çalışmak... Yarabdim, bu şifayı bana ne vakit göndereceksin? Çalışabilsem, yapabilsem ve iyi olmasa, ona da razıyım. Heyhat o da yok... (TM: 39)

Kolaya kaçtığını düşünür, kendisini avutmak için Yahya Kemal’i hedef alır; onun da kolaya kaçtığını düşünerek içini rahatlatmaya çalışır:

Kim anlar şu andaki boşluğumu ve doluluğumu. Bununla beraber henüz bu işi bilmediğimi de biliyorum. Burada da kolaya kaçıyorum. Acaba Yahya Kemal de kolaya kaçmıyor muydu? ‘Yol Düşüncesi’nde kaç mısra var? Hattâ bazı gazellerinde bile. Bununla beraber bazı mısralar da muhteşem. Yahya Kemal ‘İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar’

mısramı düşünebiliyor. Bu bir realite fikri. Bunu yazabiliyor. Bu da başka bir şey. ‘Deniz Türküsü’ bence en güzel şiirlerinden biri. (GITB: 134)

“Fakat benim için sanat eseri müze çalışması gibidir. Benden evvelkiler benim lânetimdir” (GITB: 254) diyen Tanpınar, sanatkârın büyük sanatkârla hesaplaşması gerektiğine inanır. Bu bağlamda sancılar çeker, kendinden evvelki sanatçılarla ‘gerektiği gibi’ hesaplaşmadığından yakınır:

Evvelâ büyük kısrılık. Sonra da hiçbir şeyi duymamış ve ciddiye almamış olmak. Küçük oyunlarda kalmak, kendinden evvelkilerle gerektiği gibi hesaplaşmamak. Valery’nin bitirdiği yerden başlamalıydım. Bu da merhum ustamızı iyi okumamızı isterdi. Vâkıa iki üç kişi daha vardı: Mallarme, Nerval. Bu sonuncusu başlangıcında Baudelaire’le beraber bana çok tesir ettiler. (GITB: 154)

Gürbilek, Marx’tan mülhem olarak kurduğu cümlede ölmüş yazarların yazdıklarının yaşayanların kâbusu olabileceğini belirtir (Gürbilek, 2012: 63). Tanpınar’ın yaşadığı ‘tıkanmışlık’ durumu bu durumla alakalıdır. Baudelaire’den, Valery’den, Proust’tan, Yahya Kemal’den sonra yazmak, onu durmadan hazin mukayeselere sürükler (Gürbilek, 2012: 11). Tanpınar, modern ustalarıyla aynı seviyeyi paylaşmak istese de, söz konusu hazin mukayeseler yüzünden ‘iptidaî’ olduğu duygusundan kurtulamaz (Gürbilek, 2012: 88). O, böylece ‘mustarip bir roman kahramanına’ dönüşür (GITB: 123).

Onun edebî sahada ürettiklerini bir türlü beğenmemesi, saf şiir anlayışı dolayısıyla prensip edindiği mükemmeliyetçilik fikri ile açıklansa da; söz konusu durumda onun *kıyaslama ikliminde* yaşıyor olmasının payı büyüktür. Tanpınar’ın *kıyaslama ikliminde* yaşamasına örnek olarak Ahmet Kutsi Tecer’e yazdığı 20.01.1960 tarihli mektubundaki şu ifadeler gösterilebilir:

Ben daima kendimi kâfi derecede çalışmamakla itham ettim. Şimdi haksız olmadığımı yeni baştan ve daha iyi bir şekilde görüyorum. Mesela, bir Fikret’le, bir Cenap’la -Hâmid’e, Yahya Kemal’e çıkmıyorum- kendimi ölçüyorum, ne kadar hazin. Onların yaptıkları şey, o bolluk, cömertlik... (HAP: 344)

O, mektuplarında “ben hep yeniden başlamağa mecburum” der (TM: 187). Ali İhsan Kolcu, bu durumu Sisypus’un vaziyeti ile bağdaştırır. Tanpınar, şiir kayasını zirveye taşımak ister. Zirvede Hâşim’in fildişi kulesi ile Yahya Kemal’in tiranlığı bulunmaktadır. Dolayısıyla o, Sisypus gibi hep yeniden başlamanın korkusunu bir fikr-i sabit hâlinde yaşar; kayayı çıkarma heyecanı; yerini korku ve sancıya bırakır (Kolcu, 2008: 69-70).

Tanpınar’ın içinde, kendisine düşman olarak yer alan ikinci bir Tanpınar vardır. Biz bu cümleyi Tanpınar’ın *Sahnenin Dışındakiler* romanında Kudret Bey için yazdıklarından esinlenerek kuruyoruz:

İçindeki düşmanın, kendisini bir türlü olduğu gibi kabul etmesine, rahatça yaşamasına müsaade etmeyen yaradılışındaki zaafların karşısına her an olmak istediği kuvvetli insanı çıkartan, amansız mukayeseler yapan, ürpertici misaller gösteren, hükümler veren bu ikinci Kudret Bey'in onu baştan aşağı zaptettiği yüzünden okunuyordu. (SD: 87)

Tanpınar, tıpkı Kudret Bey gibi, kendisini olduğu gibi kabul etmez; yaratılışındaki zaafların karşısına daima, olmak istediği kuvvetli insanı çıkarır; amansız mukayeseler yapar, ürpertici örnekler gösterir. Nitekim o, içindeki 'düşman Tanpınar' kutbunca zapt edilmiştir. Tanpınar'ın, Kudret Bey'in içindeki düşman benliğine dair söyledikleri, kendisi için; daha doğrusu içindeki 'düşman benlik'/'düşman Tanpınar' için de geçerlidir:

O, Kudret Bey'e yılan ıslığı gibi batıcı bir dille ömrünün bütün hatalarını sayıyor, tek mesulü olduğu sıkıntıları hatırlatıyor, hayattaki mağlûbiyetlerinin tesbihini kim bilir kaç yüzüncü defa yeni baştan dizerek bir lânet halkası gibi boynuna geçiriyordu. "Zayıfsın, dostum, zayıfsın! Fakat sade zayıf mı? Dalgın, dikkatsiz, beceriksiz ve budalası. Ömrün boyunca mahkûm ettiğin her kusur sende... Yaptığın işlerle düşüncelerinin arasında hiçbir münasebet yok! Hiç olmazsa biraz ağırbaşlı olsan! Bu çocuk hâllerini bıraksan! Belki bu kadar gülünç olmazsın! Evet biraz ağırbaşlı ve dikkatli olsan. Ama ne gezer bunlar sende?" (SD: 87-88)

Kurulan bu benzerlik sebepsiz değildir. Kudret Bey'in "Ah Cemal, ben hiçbir şey yapamadım ve yapamayacağım da. Ben biçare bir adamım" (SD: 89) serzenişi ile Tanpınar'ın "Neyim? Kimim? Nelere muvaffak oldum? Hiçbir şey yapamadım mı? Ah, bir kere olsun kendi dışıma çıkıp kendimi görebilsem!" (GITB: 70); "Kendimi dün akşamdan beri küçülmüş, biçare buluyorum." (GITB: 123) ifadeleri aynı sıkıntıların tezahürüdür. Anlaşılan, Tanpınar Kudret Bey'i kurgularken, kendisini göz önüne koymuştur.

Batur, yukarıdaki örneğe paralel olarak Tanpınar'ın kendisini suçlamakta üstüne kimsenin olmadığını belirtir ve devamında onun, günlüğünün bütününde sanık iskemlesinde kısıkvrak, zifiri karanlık bir aynanın önünde içini döktüğünü ifade eder (Batur, 2017: 77).

Tanpınar'ın hayat karşısındaki pozisyonu Dostoyevski'nin roman kişilerinden farklı değildir. *Budala*'da, Prens Mışkin için söylenen satırlar onu anlatır gibidir: "Bu nasıl bir şölen sofrasıydı, bu nasıl bir öncesiz, sonrasız, yüce bir bayramdı ki, çocukluğundan beri hep el edildiği, çağrıldığı halde bir türlü koşup katılamamış, bu sofrada yer alamamıştı." (Dostoyevski, 2010: 495) Onun, Yunus Kâzım Köni'ye yazıp da göndermediği mektubunda yer alan satırlar Prens Mışkin için söylenenlerden farklı değildir:

Müthiş bir Paris hasreti içindeyim. Tabii geç kalmanın ziyafete her şey tükendikten sonra kapıdan uğramanın azabı, yersizlik hissini unutmuyorum. Her iki seyahatimde de hiç mesud değildim. Kökümünden beslenemeyeceğim hiçbir şey beni tam mesud etmiyor. Fakat ben ne zaman yer sahibi oldum? Burada kendi evimde, masamın başında bile yersiz değil miyim? Bir başka kapının dışına bırakılmış gibi yaşamıyor muyum? Hangi büyük yanlışın,

bir türlü farkına varamadığım budalalığın kurbanıyım, bilmiyorum. Mutlaka başlangıçta bir nokta kadar küçük bir şey olmalı bu. Hani iki çizgi arasında o zaviyenin başlangıç noktası gibi bir şey. Fakat şimdi hayatımı bulduğum uçtan gittikçe büyüyen bir açıklıkta seyretmeme sebep oldu. Hep olması lazım gelenle olmuş olanın hesabını yapıyorum. (Şahin, 2017a: 27-28)

Söz konusu romanda, Ippolit'in ağzından dökülenler de Tanpınar'ın yersizliği ile bağdaşır:

Madem bu uçsuz bucaksız şölen sofrasında bir ben fazlalığım, bu güzel doğanızdan, Pavlovsk parkınızdan, gün doğumlarınızdan-gün batımlarınızdan, mavi göğünüzden, kendinden hoşnut yüzlerinizden bana ne! Ben eğer şuracıkta, üzerine vuran ışın demeti içinde cızıldayan minnacık sineğin bile bu şölen sofrasında, bu koroda yeri olduğunu, bu yerini bildiğini, yerini sevdiğini ve bundan mutluluk duyduğunu, bir tek benim istenmeyen bir bebek gibi düşürüldüğümü ve sadece korkaklığımdan bunu bugüne dek anlayamadığımı tek bir dakika, tek bir saniye unutmamak zorundaysam, bana ne bütün bu güzelliklerden! (Dostoyevski, 2010: 483)

Nurdan Gürbilek, *Mağdurun Dili*'nde Dostoyevski ve onun roman kişileri üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunur. Ona göre, Dostoyevski'nin romanlarında 'şöleden dışlanmışlık' ısrarlı bir izlektir. Onun romanlarındaki kişiler, "madem bir köşede öylece unutulmuştur; bir sümüklü böcek gibi deliğine çekilecek, kötü kaderin ona yasakladığı dünyayı kendi içinde yaratmaya çalışacaktır. Benzer koşullarda hepimizin şu ya da bu ölçüde yaptığı gibi gerçeğin yerine hülyayı, dış dünyanın yerine bulutsu hayal dünyasını, genişliğinin yerine yeraltını geçirecektir" (Gürbilek, 2015a: 24-25).

Dostoyevski'nin roman kişilerine benzer olarak Tanpınar'ın kaçış yeri rüya, hülya ve edebiyattır. O, 'kötü kader'den (aynı zamanda sık sık yakındığı 'talih'ten) ancak böyle kurtulur.

Tanpınar, yukarıda verilen alıntıda görüldüğü gibi, ziyafete, 'geç kalan adam' olarak, 'her şey tükendikten sonra' kapıdan uğrayarak katılır. O, kendisini yersiz hisseder; evinde, masasında otururken bile yersizlik duygusunu derinden yaşar. Nitekim o, şölenin/ziyafetin dışında kalan, sofrada yeri olmayan adamdır. Şiir sofrasında oturmasını manevî babası Yahya Kemal yasaklar, ona yer vermez. Paris sofrasına; geç kalmışlığı, 52 yaşı ve hastalıkları mâni olur; istediği gibi gezemez, eğlenemez. Şöhret sofrasına ise siyasi bir tarafı, ideolojik bir aidiyeti olmadığı için oturamaz. Ekrem Işın'ın dediği gibi, "sanki hayat sofrasında iştah kabartan nimetler, onun için yasak meyvalar"dır (Işın, 2003: 3).

Birileri bir şey kutlamaktadır. Ancak bir tek Dostoyevski'nin roman kişisi, bir tek o, şöleden payını alamamıştır (Gürbilek, 2015a: 25). Tanpınar da şölenin/ziyafetin dışında kalandır. Nitekim o, hep kapının önünde bekleyen adamdır (Işın, 2003: 4): "Evvvelsi gece

Mehmet Ali'lerde [Cimcoz] idim. Beni yılbaşına çağırmadılar. Nüzhet'ler de [Suman] öyle. Demek ki bazı muhitleri bıktırmışım. Ne çıkar! Mehmet Ali ve bütün arkadaşlarım yazılarıma âdeta ambargo koydular (Bir de kitap kaybetmek, kitap iade etmemek lâfi çıktı). (GITB: 143)

Onun söz konusu dışlanmışlığı ve mahrumiyeti mektuplarına da yansır. 9 Mayıs 1936 tarihli mektubunda Ahmet Kutsi Tecer'e şunları söyler: "Ne oluyoruz, bütün bu kadar ıstırap, mahrumiyet, hayat çeşmesinin başında bir yudum su bile içmeden beyhude bekleyişler, hepsi hepsi boşuna mı gidecek?" (TM: 38) Tanpınar, *Mahur Beste*'nin Behçet Bey'i gibi suyun başında beklemeye mecburdur. Yaradılış onu da "sadece bir istek, bir susuzluk olarak yaratmış"tır (MB: 157). O, suyun/hayat çeşmesinin başında, bir yudum su bile içmeden bekleyen/beklemeye mecbur olan adamdır.

Fethi Naci, *Huzur* romanındaki Suat'ın, bir Dostoyevski romanından çıkıp gelmişe benzediğini dile getirir (Naci, 2008: 180). Oysa Suat karakterine hayat veren Tanpınar da Dostoyevski'nin romanlarından fırlamış gibidir. Nitekim, Nurdan Gürbilek de onun günlüklerini³¹ Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar*'ına benzetir:

Ona buna meydan okuması, derinden incinmişliği ve sonu gelmeyen sızlanmalarıyla Türkiye'de yazılmış bir Yeraltından Notlar'ı andıran bu defterleri, çevresindeki çoğu yazardan daha bilgili, daha zeki, çok daha geniş ufuklu olmasına rağmen başkalarının gözünde bir 'Kırtıpil Hamdi'ye' dönüştüğünü sezen Huzur yazarının bu karanlık notlarını, aniden karşımıza çıkan bu yeraltındaki Tanpınar'ı nasıl değerlendireceğiz? (Gürbilek, 2012: 77)

Kurtoğlu da Tanpınar'ı yer altı insanına benzetenler arasındadır: O, "kendi çağının çocuğu olarak, Doğu ve Batı arasında sıkışmış, Kafka gibi silik ve korkak, Dostoyevski gibi coşkun, ezik bir yel altı insanıdır..." (Kurtoğlu, 2015: 22)

Tanpınar'ın görülme, önemsene ve hesaba alınma arzusu da bir yer altı kişisinden farklı değildir. 28 Ekim 1960 sabahı, Millî Birlik Komitesi'nin üniversiteleri düzeltmeyi sebep göstererek 147 öğretim görevlisini görevlerinden almasını öğrenince o, "kendisinin akla bile gelmeyen bir zavallı olduğunu düşünür": "Nasıl da ben unutulmuşum. Bu iyiliği kime borçluyum, bilmiyorum. Babam Rıza Nur'a borçluydu. Belki de adıma. Belki mânasız buldular da 'kalsın' dediler. Burada borçlu şöhretimi tereddütsüz kullanıyorum; çünkü parasızlığım gizlenecek gibi değil." (GITB: 233)

³¹ Enis Batur, Tanpınar'ın günlükleri için, "okuyanı kendi uçurumuna çağırın bir yanı olduğu tartışılmaz" der (Batur, 2017: 39).

O, daima Godot gibi bilinmeyen, müphem bir bekleyiş içerisindedir. Söz konusu bekleyiş yabancılaştırmanın, kadınsızlığın ve parasızlığın getirdiği bir bekleyiştir (Kurtoğlu, 2015: 108).

Tıpkı romanlarındaki kişiler gibi Tanpınar da bakmakla yetinen, bakışla mutlu olan skopofil bir erkektir. Skopofili, bakmanın hazzı demektir (Şahin, 2012: 76).³² Tanpınar, *Aydaki Kadın*'ın Selim Baka'sı gibi, bakarak kalır/bakakalır. Günlüklerinde “Ben mâruz müşahidim.” (GITB: 332) demesi manidardır. Selim Baka'nın “Sadece maruzdum. Kirke'nin adasında idim”; “Sadece maruzum” (AK: 58, 122) serzenişleri de Tanpınar'la özdeş bir pasifliği bünyesinde barındırır. Sunat da onun ‘aktif’ bir mizaca sahip olan Yahya Kemal'in aksine ‘contemplatif [seyre, temaşaya meyyal] bir mizaca sahip olduğunu; hayata karışmayıp hayatı seyre durduğunu düşünür (Sunat, 2004: 304).

Tanpınar, ömrünce bir şeyleri arzulamış, arzuladıklarını hülya kavanozunda biriktirmiştir. Ancak salt arzulayıp, arzulamakta kalması ve eylemsizliği onu bunaltmıştır. Adam Phillips'e göre “arzulayan ama eyleme geçmeyen kişi ancak hastalık doğurur” (Phillips, 2017: 18). Onun psikolojik vaziyetinde hamlesizliğinin de payı olmalıdır. Tanpınar, eril kalıplara göre tanımlanmış güçlü bir hayat adamı olamamıştır (Gürbilek, 2012: 86) ve ömrünü hasret burcunda tamamlamıştır (Demiralp, 2014: 137). O, “benim zarımı masanın üzerine atmam lâzım” (GITB: 41) dese de zarını bir türlü masanın üzerine atamaz.

Oğuz Demiralp da, *sözcük kuyumcusu* olarak nitelediği Tanpınar'ın bir eylem adamı olmayıp, edimi yazı olan bir masabaşı yazarı olduğunu ifade eder (Demiralp, 2001: 153, 199).

O, özgüveni yüksek, otoriter, ayakları yere basan bir adam değildir. Bilakis hem ürkek hem de çekingendir. Halûk Sunat, *Boşluğa Açılan Kapı* isimli kitabında onun “ben” demekte zoru olduğunu ileri sürer (Sunat, 2004: 30).

Şikâyet ettiği sükût suikastı da onun psikolojisi anlamlandırılırken dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Tanpınar, ortaya iyi bir şeyler koyduğuna inanır; fakat karşılaştığı sessizlik ruhunu yaralar:

³² “Eh başta saç yok diye ölecek değiliz ya... Gözün de kendine göre hazları var ve güzel bir vücudun seyri de bir nimettir.” (TM: 56)

Etrafımdaki sükût halkası âdeta bir suikast mahiyetiyle devam ediyor. Şiir kitabım, şiirim hakikaten biçare mi? Ben biliyorum ki bu kitaptaki beş on manzume ile Yahya Kemal'den sonra Türk şiirinde en mühim işi yaptım. Dili bugünkü kuruluşundan kurtardım. Ama kime ne anlatabilirsin? (GITB: 260)

Mehmet Samsakçı, onun yaşadığı güvensizlik, tatminsizlik, kendisini zavallı ve budala görme krizlerinin sebebi olarak maruz kaldığı sükût suikastını görür:

“Her şey bana karşı kendi içimde” diyen, günlük ve mektuplarında kendisine karşı çok zalimleşebilen Tanpınar'ın ömrünün sonuna kadar hazin bir benlik mengenesinde yaşadığı görülmektedir. Bu güvensizlik, tatminsizlik, kendisini zavallı ve budala görme krizlerinin asıl sebebi elbette malûm “suikasttır”. (Samsakçı, 2014: 4)

Maruz kaldığı sükût suikastı, Tanpınar'ı, roman kişilerinden Behçet Bey ile bağdaştırır. O, tıpkı Behçet Bey gibi kendisini bir boa yılanı gibi çiğnemedi yutan sükûtun kurbanıdır:

... Onun dışında sadece bir sükût, Behçet'i bütün çalışmasıyla korkunç bir boa yılanı gibi çiğnemedi yutan bir sükût uçurumu vardı. İşte bu sükûtun ortasında, küçücük cüssesiyle, garip itiyatlarıyla, bir dev yükünü yüklenmiş bir cüce sabrıyla Behçet Bey çırpıp duruyordu. (MB: 63)

Söz konusu sükût karşısında Tanpınar da Behçet Bey gibi, *bir dev yükünü yüklenmiş bir cüce sabrıyla çırpıp durur*.

Tanpınar, hâlimden bir türlü memnun olmayan adamdır. O, sürekli şikâyet eder, yakını ve bir tatminsizlik duygusuyla hiçbir zaman hoşnut olmaz: “Az iş yapmadım. Fakat yaptıklarım beni tatmin etmiyor” (GITB: 333)

Kolcu da onun, hayatı boyunca yaşadığı hoşnutsuzluğa dikkat çeker:

Tanpınar neredeyse hayatının hiçbir döneminde hoşnut olmadan yaşamıştır denebilir. İlk mektep öğretmeniyken de, liselerde ders verirken de, Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Üniversite'ye intisap edip hocalık yaparken de hatta milletvekiliyken de aynı şikâyetçi, bir türlü hoşnut olmayan Tanpınar'la karşılaşırız. (Kolcu, 2008: 56)

Yine Halûk Sunat da Tanpınar'a baktığında Kolcu'dan farklı bir manzara görmez:

Tanpınar'ın mektuplarından gözlerimi kaldırıp geçmişe daldırıldığında, orada, “elleri yaşarlı, oynak, istediğini bilen” bir adam değil; ürkek, kırılğan, kendi ile bir türlü başı hoş olmayan, kendi gözünde kendini kabullenmek için nice menzile ulaşma (mükemmellik!) derdinde ve o dertle yorgun, yorgunluktan gözü uyku tutmayan, keyifsiz ve umutsuz bir adam görüyorum. (Sunat, 2004: 32)

Tanpınar'da dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta onun kıskançlığıdır. Söz konusu kıskançlık, başta Yahya Kemal³³ olmak üzere, arkadaşlarına kadar boy gösterir:

³³ Halûk Sunat, “Yahya Kemal, Tanpınar'ın (bütün bir rahatlığı, göstermeciliği ve kendine hayranlığı ile) olmak isteyip de olamadığı adamdır” cümlesiyle Tanpınar'ın gözünden Yahya Kemal'in ‘kıskanılasi’ durumunu betimler (Sunat, 2014: 178). İleriki satırlarda bu kıskançlık durumu Tanpınar-Yahya Kemal

Çapaçul Yahya Kemal bile bir muhit sahibi idi. Geçelim... (GITB: 308) Yani bir Peyami Safa, bir Necip Fazıl olabilmeyen ahmakça saadetine ne kadar muhtacım. (TM: 38) Mehmet Ali, Sabahattin'le mükâfat almışlar. Tabii memnun oldum ama şu benim edebiyat tarihinin başındaki mukaddime, Beş Şehir bir mükâfat alamazlar mıydı? (GITB: 168)

Onun söz konusu kıskançlığına Kurtoğlu da dikkat çeker:

Hayatı boyunca Yahya Kemal ne kadar rahatsa, Tanpınar o kadar huzursuzdur. Yahya Kemal ne kadar talihiyse Tanpınar o denli talihsiz ve zavallıdır. Yahya Kemal ne denli şöhretliyse, Tanpınar o denli itilmiş, kakılmış Kırtıpil Hamdi olmuştur. Ve kıskançlığı hocasından arkadaşlarına kadar herkesi kuşatır. (Kurtoğlu, 2015: 22)

O, haklı olarak edebiyat camiasında bir ün/şöhret kazanmayı arzular. Çevresinde şöhret kazanan kimselerle kendisini kıyasladığında, onlardan daha iyi olduğunun ve şöhreti onlardan daha çok hakettiğinin farkındadır. Ancak o, “şöhret yavaş yavaş geliyor gibi” (GITB: 284) diyerek umutlansa da; umut ettiği, hayalini kurduğu şöhrete bir türlü ulaşamaz; *geleceğe sürgün yaşar* (Demiralp, 2014: 46). ‘Geç kalan adam’a Türkiye geç kalır; o, ancak öldükten sonra bir üne kavuşur; kıymeti anlaşılır. *Huzur* romanında Suat’ın ağzından dökülen cümleler onun anlaşılmaması ve ona geç kalınmasını izah eder bir paralellik teşkil eder: “... ben gara erken gelmiş insanım; tabiatıyla hayatım büfenin önünde geçecek...” (H: 301) Tanpınar, gara/Türkiye’ye erken gelmiş ve ömrünce büfenin/şöhretin/anlaşılmanın önünde/eşiğinde beklemiştir.

Tanpınar’ın günlük ve mektuplarına bakıldığında, onda yoğun bir özsaygı düşüklüğü görülür. O, kendisini beğenmez ve sık sık aşağılar. Yeri gelir kendisini bir artık olarak görür: “Hakikatte ben Avrupa’da bir hortlak değilse bile, bir artık gibi dolaşıyorum.” (GITB: 84) Yeri gelir sefil, haysiyetsiz ve acınacak biri olarak görür: “Hiçbir zaman bu kadar sefil olmadım, bu kadar bîçare, haysiyetsiz ve acınacak. Yarabbim bana bir 5000 lira lütfet.” (GITB: 147) Yeri gelir kendisini orospu ve perişan mertebesinde görür: “Bir haftadır ki, orospu, borçlu ve perişanım.” (GITB: 149) Yeri gelir kendisini alevler içinde bir hayvana benzetir: “Her taraf dökülüyor. Alevler içinde bir hayvan gibiyim. Hiçbir şey düşünmeme, tasavvur etmeme, üzerinde durmama imkân yok.” (GITB: 149-150)

mukayesesıyla daha açık olarak sunulur: “Tanpınar ve Yahya Kemal, ‘ruhsal/yapısal’ anlamda, aynı damardan geliyor -madalyonun bir o, bir bu yüzü. Tanpınar da kendisini göstermek, beğenilmek arzusuyla yanyan; lakin, -aynı yapının öteki yüzü olmak sıfatıyla- arzusunun arkasında duramıyor, arzusunun ve marifetlerini görünür kılıp marifetlerinden yana coşkunluk yaşayamıyor; tam tersi, sırtında yumurta küfesi ile dolaşıyor. Yahya Kemal ise, fevkalade hafif, -hatta, yumurtaları başkalarının küfesine yükleyerekten ya da yedeğinde yumurta küfeli adamlar taşıyarakten- gününü gün ediyor. Muhtemelen; Ahmet Hamdi Tanpınar içlenerek içiyorsa; o, hiçlenerek -pürneşe!- içiyor. İçtikçe açılıyor, açıldıkça konuşuyor.” (Sunat, 2014: 180)

Bazen kendisini budala olarak görür: “Budalalık, ben budalayım.” (GITB: 151) “Budalalık deryası bir hayatım var.” (GITB: 214) Bazen müstağni bir dilenci olduğunu düşünür: “Buna mukabil üç hocalık ve her türlü nimet... Ama yine dilenciyim. Müstağni dilenci.” (GITB: 168) Bazen bencil olduğunu düşünür: “Bazen kendimi düşündükçe korkuyorum. Fena adamım gibime geliyor, hodbin ve sevgiden mahrum bir insan.” (GITB: 236) Bazen sersem ve eşek olduğunu düşünür: “Bugün Rockefeller’a mektup yazarak 225 dolar borcu kabul ettim. Pek az insan bu kadar kör ve aptal, sersem ve eşek olur. Yazık...” (GITB: 256) Bazense kendisini orangutana benzetir: “Haydi, biraz da seni kıskanmış olayım, ben resim çıkartmasını beceremiyorum. Ya orangutana, ya hapisane kaçkınına benziyor.” (TM: 162)

Eserleri üzerinden bakıldığında bir dâhi yazar portresiyle gözüken Tanpınar, günlükleri okunduğunda kendisine takılan ‘Kırtipil Hamdi’ lakabına paralel olarak ‘biçare Hamdi’ imgesine bürünür (Özdemir, 2012: 159).

Huzur romanının karakterlerinden Suat, Mümtaz’a gönderdiği mektubunda “tezat içinde yaşayan tezatlarla düşünür” der (Şahin, 2017b: 302). Tanpınar’ın kurgusal âlemde Suat’a yazdırttığı bu ifade, *benim bir gözüm ağlar, bir gözüm güler* (Kaplan, 2015: 178, 226) diyen kendisi için de geçerlidir. O, tezat içinde yaşar ve hâliyle bu tezat hâli, onun düşünce dünyasına da sirayet eder.

Tanpınar, bünyesinde taşıdığı zıtlıklarla trajik bir tablo çizer. Trajiğin ilk ve en önemli özelliğinin zıtlıkların aynı nesne veya durumda bulunması olduğunu ve hayatının çizgisi ile eserlerinin dokusundan yola çıkarak Tanpınar’da güçlü bir trajik yapı bulunduğunu ifade eden Yunus Balcı; zıtlıkların çatışmasının huzur arayan bir iç gerilim yarattığını, bu gerilim ve arayışın hayal gücünü, orijinal yaratıcılığı ve fanteziyi geliştirdiğini belirtir (Balcı, 2016: 13, 24-25). Dolayısıyla Tanpınar’ın bünyesinde bulundurduğu zıtlıkların, onun benzeri nadir bulunur eserlerini yazmak konusunda olumlu bir rol oynadığı söylenebilir.

Yaşadığı yalnızlığın meydana getirdiği boşluğu Tanpınar, eserlerinde yarattığı kişilerle doldurmaya çalışır. Hatta kimi karakterlerine (Behçet Bey gibi) mektup yazdığı da olur. Sunat da, Behçet Bey’in kendisini katarak nasiplenemediği insan kalabalığının sıcaklığını, etrafına yığıldığı eşya kalabalığından tedarik etmeye çalıştığını; Tanpınar’ın bu sıcaklığı metnine yığıldığı insan kalabalığından sağladığını düşünür (Sunat, 2004: 443).

Tanpınar'ın yalnızlığına karşın böyle bir kalabalıkla gezmesi ve böyle bir kalabalığı taşımanın meydana getirdiği zorluk, Suat'ın Mümtaz'a gönderdiği mektupta şu şekilde ses bulur: “Bu kadar kalabalığı kendinde taşımanın, sonra da tek bir insan olarak yaşamının güçlüğü!” (Şahin, 2017b: 225)

Onun tek bir insan olarak sırtladığı kalabalık, yalnızca roman kişilerinden ibaret değildir. Tanpınar, hayatın dayanılmaz yükü karşısında birçok parçaya bölünür, bünyesinde birçok Ahmet Hamdi'yi barındırır ve bu Hamdi'lerin içerisinde kaybolur; nereye yetişeceğini bilemez, direnç gösterememesinden dolayı ise yıkılır. O, Ahmet Kutsi Tecer'e 1959 yılında Paris'ten yazdığı mektubunda söz konusu vaziyetini şöyle ifade eder:

Kaç kişiyim ben? Bazen bütün şahsiyetlerimi yan yana göz önüne getiriyorum, kalabalıkta kendim kayboluyorum. Hülasa, bölünmek, dağılmak, öyle bir hâldeyim ki, birisi gelip de canlı mahlukların en mükemmeli kabuklu hayvandır, dese inanacağım. Mukavemetsizliğin yaktığı adamım. (HAP: 339)

Oğuz Demiralp, *Huzur*'un Mümtaz'ı için “kendisine demirlemiş bir adamdır” der (Demiralp, 2001: 145). Esasında kendisine demirleyen; Mümtaz'ı kendisini göz önüne alarak kurgulayan Tanpınar'dır.

Tanpınar, gördüğü değersizlik ve şölenden dışlanmışlığıyla; hor görülüşüyle; ciddiye alınmayıp alaya alınışıyla; gecikmişliğiyle; maruz kaldığı sükût suikastıyla; parasızlığı, borçları ve ricacılığıyla; kaçırdığı fırsatlarıyla; müzmin bekârlık ve kadınsızlığıyla; korkunç mukayese arzularıyla; şöhret arzusu ve umutsuz bekleyişleriyle; birikmiş kırgınlık ve kızgınlıklarıyla adım adım ekşir:

Aslında fena adam değilim; fakat çok hırpalandım, çok sarsıldım, çok ihmal edildim, hor görüldüm. Ve bütün bunlar yavaş yavaş mizacımın tahammuruna, ekşimesine sebep oldu. Yavaş yavaş her konuşulana benim içimden: “Ya ben? Ya benim çektiklerim” diyen bir ses refakat etmeğe başladı. Yavaş yavaş bir kısım insana tahammül edememeğe başladım. Vâkıa bunu açıktan yapmadım, fakat içimden geçti. Nesil arkadaşlarımın içinde hayatını hiç yapamayanlar hariç benim kadar indigence'a yakın, hemen hemen kimsesiz pek azdır. Hiçbir güven yerim yok. Ve ihtiyarladım da... (GITB: 236)

Onun hâletiruhiyesine bakıldığında yaşadığı duygusal tutarsızlıkta, dengesiz kendilik duyumunda “sınırdaki kişilik bozukluğu” rahatsızlığının etkili olduğu rahatlıkla söylenebilir. Yine komorbid (eştanı) olarak ‘anksiyete bozukluğu’ ve dönem dönem ‘depresyon’ yaşadığı da dikkat çeker. Tanpınar'ın söz konusu psikolojik rahatsızlıkları, ayrı başlıklar hâlinde ele alınmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Sınırdaki Bir Kişilik: Ahmet Hamdi Tanpınar

Felsefeye göre insan, -harmonik bir varlık olan hayvanın aksine- disharmonik bir varlıktır. O, daima iki kutupludur (bipolar); bünyesinde, iyiliği de kötülüğü de barındırır. Doğa, insanı aynı zamanda korkunç olma, adil olma; yıkma ve yapma; kötü ve iyi olma; yaptıklarından ettiklerinden kendisini sorumlu görme ya da görmeme gibi karşıt/zıt yeteneklerle donatmıştır. Bundan dolayı, Nietzsche, “insan olma bir dissonanz’ın [uyumsuzluk] gerçekleşmesidir” der. Zira insanda iyi ve kötünün, haklı olanla haksız olanın, adil olanla adaletsiz olanın, sevgi ile nefretin, dürüst olanla olmayanın, doğrulukla eğriliğin, suçla suçsuzluk vb.nin çekirdekleri mevcuttur. Onda hem iyiyi hem de kötüyü yapabilmenin özgürlüğü vardır. Söz konusu kavram çiftlerinden birisinin varlığı diğerini de beraberinde zorunlu kılar. Bu karşıtlıklar sebebiyle insan ne kendisiyle ne de doğa ile uyuşabilir; zira o, disharmonik (uyumsuz) bir varlıktır.

Kant, disharmoniye büyük önem verirken, disharmoni yerine antagonizm kavramını kullanır. O, antagonizmden, insanlarda “birleşmek istemeyen bir birleşmeyi” anlar. Antagonizm, esasında insanın ruhundaki dengedir. Nitekim, insan bir denge üzerine kurulmuştur. Söz konusu antagonist yapı insanı iten, onu harekete geçiren bir çifte determinasyondur. İnsan, her şeyini bu karşıtlıklara borçludur. Bu durum, insanın başarısının temelini oluşturur.

İnsanda daima bir gerginlik vardır. Bu gerginlik, büyük ya da küçük çapta olabilir ve insanı ardı arkası gelmeyen yapıp etmeler ve eylemler içinde bulundurur. Söz konusu gerginlik ve zıtlık durumunda bazen bir taraf bazense diğer taraf ağır basarken; insan başarılarının gelişmesi bir antagonizm (çatışma) içinde olup biter (Mengüşoğlu, 2015: 289-290, 294, 378-379, 443, 454, 533; Mengüşoğlu, 2014: 333, 336, 337-338).

Söz konusu antagonist çatışma, “hülâsa bir yığın tezaadın adamıyım” (GITB: 333) diyen Ahmet Hamdi Tanpınar’da normal seyrinde değildir. Antagonizm³⁴, normal bir insanın ruhunda dengeyi tesis ederken, Tanpınar’da bu denge sarsılmıştır. Onun ruhu antagonist bir kriz yaşar. Onun “biz ki içimizde zıtların uçurumunu taşıyoruz” (TM: 234) demesi boşuna değildir. Bu krizin başlıca sebebi aşağıda hakkında bilgi verilen, ‘sınırdaki kişilik bozukluğu (borderline)’ olarak bilinen psikolojik rahatsızlıktır. Onun *Mahur*

³⁴ Antagonizm kavramı edebiyatta “karşıt karakter” olarak geçer. “Protagonist” (protagoniste), ana karakter/baş kahramanken; “antagonist” (antagoniste) karşıt karakter/hasım kahramandır. bk. (Bourneur ve Quillet, 1989: 153) Biz burada antagonizm kavramını felsefi bağlamında kullanmaktayız.

Beste'de Behçet Bey için kurduğu şu cümle, kendisinin de düşünce yapısını yansıtır niteliktedir: “Bir düşüncesi öbürüne uymuyor, bir sonraki bir evvelkini, görülmeyen ellerin çabukça kımıldattığı bir silgi gibi siliyordu.” (MB: 56)

Nurdan Gürbilek, söz konusu duygu durumunu çeşitli eserlerinde “çift-kutupluluk”, “çifte bağlantı” (Gürbilek, 2015a: 66, 94-95), “çifte yöneliş”, “çifte deneyim”, “iki uçlu tutum” (Gürbilek, 2012: 99, 110, 146) “ikili yöneliş” (Gürbilek, 2014: 216), “uzlaşmaz çatışma” (Gürbilek 2015b: 40) gibi isimlendirmelerle farklı yazarlar üzerinden anmıştır. Mezûr duygu durumu tutarsızlığı/dengesizliği psikiyatri alanında ‘sınırdaki kişilik bozukluğu’ olarak geçmektedir.

Borderline olarak da bilinen ‘sınırdaki kişilik bozukluğu’ (SKB), daha çok ergenlik döneminde başlayan ve değişik bağlamlarda ortaya çıkan; kişiler arası ilişkilerde, benlik algısında ve duygulanımda istikrarsızlık ve tutarsızlık durumlarının görülmesine yol açan; yaşanan ilişkilerde özdeşleştirme ile değersizleştirme uçları arasında gidip gelmelere sebep olan; kişinin kendisine kıyma tehditlerinde bulunmasını veya kendisini yaralamasını sağlayan; ölçsüz, yoğun ve denetimsiz bir öfkeye sebebiyet vermek gibi klinik özellikler gösteren psikolojik bir rahatsızlıktır (Arkonaç, 1999: 405; Köroğlu, 2015: 257).

Söz konusu hastalıktan muzdarip olan kimseler, gerçek ya da imgesel bir ayrılıp gidilmeden, bırakılmaktan/terk edilmekten kaçınmak için çaba gösterirler. Bırakılıp gidilmenin kendilerinin kötü olduğu anlamına geldiğine inanırlar. Yalnız kalmaya dayanamamaları, yanlarında birinin bulunmasına ihtiyaç duymaları, bahsedilen bırakılma korkusuyla alakalı bir durumdur. Bu kişiler, çevresel koşullara karşı fazlasıyla duyarlı olmakla birlikte, tutarsız ve gergin bir ilişkiler örüntüsü sergilerler. Başkalarını ülküselleştirip göklere çıkarırken, aynı kişileri birdenbire yerin dibine sokabilirler. Kendileriyle yeterince ilgilenilmediği, yeterince yanlarında olunmadığı duygusuna kapılırlar.

Yine bu kişiler, sadece kendi ihtiyaçları karşılanmasını beklentisiyle, yanlarında olsunlar diye, diğer insanların duygularını paylaşırlar. Onların başkalarına bakış açıları anlık olarak önemli ölçüde değişebilir. Birisini çok iyiliksever görürken, birden acımasız ve sert biri olarak görmeye başlayabilirler. Duygusal açıdan kendilerini besledikleri için göklere çıkarttıkları kişilerin kendilerini hayal kırıklığına uğratması sonucunda veya kendilerini bırakacağını beklemeleri karşısında fikirlerini değiştirirler.

Söz konusu kişilerin benlik algıları ve kendilik duyuları da tutarsızlık gösterir. Bu kişiler yalvararak yardım arayışında olan biriyken, geçmişte kendisine yanlış davranılmasını öcünü almak isteyen birine dönüşebilirler. Anlamli bir ilişkileri olmadığı, duygusal olarak beslenmediği, kendisine dayanak olunmadığı vakitler hiç var olmadıklarını duygusunu yaşarlar.

Onlar, kendilerine zararı dokunabilecek en az iki alanda dürtüsellik gösterirler. Kumar oynamak, sorumsuzca para harcamak, tıkanırcasına yemek yemek, maddeyi kötüye kullanmak, güvensiz cinsel eylemlerde bulunmak veya güvensiz araba kullanmak bu alanlardan bazılarıdır. Bu kişilerin kendini öldürme davranışları, girişimleri ya da göz korkutmaları söz konusu olabilir. Süreğen bir boşluk duygusu içinde olmaktan sıkıntı çekiyor olabilirler. Öfkelerini denetlemekte zorluk çekerler. Genellikle kendileriyle ilgilenen biri, savsaklayıcı ve esirgeyici, aldırılmazlık içinde veya kendilerini bırakacak gibi olduklarında öfkelenirler (Köroğlu, 2015: 257-259).

Sınırdaki kişilik bozukluğunu yaşayan kişiler, başkalarına karşı tutum ve duygularında, tutkulu bir idealleştirmeden küçümseyici bir öfkeye doğru hızlı ve anlaşılmaz bir biçimde değişebilirler. Onlar, başkalarındaki en ufak duygu izine dahi aşırı bir hassasiyet gösterirler. Yalnız kalmaya tahammül edemezler; kronik depresyon ve boşluk duyguları yaşarlar (Kring ve Johnson, 2017: 476).

Söz konusu kimselerde, bir duygudan diğerine şiddetli ve hızlı geçişler dikkat çeker. Bu kişilerde ‘zayıflamış ve/veya parçalanmış’ olarak da tanımlanan yüksek düzeyde dengesiz benlik imgesi veya benlik duygusu görülür. Görülen bir diğer özellik, kişilerin uzun vadeli sonuçlarını düşünmeden veya umursamadan çevresel tetikleyicilere hızlı tepki verme özelliğini içeren tepkiselliktir (Butcher vd., 2013: 655-656).

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayımlanan *DSM-5*'te, sınırdaki kişilik bozukluğunun semptomlarına dokuz madde hâlinde yer verilmiş ve bu dokuz maddeden beş ya da daha fazlasını üzerinde taşıdığı gözlemlenen kişiler için bu rahatsızlığın tanısı koyulabileceği belirtilmiştir. Tanı ölçütü olarak sunulan dokuz semptom şu şekildedir:

1. Gerçek ya da imgesel bir ayrılıp gidilmeden (terk edilmeden) kaçınmak için çılgınca çaba gösterme...
2. Gözünde aşırı büyütme (göklere çıkarma) ve yerin dibine sokma uçları arasında gelip giden, tutarsız ve gergin kişilerarası ilişkiler örüntüsü.
3. Kimlik karmaşası: Belirgin ve sürekli, tutarsız bir benlik algısı ya da kendilik duyumu.

4. Kendine kötülüğü dokunabilecek en az iki alanda dürtüsellik (örn. para harcama, cinsellik, madde kötüye kullanımı, güvensiz araba kullanma, tıkanırcasına yeme)...
5. Yineleyici intihar davranışları, girişimleri ya da göz korkutmaları ya da kendine kıyım davranışları.
6. Duygudurumda belirgin bir tepkiselliğin olmasına bağlı olarak duygulanımda tutarsızlık (örn. yoğun dönemsel disfori, kolay kızma ya da genellikle birkaç saat, ancak seyrek olarak birkaç günden daha uzun süren bunaltı).
7. Süreğen bir boşluk duygusu.
8. Uygunsuz, yoğun bir öfke ya da öfkesini denetlemekte güçlük çekme (örn. sık sık kızgınlık gösterme, sürekli öfkeli olma, sık sık kavgaya karışma).
9. Zorlanmayla ilintili, gelip geçici kuşkucu düşünceler ya da ağır çözümler belirtileri. (Amerikan Psikiyatri Birliği [APB], 2014: 332)

Yukarıdaki maddeler kıstas alındığında, Tanpınar'ın bu semptomlardan 'en az beşini' taşıma kriterini sağladığı (altı madde ile) ve tanı için yeterli verilerin onun günlük ve mektuplarında yer aldığı görülmektedir. Tabii o, bu belirtilerden bazılarını tam anlamıyla yaşarken, bazılarını ise kısmen yaşamaktadır.

Onda -birinci maddeye paralel olarak- bir terk edilme/bırakılma korkusu mevcuttur. Müzmin bekâr olan Tanpınar; yalnızdır, evlenmemiştir. Dolayısıyla çocukluğa sahip olmamıştır. Çevresinde; sürekli olarak yardım umduğu ve gördüğü 'suyun başında' bulunan Hasan Âli Yücel, Ahmet Kutsi Tecer ve Cevat Dursunoğlu gibi arkadaşları; sık sık görüştüğü Cimcoz çifti; takdir ve onay beklediği manevi babası Yahya Kemal ve mesleği dolayısıyla münasebet kurduğu arkadaşları bulunur.

Tanpınar, sık sık şikâyet ettiği talihi yüzünden yalnızlığa mahkûm olsa da, yalnızlığı sevdiği söylenemez. Onun zaten bir muhiti yoktur; dolayısıyla bir muhite ait çevresi de... Bir de 'sığıntı' muamelesi gördüğü çevresindekilerden kopmak istemez. O, günlüklerinde kendisine "niçin başkalarına bu kadar muhtacım?" (GITB: 126) diye sorar. Sunat, onun yalnızlığına; "Tanpınar; yalnızlık duygusu içinde ayakta durmakta zorlanan, tutunma telaşıyla yorgun düşen adamdır" cümlesiyle atıf yapar (Sunat, 2004: 143).³⁵

Tanpınar'ın yalnızlığını en iyi, Haldun Taner'in şu satırları anlatır: "Herkesin sıcak evine, kendini bekleyenlerin yanına döndüğü akşam vakitleri Ahmet Hamdi'yi bekâr odasında yalnız plâkları ile kitapları beklerdi." (Taner, 2016: 32)

³⁵ Halûk Sunat, Tanpınar'ın yalnızlığının üzerinde durur ve Tanpınar'a bu dikkatle bakılması gerektiğini belirtir: "Aslında bütün mesele bu: kendini yalnız hissetmek; eylemde, yaratımda, üretimde, sevgide, sevimlerde çoğalamamak! Kendimize ve elbet Tanpınar'a böyle bakmakta fayda yarar var." (Sunat, 2004: 204)

O, sevdiği saydığı kişilerin onu küçümsediklerinin farkındadır. Buna üzülse de bir türlü onları gözden çıkaramamaktadır. Çevresindekilere karşı zaman zaman sinirlenip öfkelenirse de onları kaybetmekten korkan Tanpınar, bu öfkesini onlara yansıtmaz. Bu öfke ancak günlüklerde veya mektuplarda belirir.

Yukarıda beşinci maddede yer alan “yineleyici intihar davranışları, girişimleri ya da göz korkutmaları” Tanpınar’da doğrudan görülmezken, 23 Ocak 1959 tarihli günlüğünde, bir zaman böyle bir düşünceye kapıldığı görülmektedir:

... Hiçbir situation fikrim yok. Bîçare, hayalperest. Gırtlığına kadar borç içinde, her gün bir mucize bekleyerek yaşıyorum. Yazık ki mucize anında olmuyor. Vaziyeti hiçbir gün olduğu [gibi] görmedim, göremedim. İntiharın kapısı beliriyor. Hâlbuki dört buçuk ay sonra hepsi arkamda kalabilir. Para korkunç bir şey. Buna rağmen gülüyorum, eğleniyorum. Paranın tehdidini unutuyorum. Ne zalim silâh... (GITB: 150)

Tanpınar’ın -iki ve üçüncü maddelerle ilişkili olarak- gerek kendisine gerekse çevresindeki kişilere karşı duygularında tutarsızlık görülür. O, mektuplarında neşeli ve şakacı bir dille, samimi bir üslupla kendisini beğendirmeye çalıştığı en yakın dostlarını, “hayatını yapmak” dediği projeyi umduğu kadar desteklemedikleri için yerden yere vurur (İnci, 2014a: 96).

Çok sevdiği, sürekli ziyaret ettiği, yurt dışındayken dahi unutmayıp mektup üstüne mektup gönderdiği Adalet Cimcoz ve eşi Mehmet Ali Cimcoz’la arasına mesafe girer. O, -şaşırtıcı bir şekilde- bundan memnuniyet duyar:

Her şey gösteriyor ki, Mehmet Ali ile Adalet’le kismetimiz kesildi. Bundan gayet memnunum. İyi birkaç hediye, iki yüz liranın iadesi. Ve allahısarmarladık. Bu kadının soğukluğu, cilveleri, yalancı neşe ve samimiyeti, özentileri çoktan beri hoşuma gitmiyordu. Ne var ki, müstakil hayatım yoktu. Bir yere dayanmak mecburiyetindeydim. Hiçbir dostluk benim için bu kadar néfaste olmadı. O da, Mehmet Ali de azamî kıskanç insanlar. Yalnız Mehmet Ali juste olabiliyor ve namuslu okuyucu olduğu da muhakkak. Edebiyat tarihini okumak zahmetine katlandı. Fakat kıskanç olduğuna eminim. Sabahattin kadar değil fakat kıskanç. Sabahattin, Nurullah’tan [Ataç] daha kıskançtı çünkü Nurullah juste’tü, iyi mısraa dayanamazdı. Bu suretle bir mesele hallediliyor demektir. Bu çoktan yapılacak işti. Müteessir değilim. Bütün o gülünç masa hikâyelerinden, avukat hülâsalarından kurtulacağım. Zamanydı da... (GITB: 168-170)

Yukarıda yer verilen alıntı, Tanpınar’ın 1 Kasım 1959 tarihli günlüğüne aittir. Ancak görülüyor ki Tanpınar bu tarihin sonrasında, yani Cimcoz çiftiyle görüşmemekten memnuniyet duyduğunu belirttiği tarihten sonra onlarla görüşmeye devam eder. O, 11 Aralık 1959, 24 Mart 1960, 18 Nisan 1960, 23 Nisan 1960 ve 11 Mayıs 1960 tarihlerinde Adalet Cimcoz’a Paris’ten gayet samimi mektuplar yazar; sağlık durumu, olduğu ameliyat ve oradaki günleri hakkında geniş malumat verir. Hatta Adalet ve diğerlerine telkinde dahi bulunur: “Kimseyi korkutmayayım ama, o tarafta içki biraz hafiflerse iyi olur.” (TM: 195)

Onun 31 Mart 1959 tarihinde Hasan Âli Yücel'e göndermiş olduğu mektupta ise Adalet Cimcoz'a fazlasıyla sinirlendiği görülür:

Neredeyse ben de bu yaşta Adalet gibi hastabakıcıları güzel bulacağım. Adalet'in yazısı güzel değildi. Şairden, şair hastalığından böyle bahsedilmez. Kadıncağız yarım sütünü doldurma gayretiyle neredeyse beni cami kapısına bırakılmış piç yapacaktı. Hele o "Hamdicik"ler... Ne yapalım böyle olduk. Dilimizi değiştirdikten sonra başımıza gelmeyen kalmadı. (...) Şimdi basit bir hastalık haberi bile yazamıyor. Samimilik devrik cümle, ilerilik... (HAYM: 24-25)

Tanpınar, Adalet Cimcoz'un soğukluğundan, cilvelerinden, yalancı neşe ve samimiyetinden hoşlanmadığını dile getirip ona fazlasıyla sinirlense de 1 Haziran 1961 tarihli günlüğünden öğrenilene göre Cimcoz çiftinin evine gitmeye devam eder: "Üç gün evvel Adalet'lerde Ulvi ile karısı İdil Biret'in piyanosu için, muvaffakiyeti için kıyamet kopardılar! Ne imiş ki... Ne oluyormuş ki... Filân. Hayatımda hislerin bu şeklini, bu kudurukluğunu pek az gördüm." (GITB: 302)

Onun, asistanı ve meslektaşı Mehmet Kaplan'a olan duyguları da tutarsızdır. Kaplan'a gönderdiği mektuplarda o, Kaplan'ı över, ona sevgiyle yaklaşır:

... Fakat daha iyisi tebrik etmeliyim. Çünkü hakikaten güzel makaleydi. Artık birinci sınıf bir muharrir olduğuna hiç şüphe etmiyorum. Sana çok bağlı olduğum için bundan mesudum. (TM: 229) İmtihanın çok güzeldi. Vuzuhlu görüşün, sükûnetin, çalışman seni mümtaz bir fikir adamı yapmak üzeredir. Artık istediğin gibi yazabilirsin. (TM: 231) Ben senin profesörlüğünü hayatımda tattığım sevinçlerin büyüklerinden biri addediyorum, sen bana Millet Partisi için mersiye okuyorsun. (TM: 232)

Günlüğüne bakıldığında ise Tanpınar, Kaplan için hiç iyi şeyler söylemez; söylemlerini hakarete vardırır: "Kaplan meşhur mektubuna verdiğim cevapla kaldı. Neresine darıldı? Kestiremedim. Belki Fundamenta'dan hiç bahsetmeyişime. O kadar aptal mektuplar yazıyor ki... Cevap verdiğime şükretmeli." (GITB: 182) "Kaplan hep aynı Kaplan. Fesatçı." (GITB: 214)

Onun duygu ve düşüncelerinde Hasan Âli Yücel'e karşı da bu tutarsızlık görülür. Onunla olan ilişkilerinde sevgi ve nefret iç içedir (GITB: 336). Tanpınar, Hasan Âli Yücel'in çok yardımını görür. Ancak onu ve daha sonra tanıdığı Bedrettin Tuncel'i çok kıskandığı, küçümsediği görülür:

... Âli'de de ne yazık ki bu ikiliğe düşüyorum. Âli'nin bîçare tarafları vardı. Atatürk devrinde açıkça dalkavuk, İsmet Paşa devrinde aşikâr şekilde parvenue idi. (...) Hiçbir şeyi yakından bilen adam değildi. İnkılâbın rüzgârına onu hususî şekilde mânalandırmadan, kendi içinde münakaşasını yapmadan uymuştu. (GITB: 258)

O, bir yandan hakkının yendiğini, kendisine haksızlık edildiğini düşünür; ama arkadaşları tarafından davet edilmediği zamanlar da alınır. Onlar, Batı'nın son

gelişmelerini takip eden kişilerdir. Çevresindekileri kusurlu bulur; yine de onlar tarafından aranmak ister (GITB: 48); -belki de sahip oldukları nüfuz münasebetiyle- Tanpınar onlardan vazgeçemez (GITB: 337-338, 341).

Siyasilere ve çevresindekilere karşı duyduğu “öfke” de -sekizinci maddeyle bağlantılı olarak- onda izine rastlanan semptomlardandır. Söz konusu öfke, devrin Demokrat Parti mensuplarından Refik Koraltan’ın, 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından asılmasını isteyecek kadar keskindir: “Refik Koraltan’ı sevmediğim malum. Asılmasına şimdi imza ve karar veririm.” (GITB: 241)

Aynı öfke, geçmişte birlikte kokain çekecek kadar yakın arkadaşı olan Peyami Safa’ya karşı da mevcuttur: “Peyami Safa... Peyami Safa’dan daha iğrencine tesadüf edilir mi?” (GITB: 207) “Peyami’ye acımadım. Zaten güç acıyorum artık. Ölüm dışarıdan geldikçe acının ötesinde bir şey oluyor. Yıkıntı. Peyami’ye acımadım...” (GITB: 306)

Üniversiteden meslektaşı olan, kimi zaman borç aldığı Takiyettin Mengüşoğlu da söz konusu öfkeden nasibini alanlardandır: “(Hayatımda uğradığım en mânasız affection’lardan biri de bizim Takiyettin’in hareketidir. Ah Yarabbim hiç maymundan insan olur mu?) (GITB: 160) “Taki her zamanki gibi şımarık ve küstah herif. Bu çocuğu hiçbir zaman sevemedim...” (GITB: 248)

Tanpınar’ın öfkesi Memduh Şevket Esendal’a da sıçrar, günlüğünde ona hakaret eder: “Fikir işlerinde daima zavallı değilse bile sadece hayvandı.” (GITB: 220) Onun çevresindekilere karşı öfke kustuğu görülen diğer örnekler günlüklerinde şu şekilde yer alır:

Ali [Tanoğlu] düpedüz dangalak ve arriviste. Zavallı. (GITB: 137) [İlhan Şevket için] O daima yapmacıklı, sevimli, yumuşak ve bittabi parasız, hattâ aç ve bilhassa gururlu, deli. Aya çok yakın yerlerde ve egosentrik. (GITB: 160) Ali Nihad [Tarlan] budalası sabah erkenden İsmail Hikmet’in [Ertaylan] odasına göç etmeğe karar vermiş, serhademeyi açsın diye zorlamış. “İdare kilitletti” diye cevap vermiş. “İdare yok artık! Sen benden emir alacaksın!” diye bağırılmış. Gülünç, korkunç, iğrenç, budala ve kötü... (GITB: 233) Dün Oktay’la [Aslanapa] konuştum. Çok eşek. Böyle herif vaktini doldurdu, diye profesör olur mu? (GITB: 246) Necdet [Sander] büyük eşeklerden, karısı aptal... (GITB: 247)

İbrahim Şahin, ondaki öfkenin asıl sebebi olarak, kendilik inşasına başkalarının kayıtsız kalmasını görür: “Tanpınar kendisine kayıtsız olunmasından dolayı hınç duyar.” (Şahin, 2012: 341-342).

Süreğen bir boşluk duygusu da -yedinci maddeyle ilişkili olarak- Tanpınar’da görülen semptomlardandır:

Bütün günlerim, kendi kısırlığımdan, sathiliğimden, yalancılığım, eklemeye şeylerden, şahsiyetimden korku ile geçiyor. (GITB: 57) Neyim? Kimim? Nelere muvaffak oldum? Hiçbir şey yapamadım mı? Ah, bir kere olsun kendi dışıma çıkıp kendimi görebilsem! (...)Tembelim! İflâs etmişim! Hiç yoktum!.. (GITB: 70) Şiir de yazamıyorum. Acaba bittim mi? (GITB: 133)

Kişinin “kendine kötülüğü dokunabilecek en az iki alanda dürtüsellik (örn. para harcama, cinsellik, madde kötüye kullanımı, güvensiz araba kullanma, tıkanırcasına yeme)” göstermesi belirtisi -dördüncü maddeyle ilişkili olarak- Tanpınar’da görülen bir diğer semptomdur. Onun günlük ve mektuplarına bakıldığında sık sık kumar oynadığı görülür:

Bezikte 150 lira kayıp. Gidişte yanımda güzel bir kadın vardı. Müthiş surette hoşuma gitti. Hayır, ben Türkçeyi öğrenemeyeceğim. (GITB: 137) Bezikte 15 lira. Necmi ile rakı. İstedğim bu sefer de omadı. Ev sahibi, terzi, -mektuplar yazılmadı-, iki Ahmet, dört banka, Kenan [Tanpınar], ev, Yarabbim... (GITB: 149) Dostumuz Ahmet’lerde bezik. Büyük denemeyecek kazanç. Dönüşte hastalandım. Dört gün evden çıkmadım. Tekrar nezle şeklinde nüksü. (GITB: 205) Osman’la bezik oynuyoruz. Otomobile git, gel. İki kade bir ishal. Bu arada Beş Şehir adam akıllı tashih edildi. (TM: 228)

Kumarın yanı sıra, fazla para harcaması da Tanpınar’ın dürtüsellik gösterdiği alanlardan biridir. O, işsiz ve maaşsız olmamasına rağmen sürekli borç içindedir; cebinde senetlerle dolaşmaktadır. Bunun sebebi, gelir ve giderini dengeleyememesidir. Alkol, kumar, iyi niyetle etrafa ve ailesine aldığı hediyeler onu müsrif kılar. Dolayısıyla çok para harcamasının neticesi olan parasızlığı ve beraberindeki borçluluğu derinden yaşar; kendisini dilenci konumunda hisseder.

Onda tutarsız bir benlik algısı ve kendilik duygusu da -üçüncü maddeyle ilişkili olarak- dikkatleri çeker. Bazı zamanlar kendisini beğenmez; yetersiz addeder.³⁶ Yaptıklarını bir türlü beğenmez. Kendisini boşuna dönen bir değirmen olarak görür:

Ben burada çalışıyorum, fakat boşuna dönen bir değirmen gibi, bir iş gördüğüm yok, sadece zamanı öğütüyorum. İşte iki ayın meyvasını gördün, ne kadar tatsız ve iptidai... İnsan istidadı olmayan işlere girmemeli, ben başında gecelik takkesi, sırtında şal entari, köşesinde sade kahvesini içmekle veyahut ölümü beklemekle vakit geçiren bir mütekait hayatının istidatlarıyla doğdum. Nihayet babam gibi bir memur olabilirdim. Şiir, güç şey. “Ol kâra da iktidar lâzım”.

Son derece ümitsizim, fakat ortaya öyle iddia ile çıktım ki, geriye dönmek imkânsız. (TM: 54-55)

Diğer taraftan, bazı zamanlar narsist bir eda ile kendisini yüceltir: “Gençler yanımda Yahya Kemal’i çekiştirip duruyorlar. Büyüktü, değildi, şu, bu. Fikirlerin bir kısmı benim. Bugünkü edebiyat âleminde yüzde hiç olmazsa beş fikirler benden. Benim adım

³⁶ Enis Batur, Tanpınar için “Türk edebiyatında kimse, aynaya bakıp bunca acımasız olmayı başaramamıştır” der (Batur, 2017: 31). Yine İbrahim Şahin de, “edebiyat tarihimizin kendi karşısındaki en acımasız eleştirmeni Tanpınar’dır” der (Şahin, 2012: 413-414).

yok ortada.” (GITB: 134) Emre Ayvaz da, onun “iktidarsız bir teslimiyetle isyankâr bir kendine güven arasında gidip gel”diğini ifade eder (Ayvaz, 2008: 732).

O, bir yandan *Beş Şehir*’i beğenmez, cümle yapısını eleştirip iğrenç bulur: “Beş Şehir mutlak kısırlıkla mutlak yazmak hevesinin mahsulüdür. Kırk yaşından sonra yazıya başlamak... Hemen her cümle bir edat ve zarfla başlıyor. Feci, çirkin, hattâ iğrenç...” (GITB: 207) Ancak diğer taraftan *Beş Şehir* ve diğer eserleriyle Türk edebiyatının bir tarafı olduğunu düşünür:

Ne yaptım! Beş Şehir’le, okunmayan, bahsedilmeyen Beş Şehir’le bütün o hikâyeler, romanlar Türk edebiyatının bütün bir tarafıyım!... Bu eserlerden memnun muyum? Orası başka. Fakat Abdullah Efendi’nin Rüyaları bilhassa birinci hikâye böyle tenkitsiz mi geçecekti? Huzur ki okuyanların hepsi sevdiler, üç makale ile, Yaz yağmuru hiçbir akissiz mi geçecekti? (GITB: 300)

Yine aynı *Beş Şehir*’i mükâfata layık gören kendisidir: “Mehmet Ali, Sabahattin’le mükâfat almışlar. Tabî memnun oldum ama şu benim edebiyat tarihinin başındaki mukaddime, Beş Şehir bir mükâfat alamazlar mıydı?” (GITB: 168) Tanpınar’ın, beğenmediği *Beş Şehir* için arkadaşı Hasan Âli Yücel’den reklam kampanyası talep etmesi de dikkatlerden kaçmaz (İnci, 2014a: 96).

Tanpınar, ömrünün son devrinde olmasına ve Türk edebiyatının en güzel eserlerini vermiş olmasına rağmen hâlâ eserinin olmamasından yakını³⁷: “Altmış yaşındayım, eserim yok.” (GITB: 208) Fakat bir gün kendisine döneceklerinden emindir, bu konuda özgüveni vardır: “Bir gün elbette bana döneceklerdir. Fakat ne zaman?” (GITB: 260)

O, bir yandan bir şey yapamadığından şikâyet eder: “Ben yalnız adamım ve bunu anlıyorum. Fakat hakikaten bir şey yaptım mı? Yirmi sene evvelin şiir diline bir şeyler getirdim ama bundan ne çıkar?” (GITB: 57) Şiirin ne olduğunu bildiğini fakat yazmayı beceremediğini düşünür: “Şiir Yahya Kemal’le bitmiyor, burası muhakkak, ama ben bu işi pek beceremiyorum.” (TM: 55) “Şiirin ne olduğunu biliyorum ve yapamadım...” (TM: 185) “Şiirlerimde sesler var, elimin işi yok. Şüphesiz bazı mısralarda birtakım hadlere vardım, fakat istediğim hadlere değil.” (GITB: 157) Diğer taraftan ise Yahya Kemal’den sonra Türk şiirinde en mühim işi yaptığını düşünür:

³⁷ Mehmet Kaplan, Tanpınar’ın kendisinden şüphe edişini, onun Paul Valéry ve Yahya Kemal gibi mükemmeliyeti gaye edinen büyük şairlere hayran olmasıyla ilişkili olarak, ‘aynı seviyeye ulaşamama kompleksi’ yaşadığına yorar (Kaplan, 2015: 175). İbrahim Şahin ise, onun kendisi ve sanatı hakkındaki şüphelerini kendine ait edebi zevk ile ilişkili görür. Ona göre, Tanpınar’ın “bir gün bana dönecekler!” cümlesi bile, kendi sanatı hakkındaki şüpheyi ortadan kaldıramamıştır (Şahin, 2012: 413).

Etrafımdaki sükût halkası âdeta bir suikast mahiyetiyle devam ediyor. Şiir kitabım, şiirim hakikaten biçare mi? Ben biliyorum ki bu kitaptaki beş on manzume ile Yahya Kemal'den sonra Türk şiirinde en mühim işi yaptım. Dili bugünkü kuruluşundan kurtardım. Ama kime ne anlatabilirsin? (GITB: 260)

Şiir yazmayı beceremediğini düşünen de “Deniz” manzumesinin Türkçenin beş on manzumesinden biri olduğu iddiasını ortaya atan da Tanpınar’dır:

Ya şiirlerim? Hâlâ hiç kimse “Deniz” manzumesinden bahsetmedi. “Deniz” manzumesi Türkçenin beş on manzumesinden biridir. Buna eminim. Buna makalelerimi de ilâve edin. Hayır, ben adımı küçük şöhretimi hak ettim ve çok ileriye geçtim. Fakat niçin bu kadar haksızlık? Bu işte eksikim nedir! (GITB: 300)

Kurtoğlu, Tanpınar’ın hem Kafka’nın böcekleşen Samsa’sı gibi silik ve zavallı bir tip olduğunu hem de Dostoyevski’nin Raskolnikov’u gibi kahramanlığa özendiğini belirtir (Kurtoğlu, 2015: 18-19). Kurtoğlu’na paralel olarak Özdemir, Tanpınar’ın muhteşemlikle biçareliği kendisinde harmanlayarak bundan edebî bir estetik çıkarabilmeyi başarabilmiş bir yazar olduğunu ifade eder (Özdemir, 2012: 159).

Tanpınar’da göklere çıkarma ile yerin dibine sokma uçları arasında gidip gelme durumuna -ikinci maddeyle ilişkili olarak- en bariz şekilde onun Yahya Kemal hakkındaki düşüncelerinde rastlanır. Tanpınar’ın, hocası/üstadı/dostu Yahya Kemal’e karşı olan duygu ve düşünceleri bir tutarlılık göstermez.³⁸

Yahya Kemal’i yücelten de değersiz gören de Tanpınar’dır. Onun bir duygu durumundan diğer duygu durumuna geçişleri arasındaki mesafe kısadır. O, Yahya Kemal’i birçok yazısında öve öve bitiremez; âdeta onu ilahlaştırır.

Tanpınar, “edebiyat zümresine biraz da, hocalar arasında o bulunduğu için gir”er (YK: 17). Ona ve arkadaşlarına “dilin, düşüncenin ve meselelerin kapısını [Yahya Kemal] açar; o, “yeninin ve millî olanın bayrağı”dır (YK: 17). “Dilin tanrısı onun eseriyle tekrar dile döner” (YK: 125). O, “Türk şiirinin denizle ilk defa olarak karşılaştığı şairdir” (YK: 155). Yine o, “her şeyden evvel bir şekil ve mükemmeliyet şairidir” (YK: 172).

O, “edebiyatımızın pek az yetiştirdiği büyük üstatlardan, mürşitlerdendir” (EÜM: 309). Tanpınar, “ancak Yahya Kemal’i dinledikten sonra, sözün esrarengiz ve yaratıcı kudretini anla”r (EÜM: 309). “Pek az şairimiz onun kadar gür seslidir.” (EÜM: 316) O, “Türk şiirinde biricik deniz şairi”dir (EÜM: 327). Yine “o, dehamızın en güzel aynasıdır. Dilimizin büyü, bahçelerimizin gülleri, mevsimlerimizin sırrı ondadır. Değerlerimizin

³⁸ Söz konusu tutarsızlığın psikanalitik okumasını bir başka çalışmamızda yapmış bulunmaktayız. bk. (Alıcı, 2016: 243-257)

dalgaları, füsunlu Boğaz, cefalı Anadolu, tarihimizde ve vatanımızda akan bütün nehirlerin ahengi, dağlarımızın rüzgârı hep onda kendini bul’urlar (EÜM: 343).

Yahya Kemal, Tanpınar ve arkadaşları için “garbın kapısı ve şarkın cevheridir” (EÜM: 344). O, tek başına dilimizin ortasında bir rönesanstır” (EÜM: 348). “Türkçe onunla doğ’ar (EÜM: 350). “Eski ve yeni dilimizde dâsitânî şiirin en güzel, en kuvvetli şairi şüphesiz ki, odur.” (EÜM: 350) “O kültürümüzün kopan uçlarını birbirine bağlamıştır. Ve sade bunu yapmakla vatani bulmuştur.” (EÜM: 351) “İstanbul, Yahya Kemal’in şiirinde semt semt kendisini bulur.” (EÜM: 353) O, “vatanın ve İstanbul’un sesidir” (EÜM: 355).

Tanpınar’a göre “hakiki sanatkâr, Yahya Kemal cinsinden sanatkâr daima güneş benzer. Güneş gibi doğar, ömrünün her merhalesinde başka başka feyizler coşturarak güneş gibi devrini yapar ve bir güneş gibi bize yokluğunun gecesini bırakarak çekilir gider.” (EÜM: 357) Yine ona göre Yahya Kemal “bizim asıl klâsiğimizdir” (EÜM: 359). Tanpınar ve arkadaşlarının hançeresini ve kulağını terbiye eden de odur (EÜM: 364).

Yahya Kemal için sarf ettiği sözlerle âdeta bir Yahya Kemal destanı yazan Tanpınar, onu yerin dibine sokarken acımasızdır:

Zavallı Yahya Kemal. Bir insanın bir insanda bu birbiri ardınca değişen çehreleri ne garip ve hazin oluyor ve nasıl en son çehre hepsini siliyor, bitiriyor. Park Otel’in barında gördüğüm küçük, dar, takatsiz adımlarla ancak yürüyebilen biçâre ve acınacak ihtiyar. Otelin odasındaki hasta ve büyük kuş. Muhacir kuş. Ve nihayet şimdi çıktığım odada son defa konuştuğum, tebessümüne, bakışının mânâlılığına ve hiddet ve o kadar psikolojik hususiyetine rağmen iskelet olarak gülmeye hazır kemik külçesi baş nasıl hepsini sildiler. (GITB: 159)

Tanpınar, “o, her şeyden evvel sesi olan şairdir” (EÜM: 364) dediği Yahya Kemal’in “Yol Düşüncesi” isimli şiirinde işe yarar kaç mısra olduğunu sorgular (GITB: 134). Yine “Yahya Kemal edebiyatımızın pek az yetiştirdiği büyük üstatlardan, mürşitlerdendir.” (EÜM: 309) dediği Yahya Kemal’in ufuksuz olduğunu düşünür (GITB: 268).

“Hepimiz alaturka musikiyi tanır ve severdik. Fakat İstanbul ile onu birleştirmek yahut bu sıcak ses çağlayanında İstanbul’un payını ayırmak Yahya Kemal’den evvel kimsenin aklına gelmemiştir” (EÜM: 354) dediği Yahya Kemal’den, Şark musikisi konusunda daha iyi olduğunu düşünür: “Yahya Kemal’in şark musiki zevki ve muhabbeti zannetmem ki benimki gibi olsun. (GITB: 268)

Bir yandan “biz, ondan şöyle veya böyle olmasını isteyemeyiz. Çünkü sanatkârlarda yaradılışa hürmet etmemiz lazımdır” (EÜM: 318) der. Bir yandansa onda bulduğu eksiklikleri dile getirir:

Yahya Kemal’de iki şey, mutlak şekilde resim terbiyesi ve felsefi endişe (halk hikmeti, basite irca ve kendisini tekrarlamak) eksik. Buna Garp musikisinin developpement fikrinden mahrumiyetini de ilâve lâzım. Nihayet, Hugo, Baudelaire ve Verlaine’de kalış. Hülâsa Yahya Kemal bir mesele. (GITB: 279)

Yahya Kemal’in “Akıncılar” şiirinden önce övgüyle bahseder:

Halbuki şiirin en yüksek zirvesi destanî şiidir. Yahya Kemal, “Akıncılar’ında, henüz bitmemiş bazı manzumelerinde, “İstanbul’u Fetheden Yeniçeriye Gazel”inde ve şimdi yazmakta olduğu büyük manzumede Türkçenin bu noksanını, hiç olmazsa bu vâdideki imkânlarını denemek şartıyla, telâfiye çalışan ilk şarimizdir. (EÜM: 325)

Sonrasında ise bu şiiri ondaki çürüğün başlangıcı olarak görür: “Yahya Kemal’in çürüğü ‘Akıncılar’da başlar. ‘Mohaç Türküsü’nde kendisini iyice gösterir. Herkes zaafını beraberinde taşıyor demektir. Daha ‘Koca Mustafa Paşa’da Akif’le yan yana yürüyordu. Kim bilir belki onda da romancı vardı.” (GITB: 280)

Bir taraftan “mesut bir tesadüf beni oluş çağlarımda onun balı ile beslenenler arasına soktuğu için ben de bu sevinenler arasındayım” (EÜM: 309); “Biz, bugünün yazı yazarları ilk hızımızı hep ondan aldık. Ve galiba da yaptığımız işte, iyi şeyler varsa çoğu ona aittir” (EÜM: 309) der. Diğer yandan ise Yahya Kemal’in onlara Çin Seddi olmak istediğini belirtir:

Yahya Kemal bize sedd-i Çin olmak istedi. Benim en büyük tâli’im vaktinde bu seddi delip öbür tarafa geçmektir. Fakat çalışma sistemi öğretebilirdi. Bizi lüzumsuz bir coşkunun içine hapsetti. Nurullah ve ben ondan çıktık. Nurullah lüzumsuz, benliğin çukuruna düştü. Ama ben nereye gittim. (GITB: 268)

Bir yandan onun Bâkî ve Nef’î’den sonra Türkçenin en hâkim şairi olarak görür, onu bir ‘dev’ addeder:

Bâkî ve Nef’î’den sonra Türkçenin hakim şairi odur. Bu hükümde mübalağa bulmak isteyenler “Ses”i, “Deniz”i ve “Açık Deniz”i okusunlar. Bilhassa son ikisinde insan sesi adeta okyanusların uğultusuyla yarış eder gibidir. Ve şüphesiz ki, melankolisini ve ızdırabını bu kadar geniş çılgınlıklarla haykıran bir adamı anlatmak için dev kelimesinden başka sıfat bulunmaz. (EÜM: 309)

Diğer yandan ise onun para için, manzume bitirmek için manzume bitirdiğini düşünür:

Yahya Kemal serbest nazmı ihtiyarlığında, takati tükendiği zaman tecrübe etti. Ve aşikâr ki para için, manzume bitirmek için manzume bitirdi. Bu kitap, gazeller ve rübaifler olmasaydı ve aslını yapan sevdiğimiz manzumeleri bulunmasaydı, beni Yahya Kemal’den soğuturdu. Yahya Kemal, biraz da etrafına adam toplamak için kendisini bu sığılğa teslim etti. Gemiye batırdı. “Çin Kâsesi”, “Ricat” hep bu ihtiyarlığa teslim. Yarabbim kaç yıldır uzun yaşamış

bir Türkün kendini inkâr etmeden ölümünü göremiyoruz. Valery'nin sonu ile Yahya Kemal'in sonu düşünülürse... (GITB: 279)

Yahya Kemal onun için bir taraftan “eski Tuna akıncılarının torunu”dur (EÜM: 312). Ama diğer taraftansa “çapaçul”dur: “Bu sene yılbaşım kutlanmıyor. Evimde tek başıma oturacağım. Hâlbuki şiir kitabımın çıktığı senedir, şudur budur... Çapaçul Yahya Kemal bile bir muhit sahibi idi. Geçelim...” (GITB: 308).

Bir yandan onu en büyük liriğimiz olarak görür: “Yahya Kemal en büyük liriğimizdir. Hiç kimse şiirimizde kadın güzelliğinden, hâtıradan, geçmiş zamandan onun gibi bahsetmedi.” (EÜM: 325) Diğer yandan ise onun ‘fena’ idare edilmiş otuz manzumesinden başka bir ehemmiyeti olmadığını düşünür:

Hakikatte ihtiyarlamıştı. Evvelâ benim başıma kaktığı, haklı olarak konuşmasını, sebatı kaybetmişti, sonra da esprit critique’ini. Yahya Kemal, ihtiras, alkol ve dostları, kendi değişmemek inadı ve nihayet güzel konuşması idi. İdi de ne oldu! Fena idare edilmiş otuz manzumenin yaptığı işin yanında ne ehemmiyeti olabilir? (GITB: 280)

O, “gerçek vatan şiirini onunla tanıdık” (EÜM: 349) ve “Yahya Kemal vatanın ve İstanbul’un sesidir” (EÜM: 355) dediği Yahya Kemal’in kendisini milliyet nazariyesine feda ettiğini düşünür (GITB: 279). Onun ahlakından ve milliyetperverliğinden şüphe duyar: “Yahya Kemal ki Arif Hikmet Bey’in (Hersekli) ‘Yarab bu ne tükenmez hazinedir’ mısraını sık sık tekrar ederdi. Şimdi o hazineye el açmışa benziyor. Ne kadar ahlâklı adam. Nasıl milliyetperver?” (GITB: 206)

Tanpınar, bir yandan Yahya Kemal’in ‘güzel nesrini’ hiç denememesinden yakınır: “O güzel nesrini hiç denemedi.” (EÜM: 368) Ama diğer taraftan onun nesir yazmamasını kısırlığına bağlar: “Nesir yazmamasının akıbeti. Kısır şairlerde, -ki Yahya Kemal kısır, discontinue’ye katılaydı-, nesir bir çeşit araştırma oluyor ve insanı zenginleştiriyor. Yakup snobizmine, Yahya Kemal akl-ı selimine ve snobizmden kaçışına, müspet kafasına kurban gitti.” (GITB: 279-280)

Tanpınar’ın Yahya Kemal’e karşı içten içe bir öfke duyduğu bellidir.³⁹ Onunla gerek *Yahya Kemal* isimli monografisinde gerekse günlüklerinde sıkı bir hesaplaşma içerisine girer. Mektuplarında da bu hesaplaşmanın sinyalleri görülür. O, kendisini Yahya

³⁹ Söz konusu öfke bir taraftan Yahya Kemal’in Tanpınar’ı takdir etmemesinden, sükût suikastıyla onu yaralayanlar arasında olmasından kaynaklanır. Diğer taraftansa Enis Batur, Yahya Kemal’i Valéry ile beraber Tanpınar’ın şiir serüvenini iğdiş eden iki babadan biri olarak görür. Batur’a göre, Tanpınar’ın şiirlerine sinmiş çüretsizliğinin altında bu iki dev gölgenin ezici varlığı yer alır. “Tanpınar’ı şiire çağırın da, ona şiirini yazdırtmayan da, ona şiirini yazdırtmayan da onların biricik, fütursuz, hatta yapayalnız ‘duruş’larıdır” (Batur, 2008: 376).

Kemal’le karşılaştırır; bazen ondan daha iyi olduğunu, bazense onun kadar iyi olmadığını düşünür; kimi zaman ona çok şey borçlu olduğunu; kimi zamansa Yahya Kemal’in onun için çok şey yapabileceğini, fakat yapmayıp onu ihmal ettiğini düşünür, öfkelenir. Yine de Yahya Kemal’e karşı sevgi-öfke arasındaki gelgitleri ‘sevgi’de sabit kalmışa benzer. Yahya Kemal’in ölümü onu üzer; o, Yahya Kemal’in öldüğü gün hastanede hıçkırıklarla ağlar (Okay, 2010: 236). Ölümünün ardındansa onun kendisi için ‘tek konuşulabilecek adam’ olduğunu düşünür: “Bu akşam bu satırları yazarken garip şekilde Yahya Kemal’i düşünüyorum. Onun ölümüyle kaybettiğim şeyi ancak yalnızlığım sayesinde anlıyorum. Şair, mütefekkir... fakat esası, benim için tek konuşulabilecek adam.” (GITB: 263)

Söz konusu sevgi onu, Yahya Kemal’in mezarının yanı başına taşır. Yer yer içerildiği, öfkelenildiği ve eleştirdiği manevi babasından Tanpınar, vazgeçemez. Onun bulunduğu yere gömülmek ister (arkadaşı Tarık Temel’in aktardığına göre) ve bu isteği üzerine Aşıyan Mezarlığı’nda, Yahya Kemal’in yanına defnedilir (Alptekin, 2015: 35).

Kadınlar konusundaki duygu ve düşüncelerinde de tutarsız/değişken bir Tanpınar söz konusudur. O, kadınlar konusunda bir yandan Don Juan gibi seçici davranırken; diğer yandan Kazanova gibi her kadınla yatma iştihayı besler. Onun akıyla duyguları çatışırken, araftaki ruhunda aşk ve cinselliğin iç içe geçtiği görülür (Kurtoğlu, 2015: 101).

Yukarıda Tanpınar’ın benlik algısındaki dengesizlikleri; çevresindekilere karşı duygu ve düşüncelerindeki tutarsızlıkları; etrafındaki insanlara ve bazı siyasilere karşı öfkesi, gelgitleri; çok para harcaması, kumar oynaması; Yahya Kemal’e karşı haset ile şükran, sevgi ile öfke, göğe çıkarma ile yerin dibine sokma uçları arasında gelip gidişleri, ‘sınır’larda gezmesi, bir psikolojik rahatsızlık olan ‘sınırdaki kişilik bozukluğu’ ile bağdaştırılıp, bu bağlamda ele alınmaya çalışıldı. Bu iddia, onun günlük ve mektuplarından alıntılanan örneklerle temellendirilmeye gayret edildi. Şimdi onun diğer psikolojik rahatsızlıklarına değinilecektir.

1.2.2. Başarıp Başaramamanın/Olup Olmamanın Eşiklerinde Endişeli Bir Edip: Anksiyete Bozukluğu ve Tanpınar

Anksiyete (anxiety), psikiyatri sözlüklerinde kaygı, bunaltı, daralma, kuruntu manalarıyla tanımlanır (Köroğlu, 2015: 24; Arkonaç, 1999: 36). Anksiyete bozukluğu (anxiety disorder) ise, aşırı kaygı ve korku özelliklerini paylaşan bozuklukları ve ilişkili

davranışsal bozuklukları kapsar. Anksiyete bozukluğu genel bir isimlendirme olurken, kendi içinde; ayrılma kaygısı bozukluğu, seçici konuşmazlık, özgül fobi, toplumsal kaygı bozukluğu (sosyal fobi), panik bozukluğu, agorafobi, yaygın kaygı bozukluğu, maddenin/ilacın yol açtığı kaygı bozukluğu, başka bir sağlık durumuna bağlı kaygı bozukluğu, tanımlanmış diğer bir kaygı bozukluğu ve tanımlanmamış kaygı bozukluğu şeklinde alt başlıklara ayrılır (Köroğlu, 2015: 166; Arkonaç, 1999: 37).

Araştırmacılara göre kaygının hiç olmaması bir problemdir, biraz kaygı duymak uyum sağlayıcıdır, aşırı kaygı ise zararlıdır (Kring ve Johnson: 2017: 173; Butcher vd., 2013: 333). Kaygı bozukluğunu yaşayanların son derece büyük; kişisel, ekonomik ve sağlık bakım sorunları çektiği bilinir. Kaygı bozukluklarının temel ve en belirgin özelliği ise insanı yetersizleştiren yoğunluktaki gerçek ve rasyonel olmayan korku ya da kaygılardır (Butcher vd., 2013: 331, 335). Anksiyete bozukluğunun kendi içerisinde çeşitli alt başlıklara ayrıldığından yukarıda söz edilmişti. Tanpınar'da görülen anksiyete bozukluğu 'yaygın kaygı bozukluğu'dur.

1.2.2.1. Yaygın (Genelleştirilmiş) Kaygı Bozukluğu

Yaygın kaygı bozukluğunun temel özelliği endişedir. Hasta, bu durumda, küçük şeyler ile ilgili sürekli olarak endişe duyar. Endişe, problemi devamlı olarak düşünmeye, onu zihinden atamamaya yönelik bir durumdur. Kişi, problemine bir çözüm bulamamasının bir sonucu olarak endişe duymaya devam eder.

Genel olarak bütün insanlar birtakım konularda endişelense de, yaygın kaygı bozukluğu olan kimselerdeki endişe aşırı, kontrol edilemez ve uzun sürelidir (kronik). Söz konusu kişiler; ilişkiler, sağlık, maddi konular ve günlük sorunlar ile ilgili konularda endişe duyarlar. Sürekli olarak endişe duymak, bu kişilerin günlük yaşamlarını olumsuz yönde etkiler. Yaygın kaygı bozukluğunun diğer belirtileri arasında odaklanma güçlüğü, kolay yorulma, kolay kızma, huzursuzluk ve kaslarda gerginlik yer alır (Kring ve Johnson: 2017: 179).

Söz konusu hastalığı yaşayan kişiler, çoğunlukla olası birçok olumsuz şeyle ilgili genel ve dağınık bir kaygı ve endişe duygusu hissederler. Bu kişilerde sürekli olarak geleceğe yönelik kaygılı düşünce, kronik gerilim, telaş ve denetleyemedikleri dağınık huzursuzluk duygu durumu görülür. Yine bu kişiler, neredeyse sürekli olan endişeleri

sebebiyle daima sinirli ve yaygın olurlar. Yapılan çalışmalara göre en sık görülen endişenin aile, iş, para ve kişisel hastalıklar konusunda olduğu görülür (Butcher vd., 2013: 335, 377).

DSM-5'te, en az altı aylık bir sürenin çoğu gününde, birtakım olay veya etkinliklerle ilgili aşırı bir kaygı ve denetim altına alınamayan kuruntu olarak tanımlanan yaygın anksiyete bozukluğunun semptomları; huzursuzluk, gerginlik veya sürekli diken üzerinde olma; kolay yorulma; odaklanmakta güçlük çekme veya zihnin boşalması; kolay kızma; kas gerginliği ve uyku bozukluğu olarak yer alır. Yaygın anksiyete bozukluğu tanısının koyulabilmesi için bu belirtilerden en az üçünün hastada bulunması gerekir (APB, 2014: 121).

Tanpınar, yaygın anksiyete bozukluğunu daha çok sanatı konusundaki endişeleriyle yaşar. O, sürekli olarak, ortaya 'mükemmel' derecesinde bir eser koyup koyamayacağından, geleceğe kalıp kalamayacağından endişelenir:

Acaba, acaba ömrüm olacak mı ve hakikaten eserim diyebileceğim şeyi bulabilecek miyim? Şiirlerim, romanlarım, hikâyelerim tamamlanacak mı? Bir kere şu para işlerinden kurtulabilsem, son derecede zeki, dikkatli ve soğukkanlı olurum. Bu meseleyi halletmem lâzım. Yarabbim Türk münevverinin tâli'i! Ve bütün Türkiye'nin tâli'i. Fakat bizler hakikaten bedbahtız. (GITB: 146)

Mükemmeliyetçilik, "kişinin kendi kendisine çok zorlayıcı standartlar belirlemesi ve sorunlara yol açmasına rağmen bunlara amansızca çabalaması" olarak tanımlanır (Shafran vd., 2017: 17). Kişi, kendisi için belirlediği yüksek standartlara ulaşmak için, olumsuz sonuçlara rağmen sürekli olarak çabalar. Özdeğerini bu standartlar için ne kadar uğraşıldığına ve onlara ne derece ulaşıldığına dayandırır. Mükemmeliyetçi insanlar genel olarak belirledikleri yüksek standartlara ulaşamadıklarını hissederler. Onlarda başarmak için çabalamakla başaramamak korkusu el ele ilerler (Shafran vd., 2017: 16-17). Tanpınar'ın sanatı konusundaki endişeleri ve mükemmeli arzularıyla mükemmel olamama ihtimalinin yarattığı korku, onun yaşadığı anksiyete bozukluğunda büyük bir paya sahiptir.

O, bitirememekten, bir şeyler daha yapamamaktan endişe duyar: "Hazin şey. Bitiremezsem, bir şeyler daha yapamazsam. Fakat nasıl eyleyim ki yorgunum." (GITB: 321)

8 Mayıs 1961 tarihli günlüğünde, ölümünden aylar öncesinde, ölümün yaklaştığını hissetmekte ve yolun sonlarında olduğunu bilmekte olan Tanpınar, yine bitirememe, -bir şeyleri- yarım bırakma endişesi içindedir:

Hiçbir şeyi bitiremiyorum. Dün akşam içki, cigara beni çok sarstı. Gece yarısı öksürükle uyandım ve ilk defa gelecek seneye çıkamam korkusu aklıma geldi. Ciddiyetle geldi. Hiçbir şeyi bitirmeden ölmek istemiyorum. O kadar eser ve kullanmadığım o kadar kelime varken... Fakat her şey kafamın içinde, ancak bir sis tabakasının arasından sezebiliyorum. Hattâ sezış de değil. Sadece tahayyül. Arzularımın vehimleri, gölgeler. İsimler, iyi niyetler... (GITB: 287)

O, projelerinin yarım kalacak olmasından, bunları tamamlamadan ölecek olmasından korkar:

Bir aya yakındır hastahaneden çıktım. Fakat hâlâ beni orada bilen dostlarım var. Muhtelif işler işin teşebbüslerimiz iyi netice verdi. Bir kısım borçlar ödendi. Bir kısmı için de müphem ümitlerim var. Fakat bu yirmi beş günde doğru dürüst hiçbir şey yapamadım. Bir yığın projeyi, o kadar aziz düşüncüyü raflarda ve masamın üstünde bırakarak gideceğim. (GITB: 163)

Kendisi ve azami derecede önemseydiği sanatı için korkular duyar:

İhtiyarlık çöktü, Baudelaire'in, Nerval'in, Mallarmé'nin yaşlarını geçtikten sonra, şimdi Flaubert'in yaşını da geçtim. Mühim bir şey! Hâlâ kendimi genç ve işe yeni başlamış sanıyorum. İçimde acayip korkular var. Kendim için ve herkes için korkuyorum. Eserim için korkuyorum. (GITB: 321)

Bulunduğu vaziyetten hoşnut olmayan Tanpınar, daha iyi bir konuma erişip erişemeyeceği konusunda endişelenir:

Bütün günlerim, kendi kısırlığımdan, sathiliğimden, yalancılığım, ekleme şeylerden, şahsiyetimden korku ile geçiyor. Acaba sadece bu kadarla mı kalacağım? Paris beni kendimle kavgaya soktu. Fakat bu kavga eskiden de bende vardı! Paris'te kendimin olan yeni bir şey bulamayacak mıyım? Hiç beni zenginleştirmeyecek mi? Geldiğim gibi mi gideceğim! Sadece bazı hamakatleri yapmak için mi geldim? (GITB: 57)

Kendisini mukayese ettiği şairler gibi -ebadına erişmiş bir şair- olup olamayacağından endişe duyar: “Ne hazin, kendimi çok geç buldum. Başka bir insan gibi yaşamaya, eb'adına erişmiş bir şair olmaya vakit bulabilecek miyim?” (GITB: 195)

Ömrünün bir devrinde hapisaneye giren Tanpınar⁴⁰, arkadaşlarının bunu ifşa edecek olmasından yana yine endişe duyar ve korkar. O, bu olayın dillendirilmesini, gün yüzüne çıkarılmasını istememektedir: “Ömrümün bir hadisesi var ki bahsedilmesinden korkuyorum. Necip de Nihat da bunu yapabilirler: Şantaj.” (GITB: 139)

Onun çevreye olan borçları ve parasızlığı da kaygılar yaşamasına sebep olur. O, borçlarından kurtulup kurtulamayacağını, yaşadığı parasızlık durumunun devam edip etmeyeceğini sürekli olarak düşünür ve endişelenir:

⁴⁰ Sefa Kaplan'ın *Geç Kalan Adam: Ahmet Hamdi Tanpınar* isimli biyografik romanında vermiş olduğu bilgiye göre; Tanpınar, 1927 yılındaki komünist tevkifatı sırasında -Aydınlık mecmuasının birkaç toplantısına katıldığı için- komünistlik suçlamasıyla bir hafta hapisanede yatar (Kaplan, 2013: 160-161).

Yarabbim, yarın, yarın kurtulacak mıyım borçlarımdan? Yoksa çanak elimde yine dilenmeğe mi çıkacağım? (GITB: 137) (Yarabbim şu borçlarımdan ne zaman kurtulacağım?) (GITB: 126) Ufukta parasızlık tehlikesi var. Hiç olmazsa içimde... (GITB: 89) Üçe kadar parasızlık korkusu, sonra kahve, çay (çok güzel), bir sandviç. (GITB: 104) Bugün pazar. Parasızlığın korkunç tehdidi altındayım. (GITB: 134) Borçları ödeyememek korkusu, her an para ihtiyacı, bu yük altından çıkamamak, kalkamamak endişesi beni çıldırtıyor. (GITB: 160)

Sanatı, projelerinin tamamlanması, açığa çıkmasını istemediği sırları, parasızlığı ve borçları konusunda kaygılar duyan Tanpınar, sağlığı konusunda da sürekli olarak endişelenmektedir. Söz konusu endişe, ‘hastalık hastalığı’ denilebilecek bir rahatsızlık boyutundadır.

1.2.2.2. Hastalık Hastalığı ya da Sağlık Anksiyetesi

Sağlık anksiyetesi, kişinin ağır bir hastalığı olmadığı hâlde, olduğunu veya olacağını düşünmesi; bedensel belirti olmadığı, olsa bile ağır olmadığı durumda kendisini bir hastalığa yakın veya bir hastalığın içinde görmesi durumudur. Kişi, kendisine tıbben bir hastalığı olmadığına dair güvence verilmiş olmasına rağmen hasta olduğunu düşünür veya olacağına dair saplantılı olarak düşünceler besler.

Hastalık hastalığının bilimsel adı ‘hypochondriasis’tir (haypokondriyasis). Psikiyatri sözlüğünde “bireyin, vücut işlevlerini veya belirtilerini yanlış yorumlamasına dayalı olarak aksine bütün tıbbi bulgular olmasına ve verilen bütün güvencelere karşın ağır ve ciddi bir hastalığı olduğu korkusu ile ileri derece ve devamlı olarak meşgul olması” olarak tanımlanır (Arkonaç, 1999: 248).

Söz konusu durumda kişi, sağlıkla ilgili yüksek derecede kaygılar duyar; sağlık durumuyla ilgili kolaylıkla korkuya kapılır; hastalık bulgusu için vücudunu sık sık tarar, kontrol eder, muayene olur (Koroğlu, 2015: 132).

Sağlık anksiyetesi, yani hastalık hastası olan kişilerin uzun dönemli veya kronik olarak sağlık anksiyeteleri olduğu dikkatleri çeker. Söz konusu anksiyetenin etkisiyle kişi, çeşitli fiziksel duyumlar da duyabilir. Bu duruma eşlik eden en yaygın durumun depresyon olduğu görülür. Bu kişilerde değişken ruh hâli, fröstrasyon ve irrite olma hâli dikkat çeker. Bu rahatsızlığı yaşayan çoğu insanın sağlığından başka şeye ilgisi ve özsaygısı düşüktür (Willson ve Veale, 2017: 12, 16, 18, 19).

Sağlık anksiyetesinin en belirgin tetikleyicileri stres, hastalık, hastalıktan çıkıyor olmak, bir aile üyesinin hastalığı, bir aile üyesini kaybetmek, medya üstünden hastalıkla

ilişkili bilgi almak, tıbbi eğitim dolayısıyla hastalıkla ilgili bilgiden etkilenmek yer alır. Depresyonun da kişinin sağlık endişelerini körükleyebileceği düşünülür (Willson ve Veale, 2017: 40, 187). Hastalık hastalığı bir saplantıdır ve tıbbi güvenceye rağmen inatla sürer (Willson ve Veale, 2017: 48).

Söz konusu hastalıkta düşünme biçimleri; felaketleştirme (“olası en kötü sonuca varmak”), ya hep ya hiç (siyah veya beyaz) düşünme (“aşırılaştırarak düşünmek, ya hep ya hiç şeklinde”), aşırı genelleştirme (“spesifik bir olaydan genel sonuçlar çıkarmak”), geleceği söylemek (“gelecek hakkında negatif ve kötümser tahminlerde bulunmak”), zihin okumak (“başkalarının sizin için ne düşündüğü hakkında sonuçlara varmak”), zihin süzgecinden geçirme (“negatife odaklanmak ve pozitifin üstünden atlamak”), pozitif diskalifiye etmek (“pozitif enformasyonu saymamak veya onu negatife çevirmek”), etiketleme (“kendinizi genel olarak tanımlamak”), duygusal akıl yürütme (“objektif olgulara bakmak yerine negatif iç sesinizi fazlasıyla dinlemek”), kişiselleştirme (“bir olayı ya da birisinin davranışlarını kişisel olarak almak”), talepler (“kendiniz hakkında, dünya hakkında ve diğer insanlar hakkında katı ‘yapmalı’, ‘mecbur’, ‘zorunda’ gibi kurallar izlemek”), düşük fröstrasyon toleransı (“aslında zor olsa bile tahammül edilebilir olmasına rağmen, kendinize bir şeyin ‘çok zor’, ‘tahammül edilemez’ olduğunu veya ‘ona dayanamayacağını’ söylemek) şeklindedir (Willson ve Veale, 2017: 75-76).

Tanpınar, fiziki bakımdan -diğer insanlar gibi- elbette çeşitli rahatsızlar yaşar. Ancak onun günlük ve mektuplarına bakıldığında sürekli olarak sağlığı konusunda endişe duyan, muayene olan, tahliller yaptıran, doktor arkadaşlarına danışan, ufacık sıkıntılarını dahi büyütüp mektuplarında arkadaşlarına anlatan, doktor doktor gezen bir adamla karşılaşılır. Hastalıkları konusundaki kaygıları, ona ‘hastalık hastası’ denilebilecek bir yoğunlukta ve aşırılıktadır.

Kendisini, sağlık anksiyetesi bağlamında en iyi anlatan cümleyi Tanpınar yine kendisi kurar: “Sıhhatim mânasız şekilde bozuk” (GITB: 54). Tanpınar’a göre onun sıhhati daima ‘manasız bir şekilde’ bozuktur. Bu bakımdan onun şikâyetleri ve beraberindeki endişeleri hiç bitmez. Söz konusu olan, mütemadiyen hasta bir adamdır:

Dün akşam adamakıllı hasta idim... (GITB: 66) Bugün hasta idim. Evden çıkmadım. Dün hastahanedeydim... (GITB: 164) Havadisler gittikçe seyrekleşiyor. Param gelmedi. Hafif hastayım. (GITB: 189) Üç dört gündür acayip şekilde hastayım. Belki 27 cumartesi vapurda rahatsızlandım... (GITB: 296) Bu gece hastalandım. Her şeyden çabuk vazgeçiyorum... (GITB: 321) Kardeşim Kutsi, Ben hastayım. Şefket Hıfzı belki biraz anlatmıştır. Fakat asıl müz’iç ve müzmin devir ondan sonra başladı. Pek fazla kan kaybettim. Şimdi enjeksiyonla

tedavi ettiriyorum. Onun için yolculuk yapmağa cesaret edemiyorum... (TM: 30-31) ...evet Türk profesör geldiğinde pek rahatsızdı. Sinoziti artmıştı, geberiyordu, at gibi öksürüyor, deve gibi homurtular çıkarıyordu. Şimdi lilhamd iyidir, bugün sabahtan akşama kadar uyudu. Bir gece de akşamdan sabaha kadar öksürdü. Şimdi sadece burnunu siliyor, kaşınıyor, öksürük ilâcının tesiri. Biraz da sesi bozuk. Paris havası efendim. (TM: 104)

O, bazen hasta olduğundan emin olmasa dahi, hasta olduğunu düşünür: “Çok canım sıkılıyor ve galiba da epeyce hastayım.” (GITB: 116) “Zannederim ki gittiğimiz kahvede kendimi üşüttüm.” (GITB: 55)

Tanpınar’ın dikkati sürekli olarak vücudu üzerindedir. O, hep vücudunun sesini dinler; duyduğu ses ona ağrıları, sancıları olduğunu söyler: “Bacaklarım ağrıyor ve sabahleyin başım dönüyordu.” (GITB: 106) Her şeyden sarf-ı nazar, kasıklarındaki ağrı beni berbat ediyor.” (GITB: 167) “Cigara devam ediyor. Arkam, göğsüm hep ağrı içinde.” (GITB: 195) “Bugün bir haftadır ki sık sık ateş başlangıcı oluyor, bu öğlen sinemada. Tekrar ilâç aldım. Bacaklarım kırılıyor.” (GITB: 243) “Bugün ateşim var.” (GITB: 254) “Dün karmakarışık bir gün. Hava çok sisliydi. Haldun’un [Taner] piyesine gittim. Dönüşte göğsüm ağrıyor...” (GITB: 257) “Gözüm ağrıyor.” (GITB: 262) “Ayak ağrıları. Günde bir saat yürümem lâzım.” (GITB: 290) At gibi öksürüyorum. Her tarafımda sancı var. (TM: 130)

Söz konusu dinleyiş, elinin her dakika nabzında olmasına kadar varır:

Hastalığım eski bir maceranın galiba kendisini hatırlatması kabilinden bir şey. Belki de doktorlar beni böyle korkutmak için biraz büyüttüler. Şurası var ki, cigarayı bıraktığımdan beri birkaç kilo aldım ve artık öksürmüyorum. Fakat böyle bir tedavi, dikkat, kapalı yerde yaşama bir çeşit mukavemetsizlik getirmiş. Kımıldasam terliyorum. Her dakika elim ister istemez nabzıma gidiyor. Hulâsa hâlâ onların tesiri altındayım. Bu çeşit vesayetler hiç de iyi şeyler değil. Yahut sadece iyi neticeler vermiyorlar. (HAYM: 26-27)

O, vücudu ve sağlığı konusunda kendince çıkarımlar yapar:

Çok buhranlı gece. Altı defa hastahannede itiyat ettiğim gibi uyanıp yatağın kenarında oturdum. Ve nasıl düşmediğime hayret ettim. Yediğim yemeğin azlığına göre mideden olamazdı. Göğsüm fazla sıkıştırıyor. Cigarayı bırakmanın zamanı geldi, geçiyor. (GITB: 171) Muzaffer [Esat Güçhan] tıpkı gece benim de düşündüğüm gibi, safra kesesinden şüphelendi. (GITB: 124) Bütün mesele zannımca şu noktada: mukavemetsizim. Bir de vitamin noksanlığı var. Fakat dün eve gidip tekrar yarım işleri görünce biraz daha hastanede kalmaya karar verdim. (HAYM: 28)

Tanpınar, ishal olmasını dahi günlüklerine kaydedecek derecede önemli bir mesele addeder: “Bütün gün yoruldu. Sainte-Marie’ye giderken rahatsızdım. Fakat ateşim yoktu. Kahvede ishal, sonra da uyuduktan sonra ateş başladı. “ (GITB: 65) Mektuplarında da durum farklı değildir: “Osman’la bezik oynuyoruz. Otomobille git, gel. İki de bir ishal. Bu arada Beş Şehir adam akıllı tashih edildi.” (TM: 228)

O, karaciğerinden, safra kesesinden ve vücudunun diğer uzuvlarından sık sık muayene olur:

Bugün karaciğer muayenesi için hastaneye gidiyorum. (GITB: 123) Karaciğerde falan mühim bir şey yok. Sadece kan 3.800.000 ve Muzaffer [Esat Güçhan] tıpkı gece benim de düşündüğüm gibi, safra kesesinden şüphelendi. (GITB: 123-124) Üç gündür para krizi ve hastalığım devamı. Üç diş çıkarıldı. Safra kesesi muayenesi. (GITB: 127) Doktor Jean Bernard'la randevuya gittim. Muayene etti... (GITB: 167) Dün muayene oldum. Şimdilik bir şey yok... (GITB: 270)

Tanpınar, söz konusu muayenelerden yurt dışında da geri kalmaz. Hatta bu muayenelerin detaylarını ve neticelerini mektup yoluyla arkadaşı Tarık Temel'e bildirir:

Tarık'cığim, Dediğin oldu. Profesör Jean Bernard'ı gittim gördüm. Pazartesi beni hastahanesine çağırdı. Radyografi, kan tahlili, göğüsten kan, dört araştırma pikürü falan öğleyi bulduk. Perşembe günü de (yani bugün) neticeyi alacaktık. Gittim. Sekiz buçuk demişti. Ancak dokuzda yetişebildim. Pikürler hiçbir netice vermediğine göre eski bir parazitin neticesi addediyor. Heyet-i umumiyesiyle sıhhatimi -tam pazartesi akşamı geçirdiğim ateşe rağmen- şayan-ı memnuniyet buldu. Dikkat edeceksiniz, o kadar dedi. Arada bir kontrole gitmem lâzım geliyor. Eylül sonuna randevu verdik... (TM: 202)

Jean Bernard kandan maadasına karışmadı. Yalnız beni tatmin etti. Göğsünüzden alınan kandan bilhassa memnunum, dedi. Jean Berbard lösemi hastalığı üzerinde çalışıyor. Larosa kendisine çok bağlı. Belki de bu meseleyi hâledecek, diyor. Servisi Saint-Louis hastahanesinde. (...) Eylül sonunda yeniden mülâkatımız var. Bana kollarımdan dört test yaptılar. Galiba parazit, sıtma, kist için. Onlar da muayyen bir netice vermedi. Yahut müspet, lehimde neticeler verdiler. Fakat kardeşim hastalık sade bronchestasie ve allerji yahut ürtiker değil ki. Mesela saatte bir uyanışım. Şüphesiz ki bunda prostatın tesiri var. Böyle bir şey olmasa, insan her saatte bir niye uyanısın. Bu gece o kadar yorgunluktan sonra yine, hem ilâç almak şartıyla, beş buçuk saat uyudum ve sanki derste imişim gibi elli dakikada bir uyandım. (TM: 206)

O, daha İstanbul'dayken yurt dışına çıktığında hangi doktora muayene olacağını kafasına koyar:

Reis-i cumhur hazretlerini muayene eden ve galiba operasyon yapan doktor Millen'e fırsattan istifade ederek gitmeği İstanbul'dan kararlaştırmıştım. Tavsiyeler, randevular, falan. Nihayet muayene edildik. Radyografimizin çekilmesi lâzım geldi. Kliniğin üst katında çırılçıplak bir masa üzerine yatırıldım. İçimde hep ameliyat korkusu, filân bekliyorum. Birdenbire kapı açıldı ve hiç görmediğim şekilde güzel, galiba hiç unutamayacağım kadar güzel bir hastabakıcı girdi. Aradığını aradı, buldu, beni selâmladı çıktı. Bilir misin ne oldum? Anlatamam ki. Hakikaten illumination gibi bir şeydi. (TM: 247)

Yine sık sık tahliller yaptırır, kan değerlerine baktırır:

Bir hademe kan raporumu getirdi. Tatmin edici. Kolesterol çok azmış, yahut fazla değilmiş. Ayrıca Nizamettin şeker olmadığını da temin etti. Allerjiden başka bir şey değil. (GITB: 127) Haseki. Tekrar kan. Endeskopi. Perhize devam kararı. Büyük muayene... (GITB: 142)

Tahlillerin yanı sıra, röntgen çektirir: "Hastalığım bildiğin gibi; Cuma günü bir bronkografi yapılacak. Bronşların radyografisini alacaklar. Mektubumu burada bitiriyorum..." (HAYM: 32) Arkadaşı Tarık Temel'e film çekirtmeye gider: "Bugün

cumadan beri ilk defa giyindim. Tarık'a film çekirtmeye gideceğim. Hiç iyi değilim. Düşündükçe hastalığımda parasızlığın tesirini görüyorum.” (GITB: 160)

Tanpınar'ın, günlüklerinde, sürekli olarak ateşini ölçmesi de dikkat çeker:

Ateşim var, biraz 37-8. Levent'e gidip gelirken üşümüş olacağım. Mamafih dün akşam da ateşim böyle idi. (GITB: 205) Gece dört defa uyandım, birer ikişer saatlik aralıkla. Birincisinde derece aldım, 36 derece idi. (GITB: 209) ... bu akşam otuz yedi iki ateşim var. (GITB: 224)

Ateşi çıkan Tanpınar, kalbine bir şey olmadığına şükreder: “Salıdan beri rahatsızım. Salı akşamı ateş 39'u biraz geçti. Bereket versin kalbime bir şey olmadı...” (GITB: 156) Bazen ateşi olmasa bile ateşten korkar: “Bütün gece ayaklarım ağrıdı ve ateşten korktum. Hâlbuki yoktu. Şiirler ilerlemiyor. Roman olduğu gibi kaldı.” (GITB: 166) Düşük bir ateşi olsa dahi o, hasta olacağından korkar: “Hafif bir fièvre'im var. Hastalık mukaddimesi olan şeyden korkuyorum...” (GITB: 171)

Vehimlerden kurtulamaması da Tanpınar'da dikkat çeken noktalardandır: “Bu gece belki gündüzkü istiridyeden, belki biraz da akşamleyin yediğim şeylerden ürtiker vehmine kapıldım...” (GITB: 172)

Aşı olmak peşinde olan arkadaşına uyup kendisi de aşı olur; ancak, bunun ertesinde ona nezle aşıladıklarını düşünür: “Avni çiçek aşısı peşinde idi. Ben de aşılandım. Fakat farkında değilim, yoksa nezle mi aşıladılar bana...” (TM: 128)

Fitik ameliyatı olur; fitiğin tekrar patlayıp patlamadığı konusunda endişelenir; doktora yarasını gösterir ve ondan teminat alıp rahatlama yoluna gider:

Benim hastalığım geçti. Bir ameliyattı. Şimdi her gün meraklanıyorum, yeniden patladı mı, patlamadı mı? diye. Bereket versin otele her akşam meccanî operatörüm geliyor, yarayı gösteriyorum, “bir şey yok, hadi gidelim, yemek yiyelim” diyor, gidip bir şişe şarap deviriyoruz. (TM: 194)

Ameliyatın sonrasında doktordan dikişlerin sağlam olduğuna dair teminat alır: “Doktora göre dikiş çok sağlam. Korkulacak bir şey yok. Larosa gripten yattı. Pek göremedim...” (TM: 225)

Söz konusu fitik ameliyatının sonrasında fitiğin tekrarlayacağından korkar:

Tarık, Evvelâ anlaşalım. Ben fitikten korkmuyorum. Bütün hayatım boyunca başıma gelen işten, yeniden başlamaktan korkuyorum. Fikir işlerinde, yazıda, para işlerinde hep yeniden başlamak. İlâve edeceğin, mükemmelleştireceğin yerde tahtayı baştan silmek ve... ya tekrarlarsa, ya tekrar onunla meşgul olmaya mecbur olursam... (TM: 225)

Tanpınar'ın yakın arkadaşı ve hastalıklar konusundaki rehberi Dr. Tarık Temel de onun vehimli hâlinin farkındadır: “Hamdi'nin durumu bildiğin gibi eozenofili'den başka bir şey yok. Buna da esansiyel dediler ve işin içinden çıktılar. Ama üzerinde durmak bana kalırsa gereksiz. Hamdi'de bir fobi başlamadı değil. Zaten vehimler içindeydi ya...” (HAYM: 32)

Onun bir ayağı daima hastanededir; Haseki ve Cerrahpaşa sürekli uğrak yeridir: “Hastahaneye çarşamba gideceğim.” (GITB: 140) “Hastalık. Tekrar hastahane, çıkış.” (GITB: 164)

O, hastaneye yatar; ancak ne hikmetse yatar yatmaz sağlığı düzelir: “Cerrahpaşa. Yine Yahya Kemal'in yattığı yerden üç oda uzaktayım. Hastahaneye gelir gelmez sıhhatim düzeldi.” (GITB: 161)

Sağlık anksiyetesi, genellikle anksiyete ve duygudurum bozuklukları ile beraber görülmektedir (Kring ve Johnson, 2017: 239) Bu bağlamda, Tanpınar'da da sağlık anksiyetesinin yanında diğer iki rahatsızlığın da (yaygın anksiyete bozukluğu ve depresyon) görüldüğünü hatırlamak gerekir.

Tanpınar'ın yaşadığı sağlık anksiyetesinde tetikleyicilerinden biri olarak onun daha önceden geçirdiği rahatsızlıklar görülür. O, yukarıda örneği verildiği gibi, daha önce olduğu fakat atlattığı hastalık ya da hastalıklara tekrar yakalanmaktan yana endişe besler, kaygılar duyar. Yine yaşadığı yoğun stres ve kronik olan rahatsızlıklarının da kaygılarını tetiklediği dikkat çeker.

1.2.3. Melankolik Bir Mizaç: Depresyon ve Tanpınar

Psikiyatri sözlüğünde kısaca “duygu durumunda çökkünlük” (Arkonaç, 1999: 150) olarak tanımlanan depresyon, aslında genel bir isimlendirmedir. Süresine, zamanlamasına ve sebebine göre farklı başlıklar altında sınıflandırılan çeşitli depresyon durumları vardır. Bunlar *DSM-5*'te yıkıcı duygudurum düzensizliği bozukluğu, yeğin (majör) depresyon bozukluğu, süregiden depresyon bozukluğu (distimi), aybaşı öncesi (premenstrüel) disfori bozukluğu, maddenin/ilacın yol açtığı depresyon bozukluğu, başka bir sağlık durumuna bağlı depresyon bozukluğu, tanımlanmış diğer bir depresyon bozukluğu ve tanımlanmamış depresyon bozukluğu şeklinde yer alır (APB, 2014: 91-105). Tamamının ortak özelliği üzgün, boş ya da çabuk kızan bir duygudurumun varlığına bedensel ve bilişsel

değişikliklerin eşlik etmesi ve bu durumun kişinin işlevsellik yeterliğini büyük ölçüde etkilemesidir (Köroğlu, 2015: 73).

Derin üzüntü ve/veya zevk alamama, depresyonun başlıca belirtilerindedir. Depresyon geçiren bir kişinin aklından kendi kendisini suçladığı düşünceler geçerken; kişi, kusurları ve eksiklikleri üzerine odaklanabilir. Depresyon sürecinde olan kişi, her şeyi olumsuz ve karanlık olarak görür ve umutlarını kaybetme eğiliminde olur.

Depresyon; bitkinlik, düşük enerji, fiziksel ağrı ve acı gibi fiziksel belirtilere de sebep olabilir. Depresyonu olan kişilerden bazıları, aşırı yorgunluk hisseder, uykuya zor dalar ve sık sık uyanır. Bazılarıysa gün boyunca uyur, yiyecekleri tatsız bulur ve iştahsızdır, cinsel isteği kaybolur. Kimi kol ve bacaklarını çok ağırlaştırmış gibi hisseder, kiminin düşünceleri ve hareketleri çok yavaşlar, kimiye yerinde duramaz.

Depresyonda sosyal geri çekilmeler yaygınlık gösterir. Depresyonda olan kişi, yalnız başına ve sessizce oturmayı tercih eder. Söz konusu kişilerden kimisi görünüşünü ihmal eder; kimiye hüznü ve umutsuz olduğu vakit özkıyım düşünceleri besler (Kring ve Johnson, 2017: 130-132).

Melankoli olarak da bilinen depresyon sürecinde hasta kendisini değersiz, eyleme yeteneksiz ve ahlaksal açıdan kınanabilir olarak gösterir; kendisini suçlar, kendisine söver, dışlanma ve ceza bekler (Freud, 2011: 19).

Yukarıda belirtildiği gibi depresyon, genel bir isimlendirmedir ve kendi içerisinde belirli kriterlere göre başlıklara ayrılır. Tanpınar'da izine rastlanan duygu durumu bozukluğu 'majör (yeğın) depresif bozukluk'tur.

Majör depresif bozukluk, dönemsel (epizodik) bir bozukluktur; belirtiler belirli bir dönem görülür, daha sonra görülmez. Majör depresif dönemler tekrarlama eğilimindedir (Kring ve Johnson, 2017: 132).

DSM-5'te majör depresif bozukluğun semptomları, çökkün duygudurum; etkinliklere karşı ilgide belirli bir azalma veya bunlardan zevk almama; çok kilo verme veya kilo alma; uykusuzluk çekme veya aşırı uyuma; ajitasyon veya yavaşlama; bitkinlik veya enerji düşüklüğü; değersizlik veya suçluluk duyguları; düşünmekte ya da odaklanmakta güçlük çekme, kararsızlık yaşama; yineleyici ölüm düşünceleri, intihar düşünceleri, kendini öldürme girişimi olarak yer alır (APB, 2014: 92-93).

Burton, melankolik eğilimden hiçbir insanın kurtulamayacağını, her insanın hayatının bir bölümünde veya anında kendisini melankolik hissedeceğini, melankolinin bir bakıma faniliğin belirtisi olduğunu ifade eder (Burton, 2017: 99-100).

Esasında mizacı açısından depresif bir yatkınlığı olan Tanpınar, dönemsel olarak majör depresif bozukluk yaşar. Kendisi de zaman zaman, depresyon yaşadığının farkında olup bunu günlüklerinde dile getirir: “Bir türlü cıgaradan vazgeçemiyorum. Dün cumartesisinin neticesi, büyük bir depresyon içindeydim. Akşama kadar evde budalaca dolaştım.” (GITB: 287) 9 Mayıs 1936 tarihinde arkadaşı Ahmet Kutsi Tecer’e yazmış olduğu mektubundan da yine o dönemde depresyon yaşamakta olduğu görülür: “Bu günlerde azamî depressiyon içindeyim; ifadesi güç bir ruh hâleti ki, muayyen bir sebebi de yok. Fakat birkaç sebep bir araya gelince -yani beş on münasebetsizlik birleşince- insanın hayatı zehirleniveriyor.” (TM: 38)

“Velhâsıl yorgun, bitkin, en can alacak yerinden zehirlenmiş bir hâldeyim” (TM: 39) diyen Tanpınar’da ümitsiz ve üzüntülü ruh hâli ve beraberinde kendini boşlukta hissetme durumu dikkat çeker. Çökkün ruh hâlini o, iflâs etmekle ifade eder:

Neyim? Kimim? Nelere muvaffak oldum? Hiçbir şey yapamadım mı? Ah, bir kere olsun kendi dışıma çıkıp kendimi görebilsem! Neye yarar? Benim için mühim olan bundan sonrası... Neler yapabilirdim bu üç buçuk ayda? Karar verebilmek, ısrar etmek şartıyla... Bir tek manzume dahi bitiremez miydim? Tembelim! İflâs etmişim! Hiç yoktum! Tek ümidim, bu Avrupa kompleksinden kurtulduğuma göre, bir mecmua çıkarıp faal yazıya başlamaktır. (GITB: 70)

Onun düşüncelerine bitmişlik ve tükenmişlik hâkimdir: “Şiir de yazamıyorum. Acaba bittim mi?” (GITB: 133) “Kendimse, hiçbir fikri sonuna kadar götüremeyecek, iki satır dahi yazamayacak hâldeyim.” (GITB: 112)

O, her şeyi bırakıp kaçmak isteyecek bir pozisyonda ve psikolojidedir: “Kaçmak arzusu. Her şeyi bırakıp kaçmak isteyen, her yerden kaçmak isteyen adam.” (GITB: 252)

Tanpınar, kendisini dağılmış olarak görür: “Ben kendimi hiçbir şeye veremiyorum. Ne de kendime caka yapabiliyorum. Dağılma. İhtilâçlar içindeyim. Parasızlık... ihtiyarlık, bir yığın imkânsızlık. Yarabbim bana çare bul.” (GITB: 224) Ahmet Kutsi Tecer’e 20.02.1960 tarihli mektubunda da üzerinde durduğu nokta pişmanlık ve ümitsizlikle beraber, dağılıştır: “Ben yaptıklarımın çok pişmanım. O kadar dağıldım ki artık toparlanamıyorum. Her başvurduğum çare aleyhime dönüyor ve ben durmadan yapacağım işten kaçıyorum.” (HAP: 343)

Dağılımlılığından dem vurup, “o kadar dağılmışım ki kendim olabilmek için benden başka bir yere kaçmam lâzım” (GITB: 221) diyerek kaçmak isteyen Tanpınar, bir limana sığınmak istese de, kaçış imkânından mahrumdur. Önceleri hülya yoluyla geleceğe kaçsa da, bulunduğu yaş itibarıyla geleceğe kaçması da söz konusu değildir: “İşte hayatım! Evvelce seneler sonrasına kaçırdım. Şimdi artık o da imkânsız. Nereye kaçabilirim? Ufku yılların duvarı kaplıyor.” (GITB: 306)

Her şeyi olumsuz ve karanlık görme, umutlarını kaybetme eğilimi, Tanpınar’da görülen semptomlardandır. Onun ruh hâlinde yoğun bir ümitsizlik belirgindir:

34-35 yaşında olmak ve hiçbir şey yapamamaktan sarf-ı nazar ilerde yapabileceğine dair en ufak bir ümit bile taşıyamamak... Geçirdiğim seneler, hakikat bu ki gelecek olanlardan fazla bir ümit beklemecliğime bile imkân vermiyor. Üstelik yapılmamış bir hayat da var. Ah ne olurdu, (bizim nesil ben varım, sen yoksun) kabilinden bağırın zavallıların akli bir çarpa da bende olsaydı. Hani Sultan Mahmud’un Araba dediği gibi (Hiç olmazsa bir gece rahat uyurdum). Yani bir Peyami Safa, bir Necip Fazıl olabilmenin ahmakça saadetine ne kadar muhtacım. (TM: 38)

Söz konusu ümitsizlik, onu hayattan bir beklentisi olmayan adam pozisyonuna iter: “Bu kadar yaşadığı dünyayı eskitmiş, tecessüs ve ihtirasını öldürmüş bir adam ne olabilir?...” (TM: 39) Son derece ümitsizim, fakat ortaya öyle iddia ile çıktım ki, geriye dönmek imkânsız.” (TM: 54-55)

Ümitsizliğin yanı sıra Tanpınar, uykularının dahi dinlendiremediği bir yorgunluktan bahseder ve çökmekte olduğunu belirtir: “Yorgunum. Artık uykularım beni dinlendirmiyorlar. Haşat, bîçare kalkıyorum. İşlerimi bir türlü sıralayamadığım için hiçbir şeye muvaffak olamıyorum. Her taraftan yıkıntı... Çöküyorum...” (GITB: 222-224) Söz konusu duygu durumu yıkılış hissidir: “Her şey berbat. Geberip suratlarına çarpmak istiyorum, bana yaptıklarını. Tâli’im hiç yardım etmiyor. Yıkılış hissini hiç bu kadar derinden duymamıştım. Kâğıt alacak param bile yok...” (GITB: 224)

O, Türkiye’nin onu yediğini düşünür: “Türkiye beni yedin! Belki onun için senden istediğim gibi bahsetmiyorum. İstemem gerektiği gibi.” (GITB: 321)

16 Nisan 1960 tarihli mektubundan öğrenildiğine göre onda majör depresyonun semptomlarından olan kilo kaybı da görülür: “Yorgun, yahut zayıfım. Beş kilo kaybetmişim. Galiba birini aldım, eğer eczahanenin baskülü doğru ise. Çabuk yoruluyorum. Yatmak, uyumak istiyorum. Hiçbir ciddi şeyle meşgul olamıyorum. Konuşmanın bile yorduğu oluyordu. Şimdi tabii çok daha iyiyim...” (TM: 224)

Yineleyici olmasa da içinde bulunduğu vaziyetten dolayı Tanpınar'ın intiharı düşündüğü de olur: “Gırtlığına kadar borç içinde, her gün bir mucize bekleyerek yaşıyorum. Yazık ki mucize anında olmuyor. Vaziyeti hiçbir gün olduğu [gibi] görmedim, göremedim. İntiharın kapısı beliriyor. Hâlbuki dört buçuk ay sonra hepsi arkamda kalabilir.” (GITB: 150)

Onun uyku ile ilgili problemleri de vardır; bir enerji düşüklüğü ve bitkinlik yaşar: “Yaz. Uyku ilâçları, yorgunluk... Hattâ uykusuzluk. Yemekleri tanzim edememek. Geç uyumak. Dinlenememek...” (GITB: 319)

Çeşitli etkinliklere karşı ilgide azalma ve zevk almama durumu da Tanpınar'da görülen semptomlardandır. O, arkadaşlarıyla hevesle oynadığı, küçük kazançlarda bile mutluluk duyduğu bezik oynamaktan ömrünün son zamanlarında zevk almaz. Kerman ve Enginün, onun, ömrünün son demlerinde Necmettin Halil ile bezik oynamakta olduğunu fakat hayatı tükendikçe onun bundan da zevk almadığını dile getirir (GITB: 337).

Kitaplarının çıkması ve onlardan söz edilmesi Tanpınar'ı sevindirirse de, artık onun hiçbir şeyi sevmediği, hiçbir şeyden zevk almadığı görülür. “Beş Şehir benim için eskidi” demesi de bu durumla alakalıdır (GITB: 122-123). Onun ömrünün son demleri günlüklerden anlaşıldığına göre mutsuz ve aynı zamanda huzursuz geçmiştir. Bıkkınlık ve bezginlik hâli belirgindir. O, âdeta yaşamaktan soğumuştur.

Tanpınar'ın kusurları ve eksiklikleri üzerine odaklanması durumu da onun dönemsel olarak yaşadığı depresyonla ilgilidir:

Bütün günlerim, kendi kısırlığımdan, sathiliğimden, yalancılığım, eklemelerden, şahsiyetimden korku ile geçiyor. (GITB: 57) Tembelim! İflâs etmişim! Hiç yoktum!.. (GITB: 70) Beş Şehir mutlak kısırlıkla mutlak yazmak hevesinin mahsulüdür. Kırk yaşından sonra yazıya başlamak... Hemen her cümle bir edat ve zarfla başlıyor. Feci, çirkin, hattâ iğrenç... (GITB: 207)

Özdemir, Tanpınar'ın, kendi melankolisini estetik bir öğeye dönüştürdüğünü ifade eder (Özdemir, 2012: 159).

Sözü edilen depresyon durumunu Tanpınar dönem dönem zayıf mizacından dolayı yaşasa da ömrünün son zamanlarında yoğun olarak yaşar. Bu dönemde o, günlüklerinde “büyük ve artık alışmam lâzım gelen hayal sukutu” (GITB: 237) ifadesine yer verir. Daima büyük hayallerle beklediği gelecek artık gelmiştir ve hülya ile süslediği istikbal, umduğu

gibi çıkmamıştır. O, ömrünün sonunda gerçeği, üzerinden hayal kabuğunu soyarak görür ve görerek anladığı, onun için yalnızca hayal kırıklığından ibarettir.

1.2.4. Nembutal'siz Uyuyamayan Bir Yazar: Insomnia ve Tanpınar

Insomnia, sözlükte kısaca uykusuzluk/uyku bozukluğu olarak tanımlanır. İnsanın günlük faaliyeti yürütmek için gerekli miktarda ve nitelikli uykuya dalamamak veya devam ettirememek ya da uykunun rahatlatıcı, dinçleştirici olamaması durumunu yaşaması bu rahatsızlığa işaret eder (Arkonaç, 1999: 275).

Uykusuzluk bozukluğu tanısı koyulacak kimse; uykuya dalmakta (uykuyu başlatmakta) güçlük, uykuyu sürdürmekte güçlük (sık uyanmalarla ya da uyanmalardan sonra yeniden uyumakta sorun yaşıyor olmakta belirlidir) ya da sabah erken uyanma ve uyandıktan sonra yeniden uyuyamama yakınmalarından en az birini yaşamalıdır. Ayrıca bu bozukluk, en az üç aydır, haftada en az üç gece ortaya çıkıyor olmalıdır (APB, 2014: 185; Köroğlu, 2015: 296).

Günlükleri ve mektuplarına bakıldığında, Tanpınar'ın mütemadiyen uykusuzluk bozukluğu yaşadığı görülür. Onun uyku konusundaki şikâyetleri bitmek bilmez. O, ancak Nembutal isimli uyku ilacıyla uykuya dalabilir.

Tanpınar'ın uykuya dalması için bazen bir uyku ilacı yetmemektedir. O, ancak iki, üç ya da dört Nembutal olarak uyuyabilmektedir:

Bu gece iki uyku ilacı sayesinde sekiz saat uyudum... (GITB: 299) Dün Orléans ve Besançon'a kadar gittik. Bir yığın şato gördüm ve bütün ömrümce görmediğim kadar harman yeri.. Üç yüz altmış kilometre yol. Buna rağmen uyku yine üç nembutal'le. Bu korkunç işte. (TM: 205) Dört nembutal ile ancak bir saat uyuyabildim. Yağmur şakırtısı da caba. (TM: 152)

Öyle ki ilaç almadan uyumak/uyuyabilmek Tanpınar için özel ve şaşırtıcı bir durum teşkil eder: “11'de uyku, ilâcsız, Nuriye Hanım'ın evinde içtiğim iki kadeh rakı ve yorgunluktan (maddî, manevî) uyudum.” (GITB: 189) O, uyumak için uyku ilacına duyduğu ihtiyacı telepatik oluşuna bağlar: “İnsan bu kadar telepatik olduktan sonra elbette uyku ilacıyla uyur.” (GITB: 234)

Tanpınar, uyku ilaçları yardımıyla uyuyabilse de dinlenemediğinden, yorgunluğunun geçmediğinden yakınır: “Yaz. Uyku ilâçları, yorgunluk... Hattâ uykusuzluk. Yemekleri tanzim edememek. Geç uyumak. Dinlenememek...” (GITB: 319)

Kimi zaman uyku ilacını bırakmaya çalışsan, hatta “bugün uyku ilâcını bıraktığının on ikinci günü” (GITB: 93) diyerek gün sayan Tanpınar, uyku ilacını bırakma çabalarına girişse de bırakamaz. 22 Kasım 1953 tarihli günlüğünde, onu almadığındaki çaresizliğini dile getirir: “Belki de uyku ilâcından, yatıştırmasından mahrum olduğum için büsbütün bîçare idim.” (GITB: 112) Söz konusu tarihin sonrasında, 7 Aralık 1959 tarihli günlüğünde onun hâlâ uyku ilacını almakta olduğu görülür: “Uyku ilâcını bırakacağım gibi geliyor. Ama rüyalara tahammül edip edemeyeceğimi bilmiyorum.” (GITB: 172)

O, Paris’ten, arkadaşı Tarık Temel’e yazdığı mektupta Dr. Larosa’nın uyku ilaçlarını bitkiselleştireceği bilgisini verir: “Larosa’ya göre benim hastalığım, her ikisi birden, Leffler hastalığı. Her ne ise böbreklerin muayenesi, diğer sıhî meseleler onun üzerinde. Uyku ilâçlarımı nebatîleştirecek.” (TM: 203)

Uykusuzluk bozukluğunun semptomları arasında rahatsızlığın en az üç ay sürmesi gerektiği yer alır. Tanpınar’da bu rahatsızlık üç ayın da ötesinde, senelerce sürer. Onun Ahmet Kutsi Tecer’e 29 Ocak 1936 tarihli mektubundan, henüz 35 yaşındayken de bu sıkıntıyı çektiği anlaşılmaktadır: “Nembutal ile yaşıyorum. Ne olacağım bilmiyorum? Hakikaten bu bozuk asap, bu kararsızlık, bu sabırsızlıkla ne yapabilirim. Bu feci bir şey vesselâm.” (TM: 34)

Tanpınar, uykusuzluk bozukluğu problemini orta yaşlarından itibaren yaşlılık evresi de dâhil ölümüne kadar yaşar. O, daima uyku ilaçları yardımıyla uyumaya çalışır. Hatta yukarıda belirtildiği gibi bazen söz konusu uyku ilaçlarından bir tane alması dahi onun uyumasına yardım etmez; bu sayı, günlük ve mektuplarından anlaşılana göre tek seferde dörde kadar çıkar. O, zaman zaman uyku ilacını bırakmaya çalışsa da, sağlıklı bir uyku alışkanlığı ve düzeninin olmamasından dolayı bırakamaz. Uyku ihtiyacını o, ömrünün sonuna kadar ancak Nembutal yardımıyla sürdürür.

1.2.5. Behçet Bey ve Muhlis Bey’in Fetişist Yazarı: Tanpınar

Psikiyatri terminolojisinde fetiş, bir çeşit cinsel bozukluğu (parafili) olan kişinin cinsel uyarılma ve doyum için kullanmaktan vazgeçemeyeceği, aşk objesi olarak aldığı; kadın iç çamaşırları, çorapları, ayakkabıları gibi birtakım eşyadır (Arkonaç, 1999: 212). Fetişist, söz konusu objeye/eşyaya cinsel anlam yükleyen kişiye, fetişizm de söz konusu bozukluğa verilen isimdir.

Fetişizm bozukluğu, cinsel uyarılma için cansız bir nesnenin ya da vücudun genital olmayan bir bölgesinin esas alınması durumudur. Fetişizm bozukluğu olan kimseler hemen hemen her zaman erkektir (Kring ve Johnson, 2017: 378).

Söz konusu durumda kişi, yaşamayan (cansız) nesnelere kullanılmaktan ya da cinsel organlar dışında bir vücut bölgesine son derecede özel olarak odaklanılmaktan, yineleyici bir biçimde cinsel olarak haz duyar, uyarılır. Bu durum cinsel sapkınlıktır (Köroğlu, 2015: 116).

Giyim (özellikle iç çamaşırı), deri, ayakla ilgili objeler (çoraplar, kadın ayakkabıları) en yaygın fetişler arasındadır. Bazı kişilerin cansız nesnelere ötesinde, cinsel uyarılma için saç, tırnak, eller ya da ayak gibi cinsel olmayan vücut bölgelerine odaklandıkları da görülür.

Fetişizm bozukluğunu yaşayan kimselerin objeye karşı zorlayıcı bir çekim duydukları bilinir. Söz konusu çekim, istemsiz ve karşı konulamaz bir biçimde yaşanır. Çocuklukta da özel bir önem taşırsa da hastalık genel olarak ergenlik döneminde başlar. Ayrıca, fetişizm bozukluğu olan kimselerde pedofili bozukluğu, sadizm ve mazoşizm gibi başka parafililer de görülebilir.

Mezkûr rahatsızlığı yaşayan kişiler, fetiş(ler)e karşı yoğun bir cinsel dürtü yaşarlar. Bu kişilerde cinsel uyarılma için fetişlerin varlığı tercih edilir veya genelde gereklidir (Kring ve Johnson, 2017: 378-379). Fetişi olan kişinin gerekli nesneyi elde etmek için soygun, hırsızlık, saldırı gibi suç teşkil eden yollara başvurduğu da görülür. Söz konusu kişilerin en sık çaldığı eşyalar arasında kadın iç çamaşırları bulunmaktadır (Butcher vd., 2013 :787).

Kadın eşyalarına karşı fetişist ilgi duyan ve aynı zamanda fetişist olan Behçet Bey ve Muhlis Bey'in yazarı Ahmet Hamdi Tanpınar'da da fetişizm eğilimi görülür. O, belli ki romanlarındaki kişiler gibi, kadın eşyalarına -fetişleştirmek derecesinde- cinsel manalar yükler.

Onun 7 Ağustos 1961 tarihli günlüğünde bu eğilimin izleri net olarak görülür. Tanpınar, sevdiği kadının evindedir ve onun kullandığı eşyalar ve yattığı yer belli ki onda cinsel dürtü uyandırmaktadır:

Evvelâ yatağının yanında bir yatakta bir saat uyudum. Bilinen hayatı -çocukluğu, hasta denecek taşkınlıkları, deniz merakı ile, becerikliliği, soğukkanlılığı, hülâsa kendi hayatını

yakan güzel çocuk tâli'yle boş yatak beni büyülemiş gibi oldu. Hiçbir elmasta mıknatısın kuvveti yoktur. Hâlbuki bu siyah elmasta bütün bir çıldırtıcı çekicilik vardı. Evvelâ masa üzerindeki küçük süslerini, kullandığı losyonları, tuvalet eşyasını seyrettim. Aldım, baktım. Küçük saatini elimde evirdim, çevirdim. Sonra elbise dolabına baktım. Bütün o kat kat elbiseler, süsler. Her kadını tamamlayan şeyler bana korkunç bir yalnızlık, acıma ve onun olma his ve arzusunu verdiler. Utanmasaydım yere diz çöker, çarşafta ayağının yerini öperdim, yastıkta ve örtülerde vücudunun izlerini. (GITB: 316)

Yine, onun 15 Mayıs 1953 tarihinde Adalet Cimcoz'a Paris'ten yazmış olduğu mektubunda da kadın eşyalarına karşı fetişist ilgisi belirgindir:

Halbuki ben Adalet'e Saint-Honoré Faubourg'undaki dükkânlardan bahsedecektim. Vâlâ'yı, Leylâ'nın ısrarı yüzünden götüremediğim bu caddede bir dükkan vitrininde tek bir lavanta şişesi bir yıldız gibi siyah kadife içinde parlıyor. *Kadın elbiselerinin zarafeti, şapkalar... Camekâna şöyle atılmış elbiseyi al kaç, ilk rastladığın nikâh memurluğunda evlen. Kadını ne yapacaksın*⁴¹, her şey olduğu yerden, zarif, güzel, emsalsiz... ben Paris'im! diye haykırıyordu. (TM: 86-87)

Tanpınar'daki fetişizm bozukluğuna *Orpheus'un Şarkısı* isimli eserinde Handan İnci de dikkat çeker (İnci, 2014b: 40).

1.3. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Aile ve Çevresindeki Hastalıklar

Tanpınar, aile ve çevresinde birçok hastalık ve ölüm görmüştür. Ancak hiç şüphesiz onu en çok etkileyen, annesi Nesime Bahriye Hanım'ın ölümle sonuçlanan hastalığıdır. 1916 yılının Eylül ayı sonlarında Tanpınar'ın babası Hüseyin Fikri Efendi'nin Antalya kadılığına tayini çıkar ve ailenin göçü başlar. Nesime Hanım, Kerkük'ten Antalya'ya olan söz konusu göç sırasında tifüse yakalanır ve henüz kırk yaşındayken, Musul'da bu hastalığın yüzünden ölür (Okay, 2010: 25; Akün, 1963: 3).⁴²

Ablası Nigâr Hanım'ın iki ayağı kesik bir polis emeklisi olan kocası İbrahim Halil, onun ailesindeki hastalardan biridir. Tanpınar, parasının çoğunu hasta olan eniştesinin ilaçlarına harcar ve olması gereken ameliyat için araya tanıdığı doktorları koymayı düşünür. Bu hasta eniştenin ilk karısından hastalıklı ve tedavi gören evli bir kızı da vardır. Tanpınar'ın ablasının kızı Muallâ da hastadır, depresiftir (Okay, 2010: 42-44).

Nigâr Hanım'ın çok öksürmesinden yakınan Tanpınar'ın verdiği bilgiye göre Nigâr Hanım da rahatsızdır: “Ablam çok öksürüyor, eniştem hasta. Belki yakında patlak verecek kadar hasta. Kenan yalnız bana karşı sabırlı. Şiir kapıları yüzüme karşı kapanmış.” (GITB: 115) Onun ayrıca gözlerinden yana da bir rahatsızlığı olduğu bilgisi yine Tanpınar

⁴¹ Vurgulama bana aittir.

⁴² Tanpınar, annesinin ölüm yılını 1916 olarak belirtir. Ancak ailesinden alınan bir kayıta bu tarih 29 Nisan 1915'tir. bk. (Akün, 1963: 3)

aracılığıyla edinilir: “Şurası var ki sanat ve para, aile işlerim arasında kaybolmuş gibiyim. Etrafımı göremiyorum (kız kardeşimin gözleri işi), buna kadınsızlığın da ilâvesi lâzım.” (GITB: 309)

Tanpınar’ın erkek kardeşi Kenan da hastadır. Söz konusu hastalık vagotonie⁴³ ve böbrek sıkıntılarında ibarettir: “Kenan’ın hastalığı. Vagotonie, böbrek. Kendisini mahvetti bu çocuk. Hâlâ kadın peşinde. (Ben değil miyim sanki?)” (GITB: 278)

Onun “Evin Sahibi” isimli hikâyesine ilham veren Gülbuy Hanım, Tanpınar’ın çocukluk zamanından tanıdığı, yarı histerik ve hasta bir kadındır. Kerkük’teki evlerinin hizmetine bakan bu kadının hayat hikâyesine Tanpınar, “Kerkük Hatıraları”nda yer verir. Bu kadının bir gözünün kör olduğu ve sara nöbetleri geçirdiği bilgileri, anılan metinden öğrenilir (YG: 345).

Hocası ve aynı zamanda dostu olan Yahya Kemal, Tanpınar’ın çevresindeki hastalardan biridir. Onda diyabet hastalığı vardır. Ayrıca, ilerleyen yaşlarında nefes darlığı ve yüksek tansiyon da başlar. Yaşlılık evresinde yüz felci geçiren şair, konuşmada güçlük çeker; sağ kolunda ve bacağına hafif bir kuvvetsizlik hisseder. 1947 yılında hazım sistemindeki problemler yüzünden ciddi bir kan kaybına uğrar ve kanamalar tekrarlanınca anemi baş gösterir. Söz konusu kanamaların neticesinde, komaya girerek hayata veda eder (Ayvazoğlu, 2008: 203-204).

Tanpınar, Yahya Kemal’in bu kanamalarından haberdardır ve bunu günlüklerine yansıtır:

Hastahanede Nizamettin Bey bana Yahya Kemal’in son kanamasını anlattı. Gece saat üç buçukta oluyor. Fakat henüz bu kanama esnasında şuurlu olup olmadığını bilmiyorum. Ölüm 9.51 geçe (sabah olacak). O gece yedide Fatma Hanım [Devrim] gidiyor. Biraz konuşuyorlar. Fakat çok mecalsizmiş. Onda Satvet Lütfü [Tozan] ile karısı gidiyor. Evvelâ Satvet Lütfü Bey içeriye giriyor. Morfin yapmışlar. Fakat henüz uyumamış. Zeynep Hanım’ı soruyor, bunun üzerine o da giriyor. Bir kâse yoğurt yiyor ve Zeynep Hanım’ın elini tutuyor, öyle uyuyor. Satvet Lütfü’nün bana anlattığına göre Yahya Kemal kendisine Fransızca ‘qui vous a dit ça!’ demiş. Fransızca kelime kullanır, bazı nidaları, çığlıkları (meselâ merveille! merveilleux gibi) attığı olurdu. Fakat Fransızca cümle ile konuştuğu nadirdi. Satvet Lütfü bunu hafızanın bozulmasına atfediyor. Nizamettin’in bana söylediğine göre son kanamada üç, üç buçuk kilo kaybediyor. Daha evvel (belki cuma veya perşembe geceesi de) bir kilodan fazla kan kaybetmiş. (GITB: 124-125)

Ahmet Hâşim, Tanpınar’ın çevresindeki hastalardan bir diğeridir. O, kalbinden ve böbreklerinden rahatsızdır. Kireçlenen böbrekleri iflas noktasına gelir ve Hâşim’e büyük

⁴³ Vagotinia: “Vücut işlevleri üzerinde sempatetik sinir sistemine oranla parasempatetik sinir sisteminin daha etkin rol oynaması hali; vagotoni.” (Kocatürk, 1991: 820)

acılar çektirir. O, bir süre sanatoryumda yatar. Karaciğerlerinden de rahatsızlık çeker. Türkiye’de bütün tedavi yolları denense de bundan bir netice alınmaz. Zira, Hâşim ne ilaçlarını düzenli kullanır ne de perhize uyar. O, hastalıklarını saklaması yüzünden henüz 47 yaşında hayata gözlerini yumar. Hâşim, hastalıkları konusunda ketumdur. Hatta ondaki ketumiyet ilaçlarını aynı eczanede yaptırmayıp, farklı farklı eczanelerde yaptırmak derecesine kadar varır (Ayvazoğlu, 2012: 307-308; Bezirci, 1986: 15-16). Tanpınar, Hâşim’in hastalığına yakından şahit olur ve onun hastalığının en had devrelerinde bile onun yanında olur, hemen her gün onu ziyarete gider (Okay, 2010: 58).

Ankara Lisesi’nde çalıştığı yıllarda tanıdığı Muhyiddin Sebati, Tanpınar’ın çevresindeki hastalıktan muzdarip insanlardan bir diğeridir. Muhyiddin Sebati, bir ressam olmakla birlikte, Tanpınar’ın o kadar sevdiği, roman kişilerine dinlettirdiği Beethoven’i ona sevdiren kişidir. Ancak, Paris’ten gelmiş bu hasta ve santimantal ressam, genç yaşta veremden ölür: “Ankara Lisesi’ne Paris’ten genç bir adam geldi. Muhyiddin Sebati. Veremden öldü. Ressamdı; hasta, santimantal bir çocuktü. Bana Beethoven’i sevdirdi.” (Alptekin, 2015: 42)

Paris’te yakın olduğu arkadaşı Pertev Naili Boratav, tıpkı Tanpınar gibi fitıktan muzdariptir. O da fitık sebebiyle bir ameliyat olur: “Hastalığım haberi mümkünse aranızda kalsın. Allah izin verirse nisanda ben de ameliyat olacağım. Ben de diyorum çünkü Pertev de fitıktan ameliyat olacak...” (GITB: 190)

Tanpınar, 8 Haziran 1961 tarihli günlüğünde ağzından kan geldiğini belirttiği Necmi isminde bir arkadaşının hasta olduğunu ifade etse de bu hastalığın ismine yer vermez. Yine aynı tarihli günlüğünde Rıfki Melül Meriç’in de hasta olduğunu, prevantoryumda yattığını aktarır: “Necmi hasta. Ağzından yine kan gelmiş. Rıfki [Melül Meriç] prevantoryumda. (Yahya Kemal, Nuri, Yunus Kâzım [Köni], Âli, Şadi Nuri, [İsmail] Habib [Sevük]). Etrafımız hakikaten boşalıyor.” (GITB: 303)

Yine onun yakın arkadaşlarından olan ve ona “Kırtıpil Hamdi” lakabını takan Nurullah Ataç’ın sağ kolundaki romatizma ağrılarında şikâyetçi olduğu bilinir (Ataç, 1989: 34-39). Söz konusu ağrı Tanpınar’la -aynı sebepten olmasa da- onu tıpkı Tanpınar gibi geceleri uyutmamaktadır.

Hiç şüphesiz Tanpınar, günlük hayatında daha fazla hasta insanla karşılaşmıştır. Ancak bu başlık altında, hastalıklar ve bunları bünyesinde taşıyan kişilere, Tanpınar’a

yakınlık derecesine göre ve okumaları yapılan metinlere yansıdığı kadarıyla yer verildi. Bu kısmı şu çıkarımla sonlandırmak abartı olmayacaktır: Tanpınar'ın bedeni, tek başına, aile ve çevresindeki insanların yaşadığı hastalıklardan çok daha fazlasına ev sahipliği yapmıştır...

1.4. Biyografik Romanlara Tanpınar'ın Hastalıklarının Yansıması

Şu ana kadar Tanpınar'ı konu edinen dört adet biyografik roman yazılmıştır. Bunlar; Sefa Kaplan'ın *Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar* (2013), Nazlı Eray'ın *Aydaki Adam Tanpınar* (2014), Murat Koç'un *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Son Savunması: Her Şey Bana Karşı* (2016) ve Kadire Bozkurt'un *Ahmet Hamdi Tanpınar Zamanın İçinde* (2017) isimli romanlarıdır. Söz konusu romanlardan *Ahmet Hamdi Tanpınar Zamanın İçinde* haricindeki romanlarda Tanpınar'ın hastalıklarına önemli ölçüde yer verilmiştir.

Sefa Kaplan, *Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar* isimli romanında Tanpınar'ın hastalıklı bünyesini ve bu hastalıkların onun hayatına yansımasını şöyle anlatır:

Bütün bunlar yetmezmiş gibi, başlangıçta pek ciddiye almamakla birlikte birkaç senedir neredeyse hemen her gün hastalanıyordu. Eğer bir gün yatağında baş ağrısı ile uyanıyorsa öğleye doğru bunu mutlaka diş ağrısı takip ediyor, öğleden sonraları midesinde hem yanma hem de ekşime baş gösterirken akşama doğru sıra karaciğerine geliyordu. Öyle ki bir süre sonra vaktinin mühim bir kısmını vücudunu dinleyerek, o gün o saatte hangi parçasının arıza çıkartacağına dair ince hesaplar yaparak geçirmeye başlamıştı. (Kaplan, 2013: 300)

Nazlı Eray, *Aydaki Adam Tanpınar* isimli romanında onun hastalıklarını roman kişilerinin ağzından şöyle aktarır:

“Nesi vardı Hoca'nın?”

“Kaşıntıları var. Ürtiker. Midesi ağrıyordu bugün. Gene de kahve istedi, içti kahvesini. Dişi ağrıyordu. Bazı gün böyle olur, yalnız adam, evhamlı insan, tek başına, bakımsız kalıyor. Hep gider hastanelere. Cerrahpaşa'ya çok gider. Tahliller yaptırır. Bu kaşıntılar yeni başladı. Pul pul oluyor derisi. Merak ediyor tabii. İçki de içiyor...” (Eray, 2015: 138-139)

Murat Koç, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Son Savunması: Her Şey Bana Karşı* adlı romanında Tanpınar'ın hastalıklarına değinirken onun “Her Şey Yerli Yerinde” şiirine atıf yapar: “Uykusuz geceler, mide ağrıları, ürtiker, prostat sancıları, nasır yangınları, nefes darlığı, sigarayla hesaplaşma, fitik... Hepsi aynıydı, yerli yerindeydi...” (Koç, 2016: 15)

Tanpınar'ın uyumak için kullanmış olduğu Nembutal isimli uyku ilacı, söz konusu romanların birçok sayfasında kendine yer bulur: “Son günlerde rüyalarım beni daha da zorluyor. Sanıyorum Nembutal bünyemi epeyce yoruyor. Zaten hayale düşkün zihnimi,

iyice karmaşık hâle getiriyor. Uyumak için aldığım ilâç bile bende uykusuzluğa sebep oluyor...” (Koç, 2016: 75) “İki Nembutal aldığı halde berbat bir gece geçirmişti.” (Kaplan, 2013: 57)

“Nembutal” dedim. “Uyku hâpı. 1960’ların ünlü uyku hâpı. Geceleri uykusu kaçınca iki Nembutal atıveriyordu Tanpınar” dedim.
“Öyle mi?” dedi Duşize Hanım.
“1962’de Marilyn Monroe’yu Brentwood-California’daki evinde öldüren uyku ilacı” dedim. (Eray, 2015: 121)

Tanpınar’ın, bütün bir ömür hasretini çektiği Paris’e, geç kalmışlığı yetmiyormuş gibi hastalıkları ve ihtiyarlığı ile beraber gitmesi anılan romanlara trajik açıdan yansır: “Fakat Paris günlerinde neredeyse her gün hastalık yelpazemden biri beni esir etti... Adımlamak istediğim Paris kaldırımları nasırlarımı azdırarak benim ayak izimden kurtulmanın yolunu buldu.” (Koç, 2016: 96)

Elli iki yaşında nihayet Paris’e gittiğinde, yosmaları, müzikholleri ve rengârenk gece hayatıyla önüne serilen Paris’in içine giremez. Hastadır, ayaklarında nasırlar vardır, kan kusar. Nereye gitse yaşlılık peşinden gelir... Geç kalmışlık duygusu içini kemirir, çevredeki genç ve güzel kadınları gördükçe çabuk yaşlandığının ve ayağında bir pranga olan parasızlığın daha derinden bilincine varır... (Eray, 2015: 207)

Bünyesinde taşıdığı hastalıkların çokluğu *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Son Savunması: Her Şey Bana Karşı* isimli romanda mizahi bir dille belirtilir: “Tarık şaka bir yana, içinde ‘r’ harfi geçen bütün hastalıkları bünyeme naklettiğimi fark ettim.” (Koç, 2016: 76)

Yine aynı romanda Tanpınar’ın hastalıkları ve hastalıkları konusundaki rehberi Tarık Temel’le münasebeti mizah çerçevesinde sunulur:

–Nembutal alır almaz hayaller görüyorum Tarık.
–Yapma Hamdi! Senin hayal görmek için Nembutale ihtiyacın yok. Sen hep demez misin, Antalya’da bir hülya adamı oldum, diye... Aslında o hayaller senin bir parçan, senin kişiliğini belirleyen, seni sen yapan şeyler. Soruyorum sana, Nembutal almadığın zaman kendini hülyalardan kurtarabiliyor musun?
(...)
–Tarık, Allah seni benim bünyemi tamir etmen için önce yaratmış, sonra da doktor olmana hükmetmiş. Sen olmasaydın ben bu hayata nasıl dayanırdım?
O da bana:
–Öyle deme Hamdi. Tam tersi, ben de şöyle düşünüyorum. Hamdi’nin bu kompleks bünyesi olmasaydı, doktorluk ihtisasım mutlak surette eksik kalırdı. Her türlü hastalığı sende tecrübe ettim. Bence Allah seni benim tıp eğitimimi tamamlamam için yaratmış.
(Koç, 2016: 76-77)

Mektup ve günlüklerinde mütemadiyen hastalıklarından bahseden Tanpınar, *Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar* isimli romanda mezarında dahi hastalıklarından

yakınan huysuz bir adam olarak tasvir edilir. Romanda, Sefa Kaplan'ın, Tanpınar'ın mezarına gönderdiği mektupta şu satırlar yer alır:

Geçen gün Yahya Kemal Bey'le gıyabınızda sizi bir hayli çekiştirdik. Söylediğine göre, orada da sürekli hastalıktan şikâyet ederek üstadı canından bezdiriyormuşsunuz. Ben buna pek fazla inanmadım tabii ve sizin geç gelen şöhretinizi kıskandığımı düşündüm. Üstat muhtemelen, “Bu yaşta bütün memleketin dilinde, bir de kalkmış bana mütemadiyen prostattan yahut böbrek ağrısından söz ediyor” diye sinirleniyor. (Kaplan, 2013: 348-349)

Onun hastalık konusundaki vehimleri yine aynı romana şöyle yansır:

... Altmış yıllık ömrünü bir çırpıda özetleyen üç temel unsur buydu işte. Kendisini bildi bileli, neredeyse yirmi yaşından itibaren hastaydı. Bunların bir kısmı ciddiye alınmayı hak edecek şeyler olmakla birlikte, mühim bir kısmı da “hastalık hastası” ifadesinin sınırlarını zorlayacak ölçüde sadece vehimden ibaretti. Vehim yahut hakikat, şu kadar yıldır böyle yaşadığına göre artık yapacak fazla bir şey kalmamıştı. (Kaplan, 2013: 505)

Söz konusu vehimler, psikolojisi tahlil edilirken yer verildiği üzere onun hastalık hastası olmasının bir işareti olmuş ve bu durumu Sefa Kaplan, Tanpınar'ın ağzından okuyucuya sunmuştur: “Beni tanıyan hemen herkese, Molière'in Hastalık Hastası piyesinden fırlayıp çıktığımı düşündüren şey de bu çift başlı yılanın içimdeki çalışma tarzıdır.” (Kaplan, 2013: 143)

Sefa Kaplan, onun hastalıklarının ve şikâyetlerinin normalliğine ve Tanpınar'ın, durumunu abarttığına dikkat çeker:

Ateş mi, herkeste görülen şeylerdendi, böbrekleri bu kadar hor kullanmaya rağmen yine de iyi diremişti, akciğerinin durumunu fazla merak ediyorsa neden sigarayı bırakmayı düşünmüyordu acaba? Karaciğer mi, o kadar içkiye boyun eğmemişti bile. Tırnaklarındaki uzun çizgiler ve ellerinin üstündeki ürpertici benekler ise ürtikerin tabii neticeleriydi, şaraba ve kahveyi hiçbir zaman hayır diyemeyen bir insanın, artık bunlarla barışmasında fayda vardı. Gece bu kadar sık uyanmasında da şaşırtıcı bir taraf yoktu, prostat konusunda daha hassas olması gereken bir yaştaydı çünkü... (Kaplan, 2013: 443-444)

Tanpınar'ın ilaçlarla olan münasebetine de onu konu alan biyografik romanlarda rastlanır. Onun ilaç düşkünlüğü *Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar* isimli romana şöyle yansır:

Ne zamandır vücudu kendi gözlerinin önünde bir adam olarak uyuyor, kirpiklerini aralar aralamaz, küçük ve tam vaktinde müdahalelerle muhtemel birtakım aksamaları önlemek endişesiyle mekanizmanın işleyişini kontrolden geçirdikten sonra, hiç vakit yitirmeden başucunda veya cebinde bekleyen ilaçlara müracaat ediyordu. Başkalarında normalin sınırlarını zorlamadan, eşyanın ve şahsiyetin tabiatına uygun bir şekilde seyir izleyen pek çok şey, bir müddettir kendisinde sadece ilaçlar vasıtasıyla bir mânâ kazanmaya başlamıştı. Bunun için yatağın başucundaki küçük komodinin üstü her türlü desen ve sembolle süslü, maden bilgisinden mitolojiye, jeolojiden kozmolojiye uzanan bir genişlikte birbirinden tuhaf isimler taşıyan şişelerle doluydu. Bazı ilaçlar bir şiir kitabı gibi sadece telkin ile iktifa ederken, bazıları da muhatabını daha baştan teslim almak istercesine upuzun isimler arasında geziniyordu. Şişeler ise bütünüyle bir sanat eseri idi; kimisi “Ben bir fikir kadar rahat ve kolay taşınırım” dercesine minyatür bir zarafetle içindeki kapsülleri meraklı gözlerin önüne seriyor, kimisi de eski İstanbul'un başını yerden kaldırmayan fakat her

şeyin de farkında olan konak kâhyaları gibi ağırlığını daha uzaktan hissettirerek güven tazeliyordu. Kadife kadar parlak ve kaygan üst kâğıtları, ayvacık tüyleri güneşte parlayan bir taze cilt gibi insana haz veren paketleriyle gündelik hayata, hiç olmazsa şehrli ve cadde hayatına kendilerine mahsus bir ahenk, hatta sükûnet getirmişlerdi. Buna mukabil bazen iş tamamıyla çıkırından çıkıyor, günün muhtelif saatlerini alacağı ilaçlara göre tanzim ettiği için, takvimle ve zamanla münasebeti büsbütün başka bir çehreye bürünüyordu.” (Kaplan, 2013: 300-301)

Öyle ki, onun ilaçlarının çokluğuna vurgu yapmak için Sefa Kaplan, söz konusu romanında şu ifadeye yer verir: “Oysa şimdi sadece ilaçları için bile küçük bir bavula ihtiyaç duyuyordu.” (Kaplan, 2013: 431)

Yukarıdaki satırlar, Tanpınar’ın *Huzur*’da Yaşar tipini anlatışından farklı değildir. Tanpınar, *Huzur* isimli romanında Yaşar adında bir hastalık hastasını, ilaç düşkününü anlatır; Sefa Kaplan da *Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar* isimli biyografik romanında Yaşar tipini yaratan yazarın hastalık hastalığını ve ilaçlara olan düşkünlüğünü anlatır.

Daha önce de belirtildiği üzere, şu ana dek Tanpınar’ın hayatını konu edinen dört adet biyografik roman kaleme alınmıştır. Bu romanlara Tanpınar’ın hastalıkları kimi zaman mizahi açıdan kimi zamansa trajik yönden yansımıştır. Söz konusu dört romandan, yazarının Kadire Bozkurt olduğu *Ahmet Hamdi Tanpınar Zamanın İzinde* (Bozkurt, 2017) isimli romanda, Tanpınar’ın hayatının neredeyse hiçbir tarafının yansıtılmamasının yanı sıra, onun hastalıklarına da bir atıf yapılmamıştır. Bu romanlar içerisinde en hacimlisi olan *Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar* isimli romanda Tanpınar’ın hastalıkları geniş ölçüde yer almıştır. Yine *Aydaki Adam Tanpınar ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Son Savunması: Her Şey Bana Karşı* isimli romanlarda da Tanpınar’ın hastalıklı bünyesine ve hastalıklarına değinilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ROMAN VE ÖYKÜLERİNDE HASTALIKLAR

“Sağlık, Yarabbim bize sağlık ver... Kuvvet değil, sağlık...”

(H: 404)

“Yatak oldukça geniş... Ben bir kenarına uzanıyorum,

o bir kenarına... O, yani hastalığım.”

(HK: 102)

Hastalıklara gerek kendi hayatında yaşadıklarıyla gerekse aile ve çevresinde gördükleriyle yabancı olmayan Tanpınar, kaleme aldığı roman ve hikâyelerinde hem fiziki hem de psikolojik rahatsızlıkları yoğun olarak işler.

O, romanlarını kaleme alırken hiç şüphesiz kendi hastalıklarını da çevresindeki insanların hastalıklarını da kurgusal âlemde hayat verdiği kurmaca karakterlerin özellikleri arasında sunar.

Huzur romanında Adile Hanım'ın kocası olan Sabih Bey'in yaşadığı ürtiker hastalığının Tanpınar'ın kendi rahatsızlığı ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Yine romanda hastalık hastası bir tip olarak yer alan Yaşar, Tanpınar'ın da hastalık hastası olmasından bağımsız düşünülemez.

Türkçenin en güzel/en iyi aşk romanı addedilen *Huzur* bir hastalıkla başlar ve bir hastalıkla sona erer. Söz konusu hastalığın muhatabı kurgusal düzlemde her ne kadar İhsan olsa da, romanın hikâyesi aynı zamanda gerçeğin hikâyesini teşkil eder. Zira, Tanpınar'a bu romanın ilhamı gerçek bir hastanın başı ucunda gelir:

30 Ağustos 1939 akşamı bir hasta dostunu ziyarete giden Tanpınar, bütün geceyi onun başucunda geçirmiştir. Sabah radyodan Alman ordularının Polonya topraklarına girdiğini öğrenir. Bir süredir zihnini meşgul eden savaş tehlikesi, artık insanlığı pençesinde kıvrandıran bir medeniyet trajedisi olarak karşısında durmaktadır. Bu şiddetli yıkım psikolojisi, Tanpınar'ın iç dünyasında büyük bir hızla genişler ve tarihsel bir boyut kazanarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kültürel kırılma fayını harekete geçirir. Huzur, bu güçlü sarsıntının sonucunda doğmuş ve yazar, medeniyet enkazı altındaki kimlikleri tespitte çalışmıştır. (Işın, 2003: 26)

30 Ağustos 1939 akşamı, bir hasta dostunu ziyarete gidip geceyi onun başucunda geçiren Tanpınar, kendisini de hasta dostunu da hasta dostunun hastalığını da gerçek

hayattan alıp romanına yerleştirir. Onun eserlerindeki hastalıklar, kendi bünyesinde taşıdığı ve çevresinde rastladığı hastalıkların izdüşümüdür.

Tanpınar'ın roman ve öykülerinde birçok hastalık işlense de, hastalığın merkeze alındığı ve ciddiyetle üzerinde durulduğu tek eser *Huzur* romanıdır. Nitekim bu romanda vaka zamanını teşkil eden ilk (birinci) ve son (dördüncü) bölümde odak nokta, İhsan'ın ileri boyutta olan hastalığıdır (zatürre). Romanda Mümtaz'ın psikolojisi, İhsan'ın hastalığının fonu eşliğinde okuyucuya sunulur.

Huzur romanında Suat üzerinden yer verilen verem ve intihar, Tanpınar'dan önceki yazarların romantizm etkisiyle yer verdikleri kurgunun tersine aşk yüzünden gerçekleşmez. Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerinde verem hastalığı, âşık olan kişilerin yakalandığı dermansız hastalık; intihar da yine âşık olup da sevdiğine kavuşamayan kimselerin yöneldiği bir son olarak yer alır. Tanpınar, bu noktada kendisinden önceki yazarlardan ayrılır. Zira, Suat'ın verem oluşunda da intihar edişinde de aşkın bir etkisi yoktur.

“Evin Sahibi” isimli hikâyede Tanpınar, hastalığı kişileştirir. Hastanede yatan başkışı, yatağın bir kenarına uzanırken yanına da hastalığının uzandığını dile getirir. Bu, hastalıkla iç içe oluş, hastalığı benimsemek ve bünyeye sindirmektir. Kişileştirmenin yanı sıra, *Huzur* romanında İhsan'ın hastalığı anlatılırken zatürre olan hastalarda görülen basil virüsünün somutlaştırılarak anlatılması da dikkat çeker.

Tanpınar'ın, eserlerinde hasta kişilerin yanı sıra, doktor tiplerine de yer verdiği görülür.⁴⁴ *Mahur Beste*'de Atiye'ye âşık olan Refik, doktordur. *Sahnenin Dışındakiler*'de başkışı Cemal, tıp öğrenimi için İstanbul'dadır. *Huzur*'da, hasta olarak yatan İhsan için, Mümtaz askerî doktoru bulur ve eve getirir. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Ramiz, psikanalize 'takıntı' derecesinde meraklı ve bağımlı bir ruh doktorudur. Hayri İrdal'ın oğlu Ahmet ise tıp eğitimi almaktadır. *Aydaki Kadın*'da başkışı Selim doktordur. Tanpınar, romanların dışında; “Yaz Yağmuru”, “Rüyalar”, “Evin Sahibi” gibi hikâyelerinde geri planda da olsa doktor tiplerine yer verir (Uğurcan, 1993: 16-18).

Tanpınar'ın eserlerindeki bedensel ve ruhsal başlıklar ayrı başlıklar hâlinde ele alınacaktır.

⁴⁴ Sema Uğurcan, “Ahmet Hamdi Tanpınar'da doktor tipleri” başlıklı makalesinde, “tip” kategorisine sokulan roman kişilerinin aynı meslek grubuna dâhil olduklarından dolayı bu genellemeye tâbi tutulduklarını belirtir (Uğurcan, 1993: 16). Biz de bu açıklamaya paralel olarak Tanpınar'ın roman ve öykülerindeki doktor kişileri ‘tip’ kategorisinde anmayı uygun bulmaktayız.

2.1. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman ve Öykülerinde Bedensel Hastalıklar

Ahmet Hamdi Tanpınar, roman ve öykülerinde, sıradan bir hastalık olan grip, ismiyle dahi insanı rahatsız eden kansere kadar birçok bedensel hastalığa yer verir.

Edebiyat eserinin, yazıldığı dönemin sosyolojisini yansıtmaya paralel olarak, Tanpınar'ın hikâye ve romanlarında görülen hastalıklar da metinlerin yazıldığı dönemin sosyal hayatında görülen hastalıklar konusunda okuyucuyu bilgilendirir. 2000'li yıllarda H1N1 virüsünü ihtiva eden ve 'domuz gribi' olarak isimlendirilen hastalık, 1918 yılında Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da 'İspanyol nezlesi' adıyla görülmeye başlanır. Tanpınar bu hastalığın üzerinde durmasa da bir eserinde *-Sahnenin Dışındakiler-* bu hastalığın adını anar. Yine şimdinin ölümcül hastalığı olan kanserin o dönemde yerini tutan verem hastalığı, *Huzur* romanında Suat karakteri üzerinden ayrıntılı bir şekilde işlenmesiyle beraber, diğer eserlerde de çeşitli kurmaca kişiler üzerinden anılır. Dönemin tifüs, boğmaca, sıtma gibi salgın hastalıkları eserlerde -üzerinde durulmasa da- söz konusu olur.

Şimdilerde görülmeyen, ancak Tanpınar'ın eserlerini yazdığı dönemde görülen çiçek hastalığı, Tanpınar'ın roman ve hikâyelerinde 'çiçek bozuğu yüz' tasviriyle, kişiler üzerinde hastalığın kalıntısı şeklinde görülür. O dönemde şimdinin AIDS'inin yerini tutan frengi hastalığı, *Sahnenin Dışındakiler* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde kısa da olsa yer tutar.

Savaşlara katılıp (Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı) yaralanan ve sakatlanan kişiler dönemin savaş gerçeğini ve savaşın kalıntılarını sunması açısından Tanpınar'ın eserlerinde yer alır.

Günlük hayatta bir kaza sonucu yaralanan veya sakatlanan kişiler, ayak kırılması ve burkulması sonucunda ortopedik rahatsızlık geçiren insanlar, felç geçirip kötürüm olan kimseler; kalp krizinden, beyin kanamasından dolayı ölen şahıslar Tanpınar'ın hikâye ve romanlarına konu olur.

Günümüzde de görülen romatizma, diyabet, sara, bronşit, zatürre, cüzzam, ürtiker, astım, damar sertliği, anemi, hiperhidroz, amfizem, miyopi, ülser, kifoz (kamburluk), sinüzit gibi hastalıklar Tanpınar'ın eserlerinde görülen bedensel rahatsızlıklar arasındadır.

Söz konusu hastalıklar, bu bölümde ayrı başlıklar hâlinde tanıtılarak sunulmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Zatürre

Phönometri olarak da bilinen zatürre, bir akciğer iltihabı rahatsızlığıdır. Alveol olarak anılan hava keseciklerinin kılcal damarlardan sızan sıvı ile dolması sonucu ortaya çıkıp daha sonra pıhtılaşan bu sıvının, etkilediği bölgenin süngersi yapısını yitirip sertleşmesiyle gelişir. Söz konusu iltihaplanma, akciğerin bir lobunu bütünüyle veya kısmen kaplayabilir. Zatürrenin, vücutta direnç sağlayan sistemlerin zayıflamasının bir sonucu olduğu bilinir. Vücut direnci; solunum sisteminin virüse bağlı enfeksiyonları, aşırı soğukun etkisi, alkol zehirlenmesi, yetersiz beslenme ve ruhsal çöküntü (depresyon) gibi nedenlerle zayıflayabilir. Hastalığın aniden başlayıp hızla ilerlediği dikkat çeker. Hastada -40 dereceye kadar varabilen- yüksek ateş, kuru ve hırıltılı öksürük, göğüste ağrı, üşüme ve titreme; bazen de kanlı balgam görülür. Akciğerdeki iltihabın yaygınlığına göre hastada az ya da çok miktarda solunum güçlüğü görülür. Hasta, ağrıyı aza indirmek için iltihaplı akciğer lobunun bulunduğu yöne doğru yatar (Mayo Clinic, 1991a: 203; Medica, 1993a: 241-243).

Zatürre, Tanpınar'ın roman ve hikâyeleri içerisinde *Huzur* romanında bu hastalıktan muzdarip olan İhsan dolayısıyla geniş bir yer tutar. Romanın birinci ve dördüncü (son) bölümlerinde İhsan'ın bu hastalık sebebiyle çektiği sıkıntılara yer verilir. Söz konusu hastalık, -Mümtaz'ın tabiriyle- “İhsan Bey Adası”nda yoğun bir karamsarlığa sebebiyet verir.

Romanın başında verilen bilgiye göre, vaka zamanı İhsan'ın bu hastalığa yakalandığının sekizinci günüdür; ancak onun iki gündür yakındığı ateş, hâlsizlik ve arka ağrılarıyla zatürre ileri boyuta ulaşmıştır. Bu ileri boyut, onun yakınları üzerinde bir ‘yıkım psikolojisi’ kurmuştur:

İhsan iki gün kadar ateşten, hâlsizlikten, arka ağrılarında şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkalâdelik hâlini ilân etmiş, evin içinde korkudan, telâştan, üzüntüden, bir türlü ağızlarından düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu. (H: 11)

İhsan, romanın birinci ve dördüncü bölümlerinde yatağında, humma ve sancılar içinde, nefes almakta güçlük çeker bir vaziyette tasvir edilir: “O, yatakta çivili idi; göğsü zorlukla inip kalkıyordu.” (H: 14)

İhsan'ın yüzü kırmızıdır, zayıflamıştır ve güçlüğüle konuşmaktadır (H: 19, 20). Onun hastalığının vaziyeti ölüme yakın bir hava içerisinde hissettirilir: “İhsan evde hasta yatıyordu. Dokuz gündür zatürre onu yakalamış, yavaş yavaş bugün bulunduğu o dar geçide kadar sürüklemişti. Her an çok fena bir şey olabilirdi.” (H: 60)

Romanın dördüncü bölümünde ise İhsan'ın hastalıklı hâli şöyle anlatılır:

Hasta hep eskisi gibiydi. Zayıflamış yüzü hummanın ateşiyle kızarmıştı. Dudaklar çatlak ve gergindi; zaman zaman dili ile onları ıslatmağa çalışıyordu. Artık eski İhsan değildi; belki onun bir hatırası olmağa doğru gidiyordu. O kadar ki, onu böyle görmek mukadder yolun yarısında karşılaşmağa benziyordu. Yalnız kendisinde, başka tanıdıklarında kalmağa bir hazırlıktı bu. “Çehresi biraz daha yorulsun, içten ufalsın, sade bizdekiyle kalacak, bizim içimize geçecek.” (H: 380)

Zatürrenin İhsan'ı getirdiği vaziyeti yazar/anlatıcı, hastalığın saltanatı olarak görür. Zatürre, söz konusu saltanatı İhsan'ın bedeninde dokuz günde kurmuştur:

Bu bir saltanattı. Orada yatan, elleriyle otuz altı derecenin tabii ikliminde hiç yapmadığı hareketleri yapan, bulunduğu yükseklikte göğsünü biteviye indirip kaldırıp ciğerlerini serinletecek hava arayan, gerilmiş, yıllardır lülesinden su akmamış kır çeşmelerinin önündeki o bir parça suya, serinliğe hasret topraklar gibi çatlamış dudaklarıyla, aydınlığı kusan gözleriyle, içinden ufalan yüzüyle, “Ben artık eskisi gibi değilim.” diye avaz avaz ilân eden bu hastanın uzviyetinde bu saltanat dokuz günde kurulmuştu. Dokuz gün içinde eskisi olmaktan, herkese benzemekten çıkmış, hayatın kenarına çekilmiş, orada, yalnız dikkat edilirse şaşırtıcı olan bir değişme içinde yavaş ve emin bir şekilde onu kurmuştu. (H: 381)

Yazar/anlatıcının, İhsan'ın vaziyetini anlatırken zatürrenin vücuttaki hâline dair anlatımı sıra dışıdır. O, bu hastalık dâhilinde görülen basil⁴⁵ virüsünü somut bir şekilde tasvir eder:

Ellerine baktı. Damarları dışarıya çıkmış, kavrulmuş gibiydiler. Fakat canlıydılar. Başka türlü bir hayat tarafından zaptedilmiş, başka bir iklimde yaşıyormuş gibi canlıydılar. Bu kırk derecenin iklimi idi; fakat sade o değildi; kırk derece bu iklimi tek başına yapmıyordu. Bir yığın küçük mikrop, basil diye anılan, hususî aletlerle gösterilen, ince, sırça tüplerde, kıl borularda hapsedilen, cins cins hayvana aşıl原因, böylelikle üretilen, yaşaması, çoğalması için hususî vasıtalar aranan, sıcaklıklar, soğukluklar bulunan, etrafındakilerden ayırmak, hakiki, küçük, gözle görünmez hüviyetlerinde yakalamak için bir yığın tecrübeye girişilen, en akla sığmaz şekillerde boyanılan, kırmızı kandan derece derece kirliliğe yeşile doğru giden mayilerde muhafaza edilen varlıklar, onların şartları vardı; ve bu mahlûklarla beraberinde taşıdıkları bu şartlar, bu otuz dokuzla kırk arasındaki sıcaklık derecesini, hayatla ölümün arasında bizim coğrafyamızdan çok ayrı bir iklim, çok hususî bir yükseklik, boğucu, çürütücü bir bataklık, binlerce metre yüksekliklerde bir hava darlığı, bilinmeyen gazların terkihiyle kaynaşan bir volkan ağız gibi bir şey yapmıştı. (H: 380)

Yukarıda zatürre ile ilgili genel bir bilgi verilirken zikredildiği gibi, bu hastalığı yaşayan kişiler nefes almakta güçlük çekerler. Âdeta bir boğulma içinde çırpınan İhsan'ın (H: 383) nefes almakta çektiği güçlüğü ise Tanpınar şöyle tasvir eder:

⁴⁵ Basil (Bacillus): “Spor oluşturan, gram-pozitif, aerobik, çomak şeklinde ince uzun bir bakteri cinsi.” (Kocatürk, 2006: 65)

Hastanın göğsü, fena işleyen bir körük gibi inip çıkıyor, kurtarıcı, devam ettirici nefesi bir türlü yetecek miktarda bulamıyor, ağız yutarcasına bir iştah ile aldığı, belirsiz bir hareketle, delik bir lastiğin havasını bırakması gibi, hiç fark ettirmeden boşanıyor, yutma ne kadar çabuk oluyorsa ve ne kadar göze görünüyorsa, kusma da o kadar belirsiz oluyordu. Öyle ki artık buna, bu hırıltılı ve en şematik fonksiyonuna inmiş, yetersizliği içinde inip çıkan uzva, insan göğsü demek güçtü. (H: 381)

İhsan, sadece nefes almakta güçlük çekmez; konuşmakta da çok zorlanır. Zatürre, onu dokuz günde konuşamaz bir hâle getirmiştir:

–Nasılsın ağabey?.. diye sordu.

İhsan eliyle her mânaya gelebilecek bir işaret yaptı. Sonra kendisine ait bir hüküm vermekten çekiniyormuş gibi:

–Sen nasılsın?.. demek için dilini güçlkle ağzının içinde dolaştırdı. Durdu; kendisini biraz yukarıya doğru çekmeğe çalıştı. Fakat yapamadı. Göğüs birdenbire darlaştı. Eller hareketlerini arttırdılar. Yüz boğulacak gibi kızardı. (H: 382-383)

Yazar/anlatıcı, *Huzur*'da zatürrenin nasıl önlenebileceği ve nasıl iyileştirilebileceği hakkında tıbbi bilgiler de verir. Romanın dördüncü bölümünde İhsan'ın durumu ağırlaşınca Mümtaz, eve doktor çağırmaya gider. Doktor, zatürrenin önlenmesi ve iyileştirilmesi bağlamında şunları dile getirir:

–Zeyt-i kâfur... Zeyt-i kâfur... Zeyt-i kâfur, tababetin yüzünü ağartan ilaçtan biridir. Fakat kalp için. Halbuki iş buraya kadar getirilmezdi. Efendim, bazı arkadaşlar mesuliyet almaktan çekiniyorlar. Sülfamid varken zatürree başında önlenir. Bunu siz de yapabilirsiniz. Her dört saatte sekiz ultraseptil... Derhal mesele halledilir. Mamafih yola çıktık. Bir kere görelim. Kimdir hasta?.. (H: 393)

–Hanımefendi tam zamanında hastayı kurtarmışlar..ben tahmin etmişim zaten, sülfamid dozunu arttırmaktan başka yapacak bir şey yok. Şimdi size sekiz sülfamid içirteceğim. Ve neticeyi emniyetle bekleyeceğiz. Yalnız kalp için bir ufak şurup ve bir ilaç daha lâzım. Mümtaz Bey galiba bir daha yorulacaklar. (H: 408)

Zatürre durumunda hastanın aşırı terlediği de bilinmektedir. Tanpınar, İhsan'ın ter içindeki hâlini, saatlerdir yenmeye çalıştığı dalgalardan yeni çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzının normale dönmesini bekleyen bir atlete benzetir:

İhsan biraz daha iyiceydi. Fakat dalgındı. Alnında derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını bırakan, ona yabancı denebilecek ter damlaları vardı; nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile, bu ter damlaları ve kırmızı yüzü ile hastadan ziyade, saatlerdir yenmeğe çalıştığı dalgalardan henüz çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekleyen bir atlete benziyordu. “Gerçekten yendi mi...” diye düşündü. Yüzü ne kadar garip bir uzaklık içindeydi. Zihninde en fena ihtimaller yine canlandı. (H: 408)

Romanın sonlarında, İhsan'ın durumu ağırlaşınca karısı Macide ona iğne yapar. Eve çağırılan doktor, her ne kadar Macide'nin yaptığı iğneyle İhsan'ı tam zamanında kurtardığını belirtip onun iyi olduğunu ifade etse de (“İyidir, dedi. İyidir. Hiçbir şeye ihtiyacı kalmadı...” H: 419) yazar/anlatıcı, İhsan'ın hayatla ölüm arasındaki dehlizde geriye dönemeyecek kadar ilerlemiş olduğunu dile getirir: “Bu gece belki harp başlamış

olabilirdi. İhsan'ın vaziyeti ne olsa ağırdı. Hayatla ölümün arasındaki dehlizde o kadar ilerlemişti ki, geriye dönmesi güçtü.” (H: 409)

Masanın üzerinde yer alan saat de her saniye İhsan'ın ömründen eksiltmekte ve onun ölümüne doğru ilerlemektedir:

Gittikçe artan bir süratle başka bir zamanı, insanın dışında denebilecek bir zamanla, insan ömrünün zamanı arasında bir zamanı, yolun yarısına gelmiş bir oluşun, biraz sonra tek bir sıçrayışta kendisini tamamlayacak korkunç istihalenin zamanını sayıyordu. Bu mücerret hareketin değilse bile insandan boşalmağa çalışan, ölüme doğru giden bir değişmenin zamanı idi.

Bir sürfenin böcek hâline, böceğin kelebek hâline girdiği anlarda, bu oluşları benimsemiş, onların nabzı olmuş, onları içinden idare eden zaman yok mu? İşte o cinsten bir zamandı. Ve bu gece burada yatanın da böyle bir mahiyet ve cins değiştiren hayvandan ne farkı vardı? (H: 382)

Romanın sonunda İhsan henüz ölmemiş olsa da; yazar/anlatıcı, onun ölümün eşliğinde durmakta olduğunu, her an ölebileceğini okuyucuya sezdirmiştir.

Huzur romanının ve beraberinde İhsan'ın yanı sıra; *Mahur Beste* romanının yarım kalması üzerine romanın başkarakteri Behçet Bey'e bir mektup yazan Tanpınar, söz konusu mektupta, Doktor Refik'in zatürreden dolayı öldüğünü dile getirir:

Bana bir türlü Atiye'den, Doktor Refik'ten bahsetmediniz. Hele Doktor Refik... Niçin? Onun ölümüne sebep olduğunuzu zannedirim diye mi? Ölüm ayrı bir şey... Hepimiz biliyoruz ki o zatürreden öldü. Siz onun için sadece ufak bir seyahat hazırladınız. Ölümünden vicdan azabı duymamanızı, bu ölümü bir başarı saymanızı ayıplarım diye mi? Bunun bir kusur olduğu muhakkak, fakat Behçet Bey, siz mazurdunuz. Hayatınız o kadar başarısızdı, o kadar basit şeylerde beceriksizdiniz ki, dolayısıyla sebep olduğunuz çirkin bir iş bile size başarı gibi gelebilirdi. (MB: 156)⁴⁶

Bunların dışında, “Acıbadem'deki Köşk” isimli hikâyede Sâni Bey'in icat ettiği banyoda yıkanmanın müşküllüğünden söz edilirken banyo esnasında zatürre olma riskine değinilir:

... Fakat bu musluklar tek başlarına işlemezlerdi. Bu mühim ameliye muhtelif çarkların, duvara gömülü aletlerin kontrolünden geçtiği için evvela sol taraftaki duvarda büyük bir çark işletilir; onunla tam bir zaviye dıl'ı yapan saat rakkasına hafifçe dokunulur, sobanın üstündeki dört vida kurulus ve gene sobanın üstündeki beş musluk açılırdı. Böylece her şey hazırlanılınca biraz sonra tulumba başında zatürrieye tutulmanız veya yüzünüzün sabunlarını silmeden gözünüzü açıp giyinmeğe mecbur olmanız yüzünden üç gün göz ağrısı çekmek üzere yıkanmağa başlardınız. (HK: 235-236)

Yukarıda belirtildiği üzere, Tanpınar'ın roman ve hikâyeleri içerisinde zatürre hastalığı, *Huzur* romanında İhsan üzerinden yoğun bir şekilde işlenir. Tanpınar, *Mahur Beste*'nin Behçet Bey'ine yazdığı mektupta, Doktor Refik'in zatürreden dolayı öldüğünü

⁴⁶ *Sahnenin Dışındakiler* romanında Doktor Refik'in ölümünün kalp damarı kopmasından dolayı olduğu belirtilir: “Doktor Refik Yıldız'da üç gün süren bu tevkif esnasında kalp damarı kopmasından ölür.” (SD: 8)

belirtse de, nehir roman olarak nitelendirilen üçlemenin (*Mahur Beste, Sahnenin Dışındakiler, Huzur*) ikincisini teşkil eden bir başka romanı *Sahnenin Dışındakiler*'de Doktor Refik'in kalp damarı kopmasından dolayı öldüğünü ifade eder. Hikâyeleri içerisinde ise, "Acıbadem'deki Köşk"te anlatıcı, eniştesi Sâni Bey'in icat ettiği banyoda yıkanmanın güçlüğünü anlatırken, bu banyoda zatürre olma ihtimalinin yüksekliğine değinir.

2.1.2. Verem/Tüberküloz

Tıp terminolojisinde tüberküloz (tuberculosis) olarak geçen verem, sözlükte mycobacterium tuberculosis'in sebep olduğu bulaşıcı hastalık olarak tanımlanır (Kocatürk, 1991: 801). 1882 yılında Robert Koch, verem hastalığından sorumlu olan mikroorganizmaları saptamayı ve üretmeyi başarır; bu sebeple, verem etkenine Koch basili adı verilir (Medicana, 1993a: 209).

"TB" olarak da anılan tüberküloz, mikrobakteriyum tüberkülozlu biri tarafından havaya sıçratılan damlacıkların solunum yoluyla alınması ile gelişebilen kronik bir bakteri enfeksiyonudur. İlk aşamada belirtileri ya olmaz ya da düşük bir ateş ve öksürük ile sınırlı kalır. İlerleyen süreçte bitkinlik, kilo kaybı, ara sıra kanlı balgamla görülen öksürük, hafif ateş ve gece terlemeleri görülür (Mayo Clinic, 1991a: 203).

Verem hastalığına Tanpınar'ın eserleri içerisinde en geniş biçimde *Huzur* romanında rastlanır. *Huzur*'da Suat'ın verem olduğu görülür. Romanın vaka zamanında, yani birinci ve dördüncü bölümlerde Suat zaten ölmüştür; ancak bu ölüm, onun hastalığı sebebiyle değildir. O, kendisini asarak intihar etmesi sonucunda ölür. Onun hastalığı ile ilgili bilgiler, romanda geriye dönüşle ikinci ve üçüncü bölümlerde verilir.

Suat'ın hastalığından ilk olarak romanın ikinci bölümünde bahsedilir. Mümtaz, Nuran'la ilk karşılaşma ve tanışmasının ardından arkadaşlarıyla buluşur ve arkadaşlarıyla aralarındaki konuşmada Suat'ın sanatoryumda⁴⁷ yattığı bilgisi verilir:

- Nerede kaldın, hep seni bekliyoruz...
- İhsan geldi mi?
- Evet, yanında bir de akrabası var!
- Kim?
- Suat adında biri. Garip bir adam. Sanatoryumda imiş! (H: 94-95)

⁴⁷ Sanatoryum: "Özellikle veremli hastaların iyileştirilmesi için kurulmuş sağlık kuruluşu." (TDK, 2011: 2025)

Söz konusu konuşma Mümtaz'ın, arkadaşları ve İhsan'la bir lokantada buluşmasının hemen öncesindedir. Bu konuşmanın ertesinde lokantada buluşulur, buluşmaya Suat da iştirak eder. Mümtaz, Suat'ı son gördüğünden daha zayıf ve solgun bulur; onun “bütün kemikleri meydanda gibi”dir (H: 95).

Nuran'ın üniversiteden arkadaşı olan Suat'ın Nuran'a yazmış olduğu mektuptan, onun Konya'da ikamet etmekteyken verem teşhisi konulması üzerine İstanbul'a, sanatoryuma yatmaya geldiği öğrenilir: “Eski üniversite arkadaşı Suat da Nuran'a bir mektup yazmıştı. ‘Konya’dan hasta ve harap’ geldiğini, sanatoryumda yattığını söylüyor, eski dostluklarını hatırlatıyor, ‘Yalnız sen beni iyi edebilirsin!’ diyordu.” (H: 234)

Mümtaz'la Nuran'ın evleneceklerini bile bile Suat'ın Nuran'a aşk mektubu yazması romanda onun delik ciğerine ve veremden dolayı vücudunda taşıdığı Koch basiline atıf yapılarak anlatılır:

Fakat Suat'ın mektubu garipti. Bu evli adam, Mümtaz'la Nuran'ın seviştiklerini ve evleneceklerini bile bile, ona aşktan bahsediyor, çağırıyor, gel, diyordu. Sanki delinen ciğerle beraber bu on senelik veya daha eski aşk da bir yanardağ gibi patlamış, Koch basili yerine bir yığın ateşli kelime, şikâyet ve yalvarma savuruyordu. (H: 235)

Suat'ın Nuran'a söz konusu mektubu hangi vaziyette yazdığı, mektuptan rahatsızlık duyan Mümtaz'ın gözüyle anlatılırken, verem hastalığında görülen öksürük ve balgama vurgu yapılır:

[Mümtaz] Garip bir şekilde rahatsızdı. Düne kadar sadece sevdiği insanlar vardı. Bugün ise mantar gibi bir gecede biten bir yığın düşman etrafını sarmıştı. Bütün hesaplarını kapattığını sandığı Fahir tekrar meydana çıkmıştı. Konya'da iki çocuk babası Suat, bir hastahane köşesinden hayatını zehirlemek için, öksürük, balgam ve pıhtılaşmış kan arasından destan gibi mektuplar yazıyordu. (H: 237)

Suat'ın mezkûr mektubu yazışını zihninde kurgulayan Mümtaz'a göre o, hastaneye girer girmez kendi kendisine “Bu akşam ona [Nuran'a] mektup yazmalıyım” der ve “gözleri tavanda, yüzü humma ile gergin, göğsü hırıltılarla kalkıp inerken bu mektubun cümlelerini tekrar tekrar düşü”nür (H: 239).

Suat'ın, hastalığın etkisiyle, hummadan sararmış parmakları ve zayıflamaktan kemikleri çıkmış yüzü romanda şöyle tasvir edilir:

Suat'ın mektubunu okurken onun humma ile sararmış parmaklarının sayfalar üzerinde gezindiğini gözüyle görür gibi olmuştu. Kötü, çok kötü bir şeydi bu. Hastahane köşesinde, derdiyle pençelesen bir adam, dışarıdakilerin dünyasını zehirlemeğe çalışıyordu. Bu mektup elbette yalnız kalmayacaktı. Hastalığın verdiği itisaf arzusu, ona kim bilir daha neler yaptıracaktı? Bu, hastalığın sıhhate, neşeye, iyi şeylere bağlanması mıydı, yoksa sadece düşman olması mı?

Talih bu hasta kafanın, sanatoryumda yatarken bütün özlediği şeylerin Nuran'da toplandığını düşünmesini istemişti ve böyle olduğu için Mümtaz şimdi bir hastaya, yardıma muhtaç bir adama kızıyor, onun kemikleri çıkmış yüzünü yumruklamak istiyordu. Bu insan kaderinin bir köşesiydi. (H: 238)

Yine verem hastalarında görülen kan kusma durumu da Suat üzerinden dillendirilir: “[Suat] Bu üzgün ellerin [karısının] uzattığı leğene kan kusarken, izin istidasına imza atarken yine onu [Nuran'ı] düşünmüştü.” (H: 239) İlerleyen sayfalarda onun kısa ve kuru kuru öksürdüğü bilgisi de verilir (H: 306).

Huzur romanında veremden Suat'tan müstakil olarak da bahsedilir. Romanın üçüncü bölümünde, Ferahfeza ayini esnasında çağrışım yoluyla II. Mahmut'tan ve onun verem oluşundan söz edilir:

Fakat Dede, kendisi nasıldı? Bu ruh macerasını bu kadar intizamla hazırlayan adam kimdi ve nasıldı? Ferahfeza âyininin ilk okunduğu gün İkinci Mahmut hasta döşeğinden kalkarak Yenikapı Mevlevîhanesi'ne gelmişti. Bütün İstanbul en süzme tarafla, kibar ecnebi davetlileri, saray adamları ile, ikbalin eşliğine ilk adımını koymak ümidiyle çıldıranlarıyla hep oradaydı. Hepsi bu yeni âyini, ser-müezzîn-i hazret-i şehriyârî Hamamîzade İsmail Dede Efendi'nin hazırladığı âyini dinlemeğe gelmişti. Mümtaz bu acayip kasırganın arasında İkinci Mahmut'un veremle eski bir muşamba gibi sararmış yüzünü, ağır püsküllü fesinin altında ve kendi icat ettiği Avrupa biçimi lâcivert, sırmalı elbisenin yakası üstünde aradı... (H: 290)

Sahnenin Dışındakiler'de, Behçet Bey'in karısı Atiye Hanım'ın veremden öldüğü belirtilir: “Çırçır yangınından kurtulan şeyler arasında bu jurnal müsveddesini gören Atiye Hanım kocasıyla bir daha konuşmadı. Zaten çok da yaşamadı. Bir sene sonra taşındıkları Ortaköy'deki İsmail Molla Bey yalısında veremden öldü.” (SD: 8)⁴⁸

Yine *Sahnenin Dışındakiler*'de Sabiha'nın annesi Sündüs Hanım'ın verem olduğu ifade edilir. Hastalığı; solgun duruşu, sesi ve gözünün daima yaşlı oluşu ile tanıtılan Sündüs Hanım'ın çektiği sıkıntılar yüzünden okunur vaziyettedir:

⁴⁸ *Huzur* romanında Atiye Hanım'ın ölümüne Behçet Bey'in sebep olduğu yönünde bir rivayete yer verilir: “İhsan'ın kendisine söylediğine göre, genç kadının ölüm döşeğinde Mahur Beste'yi mırıldandığını duyunca ağzına eliyle birkaç defa vurmuştu, belki de böylece bu ölüme sebep olmuştu.” (H: 61) Aynı rivayete *Sahnenin Dışındakiler*'de de yer verilir: “Şerife Hanım'ın rivayetine göre, Behçet Bey ölümünden biraz evvel karısının ağzını bir ipek yastıkla tıkar. Buna da sebep yine aileden olan Talat Bey'in bestelediği ve Doktor Refik'le beraber çok sevdikleri Mahur Beste'yi kendi kendine yavaş yavaş mırıldandığını işitmesi olmuş derler.” (SD: 8-9) Atiye Hanım'ın ölümü *Mahur Beste* romanında Behçet Bey'in nazarından yansıtılır. Ona göre, Atiye Hanım; kadın inadını yerine getirmek için, küçük ve manasız bir hastalık bahanesiyle ölmüştür: “Behçet Beyefendi, merhum zevcesi Atiye Hanımefendi'nin bundan otuz beş sene evvel, sırf kadın inadını yerine getirmek için birdenbire küçük ve mânasız bir hastalık bahanesiyle genç ve güzel hayatına veda ederek tek başına kendisine bıraktığı geniş ve eski yatakta, bu gece belki bu otuz beş senenin en sıkıntılı uykularından birini uyumuştur.” (MB: 7)

Hakikaten bedbahttı. Fakat ne talihsizliği, ne de yüzünden okunan hastalığı -verem olduğunu biliyorduk- anlattığı şeylere ait en ufak teferruatı bile ihmal etmesine hiç de mâni olmuyordu. Şikâyet faslı bittiği zaman Preveze’de bıraktığı mal ve mülkün sayılmasına sıra gelmişti. (SD: 37)

Anılan romanda, Cemallerin komşusu Asaf Bey’in kızlarının veremden öldüğü belirtilir: “Harbin ikinci yılında Asaf Bey, kalpten ve kederden ölmüş, ev satılmış, kızlar da ertesi sene birbiri arkasınca veremden ölmüştü.” (SD: 156)

Mahur Beste romanında Sabri Hoca’nın kardeşi Ahmet’in verem olduğu bilgisi verilir:

Fakat şimdi, bu sıcak bahar kokulu memlekette, bu eşraf konağında, kendisini tanımayan babası, nerdeyse bir köşede eline iki meci diye sıkıştırmağa kalkacak kadar kendisine yukardan, kibirle bakan üvey kardeşinin yanında, onları [annesini ve kardeşini] ilk defa hatırlıyordu, ilk defa anasının hayatındaki sefaleti, acıyı, kardeşinin veremle kemirilmiş yüzünü olduğu gibi görüyordu... (MB: 83)

“Evin Sahibi” isimli hikâyede başkişinin teyzesinin torunu olan Hacer’in veremden öldüğü ifade edilir: “Nihayet bu dört taraftan işittiğim ses, bir gün bizim evimizde üst üste ve en yüksek perdeden konuştu; Hacer veremden öldü, arkasından eniştem gitti...” (HK: 129)

Mezkûr eserler içerisinde, *Sahnenin Dışındakiler*, *Mahur Beste* ve “Evin Sahibi”nde verem hastalığı yüzeysel olarak bir değiniden ibaretken, *Huzur* romanında Suat karakteri üzerinden hastalığın ayrıntılı olarak anlatıldığı görülür.

2.1.3. Ürtiker

Kurdeşen olarak da bilinen ürtiker, kişide sivilcemsiz kızarıklık kabarcıklar ve şiddetli kaşıntılara sebebiyet veren alerjik bir deri hastalığıdır. Yoğun kaşıntılara deri döküntüleri eşlik eder. Kabarcıklar bütün vücuda yayılabileceği gibi vücudun belirli bir bölgesiyle de sınırlı kalabilir. Söz konusu rahatsızlık akut ya da kronik olabilir. Alerjiye yol açan etken, kişiden kişiye göre değişir. Bazı madde ya da böceklerle temas, soğuk veya sıcak, ilaçlar, besinler, bağırsak parazitleri ve enfeksiyon odakları ürtikere sebebiyet verebilecek etkenlerdendir (Medicana, 1993b: 445; Medicana, 1993a: 201).

Tanpınar’ın eserleri içerisinde ürtiker, yalnızca *Huzur* romanında görülür. Romanda, Adile Hanım’ın kocası Sabih Bey, ürtikerden muzdarip bir tiptir. O, bu

hastalıktan dolayı suda pişmiş havuç ve tereyağlı sebze yer; istemeye istemeye perhiz yapar:

Adile Hanım'ın endişelerinin yanında, Sabih'inkiler daha basit kalıyordu. O, Mümtaz'la Nuran'ın birbirinden hoşlanır görünmesinden büyük ümitlere kapılmıştı. Son banyo malzemesi meselesinden beri -Polonyalı bir dostu onu iyi atlatmıştı- Adile, bütün kederini kocasının ürtikerini tedavi ile avutuyordu. Aylardır suda pişmiş havuç, terayağlı sebze yiyordu. Hele Nuri'nin evlenmesinden sonra, perhiz, son derecede sıkılaştı. Haftalardır ki rakının yüzünü görmemişti... (H: 91)

Sabih Bey, Suat'ın verem olduğunu öğrendiğinde ürtikeri veremden daha ciddi bir hastalık olarak görür:

-Vah vah... Nesi var acaba? Yani mühim mi?.. Hayır, verem o kadar mühim hastalık değildi, insan yer içer beslenirdi. Asıl mühim olanı kendi hastalığıydı. Çünkü perhiz mecburiyeti vardı. Biraz sonra yiyeceği terayağlı kabakla havucun ıstırabı içinde nerede ise her rastgelenin, "bol bol ye, kuvvetli şeyler ye, hamur işi, ızgara... beslen, bir şeyin kalmaz!" diye nasihat verecekleri Suat'ın hastalığını kıskanacaktı... (H: 113)

Sabih Bey'in, verem ile ürtikeri mukayese edip veremi mühim bir hastalık görmemesindeki ölçütü yeme ve içmedir. Ona göre, verem olan kişi istediği gibi yiyip içerken, ürtiker olan hastanın perhiz zorunluluğu vardır. Bu bakımdan ürtiker, onun baktığı çerçevede veremden daha mühim bir rahatsızlıktır. O, yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere neredeyse Suat'ın verem oluşunu, beslenme kısıtlaması olmamasından dolayı kıskanacak vaziyettedir.

2.1.4. Grip ve Soğuk Algınlığı (Nezle)

Grip ve soğuk algınlığı sık sık birbirine karıştırılsa da, ikisi farklı rahatsızlıklardır. İki hastalığa da virüsler sebep olur. Grip, genellikle salgınlar hâlinde ortaya çıkan, soluk borusu ve bronş iltihaplarına yol açan; ateş, hâlsizlik, kas ağrıları gibi belirtiler veren; vücudun güçsüz düşmesiyle ilişkili olarak bakteri kökenli komplikasyonlara zemin hazırlayan bir rahatsızlıktır. Soğuk algınlığı (nezle) ise, daha çok kış aylarında görülen, virüs kaynaklı olan, pek ağır sonuçlar doğurmayan; öksürük, burun tıkanıklığı, hafif ateş, ağrı ve göz yaşarması gibi belirtiler veren, kısa sürede geçen hastalıklara denir (Medicana, 1993e: 47; Medicana, 1993a: 137).

Tanpınar, kendi hayatında sıklıkla yakalandığı grip ve soğuk algınlığına eserlerinde de yer vermeyi ihmal etmez. *Huzur, Sahnenin Dışındakiler, Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, "Teslim", "Acıbadem'deki Köşk" ve "Son Meclis", grip ve soğuk algınlığına yer verilen metinlerdir.

Huzur romanının başlarında, Mümtaz'ın çocukluk evresi anlatılırken onun grip olduğu için okula gidemediğinden bahsedilir: “O hafta Mümtaz mektebe gitmemişti. Küçük bir gripten evde yatıyordu. Bu soğuk bir kıştı. İstanbul'un her tarafı kar içindeydi.” (H: 44)

Sahnenin Dışındakiler romanında Cemal, küçüklüğünü anlatırken, boğaz ağrısı ve ateşle beliren bir hastalık geçirdiğinden bahseder. Bu belirtiler onun söz konusu süreçte grip olduğuna işaret eder:

Bu ocak sonu İstanbul kuvvetli bir fırtına geçirmişti. Ben iki gündür boğaz ağrısından ateş içinde yatıyordum. Sabiha hemen her akşam bizdeydi. Evin içinde dolaşıyor, başımın ucunda durup ilaçlarımı veriyor, bir türlü doğru dürüst öremediği saçlarını sallayarak bir sürü şeyler anlatıyor, fakat düşüncesi dönüp dolaşıp sabahleyin okuduğu makaleye geliyordu. (SD: 69-70)

Gribin haricinde Cemal, romanın ilerleyen sayfalarında, soğuk algınlığı oluşundan da söz eder:

... İbrahim Bey, büyük bir vakar ve azametle odaya girdi. Fakat benim yatakta yattığımı görünce yüzü değişti. Biçare beni hakikaten seviyordu. Evvelâ sıhhatimi sordu, hafif soğuk algınlığından şikâyet ettim. Ehemmiyetsiz şey, geçer. Sıhhatim için emin olunca, babama olan borçlarını şimdiye kadar bir fırsat düşüp ödeyemediğini söyledi ve cebinden cüzdanını çıkararak: –Min haysülmecmü, yüz altmış sekiz lira... Kâğıtta hesabı yazılıdır, diye masanın üzerine bıraktı... (SD: 296)

Yine *Sahnenin Dışındakiler*'de, Kudret Bey'in nezle oluşundan söz edilir:

Kudret Bey'in sesi bu son cümlelerde sanki bazı hecelerin üstüne basarak, bazılarını adeta uğranılmadan geçilen istasyonlar gibi atlayarak, bazılarını çekerek hazırladığı bir boşlukta kendi kadını yaratıyor gibiydi. Hele son sual bir canlandırma hârikası idi. Bu tesiri elde etmek için Kudret Bey, son “ne”yi sol elinin açık işaretinin yardım ettiği, o yarım notlardan yapılmış bir “chromatique” gibi uzatmış, böylece dikkatle hazırladığı bekleyişten sonra birdenbire her hecesine ayrı ayrı bastığı, hafif nezleli sesinin maddesinden adeta büyük ve taslak modellerle yonttuğu “muazzam”ın ağır ve abide vakarlı yükselişi, beklediği kadını eti ve kemiği ile bu hazırlanan boşlukta canlandırmıştı. (SD: 81)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Cemal Bey'in eşi, Hayri İrdal'ın ise sevdiği kadın olan Selma Hanım, Hayri İrdal'la aralarında geçen diyalogda nezle oluşundan söz eder: “– Bir hediye göndermemiz lazım. Görüyorsunuz ben hastayım. Bu nezle yakamı hiç bırakmadı. Cemal gitmek istedi amma, onun da sabahleyin ateşi vardı biraz... Bir şey çıkar başımıza diye korktum.” (SAE: 212)

“Teslim” isimli hikâyede başkişinin mektep arkadaşı olan Süleyman, üşütüp soğuk aldığını belirtir:

“Geldiğinizi biliyordum. Fakat hastaydım. Dügünde soğuk aldım. Sahi sen bilmiyorsun! Büyük kardeşimi evlendirdik. Bir hafta evvel gelseydin sen de düğünde bulunurdun. Fena

olmadı.” Sonra birdenbire ona doğru eğildi: “Baktım oğlan yetişmiş, güçlü kuvvetli erkek. Sağa sola takılıp duruyor. Günün birinde bir belaya çatacak. İyisi mi ben evlendireyim, dedim. Ama üşütmüşüm düğünde...” (HK: 221)

“Acıbadem’deki Köşk” isimli hikâyede anlatıcı, dayısı Sâni Bey’in icat ettiği banyoya toplamda üç kere girdiğini, ikinci girişinde ise soğuk aldığını ifade eder: “Söylemeğe hacet yok ki ben bu gusülhaneye ancak on bir yaşımdan sonra üç defa girdim. Birincisinde sadece omuzum haşlandı, ikincisinde tulumba önünde soğuk aldım. Üçüncüsünde ise heyhat, zavallı dayımızın yarı cansız cesedini oradan çıkardık.” (HK: 237)

Son olarak, “Son Meclis” isimli piyes tasavvurunda Fil, aksırarak nezle olduğunu belirtir (HK: 350).

2.1.4.1. İspanyol Nezlesi

İspanyol nezlesi, 1918-1919 yıllarında bütün dünyada kırk-elli milyon civarında insanın ölümüne yol açan pandemik bir hastalıktır. Hastalığa sebep, H1N1 virüsüdür. Hastalık, çok ağır bir şekilde seyir etmekle beraber öldürücü komplikasyonlara yol açmasıyla bilinir. İspanyol nezlesi/gribi (influenza)/hastalığı olarak bilinen bu rahatsızlık, Temmuz 1918’de Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul’da da görülmeye başlanır. Hastalık birdenbire başlar, ateş 39,5-40 dereceye kadar çıkar; bu esnada baş, bel ve eklem ağrıları; boğazda hafif bir kan toplanması ve ağrı; kimi zaman kusma ve benzeri gibi sindirim karışıklığı görülür. Çok yüksek olan ateşe paralel olarak hafif öksürük ve nabızda yavaşlık da görülür (Arda ve Acıduman, 2010: 28-35).

İspanyol nezlesi, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın roman ve hikâyeleri içerisinde yalnızca *Sahnenin Dışındakiler*’de geçer. Bu romanda Kudret Bey, berberinin İspanyol nezlesi olduğundan söz eder: “–Bizim berber biçaresi kaç gündür İspanyol nezlesinden yatıyor da... Başka birisine tıraş oldum, onun için soruyorum!” (SD: 84)

2.1.5. Romatizma

Romatizma, seyir ve belirtileri bakımından ortak özellikler gösteren çeşitli hastalıkları kapsayan genel bir terimdir. Bu bağlamdaki hastalıkların en önemli ortak özelliği ise, eklem ya da eklem çevresi yapılarından (kirişler, kiriş bursaları) kaynaklanan gezici nitelikteki ağrıdır. (Medicana, 1993b: 376). Romatizma ağrıları, eklemleri

çevreleyen kemiklerin, kasların, dokuların anormal, sağlık dışı durumlarından ya da sinirlerin hastalanmasından ileri gelir (Sağlık Ansiklopedisi, t.y.c: 1209).

Tanpınar'ın eserleri içerisinde *Mahur Beste*, *Huzur*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanları; “Yaz Yağmuru” hikâyesi ve “Son Meclis” isimli piyes tasavvurunda romatizma hastalığına rastlanır.

Mahur Beste'de, Behçet Bey'in dadısında romatizma görülür. Bir süre Hicaz'da olan babasına yazdığı mektuplarda hiçbir teferruatı unutmadan her şeyi anlatan Behçet Bey, söz konusu mektuplarda dadısının romatizmasından da bahseder:

... Hâlbuki, sonunda bu gülünç olmağa başlayan saygı, bu hiçbir şeyi, en küçük teferruatı bile unutmayan vuzuhla, damın kiremidinden dadının romatizmasına kadar her şeyin üzerinde duran dikkat karşısında geniş ve gürültülü bir kahkaha savurmağı, bütün bu mânasız ve gülünç şeylerle alay etmeyi, oğlunun yüzüne karşı “Bırak bu budalalıkları yavrum, biraz adam ol, biraz geniş yaşa!” diye haykırmayı ne kadar isterdi. Fakat bunu yapmadı... (MB: 33)

Mahur Beste romanında Behçet Bey'in babası İsmail Molla da romatizmadan muzdariptir: “... Şimdi ise ağır bir romatizmanın kendisini zaman zaman çivilediği köşe minderinde, kadın denen mahlûk onun için üçüncü defa mânasını değiştiriyordu.” (MB: 66)

Yine *Mahur Beste*'de, Atiye ve İsmail Molla arasında geçen sohbetlerde İsmail Molla, Necip Paşa'nın romatizma oluşuna da değinir: “... Üç gün sonra Paşa ilkin müfettişlikle Rumeli'ye gönderiliyor, sonra da, romatizmalarını tedavi etsin diye, Bursa'da oturmağa memur ediliyordu...” (MB: 68)

Romatizma, *Huzur* romanında Nuran'ın dayısı Tefik Bey'de görülür:

Yolda hep yeni tuttıkları evi konuştular. Talimhane'de küçük bir apartman bulmuşlardı. Nuran'ın annesi bu sene Kandilli'de oturamayacağını söylemişti. Tefik Bey'in romatizmaları da epeyce rahatsız ediyordu. Belki de lüfer eğlenceleri adama yaramamıştı. Onun için onlar İstanbul'a geçecekti... (H: 228)

Romanda sadece, Tefik Bey'in romatizmalarından dolayı rahatsızlık çektiği ifade edilir; romatizmaya ve belirtilerine dair bir malumat verilmez.

Huzur'da İhsan ile Suat arasında geçen bir diyalogda da romatizmadan bahsedilir; ancak burada romatizmaya bir örnek olarak değinilir:

İhsan güldü:

–İyi ama, bütün bunları ancak inanan söyleyebilir. Sen pekâlâ inanıyorsun!.. Hem hepimizden fazla!

–Hayır, inanmıyorum. Yalnız hakikaten inananın kafasıyla düşünüyorum. Başını salladı ve hiçbir zaman inanmayacağım da. Ben yerde romatizmadan ölmeği tercih ederim.

(...)

–Evet, dedi. Yerde romatizmadan ölmeği tercih ederdim! Hikâyeyi isterseniz anlatayım. Akrabam arasında, çok safdil, iyi bir adam vardı. Dindar, temiz, evliya ruhlu bir adam. Hepimiz çok severdik. Hayat karşısındaki duruşuna hayran olmamak kabil değildi. Topkapı taraflarında bir yerde otururdu. Şehre eşekle gelir giderdi. Bu eşek benim çocukluğumun zevklerinden biri olmuştu. Bir gün evlerine gittiğimiz zaman eşeği bahçede her zamanki yerinde görmedik. Ne oldu?.. diye sorduk. Zavallı romatizma oldu, dediler ve ahırı açıp gösterdiler. Eşeğin eğerini karnına ters vurmuşlar, üzengilerden tavana asmışlar. Böylece ayakları ahırın rutubetinden kurtuluyor, üstelik de ayakta kalmasının önüne geçiliyordu. Bilir misiniz başınızın ucundan sarkan dört ayağıyla, yere doğru uzanan o mülâyim çehresiyle ne kadar gülünç bir şeydi. Hazin ve gülünç; adeta beşerleşmişti. İlk önce çok güldüm. Fakat sonra gülmedim. Şimdi her metafizik sistem bana onun hâlini, tepemizden o hazin ve şaşkın bakışlarını hatırlatır.” (H: 316)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal, saatçi dükkânındaki ustasının romatizmalı olduğunu belirtir: “Akşama kadar ihtiyar ve romatizmalı bir adamın dizleri dibinde oturup, onun şikâyetlerini dinleye dinleye çalışmak hoşuma gitmiyordu...” (SAE: 76)

Yine *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Hayri İrdal, bir gazetecinin, eşi Pakize'yle yaptığı röportajı aktarırken; eşinin kendisi hakkında, romatizmalarından dolayı ata binemediği için jimnastik yaptığı bilgisini verdiğini belirtir (SAE: 292).

“Yaz Yağmuru” isimli hikâyede Sabri Beylerin hizmetçisi Ayşe Hanım'da on senelik bir romatizmanın bulunduğu belirtilir:

Sabri ihtiyar kadının onu dinlerken yavaş yavaş değiştiğini gördü. On senelik romatizmanın vücudunu yer yer çemberlediği sertliğe kadar her şey yumuşuyordu. Sanki şahsiyetinin mayası olan o çirkin ve talihsiz doğma şuurunun verdiği acılığı bile unutmuş, âdeta yavaş yavaş ve yeniden doğuyordu... (HK: 168)

“Son Meclis” isimli piyes tasavvurunda Ayı, kendisinde romatizmanın başladığını ifade eder (HK: 350).

2.1.6. Felç

Felç, tıp sözlüğünde “sinirdeki harabiyet nedeniyle ilgili kas ya da kasların görev yapamaması hali; inme” olarak tanımlanır (Kocatürk, 2006: 564). İnsan beyni, kalbin taze kan çıkışının yüzde yirmisine ihtiyaç duyar. Kan akışındaki herhangi bir bozukluk -kısa süreli bile olsa- beynin fonksiyonları üzerinde önemli bir etki yapar. Felç, beyne giden kanda herhangi bir aksama gerçekleşmesi durumunda birkaç saniye veya birkaç dakika sonra ortaya çıkan birçok bozukluğun genel adıdır. Felçlerin özellikleri, yerlerine ve ne tip bir bozukluk oluşturduklarına göre değişir (Mayo Clinic, 1991a: 86).

Felcin belirtileri *Mayo Clinic*'te şöyle belirtilir:

-Birkaç dakikadan birkaç saate kadar sürebilen bir zaman boyunca görme, konuşma veya duyularda bozulma.

-Bir kol veya bacakta veya bir kolda ve bir bacakta genellikle aynı tarafta yüzle birlikte olabilen veya olmayan ani zayıflık veya duyu kaybı.

-Akut olarak çift görme durumunun bozuk konuşma, baş dönmesi, koordinasyon bozukluğu veya yutma güçlüğü'nün başlaması. (Mayo Clinic, 1991a: 86)

Huzur romanının başlarında Mümtaz, hasta olan ağabeyi İhsan için hastabakıcı aramaya çıkar. O, yalnızca bir hastabakıcıyı evinde bulur; o hastabakıcı da kocasının hastalığından/felç oluşundan söz eder:

Evinde bulduğu tek hastabakıcı, “Kocam hasta, onun için izin aldım, işsiz değilim. Onu hastaneye yatırdıktan sonra vazifeme döneceğim” demişti. Kadının yüzü bir harabeye benziyordu.

Mümtaz, ister istemez:

–Nedir hastalığı? diye sordu.

–Felç geldi. Ben yoktum. Eve vücudunun yarısı sarkık getirdiler. O anda akıl etselerdi, hastahaneye yatarı. Şimdi doktorlar, ikinci bir yer değiştirmek için on gün beklemeli diyorlar. O zalim kadına kaç defa yalvardım, bırak şu adamın yakasını diye... Parası pulu yok, genç, güzel değil, kendine daha iyisini bul... Hayır, illâki o... Şimdi üç çocukla kaldık. (H: 22)

Mahur Beste'de vaka zamanında Ata Molla'nın evinin ıssızlığından ve beraberinde son hâlimden bahsedilirken, yarı yatalak bir kalfadan söz edilir: “Bir zamanlar bir sürü çocuğun gürültüsüyle arı kovanı gibi uğuldayan, haftada bir iki defa ziyafetler verilen, yarı gizli bile olsa, saz ve içki âlemleri yapılan ev şimdi ıssızdı. Harem tarafında yarı yatalak bir kalfa ile iki hizmetçi kalmıştı.” (MB: 53)

Aydaki Kadın'da Nezihe Hanım, küçük baldızının yirmi senedir felç olduğunu ifade eder: “... Emin'in akrabalarıyla servet olur mu? Hepsi o kadar sıhhatli ki maşallah. Büyük baldızım altmış yedi yaşında tenis oynamayı düşünüyor. Küçüğü yirmi senelik felç... Şimdi gazete bile okumaya başladı.” (AK: 276)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Seyit Lûtfullah'ın yüzündeki normal dışılık (gözlerinden birinin akmış olması, ağzının çarpılmış hâli gibi) Hayri İrdal'ın babası tarafından, “düpedüz esrarın, işretin, uzvî suiistimallerin neticesi olan felç” olarak değerlendirilir (SAE: 44-45).

Yine *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Hayri İrdal'ın halası Zarife Hanım'ın yarı vücudunun felç olduğu dikkat çeker:

Sona doğru halamın yarı vücudu işlemez olmuştu. Bu yarısı işlemeyen vücutla onun yaşamakta ve bilhassa kendisine eziyet etmesinde devam etmesini babam bir türlü

anlayamıyor, bunu ancak kendisine karşı ta çocukluktan beri beslediği zalim hislere yoruyordu. Bir kelime ile, babama göre halam sadece ona inadından yaşıyordu... (SAE: 64-65)

Romanın ilerleyen sayfalarında, Hayri İrdal'ın halası, letarjik bir uykuya dalması sonucunda öldü sanılır ve sonrasında dirildiği düşünülür. Bu olayın ardından o, “korku, ölümden kurtulma sevinci ve servetine kavuşma telâşı”yla kötürümlüğünü yener (SAE: 71).

“Evin Sahibi” isimli hikâyede Yümnü Bey'in kayınvalidesinin yatalak oluşundan söz edilir. Onun, yatalaklığı sebebiyle yaz kış odasından çıkmadığı bilgisi verilir:

Büyükhanım Yümnü Bey'in karısının yatalak annesiydi. Merdiven üstünde yarım bir kat teşkil eden odasından yaz kış çıkmaz, neşesi, şikâyetleri, lafzenliği, dedikodu merakı ve zaman zaman parlayan büyük hiddetleri, tatmini imkânsız denecek kadar bol iştahı ile evin hayatına oradan, yatağından, bir anı öbürüne uymayan bir mizacın acayıpliklerini katardı. (HK: 136)

“Yaz Yağmuru” isimli hikâyede, Sabri Bey'in kayınbabasının yüzünün yarı felçli olduğu ifade edilir:

Kayınbabasını yarı tarafı meflûç yüzüyle, her zamanki köşesinde, nargilesi, rakı masası, çubuklarıyla âdeta karşısında imiş gibi görüyordu. Felç yüzünden beyaz bıyıklarının altında ağzı, daima yarım ve çocukça bir gülümsemede açık dururdu. Zavallı Süleyman Bey!” (HK: 187)

Kayınbabanın yüzündeki felç, onun ağzının yarım ve çocukça bir gülümseme ile açık durmasına sebebiyet verir.

“Teslim” adlı hikâyede başkışının mektep arkadaşı olan Süleyman'ın, babasının felçli olduğu belirtilir: “Emin tekerlekli arabasının içine bir eski zaman müşiri azametiyle kurulmuş kır saçlı adama şaşkın şaşkın baktı. (...) Fakat meflûç babanın onun arkadaşı ile alakası yoktu...” (HK: 223)

Son olarak, “Yaz Gecesi” isimli hikâyede ismi belirtilmeyen yaşlı ve hasta adamın felçli olduğu bilgisi verilirken; bu sebepten sekiz sene boyunca aynı odada yattığı belirtilir (HK: 277, 283).

2.1.7. Çiçek Hastalığı

Çiçek hastalığı, varicella-zoster virüsünün sebep olduğu kaşıntılı kabarcıklı döküntü ve hafif ateşle belirgin bulaşıcı ve akut bir rahatsızlıktır. Tıp dilinde varisel (varicella) olarak isimlendirilir (Kocatürk, 2006: 839). Hastalığa variola (çiçek) virüsü sebep olduğu için çiçek hastalığı olarak bilinir. Hastalık, yüzden başlayarak ellere, kollara

ve bütün bedene yayılan deri döküntülerine sebep olur. Söz konusu döküntü en çok yüzde gerçekleşir; en erken ve yoğun dağılım burada meydana gelir (Yenen, 2005: 67).

Tanpınar'ın eserlerinde çiçek hastalığından doğrudan bahsedilmez. Bu hastalığın yüzdeki bir kalıntısından, 'çiçek bozuğu yüz'den söz edilir. *Huzur* romanında İhsan'ın yüzü çiçek bozuğudur: "Bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam birdenbire onu yakalamış; 'Emmi oğlu böyle sevilmez...' diye havaya kaldırmış, 'Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut...' diye öğüt vermiş, hatta karşılık beklemeden onunla arkadaş olmuştu." (H: 41)

Mahur Beste'de Nuri Bey'in hayatı anlatılırken Ali isminde bir tulumbacının çiçek bozuğu yüzünden bahsedilir:

Nuri Bey gözlerini testiden ayırdığı zaman üzerine eğilmiş olan, ince bıyıklı, hafif çiçek bozuğu yüzlü delikanlıyı görebildi. Çok sevimli bir yüzü vardı. Sırtında, kolları dirseklerden yukarı sıvanmış alaca bir mintan vardı. Başına bir Kandilli yazması sarmıştı. Kendisine bir çocuğa güler gibi bakıyordu. Fakat bu gülüş, bütün yüzünü, kollarını kaplayan isin, yer yer kan pıhtısının arasında sevimli olmaktan çok, acı görünüyordu. (MB: 140)

Aydaki Kadın'da Selim, Leylâ'nın evindeki partide bir yüksek mülkiye memuru ile karşılaşır. Bu adam tasvir edilirken, yüzündeki çiçek bozuğuna değinilir:

Karşısındaki çiçek bozuğu şişman adama ilk defa görüyormuş gibi baktı. Sonra içindeki renksiz, şekilsiz, yapışkan ve birbirine kenetli, sanki sadece hoyrat yabancılığıyla ve ağırlığıyla mevcut kitle bir tarafa kaydı ve Selim iki hafta evvel odasında kendisine o kadar zorlukla elini uzatan, büyük güçlüklerle kendisini dinleyen yüksek mülkiye memurunu tanıdı. Ömrü daha yüksek kademelerdekini heveslerini tatmin çarelerini aramakla geçen bu adamın şimdi ona dostluk göstermesi gülüncün gülüncüydü. (AK: 184)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal, kızını isteyen Topal İsmail'i tasvir ederken onun yüzünde çiçekbozuğu olduğunu belirtir:

Yanı başımdaki masada, daha o gece Pakize ile ve kardeşleriyle çetin bir kavgadan sonra, büyük kızım Zehra'yı vermeğe razı olduğum Topal İsmail domino oynuyordu. Ben bir taraftan onun kirli sarı, etleri dökülecekmiş gibi ablak yüzünü, çiçek bozuğunun daha sakil yaptığı küt burnunu, şişkin gözlerini seyrederek bir taraftan da bu güzel bahar gününü bana zehreden talihimi düşünüyordum. (SAE: 191)

2.1.8. Sakatlık ve Engellilik Durumu

Sakatlık, "sağlık bakımından bir aktiviteyi normal tarzda ve normal kabul edilen sınırlar içinde gerçekleştirmedeki kısıtlılık veya yetersizlik"; engellilik ise, "bir yetersizlik veya özür nedeniyle yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden

beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilmemesi durumu” olarak tanımlanır (Şişman, 2012: 77).

Tanpınar’ın eserleri içerisinde savaştaki yaralanmalardan kaynaklanan veya bir kaza neticesinde oluşan sakatlıklara ve bundan doğan ayak aksamalarına; görme, konuşma ve duyma engelli hastalara yer verilir.

Huzur romanında, Mümtaz’ın amcasının oğlu İhsan’ın bir ayağının sakat olduğundan bahsedilir: “Bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, gözlerinin içi gülen bir adam birdenbire onu yakalamış; ‘Emmi oğlu böyle sevilmez...’ diye havaya kaldırmış, ‘Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut...’ diye öğüt vermiş, hatta karşılık beklemeden onunla arkadaş olmuştu.” (H: 41) İhsan’ın ayağındaki sakatlığa *Sahnenin Dışındakiler*’de de yer verilir: “Daha merdivenleri çıkarken İhsan’ın ayağındaki hafif topallamayı fark etmişim. ‘Zaten nasıl olur, askerdeydi?’...” (SD: 140) İhsan’ın ayağındaki sakatlık onun askerlikten kalma bir hatırasıdır.

Yine *Huzur* romanında Mümtaz’ın sokakta karşılaştığı ve para verdiği dilenci sakattır. İnce ve çarpık bacakları, omzunun üstünden sarkar vaziyettedir. O, kalça kısmına bağladığı tekerlekli tahta üzerinde, ellerine geçirdiği takunyalarla yürür:

Bir dilenci sadaka istedi. Adam yerde, kışına bağladığı bir tekerlekli tahta üzerinde ellerine geçirdiği takunyalarla yürüyordu. Bir örümcek kadar ince ve çarpık bacakları omuzunun üstünden sarkıyordu; bu ayaklardan birisinin parmakları arasına geçirdiği bir cıgarayı fosur fosur içiyordu. Yüzünün solgunluğu, pejmürde hâli, ilk yaklaşanı saran hasta insan manzarası olmasa, dilenciden ve alilden ziyade, güç ve şaşırtıcı numaralar yapan bir akrobata, dansın ve ritmin çılgınlığı içinde kâh örümcek, kâh yıldız olan, şimdi bir kuğu kuşunu, biraz sonra bir gemiyi taklit eden bir bale ustasına benzetilebilirdi. (H: 68-69)

Sahnenin Dışındakiler’de Madam Elekciyan’ın ayağındaki hafif sakatlıktan söz edilir:

... Madam Elekciyan mavi sabahlığı içinde tombul kollarını, Buhtunnasar’ın asma bahçelerini andıran zengin göğsünü, hafif sakatlığına rağmen, hâlâ yirmi beş senelik sahne hayatından bir yığın tatlı melekeyi muhafaza eden bacaklarını bizlerden gizlemeye hiç lüzum görmeden, merdivenlerden kantolar söyleyerek inip çıkmağa başlar, üç günlük tatilde kaybolan sofraya eşyası evin her köşesindeki müteaddit dolaplarda aranır, halecan, şevk, iyi bir yemek ümidinin verdiği sabırsızlık ve memnuniyet bütün evi doldururdu. (SD: 233)

Söz konusu sakatlığın, bir kaza sonucunda Madam Elekciyan’ın ayağının kırılmasıyla ve bu kırılmanın neticesinde onun sol bacağının diğerinden biraz kısa kalmasıyla gerçekleştiği belirtilir (SD: 235).

Romanda Cemal, çocukluğunu anlatırken iki gözü kör, ihtiyar bir adamdan söz eder:

Bu iki gözü kör bir ihtiyardı. Bütün mahalle halkı, büyükler, çocuklar hepimiz severdik; “ğ”leri genzinde araya araya kadın, erkek herkese “Oğul!” diye hitap edişine bayılırdık. Sabiha baş dostu idi. Nuri Bey kaç defa ona “Evinde otur, her ay gel sana para vereyim...” demişti. Fakat o “Olmaz, onu da elimden alırlar, aç kalırım!” diye kabul etmemişti. Çok yanık bir sesi vardı. Çok defa Yunus’un Dolap ilahîsini söyleyerek geçirdi. İlahî bitince durup dinlenir; sonra değneği ile etrafı araştırır, tekrar ilahîsine başlardı. (SD: 63)

Anılan eserde Cemal, Millî Mücadele sürecindeki İstanbul manzarasını anlatırken, panoramaya sakat (gazi) bir askeri de ekler:

Boğaz iskelesinde gördüğüm düşünceli memur, yaralı elini çorabı kadar kirli bir askıya asmış, ince bir değneğe dayanarak topallaya topallaya yürüyen, henüz terhis edilmiş bir nefer, ağlamaktan yorulmuş gözlerini yüzlerinde behemehal aramak lâzım gelen ihtiyar kadınlar, ebedî bir vazgeçimde her şeyden uzaklaşarak zihni bir şehvet içinde yaşayan, aşkı da, cinsiyeti de küçük, iğrenç, insandan ayrı itiyatlar hâline getiren her yaşta insan, sade ıstıraplarıyla, kendilerini yakalayan alakasızlık veya dört taraflarını saran ihtiyaçla öbürleriyle birleşiyordu. Bu matematiği Trakya’dan Van’a, Van’dan Çin Denizi’ne kadar götürülebiliriniz. Bu şarkın sefaletiydi. (SD: 185)

Yine *Sahnenin Dışındakiler*’de Sabiha’nın annesi Sündüs Hanım, İsmail Paşa’yı tanıtırken, onun bir ayağının aksadığı bilgisini verir: “Kır sakallı, şişman, bir ayacığı aksar, abdestinde namazında bir Müslümandı. Ama Rumeli toprağı başka şeydir. İstemez, öyle mütekait, ayağı aksar adamı... İster ki devlet paşası atlasın atına, sürsün ovaya...” (SD: 38)

Aydaki Kadın’da Rıza Bey’in sol ayağının sağ ayağından dört parmak kısa olmasından kaynaklanan bir sakatlığı söz konusudur: “Rıza Bey yeni bir insanla karşılaşmak fırsatını kaçırmamak ister gibi sakat ayağını bileğinden oynata oynata ileri uzattı ve oturduğu iskemlede sallandı. Sol ayağı sağ ayağından dört parmak kısaydı.” (AK: 166)

“Geçmiş Zaman Elbiseleri”nde ismi belirtilmeyen başkişi, bir kaza sonucunda kendisini bulduğu evde ihtiyar bir kadın hizmetçi ile karşılaşır. Kadın dilsiz ve sağırdır:

Nihayet çocuğun yardımıyla kalktım ve ihtiyar kadına teşekkür etmek istedim. O, elini ağzına ve kulaklarına götürerek birtakım işaretler yaptı. Ve sonra hançeresinin aynı sağır gürültüsü içinde, ayaklarını birbirini üstüne kapadığı iki elini sağ şakağına götürerek gözlerini yumdu. Çocuk tercüme etti:

–Büyük tehlike atlattınız, diyor, bir şeyiniz yok, dinlenin, geçer. İçeriki odada size yer hazırlayacak. Yarın sabah bir şeyiniz kalmaz. (HK: 60-61)

Söz konusu kadının, kulakları duymadığı ve konuşamadığı için işaret dili ile iletişim kurduğu görülür.

Son olarak, “Evin Sahibi” isimli hikâyede başkişi, I. Dünya Savaşı sonrasındaki vaziyetini anlatırken ayağındaki sakatlıktan bahseder: “Üç gün sonra sakat bir bacak, delik deşik iki ayak, istirahat ve tedavi ile şöyle böyle ancak tıkanabilmiş bir vücutla kendimi sokakta, bir arabanın içinde buldum.” (HK: 132) Devamındaki satırlarda sakat bacağına ilk bakışta hissettirmeyecek derecede sürümeyi öğrendiğini belirtir (HK: 133).

2.1.9. Ortopedik Rahatsızlıklar

En geniş uygulama alanı kırıkların tedavisi olan ortopedi, “vücudun hareket sisteminin morfolojisini ve işlevini değiştiren doğumsal, sonradan edinilmiş ya da travma sonucunda oluşan lezyonları incelemeye, önlemeye ve tedavi etmeye yönelik tıp uzmanlık dalı”dır (Medicana, 1993b: 324).

Tanpınar’ın roman ve öykülerinde, ana karakterlerde olmasa da, fon kişilerde kırık çıkık gibi ortopedik rahatsızlıklara rastlanır.

Huzur romanında Mümtaz’ın yanına uğradığı sahaf, bacanağının attan düşüp kaburgalarını kırdığını belirtir: “Bizim çocukların ikisine de şubeden haber geldi. İcini çektii: Vallahi bilmem ki ne yapacağım. Şaşırdım kaldım, bacanak memlekette attan düşmüş, kaburgalarını kırmış... Evde kadın harap...” (H: 57)

Sahnenin Dışındakiler’de Madam Elekcian’ın, bir kaza sonucunda sol bacağına kırıldığından söz edilir:

1915 yılında Madam Elekcian’ın hayatında dört mühim hadise olmuştu. Evvelâ bu evi satın almışlardı. Yazık ki bu sevincin üstünden iyi ay geçmeden Kirkor Elekcian ölmüş, fakat talih bu kaybı telâfi etmek ister gibi, beş seneden beri izini kaybettiği Salih Kaptan’ı karşısına çıkarmıştı. İşte bu ikinci buluşma kat’î olmuştu. Talih bu sefer de bu saadeti kıskanmış olacak ki, hemen arkasından Madam Elekcian’ın vücudunun güzelliğinde o kadar zararlı bir rol oynayan kaza olmuş, Salih Kaptan’ın bütün ihtimamlarına rağmen, kırılan sol bacağı öbüründen biraz kısa kalmıştı. Fakat Madam Elekcian Salih Kaptan’ın zoruyla, daha evvelden sahne hayatını terk ettiği için buna müteessir değildi. Evin pansiyon olarak kullanılması yine bu sene içinde olmuştu. (SD: 235)

Aydaki Kadın’da daima bir at veya otomobil kazası geçirdiği, o da olmazsa düz yolda düşüp bir yerini kırdığı ifade edilen Nuri’nin, bindiği atın ürküp onu sırtından attığı, böylece bir kolunu ve bacağına kırdığı belirtilir:

Birdenbire Nuri’nin elindeki bastona dayanarak gelmesi sofradaki havayı değiştirdi. Yüzü gözü sargı içinde, bir kolu askıda idi. Nuri daima kazalıydı. Bir at veya otomobil kazası geçirmediği zamanlar hiç olmazsa düz yolda düşer, bir tarafını kırardı. Sanki gençliğinde spor maceralarına ve şüphesiz biraz da talihine imrendiği Sekizinci Edward’a yetişmek ister gibi bir şeydi bu. Fakat bu sefer iş tehlikeliydi. Çoktan beri aksi huyu yüzünden binmek istediği bir atla çıktığı yürüyüşte at ürkmüş, Nuri’yi sırtından atmıştı. “Yüzbaşıyı

dinlemedim,” diyordu. “Başlangıçta her şey çok iyi gitti. Hırçınlık şöyle dursun at âdeta uysaldı. Sonra birdenbire ne oldu bilmiyorum, hem de en taşlık yerde ürktü. Bereket versin ki iyi talimli. Ben düşer düşmez durdu. Yoksa bir ayağım üzengideydi, mahvolmuştum. Meğer atın bütün bir kaza sicili varmış.” (AK: 262)

“Evin Sahibi” isimli hikâyede anlatıcı/başkişi, daire müdürü olarak anılan kişinin sağ ayağının hafifçe burkulmuş olduğundan, bu sebeple birkaç gün hariciyede yatacağı bilgisini verir: “... Hatta ikinci karşılaşmamızda beni gülererek selamlamaktan bile çekinmedi. Bunun sebebi galiba hastalığının ehemmiyetsizliği olacak. Sağ ayağı hafifçe burkulmuş; birkaç gün hariciyede istirahat edecekmiş...” (HK: 103)

2.1.10. Kalp Krizi

Kalp krizi, bir veya birden fazla koroner arterin pıhtılaşmış kan ile tıkanması sonucunda meydana gelir. Tıp terminolojisinde ‘miyokardiyel enfarktüs’ olarak isimlendirilir. Pıhtının kalbe giden damarları tıkanması durumunda kalp bölgesi oksijenlenemez ve hemen göğüs ağrısı (anjina pektoris) meydana gelir. Koroner arterde gerçekleşen kısmi tıkanmanın neticesinde kalp krizi meydana gelirken; aynı arterlere ‘geçici’ bir süre kan gelmemesi hâlinde anjina pektoris, yani göğüs ağrısı ortaya çıkar. Belirtileri, yoğun ve uzun süreli göğüs ağrısı, sık olarak ağırlık hissi; göğüs boyunca sol kola, sırta, çene ve dişlere kadar yayılabilen ağrı; üst karın bölgesinde uzun süreli ağrı; fazla soluk alıp verememe; bayılma olayı; mide bulatısı, kusma ve yoğun terleme; fiziksel aktiviteye bağlı olmayan ve sık gelen anjina ataklarıdır (Mayo Clinic, 1991a: 182).

Kalp krizine *Sahnenin Dışındakiler*, *Aydaki Kadın* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarında rastlanır.

Sahnenin Dışındakiler’de Cemallerin komşusu Asaf Bey’in kalpten/kalp krizinden dolayı öldüğü belirtilir: “Harbin ikinci yılında Asaf Bey, kalpten ve kederden ölmüş, ev satılmış, kızlar da ertesi sene birbiri arkasınca veremden ölmüştü.” (SD: 156)

Aydaki Kadın’da Adrienne’nin kocası Doktor Necip’in kalpten öldüğü belirtilir:

Adrienne hayatını sonuna kadar bir musallat fikirde harcayan insanlardandı. Paris’te talebe muhitinde tanıdığı doktor Necip’i sevmiş, onun olmuş, peşinden hemen hemen her şeyi yakarak Türkiye’ye gelmiş, bütün bir aşiretin cevrine, Necip’in vaktiyle etrafında bulunan genç kızların dedikodusuna ve zulmüne katlanmıştı. Sonra Necip’in kalpten hiç beklenmeyen ölümü... (AK: 190)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Nevzat Hanım’ın babasının uzun zamandır kalpten rahatsız olduğu ve bir gece beklenmedik bir krizle öldüğü bilgisi verilir: “... ”

Nevzat Hanım'ın öteden beri kalbden rahatsız olan babası bir gece âni bir krizle ölmüştü.” (SAE: 328)

Söz konusu üç romanda da kalp krizinin ölümle neticelendiği görülür.

2.1.11. Yara ve Yaralanmalar

İncelenen eserler içerisinde yaralanmalara sık yer verilmez. Ancak *Huzur, Sahnenin Dışındakiler* ve “Erzurumlu Tahsin”de yaralanmalara küçük çapta değinilir.

Huzur romanında Mümtaz'ın I. Dünya Savaşı esnasında annesiyle birlikte, buldukları S... şehrinden kaçışlarıyla başlayan yolculukta, ona ilk haz deneyimini yaşatan köylü kızının yüzünde bir yara vardır: “Mümtaz ilk ve son defa, bu güneşin içinde onun yüzünü gördü. Sağ şakağından çenesine kadar henüz iyi olmuş bir bıçak yarası vardı. Bu yara yüze garip bir sertlik veriyordu. Fakat Mümtaz'a bakarken gözlerinin içi güldü ve çehresi yumuşadı.” (H: 32)

Yine aynı romanda Mümtaz, annesiyle birlikte geldikleri A... şehrinde, arkadaşlarıyla beraber Güvercinlik isimli mağaraya gider. Burada, karanlık içinde, elleriyle dizleri üstünde sürünerek yürür. Çocuk Mümtaz'ın elleri ve diz kapakları yara ve yırtık içinde kalır: “Elleri ve dizkapakları yara ve yırtık içinde kalmasına rağmen, bu koyu tirşe ile nefli arasında değişen aydınlık Mümtaz'ı çıldırtmıştı.” (H: 37)

Sahnenin Dışındakiler'de Cemal, küçüklüğünü anlatırken Sabiha'nın bir ara ağaçtan düşüp yaralandığını ifade eder. Sabiha, ağaçtan düştükten sonra kendisi ile ilgilenilmesine bağlı olarak hasta olmanın iyi bir şey olduğunu düşünür:

–Biliyor musun Cemal, hastalık iyi şey... dedi. İnsan rahat ediyor. Çünkü başkaları kendisi ile meşgul oluyor. Sabahleyin doktor geldi. Üç gün çıkmayacaksın! dedi. Üç gün ben böyle yatacağım, canım sıkılsa bile kendime iş aramayacağım, başıma bir yığın dert çıkartmayacağım. (SD: 32)

“Erzurumlu Tahsin” isimli hikâyede Erzurumlu Tahsin'in, Balkan Harbi'nde gönüllü olup Trakya'da yaralandığı, iyileştikten sonra tekrar orduya girdiği bilgisi verilir (HK: 86).

2.1.12. Aort Disseksiyonu

Aort, kalpte sol karıncıktan doğan, önce yukarıya sağa, daha sonra bir yay oluşturarak (aort yayı) sola yönelen ve son olarak arkaya aşağıya doğru ilerleyen;

organizmanın en önemli atardamarının adıdır. Vücudun diğer atardamarları aorttan kaynaklanır. Aort disseksiyonu ise, aort damarının iç gömleğinin, damarın öteki katmanlarından ayrılması durumudur. Söz konusu ayrılmanın sonucunda oluşan aralığa her kalp atışı sonunda bir miktar kan girerek aortun giderek şişmesine ve önlem alınmazsa damar duvarının yırtılmasına sebep olur. Zamanında tedavi edilmezse hemen her zaman ölüme sebebiyet verir. Kalp damarı kopması olarak da bilinir (Medicana, 1993b: 37-38).

İncelenen eserler içerisinde, yalnızca *Sahnenin Dışındakiler* isimli romanda aort disseksiyonuna rastlanır. “Son Meclis”te ise aort damarına atıf yapıldığı görülür.

Sahnenin Dışındakiler’de Cemal’in teyzesi Atiye Hanım’ın, çocukluğundan beri sevdiği Doktor Refik’in kalp damarı kopması sonucunda öldüğü belirtilir: “Doktor Refik Yıldız’da üç gün süren bu tevkif esnasında kalp damarı kopmasından ölür.” (SD: 8) Doktor Refik’in tevkif edilmesinin sebebi Behçet Bey’dir. Behçet Bey, karısı Atiye Hanım’ı Doktor Refik’ten kıskanarak onu saraya jurnaller. Üç gün süren tevkif esnasında ise Doktor Refik, kalp damarının kopması, yani aort disseksiyonu sonucunda ölür.

“Son Meclis” isimli piyes tasavvurunda İmparator, Sihirbaz’a heyecanlanmaması gerektiğini, kalbinin zayıf olması ve aordunun zayıf olmasından dolayı ona heyecanın yaramayacağını belirtir: “Dur. Heyecanlanma. Bizim gibi ihtiyarlara heyecan yaramaz. Hem senin kalbin de var. Aordun zayıf olduğunu kendin söyledin.” (HK: 348)

2.1.13. Frengi

Frengi, *Treponema pallidum* denilen bir tip bakterinin sebep olduğu bir hastalıktır. Organizma vücuda daha çok cinsî ilişki yoluyla ciltteki veya mukus salgılı zardaki çatlak veya sıyrıklardan girer. Mikroplu kandan veya anne karnındaki bebeğe annesinden geçebilir. Tedavi edilmezse ölüme sebebiyet verebilir. Birinci derecede belirtileri genital bölgede, rektum dil ve dudaklarda ağrısız yaralar; kasıkta büyümüş lenf bezleri şeklinde görülür. İkinci derecede belirtileri ise ciltte, özellikle avuç içlerinde ve tabanlarda kızarıklık ve lekeler; ağızda yaralar; ateş, baş ağrısı; kemiklerde ve eklemlerde ağrılar şeklinde görülür. Zührevi hastalıklar arasındadır. Hastalığın her evresinde ilaç olarak penisilin kullanılır (Mayo Clinic, 1991a: 272; Medicana, 1993e: 38).

Tanpınar’ın eserlerinde frengi hastalığından *Sahnenin Dışındakiler* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarında söz edilir.

Sahnenin Dışındakiler'de Cemal, Nâsır Paşa'ların evinde Alâiyeli Ahmet'in hikâyesini anlatırken, karısını frengi olduğunu düşünerek frengi hastanesine yatırdıklarını dile getirir:

Kadını evvelâ, hastasın! Kötü hastalık var! diye frengi hastahanesine yatırmışlar! Hepsini bitirince “İlk önce, ne yapayım? Talihim böyleymiş. Başıma geldi mademki, çekerim” diyormuş. Nitekim katlanıyormuş da! “İğreniyordum, ama bu da bir hayat... diyordum. Ama seni görünce iş değişti. Şimdi kabil değil artık! Ne bu ayıpla yaşayabilirim, ne de seninle?.. Ne de sensiz” demiş ve kendisini öldürmesi için yalvarmış, o da peki, demiş. O gece beraber kalmışlar. Ay ışığı varmış. Ağaçlı bir yerde sabaha kadar beraber kalmışlar. “Ne konuştuk... Hiçbirini hatırlamıyorum” diyordu. “Sabahleyin onu öldürdüm. Yaşayamayacağımı bildiğim için öldürdüm. Sonra akşama kadar mezar kazdım. Çok derin olmasını istiyordum. İnsan eli değmesin istiyordum. O kadar derin kazdım ki, kendim de içinden çıkamayacağım sanıyordum...” Gece yarısı mezarı örtmüş, sabaha kadar üzerinde uyumuş... (SD: 210)

Burada Alâiyeli Ahmet'in karısının esasında frengi olmadığı, çevresindeki kötü insanların onu kötü yola sokmak için onda kötü hastalık olduğunu bahane edip onu frengi hastanesine yatırdıkları görülür.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Aristidi Efendi'nin, Seyit Lûtfullah'ın vücudundaki değişiklikleri eksik tedavi edilmiş bir frengiye yordduğu veya bu cinsten bir mirasın neticesi addettiği belirtilir (SAE: 43).

2.1.14. Astım

Yaşayabilmek için nefes alıp vermesi zaruri olan insanda, bu işlemi zorlaştıran engeller büyük rahatsızlıklara sebebiyet verir. Astımlılarda nefes alma güçlüğüne yol açan etkenlerin başında alerji gelir. Ancak alerji astımın tek sebebi değildir.

Astım, tıp sözlüğünde ağır dispne (solunum güçlüğü) nöbetleriyle belirgin hastalık; nefes darlığı olarak tanımlanır (Kocatürk, 2006: 55). Tıp dilinde ‘bronşiyal astım’ olarak zikredilen astım, nefes darlığı (solunum güçlüğü), öksürük ve bazen de koyu kıvamlı balgam çıkarmayla seyreden, akut ya da subakut dönemlerle beliren bir hastalıktır. Hastalığın belirtileri, bronş duvarındaki kasların yaygın kasılmasına bağlıdır. Bu kasılmayla beraber mukoza şişmesi görülür, bunun bir sonucu olarak da bronş kanalı daralır. Solunum yolu ile alınan alerjenler, asetilsalisilik asit (aspirin) ve başka ilaçlar, çevreyle ilgili etkenler, mesleki etmenler, enfeksiyonlar, fizik egzersizler, duygusal gerginlikler astıma sebebiyet verebilecek unsurlardandır (Medicana, 1993c: 97-98; Sağlık Ansiklopedisi, t.y.a: 199).

Tanpınar'ın eserleri içerisinde astımdan ilk olarak *Huzur*'da söz edilir. Romanda Sabih Bey'in teyzesi Sabriye Hanım'ın kocasında bu rahatsızlık görülür:

Sabih'in teyzesi şişman, yüzünden iyilik ve hayat neşesi akan bir kadındı. Otuz beş sene astımlı, huysuz, bir saati öbürüne uymaz bir kocanın kahrını çekmiş, üst üste, nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği borçlarını ödemiş, kocasını düşündükçe huy ve ahlâklarına bir türlü güvenemediği dört çocuğunu büyütüp yetiştirmiş, hepsini teker teker evlendirip yer yurt sahibi etmiş, şimdi ömrünü misafir ağırlamakla geçiriyordu. (H: 110)

Sabriye Hanım'ın eşinin sadece astım oluşundan bahsedilir; rahatsızlıkla ilgili herhangi bir belirtiyeye veya bilgiye yer verilmez.

Huzur'un dışında, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Avukat Nail Bey'in astım oluşundan söz edilir: “Kibar, tecrübeli Avukat Nail Bey'in daha o gün astımları geçmişti. Nail Bey hiç kimseye Cemal Bey'le aralarında geçen şeylerden bahsetmemişti...” (SAE: 326)

Görüldüğü gibi iki romanda da astımın yalnızca adı geçer, belirtileri ve hayati fonksiyonları ne denli etkilediği üzerinde durulmaz.

2.1.15. Tümör/Ur

Tümör, “hücrelerin belirli bir amaca yönelik işlevi olmadan durdurulamayacak biçimde çoğalmasıyla ortaya çıkan anormal doku” olarak tanımlanır (Medicana, 1993b: 437). İyi ya da kötü huylu olmak üzere ikiye ayrılır. İyi huylu tümörler, kaynaklandıkları dokuya benzer veya eş hücreler içerirler ve çevredeki dokulara yayılmazlar. Kötü huylu tümörlerde ise hücre çoğalmasının önüne geçilemez; tümör git gide büyür, kan ve lenf dokusuyla vücutta yayılır (Medicana, 1993b: 437).

Tanpınar, *Sahnenin Dışındakiler* ve *Mahur Beste* romanlarında urdan muzdarip kişilerden söz eder. *Sahnenin Dışındakiler*'de Sabiha'nın annesi Sündüs Hanım, İsmail Paşa isimli bir mutasarrıfın alnında bulunan urdan bahseder:

–O zaman Preveze'de İsmail Paşa mutasarrıftı. Siz tanımazsınız oncağızı! Ne iyi adamdı. Alnında vardı küçük bir urcuğu. Sündüs Hanım İsmail Paşa'nın urundan bahsederken o kadar küçük, minnacık tatlı bir şey yapıyordu ki gayri ihtiyarî bu sevimli tabiat hatası elimize geçse, hepimiz öpüp seveceğimizi sanıyorduk.” (SD: 38)

Burada, İsmail Paşa'nın alnındaki urun iyi huylu mu kötü huylu mu olduğunun bilgisi verilmemektedir.

Mahur Beste romanında Kuşçu İsmail Efendi'nin alnında ur olduğu bilgisi verilir. Romanın sonunda Nuri Bey, Kuşçu İsmail Efendi'yi ziyaret eder ve bu ziyareti sırasında onun alnındaki ura dikkat eder; bu urun sahibinin yüzükoyun rahatça yatamayacağını düşünür:

Nuri Bey ertesi gün erkenden kuşçularda İsmail Efendi'nin dükkânını buldu. Aşağı yukarı yetmiş, seksen yaşlarında, uzun boylu, atlet yapılı bir adamdı. Bembeyaz sakalı bütün göğsünü dolduruyordu. Dükkânın loşluğu içinde, sıvanmış kolları, beyaz takkesiyle ayakta bir sahabe edasıyla duruyordu. Nuri Bey ilk önce “Ne kadar güzel adam!” diye düşündü. Gözleri alnının ortasındaki ura ilişti. Bu urun sahibinin bir kere olsun şöyle yüzü koyun, rahatça yatamayacağını düşündü. Bu iki ayrı düşünceden birinden ötekine geçebilmesine hayret etti... (MB: 147)

Burada da Kuşçu İsmail Efendi'nin alnındaki urun iyi huylu mu yoksa kötü huylu mu olduğu bilinmemektedir.

2.1.16. Zehirlenme (Entoksikasyon)

Zehirlenme, bir zehrin vücutta emilmesiyle ortaya çıkan belirtileri ifade eden genel bir terimdir. Süresi ve ağırlığı değişebilen bir hastalık hâline veya ölüme yol açar. Entoksikasyon, organizmaya küçük dozda toksik maddelerin girmesini ifade eder. Bozuk besinlerin alınması besin entoksikasyonuna sebebiyet verirken; organizmaya zararlı olabilen ilaçlar da ilaç entoksikasyonuna yol açar. Toksinlerin etkisi; vücuda giren zehrin niteliğine, emilim yoluna ve etki yerine göre değişir (Medicana, 1993b: 129, 465). Renksiz, kokusuz ve tatsız bir gaz olan karbonmonoksit (CO) ise, karbon kaynaklı yakıtların iyi yanmaması sonucunda ortaya çıkar; akut ve kronik zehirlenmelere sebebiyet verir (Kandış vd., 2009: 54).

Tanpınar, iki romanında zehirlenme vakasına değinir. *Mahur Beste*'de Bûyidil Hanımefendi'nin mazisi anlatılırken II. Mahmut'un kömür çarpması yüzünden hastalandığı belirtilir: “Genç kızın [Bûyidil Hanımefendi] padişaha haremde peşkir tuttuğu geceden iki ay sonra kömür çarpması yüzünden hastalanması ta eski saraya kadar yayılan bir mesele olmuştu.” (MB: 119)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde adlî tıbbı gönderilen Hayri İrdal, Doktor Ramiz'le ilk kez karşılaşır. Bu karşılaşma esnasında, kendisi ve hademe arasında geçen diyaloga dair Hayri İrdal'a açıklama yapan Doktor Ramiz, bir zehirlenme vakasının söz konusu olduğunu belirtir:

Kapı vuruldu, bir hademe artan çılgınlıklarla beraber içeriye girdi:

–Salim Bey ölüyü açacağız diyor... Gelmeyecek misiniz?..
Ben kemiğe kadar titredim. Ramiz Bey kolonyalı ellerini havada sallayarak kuruturken cevap verdi:
–Hayır, ben burada meşgulüm. Mideyi kaynatsınlar... Ben sonra gelir bakarım.
Sonra bana döndü:
–Bir zehirlenme vak’ası var da... Daha doğrusu şüpheleniyoruz. (SAE: 103-104)

2.1.17. Letarji

Letarji, sözlükte kaslarda tam gevşeme ve duyunun ortadan kalkması ile ortaya çıkan derin uyuşukluk durumu olarak tanımlanır (Medicana, 1993b: 274). Burada bilinç uyuşukluğunun eşlik ettiği bir hareketsizlik hâli söz konusudur. Kişi, çevreye ve uyarılara karşı duyarlılık ve ilgisini tamamen kaybederek bir uyuşukluk ve hareketsizlik hâli yaşar (Kocatürk, 2006: 431).

Letarji, Tanpınar’ın iki romanında anılır. *Aydaki Kadın*’da Fatma’nın kişilik özellikleri anlatılırken onun çevresiyle konuşmadığı vakitlerdeki vaziyeti letarjiyle benzerlik kurularak ifade edilir: “Fatma ‘Ben de bir şey içsem mi?’ diye sordu. Nadir olarak içki ister ve hiçbir zaman kadehini bitirmezdi. Kalabalıktan hoşlanır, fakat konuşmazsa can sıkıntısı, letarjiye benzer bir halsizlik içinde akşamsefaları gibi kendi üstüne kapanırdı.” (AK: 178)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Hayri İrdal’ın halasının öldüğü ve sonrasında gömülecekken dirildiği sanılır. Esasında ise o, letarjik bir uykuya dalmıştır:

Neticede tam kabir açılıp da ortadan kesilen tabut indirileceği zaman halam birdenbire etrafın ölüm sandığı laterjik uykudan uyanmış, ve öyle herhangi bir vaziyetten şaşırarak bir mahlûk olmadığı için, tabutun kapağını zorla kaldırarak etrafa bakmış, “ve daima mütehallik olduğu cevdeti kariha sayesinde” durumu bir lahza kavrayarak cenazede tek yakından tanıdığı Etyemez imamına: “Haydi çabuk beni eve götür...” emrini vermişti. (SAE: 65-66)

Romanda, İrdal’ın halasının söz konusu letarjik uykudan uyandıktan sonra, öncesinde muzdarip olduğu kötürümlükten kurtulduğu dikkat çeker.

2.1.18. Kangren

Kangren, sözlükte, “doku parçalanması ve hemoglobin yıkımı sonucunda renk değişimi ile kendini belli eden doku ölümü” olarak tanımlanır (Medicana, 1993b: 220). Çoğunlukla ayaklarda ve bacaklarda atardamarları tıkayan hastalıklar, şeker hastalığı ile ilişkili damar bozuklukları, donma ve enfeksiyon gibi sebeplerle meydana gelir. Kuru ve ıslak kangren olarak ayrılır. Kuru kangrende doku ölümü gerçekleşen bölge kuru, siyah ve

mumya derisi gibi büzülmüş vaziyettedir. Islak kangrende ise dokular sulu ve mor renkli olarak görülür (Medicana, 1993b: 220).

Tanpınar'ın eserleri içerisinde kangren hastalığına doğrudan yer verilmez. Yalnızca *Huzur*'da, Mümtaz, arkadaşı Orhan ile münakaşa ederken, harbin bazı meselelerin çözümü için gerekliliğini savunurken kangrenden örnek olarak, yani dolaylı yoldan bahseder:

“–Fena bir şeyden iyi bir şey doğmaz!

–Bazen o fena şey, tek çare olur. Kangreni ameliyat durdurur. Cilt kanserini bıçakla kazırsın. Hülâsa ameliyat fena şeydir ama, bazen tek çare olur.” (H: 376)

Verilen örnek dışında kangren hastalığından söz edilmez.

2.1.19. Damar Sertliği

Sağlıklı damarlar, sağlıklı kaslar gibi esnek ve elastikidir ve iç kısımlarında kanın rahat akışını sağlayan pürüzsüz ve düz bir yol vardır. Damar sertliği (arteriosklerozis), yağ moleküllerinin arter (atardamar) duvarına yapışması ve orada birikmesi durumunda meydana gelir. Söz konusu hastalıkta, tabakalaşan kan hücreleri çoğunlukla arterin iç duvarındaki mikroskobik yaralanma bölgesinde birikir; bu bölgede yağ hücreleri de toplanır. İlk olarak kümeleşme, yağ hücrelerinin toplandığı çizgide meydana gelir; daha sonra kümeleşme çoğaldığında arter duvarının daha derin tabakalarını içerir. Bu gidişatın sonucunda, mikroskobik yaralanma bölgesinde scar (sert) dokusu oluşur ve buraya kalsiyum çöküntüleri birikir (Mayo Clinic, 1991a: 172).

İncelenen eserler içerisinde, damar sertliği rahatsızlığına yalnızca *Sahnenin Dışındakiler* romanında rastlanır. Romanda, Sabiha'nın babası Süleyman Bey'de bu rahatsızlık görülür:

... kanepeye yüzükoyun yatan Süleyman Bey'i gördüm. İki elleri açık, başı sırtının kamburunda adeta ayrı gibi yatıyordu.

–Bir saat evvel geldi, bir şeyler söyledi ve böyle yattı. Metresiyle kavga etmiş, kadın bırakıp gitmiş... [Leon]

O gün öğleye kadar onunla meşgul oldum. Evvelâ civarda bulunan genç bir doktoru çağırdım. Güçlülükle nefes alması, yüzünün tıkanıklığı, beni korkutmuştu. Doktor alelâde bir sarhoşluk vak'ası olduğunu, fakat damar sertliğinin tehdidi altında bulunduğunu söyledi ve sık sık amonyak koklatmamı, hatta bir bardak suya birkaç damla damlatarak içirtmemi tavsiye ederek gitti. Hâlinde hastadan ziyade benim telâşımın alay eden bir şey vardı.

Biraz sonra amonyağın tesirini gördük. Süleyman Bey, şiddetli aksırıklarla kendine geldi. Bu sefer baş ağrısından, mide bulantısından şikâyet ediyordu. Leon Leonoviç, durmadan ona bardak bardak çay taşıyordu. (SD: 259)

Süleyman Bey'in temsilinde yer verilen damar sertliği rahatsızlığında yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere hastaya amonyak koklatılması, suya birkaç damla damlatılarak içirilmesi doktor tarafından tavsiye edilir ve fayda alınır.

2.1.20. Sıtma

Sıtma, plasmodium cinsi parazitlerin sebep olduğu, belli aralarla tekrarlayan titreme, ateş, terleme ve baş ağrısı nöbetleri ve dalak büyümesiyle belirgin bir hastalıktır (Kocatürk, 2006: 457). Anofel ya da sıtma sivrisineği olarak bilinen Anopheles cinsi dişi sivrisineklerin taşıdığı bulaşıcı bir hastalık olan sıtma, hastada, yinelenen nöbetlere sebep olur. Bu nöbetler esnasında hastada titreme, ateş ve terleme görülür (Medicana, 1993a: 125).

Huzur romanında Nuran ve Mümtaz'ın tuttıkları evin kapıcısının oğlunun türkü söyleyişi anlatılırken sesinin sıtmalılığından söz edilir:

“Kapıcının büyük oğlu bahçede sıtmalılığı sesiyle her zamanki şarkısını söylüyordu:

Erzincan'ı sel aldı da,

Bir yâr sevdim el aldı...” (H: 353)

İncelenen eserler içerisinde sıtma hastalığına sadece *Huzur* romanında, dolaylı yoldan yer verilir.

2.1.21. Mide Rahatsızlıkları

Tanpınar'ın eserleri içerisinde, doğrudan bir mide rahatsızlığından söz edilmez. Yalnızca *Huzur* romanında İhsanların dükkân kiracısı olarak yer alan adamın mide rahatsızlığı olduğu belirtilir; ancak bu rahatsızlığın adına yer verilmez.

Romanda, İhsan'ın annesi Sabriye Hanım, sahibi olduğu dükkânın kirasını almak için kiracının yanına gider. Kiracı, Sabriye Hanım'a mide ağrılarından bahseder:

... Böyle bir hâlet-i ruhiye içinde gelen bir mal sahibini atlatmak elbette güçtür. Vâkıa adamcağız birkaç defa onu da tecrübe etmiş, mide ağrılarında filân bahse kalkmıştı. Sabire Hanım birincisinde nane içmesini tavsiye etmiş, ikincisinde daha karışık bir ilaç söylemiş; fakat üçüncüsünde gene hastalıktan şikâyet işitince “Söylediğim ilaçları içtin mi?” diye sormuş. Adamcağızın “hayır” cevabı üzerine “O hâlde bana hastalıktan bahsetme, anladın mı?” cevabını vermişti. (H: 15)

Romanın ilerleyen sayfalarında, kiracının midesinin yirmi yıldır rahatsız olduğu öğrenilir: “Yirmi senedir çektiği mide sancuları yüzünden iki yemek arasında her hangi bir şey almanın sıhhate ne kadar dokunduğunu bilirdi.” (H: 71)

Yukarıda da belirtildiği üzere, kiracının midesinde hangi rahatsızlığın bulunduğu belli değildir. Midedeki sancıdan başka bir belirtiyeye yer verilmediğinden dolayı bu konuda bir çıkarım yapmak da mümkün değildir.

2.1.22. Difteri/Kuş Palazı

Difteri, ‘corynebacterium diphtheriae’ bakterisinin sebep olduğu; damak bademcikleri, geniz ve gırtlak mukozalarında beyazımsı gri renkte irinli zarlar oluşturan; öksürük, ateş ve toksik belirtilerle seyreden akut bir rahatsızlıktır (Kocatürk, 2006: 196). Söz konusu bakteri, genel olarak solunum organlarına hücum eder. Belirtileri boğaz yanması ve ses kısıklığı; burun akması, kırıklık ve ateş; boğazı ve bademcikleri örten kalın, koyu gri, ıslak zar türü örtüdür (Mayo Clinic, 1991a: 265).

Huzur romanında Mümtaz ve Nuran, tuttıkları evin taşlığında kapıcının karısı ile karşılaşılırlar. Kapıcının çocuğu dolayısıyla bu hastalıktan bahsedilir:

Taksiden evin önünde indiler. Mümtaz bir elinde çantalar, Nuran’a kapıdan yol verdi. Evin ve sokağın sükûneti genç kadının asabını yatıştırmıştı. Taşlıkta kapıcının karısı yeri siliyordu. Nuran onunla kısa bir ahbaplık etti. Emirgân’a gitmeden evvel çocuğuna Mümtaz vasıtasıyla difteri serumu yapılmıştı. Çocuğun iyileştiği haberini aldı... (H: 353)

Difteri hastalığına, Tanpınar’ın eserleri içerisinde yalnızca *Huzur* romanında, kapıcı kadının çocuğunda rastlanır. Diğer eserlerde bu rahatsızlığa rastlanılmaz.

2.1.23. Anemi/Kansızlık

Kanın en önemli işlevlerinden biri, akciğerlere dolan oksijeni alarak dokulara kadar taşımaktır. Kanda oksijeni taşıma işini alyuvarlarda bulunan, hemoglobin denilen madde gerçekleştirir. Bu maddenin yeterince bulunmaması durumu, anemi veya kansızlık adıyla isimlendirilir. Kansızlıklar; alyuvarların azalması, içerdikleri hemoglobin miktarının düşmesi veya her iki durumun beraber görülmesiyle ortaya çıkar (Medicana, 1993e: 111).

Anemi rahatsızlığından, incelenen eserler içerisinde yalnızca *Sahnenin Dışındakiler* isimli romanda söz edilir. Romanda, Cemal ve Nâsır Paşa arasında geçen diyalogda Nâsır

Paşa Cemal'in yüzünün solgunluğunun sebebini sorar. Cemal'in verdiği cevap üzerine Nâsır Paşa onda kansızlık (anémie cérébrale) olabileceğini dile getirir:

–Sizin yüzünüz çok solgun. Neyiniz var?

Kendisine, o gün iki defa geçirdiğim hafif baygınlığı, o yaşadığı andan gayri anda uyanışı anlattım dikkatle dinledi:

– “Anémie cérébrale”e benziyor... Dikkat etmeniz lâzım. Çok kesif yaşıyorsunuz. Sizi fazla yordular. Tabiatınız da çok müsait. (SD: 283)

Anemi, yukarıdaki diyalog dışında bahis konusu olmaz. Bu diyalogda da hastalığa dair bir bilgi verilmez.

2.1.24. Hiperhidroz

Hiperhidroz, mukozalar ve yarı mukozalar dışında vücudun her tarafında bulunan ekrin ter bezlerinin fazla çalışmasıyla ilişkili olarak deri yüzeyine salınan terin artması durumudur (Aydemir, 2009: 52). Kısaca ifade etmek gerekirse hiperhidroz, aşırı terleme rahatsızlığıdır.

Sahnenin Dışındakiler'de Kudret Bey'in ölen eşinin, aşırı terleme rahatsızlığından muzdarip olduğu belirtilir.

Kudret Bey'in, kardeşleri ile Boğaziçi'nde oturan hanımı bir sene evvel ölmüştü. İnadına beyaz, inadına şişman bir kadındı. Kocasının akrabasını ziyarete geldiği zaman bindiği kira paytonunu, tek başına doldurdu. Onun için hanımıyla beraber gezen Arap halayık arabadan adeta yarı sakat, olduğundan fazla zayıf çıkardı. Bu kadıncağızın bir kusuru da çok terlemesi idi. Hizmetçimiz Paraskevi onu ilk gördüğü zaman “Zavallıcık, ayazma duvarı gibi hep su içinde...” demişti. Sabiha'ların hizmetçisi Pakize Hanım da ondan bahsederken “Lokma hamuru gibi hanımcığım, hep cıvık cıvık...” derdi. (SD: 66)

Kudret Bey'in eşinin fazla kilolu oluşu dikkate alındığında ondaki bu rahatsızlığın vücudundaki yağlarla alakalı olduğu düşünülebilir.

2.1.25. Çocuk Hastalığı

Çocuk hastalığı, kelebek hastalığı olarak da bilinir ve tıp terminolojisinde ‘epidermolizis bülloza (eb)’ olarak geçer. Bu, içi su dolu kabarcıklar hâlinde meydana gelen genetik bir cilt hastalığıdır. Deri ve mukozaların kırılganlığı/hassasiyeti sebebiyle, en küçük travmalarda dahi hastada içi su dolu kabarcıklar meydana gelir. Hastalık, derinin kırılganlığında artış sonucunda ortaya çıkarken; kabarcık (bül) oluşumu ile karakterize olan çok sayıda hastalığı içine alır. Bu hastalıkların karakterize özelliği, küçük travmalarla

oluşan tekrarlayıcı kabarıklık ya da yüzeysel yaraların varlığıdır. Kolay bir travmayla cilt hasar görür ve kişiye zarar verir (Karaduman, 2011: 81).

Huzur romanının ikinci bölümünün başında, Nuran'ın, çocuk hastalığı salgınından dolayı kızı Fatma'yı Ada'daki teyzesine bırakmaya karar verdiği bilgisi verilir: “Bir haftadan beri oldukça kuvvetli bir çocuk hastalığı komşuları alt üst etmişti. Nuran, Fatma'yı daha ziyade evde tutamayacağını anlayınca, Ada'da teyzesine bırakmağa karar vermişti.” (H: 79)

2.1.26. Cüzzam

Cüzzam, ‘Hansen basili’ olarak adlandırılan mikroptan dolayı meydana gelen bir hastalıktır. Derinin kalınlaşması, deride yumrulara rastlanması, saçların dökülmesi, kemik ve eklemlerde meydana gelen şekil bozuklukları, vücudun bazı yerlerinde his eksikliği cüzzamın muhtemel belirtileri arasındadır (Rothenberg, 1978: 335). Bulaşma daha çok, basil sayısı fazla olan hastaların üst solunum sekresyonları ile (salgılama) gerçekleşir. Tropik ve subtropik bölgelerdeki ekonomik düzeyi iyi olmayan ülkelerde daha sık görülür (Özkoç vd., 2015: 164).

Mahur Beste'de İsmail Molla ve ve Ata Molla arasında geçen bir diyalogda Ata Molla, Suphi Bey'in cüzzamlı olduğunu dile getirir: “Hem bilir misin, onun için cüzzamlı diyorlar... Bosna'da iken almış. Ben Meşihat'ta sicilini kendi gözümle okudum...” (MB: 47)

2.1.27. Apopleksi/Beyin Kanaması

Halk arasında inme, felç ve beyin kanaması olarak bilinen apopleksi, beyin atardamarlarının yırtılmasıyla meydana gelen beyin kanaması neticesinde gelişir. Öncesinde baş ağrısı, yüzde kanlanma artışı, baş dönmesi ve sinirlilik görülebilir (Medicana, 1993c: 147). Söz konusu durumda dokuda kendiliğinden bir kanama gelişir ve bu kanama dokunun yıkımına sebebiyet verir (Medicana, 1993b: 39).

Mahur Beste'de Atiye'nin babası Ata Molla'nın, başında damar çatlaması sonucunda öldüğü belirtilir: “Behçet Bey'in evlenmesinden iki yıl sonra Ata Molla, bu satranç partilerinden birinde, eli şahla kalenin arasında olduğu yerde çöktü. Doktorlar başında damar çatlaması dediler...” (MB: 53-54)

2.1.28. Şark Çıbanı/ Leismania

Şark/Halep çıbanı olarak bilinen deri leşmanyozunun etkeni *L. tropica* türüdür. Bu hastalık, özellikle Asya'da yaygınken Akdeniz ülkelerinde ve Kuzey Afrika'da da görülür. Bir böcek türü olan tatarcığın yüz, el, kol ve bacak gibi uzuvları sokmasının sonucunda ilgili bölgede bir deri lezyonu oluşur. Hastalık, elbise dışında kalan bölgede, genellikle yüzde kırmızı, sert, bir veya birkaç kabarcıkla başlangıç gösterir. Lezyondaki asalaklar, deriyle sınırlı olarak kalır ve bu bölgede kaşıntılı ve belirgin bir kabarcığın oluşmasına yol açar. Söz konusu kabarcık önce kabuklanır, sonra yaraya dönüşür. Yara birkaç ayda iyileşir; ancak yerinde izi kalır (Medicana, 1993b: 270-271; Büyük Larousse, t.y.a: 2669).

Şark Çıbanına, incelenen eserler içerisinde yalnızca *Mahur Beste*'de rastlanır. Romanda, Halep çıbanı yüzünden Adile Hanım'ın yüz çizgilerinin altüst olduğu bilgisi verilir:

Adile Hanım, merhum süpürgeciler kâhyasının haremî Buyidil Hanımefendi ile beraber Esmâ Sultan'ın yetiştirmelerindendi. Çocukluğunda daha bu daireye geçmeden, eski Beşiktaş sarayının bir insan ambarına benzeyen harem kısmında sekiz, on kız çocukla beraber yattıkları odada onu ilk gördüğü günden itibaren belki de yaradılışlarındaki ayrılık yüzünden sevmiş ve nereden hangi tesadüfle aldığı bilinmeyen bir Halep çıbanı yüzündeki çizgilerini altüst edeli, kendisi için erişilmez bir diyar saydığı ikbal hülyalarını onun hesabına kurmağa başlamıştı. (MB: 117)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, Şark çıbanı, Adile Hanım'ın yüzünde çıkmış ve yüzünü deforme etmiştir.

2.1.29. Siyatik

Siyatik, "kalça kemiğinin siyatik çentiği, siyatik atardamar, siyatik sinir, siyatik delik, siyatik diken gibi çeşitli yapıların adlandırılmasında kullanılan anatomik terim"dir (Medicana, 1993b: 401) Siyatik, sinirin adı olmakla birlikte, bu sinir kaynaklı ağrı ve uyuşukluk meydana getiren rahatsızlığın ismine de denir. Siyatik sinirin seyri boyunca sakrum bölgesinde, kalça ve uylukta ağrı ve uyuşukluk hissedilmesi siyatik nevrâljiye, yani siyatik hastalığına işarettir (Kocatürk, 2006: 697). Bacağın arka yüzüne yayılan ağrıları tanımlamakta siyatik terimi kullanılır. Bazen çok şiddetlenen bu ağrı, siyatik sinirin dağılıp etkilediği bölgeleri yayılır. Siyatik sinir, diz hizasında bacağın arkası ve önüne dağılan iki dala ayrılır. Söz konusu ağrı, siyatik sinirin köklerinin omurga kanalından çıkar çıkmaz ezilmesiyle ortaya çıkar (Medicana, 1993e: 194).

Huzur romanında, ihtiyar kahvecinin bu hastalığa yakalanıp daha sonra kurtulduğu bilgisi verilir:

Mümtaz bu kadar hususî bir şekilde kendisine ait bir anda etrafıyla her gün olduğu gibi konuşmasına şaşıyordu. Daha garibi hiç kimsenin bu fevkalâdeliği sezmemesiydi. Bütün çehreler aynıydı. İhtiyar kahveci geçen kış, kılıç avında yakalandığı siyatikten kurtulduğu için memnun, gülümsüyordu... (H: 143-144)

Eserde, ihtiyar kahvecinin siyatige yakalanıp ondan kurtulması bilgisi dışında, hastalığa dair bir malumat verilmez.

2.1.30. Sara

Sara, beyindeki anormal elektriksel boşalımın bir neticesi olarak nöbetler hâlinde meydana gelen kronik bir rahatsızlıktır. Epilepsi olarak da bilinir. Nöbetler, aniden başlayıp sona ermekle birlikte, vücutta genel kasılmalara ve bilinç bozukluklarına sebebiyet verir. Sara nöbeti esnasında beyindeki elektriksel yük ani, aşırı ve hızlı bir biçimde boşalır. Hastalığın nedeni bilinmezken, erkeklerde kadınlara nazaran daha sık görüldüğü dikkat çeker (Medicana, 1993a: 117).

İncelenen eserlerden yalnızca *Mahur Beste*'de epilepsiden söz edilir. Romanda, Nuri Bey'in yakınlarından Soloski (Müslüman olunca Reşit Bey), her sabah uşağı Ali ile beraber esir pazarına gider. O, yetiştirmek için iki köle almak ister. Bu ziyaretlerde uşağı Ali, Nuri Bey'in beğendiği her çocuk için bir kusur bulur; sara da bunlardan biridir:

...Ali, onu bu ziyaretlerinde yalnız bırakmıyor, biraz beğendiği her çocuk için ayrı bir kusur buluyor, sahibiyile bir iki adım ötede ufak bir konuşmadan sonra, büyük bir ciddilikle Reşit Bey'e dönüp: "Cinsi bozukmuş... İki üç sene sonra sesi kısılır..." yahut "Hırsızmış, saralıymış..." gibi şeyler söyleyerek onu pazardan çıkarıyor, Kapalıçarşı'daki apoletçi dükkânına soktuktan sonra rahat rahat evdeki veya dışardaki işine gidiyordu. (MB: 145-146)

2.1.31. Enterit

Enterit, sözlükte "bağırsak iltihabı, özellikle ince bağırsakların iltihabı" olarak tanımlanır (Kocatürk, 2006: 232). Akut ve kronik enteritler olarak ikiye ayrılır. Akut enteritlerin sebebi virüsler, bakteriler ya da bakteri toksinleri, değişik kimyasal maddeler olabilir. Nadir olarak, mantarlar veya başka asalaklar da enterite sebep olur. Akut enteritin başlıca belirtileri ishal, karın ağrısı ve kusmadır. Kronik enteritler ise bilhassa uzun süreli ishalin varlığıyla kendini belli eder ve hastada beslenme ve emilim bozukluğu sebebiyle zayıflamaya sebebiyet verir (Medicana, 1993b: 128).

Tanpınar, enterit rahatsızlığına sadece *Aydaki Kadın* romanında yer verir. Romanda, Sevim'in babası Naşit Bey'de enterit rahatsızlığının varlığı görülür: ..."Her zamanki halim. Şimdilik ilâçla idare ettiğim bir enterit ve eski bir bronşit... Tabii yavaş yavaş amfizeme doğru gidiyoruz." (AK: 38-39)

2.1.32. Bronşit

Bronşit, büyük bronşları -soluk borusundan dallanarak akciğerlere yayılan hava borularını- örten mukoza sokusunun akut veya kronik iltihabıdır. Akut bronşit, soğuk algınlığının ardından gelişir ve normal bir hastalık olarak kabul edilir. Enfeksiyonlar ve fizikokimyasal etkenlerden kaynaklanır. Bronşların ve soluk borusunun iltihabı, grip enfeksiyonu sırasında üst solunum yollarında çok sık gelişen durumdur. Kronik bronşit ise sessiz başlayarak yavaş bir ilerleme gösterip yıllarca süren ve neticesinde ağır solunum yetmezliğine sebep olan bir rahatsızlıktır (Medicana, 1993c: 187-188).

Bronşide, incelenen eserler içerisinde yalnızca *Aydaki Kadın*'da rastlanır. Romanda, Naşit Bey'in kronik bir bronşitten rahatsız olduğu görülür: "... Her zamanki halim. Şimdilik ilâçla idare ettiğim bir enterit ve eski bir bronşit... Tabii yavaş yavaş amfizeme doğru gidiyoruz." (AK: 38-39)

2.1.33. Amfizem

Amfizem, dokularda olağandışı hava veya gaz bulunması durumu olarak tanımlanır. Doku hacminde bir artış ve elle muayene esnasında gaz kabarcıklarının yaptığı çıtırtı ile algılanır. Derialtı dokularında gelişen gazlı kangren enfeksiyonları, göğüs boşluğu ve boyunda bazı akciğer lezyonları neticesinde meydana gelebilir (Medicana, 1993b, 26). Nedeni çoğu zaman, uzun süre sigara içmiş olmaktır. Kalıtım ve daha önce astım bulunması da tetikleyebilir. Normalde akciğerlerde 300 milyon alveol bulunur. Bu alveoller normal esnekliklerini kaybettikleri, aşırı derecede geri uzadıkları ve yırtıldıkları vakit amfizem meydana gelir. Bu hastalıkta akciğerlerin ince nefes alma alanları darlaşır. Havanın akciğerlere doğru ve akciğerlerden dışarıya akışı için geçen süre çok daha uzar ve akciğerlerdeki oksijen-karbondioksit değiş tokuşu yavaşlatılmış olur. Bu durum nefes darlığına yol açar (Mayo Clinic, 1991a: 210-211).

Kendisi de sigaradan dolayı amfizemden muzdarip olan Tanpınar, eserleri içerisinde yalnızca *Aydaki Kadın*'da bu rahatsızlıktan söz eder. Romanda Naşit Bey, hastalığının (bronşit) amfizeme doğru ilerlediği bilgisini verir:

“Her zamanki halim. Şimdilik ilâçla idare ettiğim bir anterit ve eski bir bronşit... Tabii yavaş yavaş amfizeme doğru gidiyoruz. Fakat iyiyim. Sigarayı bırakabilsem.” Ve sonra bütün hece vuzuhuyla asıl korktuğu akıbeti eski adıyla tekrarladı: “Zıyk-ı sadr.”⁴⁹ Bu eski kelimeyi söylerken yüzü birdenbire değişmiş, sanki güçlüğüne içe vermiş gibi çocukça komik bir hal almıştı. (AK: 38-39)

Onun rahatsızlığının amfizeme doğru seyretmesinin nedeni sigara olmalıdır.

2.1.34. Kanser

Kanser, genel olarak epitel dokudan kaynaklanan kötü huylu tümör olarak tanımlanır. En geniş anlamda kanser, genel olarak kötü huylu tümörleri; yani dokularda büyüme, farklılaşma bozukluğu, onarım eksikliği ve yayılma özellikleri gösteren yeni oluşumları kapsar (Medicana, 1993b: 221). Kanser, yüzden fazla türü olan bir hastalıktır. Bazı türleri tek bir organizmada yerleşirken; diğerleri vücudun çeşitli yerlerine dağılırlar. Tamamının ortak yönü, kontrol edilemeyen zararlı bir hücre büyümesidir. Birçok kanser türü çok yavaş ilerler (Mayo Clinic, 1991b: 199).

Kanser hastalığına yalnızca *Aydaki Kadın*'da, Ali Usta üzerinden yer verilir. Romanda Ali Usta'nın kanser oluşundan söz edilse de kanserin türü belirtilmez:

“Ama o da bir şey değil mi Selim Beyefendi? Bozmak da bir şey...”
Doğru Ali Efendi! O da bir şey. Fakat her zaman Süleyman'ın yaptıkları gibi hoş olmuyor. O da bir şey ama, bazen senin kanserin gibisi de oluyor... Her şey daima iyidir Ali Efendi, her şey... Yalnız hastalık ve ölüm fenadır.” (AK: 49)

Ali Usta, doktorların demesine göre hastalığının korkulacak bir şey olmayıp küçük bir yaradan ibaret olduğunu, söz konusu yaranın da ameliyatla alınacağını belirtip, bunun için hastaneye yatacağını ifade eder (AK: 49).

2.1.34.1. Cilt Kanseri

Ciltte daha önceden bulunan bir tümörde bir değişiklik fark edildiğinde veya iyileşmeden yara hâlinde kalan yeni bir tümör oluştuğunda cilt kanserinden şüphelenilmelidir. Erken teşhis edildiğinde iyileşme oranı yüksek olup, ihmal edilmesi hâlinde sakatlığa hatta ölüme sebebiyet verebilir. Cilt kanserlerinin yüzde doksandan

⁴⁹ Zıyyık-ı sadr: “Göğüs darlığı, göğüs tutukluğu.” (Devellioğlu, 2007: 1186)

fazlası sürekli olarak ultraviyole ışınlarına maruz kalan bölgelerde oluşur. Ana nedeni, bu ışınlarla maruz kalma olarak düşünülür. Kalıtsal yatkınlık, kimyasal kirlilik ve röntgen ışınları da cilt kanserine yakalanma konusunda etkili faktörlerdir (Mayo Clinic, 1991b: 145).

İncelenen eserlerde cilt kanserine bir kurmaca kişi üzerinden yer verilmez. Sadece *Huzur* romanında Mümtaz, arkadaşı Orhan ile münakaşası esnasında; harbin, bazı meselelerin çözümü için lüzumluluğunu savunurken örnek olarak, cilt kanserinden bahseder:

“–Fena bir şeyden iyi bir şey doğmaz!

–Bazen o fena şey, tek çare olur. Kangreni ameliyat durdurur. Cilt kanserini bıçakla kazırsın. Hülâsa ameliyat fena şeydir ama, bazen tek çare olur.” (H: 376)

Arkadaşı Orhan’ın fena bir şeyden iyi bir şeyin doğamayacağını iddia etmesi üzerine Mümtaz, bıçakla kazıyarak ameliyat etmenin kötü bir şey olarak algılanabileceğini; ancak cilt kanserini tedavi etme noktasında bunun tek çözüm yolu olduğunu dile getirerek, örnek maksadıyla cilt kanserine değinir.

2.1.35. Uyuz

Uyuz, daha çok geceleri ortaya çıkan, şiddetli kaşıntı ile kişiyi rahatsız eden bulaşıcı bir rahatsızlıktır. Sebebi, üstderinin (epidermis) içine girerek burada yuvalanan bir kenedir. Hastalık her zaman kişiden kişiye, doğrudan temas yoluyla bulaşır. Yoksulluk, açlık, pislik ve dar mekânlarda yaşama söz konusu asalağın gelişmesi için olağan şartları meydana getirir. Hastalığın ilk belirtisi, asalağın geceleri vücutta dolaşması ile dayanılmaz derecede şiddetli kaşıntı hissidir. Önceleri yalnızca bulaşma bölgesinde görülen kaşıntı, daha sonra vücudun farklı bölgelerine yayılır (Medicana, 1993a: 191).

Uyuz rahatsızlığına sadece *Aydaki Kadın*’da, Nezihe Hanım’ın kocası Emin Bey’de rastlanır:

Nezihe Hanım Emin’i baba mirasını yiyip tükettiği günlerin en karanlığında elde son kalan sevgilisi bir Rum kızıyla -zavallı Emin ne hallere düşmüştü- Asmalımescit’te küçük ve sefil bir odada soğuktan ve uyuzdan hemen hemen ölmek üzere bulmuştu. Nezihe Hanım yeni tanıştığı ve sevmeğe karar verdiği Emin’i evvelâ Rum kızından, sonra da uyuzdan kurtarmış, hemen arkasından da ailesiyle barıştırmıştı. (AK: 278)

Nezihe Hanım, kocasının Endoksiya isminde bir Rum kızıyla görüşmesini, onun hastalığından daha tehlikeli bulur: “Uyuzundan bahsettiği zaman ‘Hastalık,’ demişti. ‘N’olacak ki...’ Fakat Endoksiya’dan bahsedince kaşlarını çatmıştı.” (AK: 278) Romanda verilen bilgiye göre Emin’in uyuzu Endoksiya’dan daha inatçı çıkar ve Nezihe Hanım, kocasının hastalığı ile iki hafta boyunca uğraşmak zorunda kalır (AK: 279).

2.1.36. Anjin

Anjin, geçmişte yutak ve çevre dokulardaki geniş bir dizi hastalığı belirtmek için kullanılan terimdir. Günümüzde ise yutak bölgesindeki iltihaplı hastalıklar ağırlıklı olarak yutağı ilgilendiriyorsa anjin veya faranjit; lenf yapılarını ilgilendiriyorsa tonsilit olarak isimlendirilir ve böylece ikiye ayrılır (Medicana, 1993b: 31).

Aydaki Kadın romanında, Sabiha’nın oğlu Nejat bu hastalıktan muzdariptir: “Küçük Nejat’ın yattığı odaya giriyorlar. Ihlamur ve ilâç kokusu. Nejat’ın anjin olmadığı gün yoktur.” (AK: 146).

2.1.37. Boğmaca

Boğmaca, ‘bordetella pertussis’ isimli bakterinin sebep olduğu, şiddetli öksürük nöbetleri ve nöbetin devamında sesli soluk alış ile belirgin gırtlak, nefes borusu ve bronşları tutan akut bir enfeksiyon hastalığıdır (Kocatürk, 2006: 587). En bilindik özelliği, solunum yollarında nezle ve üst üste gelen öksürük nöbetleridir. Söz konusu öksürük nöbetleri, kasılma nöbetleriyle beraber gelebilir. Hastanın soluk alırken iç çekişleri ötmeyi andırır (Medicana, 1993c: 159).

Huzur romanında Mümtaz, Nuran’la iskelede karşılaşır ve birlikte vapura binerler. Nuran’ın yanında kızı Fatma’yı göremeyen Mümtaz, onun nerede olduğunu sorduğunda Nuran, boğmaca salgınından dolayı onu yanında getirmediğini belirtir:

“–Küçük hanımı ne yaptınız? Sizden ayrıldığına üzülmedi mi? Çok bağlı görünüyor.
–Hayır, yani lâzım olduğunu biliyordu. Bizim taraflardaki boğmacadan korkuyoruz. Bütün kış zaten hastaydı. Hastalık meselelerinde söz dinliyor.” (H: 115)

İncelenen eserler içerisinde, *Huzur* romanındaki bu diyalog haricinde boğmaca hastalığına rastlanmaz.

2.1.38. Kifoz (Kamburluk)

Kamburluk olarak da bilinen kifoz, omurgada görülen bir biçim bozukluğudur. Normalde sırt ve kuyruksokumu bölümlerinde öne doğru olan içbükeyliğin bükümünde meydana gelen bir artış neticesinde belirir. Doğumsal da edinsel de olabilir. En sık yerleştiği yer, omurganın sırt bölümüdür. Ağırlık düzeyi kişiden kişiye göre değişir. Kimi zaman zorlukla fark edilecek kadar hafif kimi zamansa estetik bir hasarın yanında solunum ve dolaşımda işlevsel bir bozukluğa sebebiyet verecek derecede ağır olabilir (Medicana, 1993b: 238).

Kamburluğa yalnızca *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanında Seyit Lûtfullah üzerinde rastlanır. O, fiziki açıdan tasvir edilirken kamburuna da değinilir:

Gözlerinden biri akmış, ağzı hafifçe çarpılmış, bütün vücudu büyük hareketlerine zarar vermeyen, fakat onları bir türlü serbest de bırakmayan, her uzuv için ayrı, küçük, mânasız ve lüzumsuz bir yığın dar sahalı harekette kendisini dağıtan bir tik kaplamıştı. Sol kolunu durmadan araba çeker gibi büküyordu. Sol ayağı ise her zaman için ağırdı. Meşin gibi esmer, çarpık yüzü ile uzun boyu yüzünden daha fazla göze batan kamburu ile Seyit Lûtfullah benim gördüğüm zamanlarda, insandan ziyade peşinden koştuğu defineleri bekleyen bir ecinniye benziyordu. (SAE: 42-43)

Seyit Lûtfullah'ta görülen kamburluk, onun çarpılmış gibi olan vaziyetinde tabloyu tamamlar niteliktedir. Nitekim yukarıda da görüldüğü üzere onun bir gözü akmış, ağzı çarpılmış, vücudu ise tikli bir hâdedir.

2.1.39. Tiroidit

Tiroit bezinde meydana gelen iltihaplanma, tiroidit olarak bilinir. Akut, subakut ve kronik olarak görülebilir. Akut tiroiditler, enfeksiyon yapısında olmakla beraber daha çok, orta yaşlı kadınlarda görülür. Başlıca belirtileri; ateş, ağrı ve yutma güçlüğüdür. Bunun yanı sıra, boyun derisi sıcak ve kırmızı bir hâle gelir. Bazı olgularda apse oluştuğu da görülür (Medicana, 1993b: 425-426).

Söz konusu rahatsızlık, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde, Hayri İrdal'ın ikinci eşi Pakize'de görülür: “Evlendiğimiz zaman Pakize'nin tiroit guddeleri henüz bozulmamıştı, binaenaleyh huysuz ve sinirli değildi. Hayat hakkında hiçbir fikri yoktu, binaenaleyh neşeli ve rahattı...” (SAE: 156)

Pakize'de bu rahatsızlık nedeniyle benirleme, horlama ve sayıklama gibi şikâyetlerin ortaya çıktığı belirtilir (SAE: 192-193). Romanın ilerleyen sayfalarında Hayri

İrdal, eşi Pakize'nin tiroit bezlerinin tedavi edildiği bilgisini verir: "Karımın tiroit guddeleri tedavi edileliden beri evde kavga yoktu." (SAE: 285)

2.1.40. Sinüzit

Sinüzit, burnun iki yanı ile üstündeki sinüs denilen kemik boşluklarının iltihaplanması durumudur. Bu rahatsızlık, genelde burnu veya dişleri ilgilendiren bir enfeksiyonun ardından meydana gelir. Bunun yanı sıra grip, tifo, bronkopnömoni gibi genel enfeksiyonlar da kan yoluyla sinüslere ulaşarak sinüzite sebebiyet verebilir (Medicana, 1993a: 129). İltihabın tek bir sinüsü, birden fazla sinüsü veya aynı anda tüm sinüsleri etkileyebilmekle beraber; akut, subakut ve kronik biçimleri vardır (Medicana 1993b: 398). Belirtileri; göz veya yanaklarda ağrılar, ateş, burundan nefes alma zorluğu ve dış ağrısıdır (Mayo Clinic, 1991a: 164).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal, kızı Zehra'nın geçmiş bir dönemde sinüzit geçirdiğini belirtir: "Fakat bunun hastalığı başka türlü olmalı, çünkü ötekilerin hepsini bana unutturdu. Ne Ahmet'in göğsünü, ne Zehra'nın sinüzitini, ne karımın tiroit guddelerini, ne de en küçüğün hummasını düşünüyorum." (SAE: 212)

2.1.41. Şeker Hastalığı (Diyabet)

Şeker hastalığı, pankreastaki insülin yapımının yetersiz olması sebebiyle, bilhassa karbonhidrat metabolizmasında, bunun haricinde lipit ve protein metabolizmalarında bozuklukla ortaya çıkan kronik bir hastalık olarak bilinir. İki tip şeker hastalığı vardır: Genç tipi şeker hastalığında temel sorun insülin eksikliğidir. Erişkin tipi şeker hastalığında ise kandaki insülin miktarı normal, hatta biraz fazladır; ancak vücuttaki işlevini yerine getiremez bir durumdadır. İlk belirtilerin hastalığa özgü olmamasından dolayı başlangıcını saptamak güçtür. Halsizlik, susuzluk, anis ve vulvada rahatsız edici kaşıntı, idrar miktarının artması belirli belirtileri arasındadır (Medicana, 1993a: 143-144).

Söz konusu rahatsızlığa yalnızca *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde rastlanır. Enstitüyü teftiş için belediye reisiyle birlikte gelen *salâhiyetli zat*, Hayri İrdal'a Ahmet Zamanî Efendi'nin neden öldüğünü sorar. Sonrasında ise İrdal'ın cevap vermesine müsaade etmeden "Ben söyleyeyim, bakalım buldum mu? Şekerden..." der (SAE: 282). Bu tahmini yapmasına sebep olarak kendisinin de şeker hastalığından muzdarip olmasını

gösterir. Hayri İrdal, adamın tahminine yanıt olarak, “Çok doğru buyurdunuz... Üzümden başka bir şey yemediğine göre...” diyerek böyle bir ihtimali tasdik eder (SAE: 283).

2.1.42. İsilik

Sıcaklık ve aşırı terleme neticesinde ciltte beliren kızarıklıklara isilik denir. Sebebi ter bezlerinin tıkanmasıdır (Sağlık Ansiklopedisi, t.y.b: 491).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal, Doktor Ramiz sayesinde müdavimi olduğu Şehzadebaşı'ndaki kıraathanede sırtlarındaki isilikleri iskemlelerin arkalarına sürte sürte kaşıdıklarını belirtir:

Bir taraftan terden sırtımıza yapışmış fanilâlarımızı iskemlelerimizin arkalarına sürte sürte isiliklerimizi kaşırken, öbür taraftan da işittiğimiz bu hikâyeler sayesinde, ayışığında serin sularda yıkandık, loş plaj kabinelerinde seviştik, rüzgârlı ve ağaçlı tepelerde cins tekeler gibi boğuştuk... (SAE: 143)

2.1.43. Gut (Damla) Hastalığı

Bilhassa ayak parmağı eklemlerinin yineleyici ve şiddetli iltihaplanmasıyla kendini belli eden gut (damla) hastalığı, nikris adıyla da bilinir. Kanda ürik asit düzeyinin artışı, eklem kıkırdağında sodyum urat toplanişı, iltihaplanma, nöbetler hâlinde gelen şiddetli eklem ağrısı ve ateşle belirgindir. En çok, ayak başparmağın tabanında görülür. El ve ayak bilekleri; el, ayak, diz ve omuz eklemleri hastalığın yerleştiği diğer uzuvlardır. Bu hastalık sırasında eklemden şişlik, sıcaklık ve hassasiyet oluşur; eklem üzerindeki deri ise kırmızı ve parlak bir görünüm alır (Kocatürk, 2006: 308; Medicana, 1993e: 51).

Tanpınar'ın “Evin Sahibi” isimli hikâyesinde bu rahatsızlık görülür. Hikâyede, başkişinin dedesinin evin içindeki gezintisi anlatılırken ayaklarındaki damla hastalığına dikkat çekilir: “Bu ihtiyar adam hiçbir şey söylemeden, dudaklarından tek bir şikâyet çıkarmadan, sadece bu bitmez tükenmez gezintisiyle, damlalı ayaklarını sürüye sürüye, bütün evi, bütün geceyi ıstırabıyla dolduruyordu.” (HK: 109)

2.1.44. Tifüs

Tifüs, insanlara bit, pire, kene veya mit'ler aracılığıyla geçer. Daha çok, haşerelerin kolaylıkla üreyebileceği yerlerde yaşayan kimselerde görülür. Hastalık, ortaya çıktıktan iki hafta sonra yüksek ateş, üşüme ve beraberinde öksürük, baş ağrısı, göğüs ağrısı ile

seyreder. Kişide sayıklama ve sersemleme görülür (Mayo Clinic, 1991a: 259; Kocatürk, 2006: 819).

“Evin Sahibi” isimli hikâyede başkışı, karısı Zeynep’in eski kocasının tifüsten dolayı öldüğünü belirtir:

Bu ikinci görüşmemiz birincisinden çok farklı oldu: Genç kadının -aradaki yirmi gün içinde teyzemin dostu olan bir hanımdan onun genç bir kız değil, bir dul olduğunu, bir kaymakam olan kocasının harbin son senesinde tifüsten öldüğünü öğrenmiştim-, beni son derecede tabii ve dost bir yüzle karşıladı... (HK: 141)

2.1.45. Diş Eti Çekilmesi

Diş eti dokusunun normal sınırı olan mine-sement birleşiminden uç yönde sıyrılmaya diş eti çekilmesi denir. Diş eti çekilmesinin sonucunda kişide aşırı duyarlılık, estetik kaygı, plak retansiyonu ve diş eti enflamasyonu, kök çürükleri, dişte abrazyon görülebilir (Koçak, 2015: 5-6).

Diş eti çekilmesi rahatsızlığına Tanpınar’ın eserleri içinden yalnızca “Son Meclis” isimli piyes tasavvurunda tesadüf edilir. Kişileştirme yöntemiyle hayvanlara yer verilen bu metinde Aslan, dişlerinin hepsinin sallandığını, dişçinin diş etlerinin çekildiğini belirttiğini ifade eder: “Sonra dişlerim, hepsi sallanıyor, dişçi diş etleri çekilmiş diyor. Cıgaradan olacak şüphesiz...” (HK: 349)

2.1.46. Ülser

Derinin veya bir mukoza yüzeyinin belirli bir alanda doku ölümüne ilişkili olarak ortadan kalkması durumuna ülser denir. Fiziksel ve kimyasal etkenlerden, enfeksiyonlardan ve tümörlerden kaynaklanabilir. Hedef doku, önceden bozulmuş veya beslenme koşulları kötüleşmişse, etkenlerin yıkıcı etkileri daha kolay ortaya çıkar (Medicana, 1993b: 441). Peptik ülser ise; yemek borusu, mide ya da 12 parmak bağırsağında görülen küçük yaralara denir. Genel olarak midenin alt kısmında veya 12 parmak bağırsağının üst tarafında görülür. Bulantı ve kusma; yemekten sonra tıkanıklık hissi; büyük abdestin kokulu, siyah ve çamur görünüşlü olması; üst karın ya da alt göğüs kafesi bölgesinde yanma, acı, kemirme veya açlık hissi başlıca belirtileri arasındadır (Mayo Clinic, 1991a: 118).

İncelenen eserler içerisinde ülser hastalığına sadece “Son Meclis” isimli piyes tasavvurunda rastlanır. Burada Fil, ülseri olduğunu belirtir: “Eskiden ufak bir ülserden başka bir şeyim yoktu. Şimdi kalp de çıktı.” (HK: 348)

2.1.47. Miyopi

Miyopi, gözdeki kırılma kusurudur. Dinlenme hâlindeki göze gelen ışınların retinanın önüne düşmesi sonucunda kişi, yakındaki cisimleri net görmesine karşın uzaktaki cisimleri odaklayamaz. Göz küresinin ön-arka çapının aşırı uzunluğu, göz merceğinin biçimi ve gözün ışığı kıran yapılarındaki kırılma endeksinin yükselmesi miyopluğa sebep olan etkenler arasındadır. Belirtisi, uzağı net görememektir. Genelde çocukluk döneminde ortaya çıkar ve kalıtsal olduğu düşünülür (Medicana, 1993b: 298; Mayo Clinic, 1991a: 279-280).

Tanpınar, miyopluğa yalnızca “Yaz Yağmuru” isimli hikâyesinde yer verir. Hikâyede Sabri Beylerin hizmetçisi Ayşe Hanım’ın miyop olduğu belirtilir: “Gözlerinin altından miyop bakışları büyüdü. Yüzü limon gibi sarardı. Dudakları hiddetten titriyordu...” (HK: 167)

2.1.48. Adı Belirtilmeyen Hastalıklar

Tanpınar’ın eserleri, hastalık temi çerçevesinde incelendiğinde en hacimli kısmı ‘adı belirtilmeyen hastalıklar’ oluşturur. Nitekim *Huzur*, *Sahnenin Dışındakiler*, *Mahur Beste*, *Aydaki Kadın*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanları ve “Abdullah Efendi’nin Rüyalari”, “Geçmiş Zaman Elbiseleri”, “Bir Yol”, “Evin Sahibi”, “Fal”, “Yaz Yağmuru”, “Emirgân’da Akşam Saati”, “Yaz Gecesi” hikâyelerinde birçok kişi hastalıklı olarak tasvir edilmelerine, hatta kimi zaman bir hastalıktan dolayı ölmelerine rağmen hastalıklarının adı belirtilmez.

2.1.48.1. Mahur Beste’de Adı Belirtilmeyen Hastalıklar

Mahur Beste’de Behçet Bey’in vaka zamanından yirmi sene önce büyük bir hastalık geçirdiği belirtilse de hastalığın ismine yer verilmez: “Yirmi sene evvel geçirdiği büyük bir hastalıkta kurtuluş terlerini dökerken Behçet Beyefendi bu rüyayı görmüş ve onun verdiği sevinçle hayata dönmüştü.” (MB: 8)

Romanda, Atiye Hanım'ın genç kızken geçirdiği bir hastalıktan bahsedilir; ancak hastalığın adına yer verilmez: “Sonra genç kız hastalanmış, Ata Molla günlerce odasına kapanmış, kendi eliyle ona bir kadın gibi bakmıştı.” (MB: 51)

Behçet Bey'in annesinin Mekke'de, bilinmeyen bir hastalıktan dolayı ölüm döşeğine yattığı belirtilir:

İsmail Molla, sıcak yaz gecelerinde, Mekke'deki evinin damında, bir yandan bilinmeyen bir hastalıktan ölüm döşeğine yatmış karısının baş ucunda beklerken, bir yandan da oğlunun, bu hiçbir huyu kendisine benzemeyen yâdigârın, hangi irsiyetin mahsulü olduğunu acı acı düşünüyordu. (MB: 34)

Atiye'nin annesinin/Ata Molla'nın eşinin hasta olmasından bahsedilir; hastalığının adından söz edilmez:

Ata Molla, kırk iki yıl mütemadiyen önüne uzattığı her senedi imzalayarak, eski süpürgeciler kâhyasının servetinin mühim bir kısmını kendi heveslerine göre harcamasına imkân veren ve on beş senedir hastalanıp odasından çıkmadığı için istediği gibi yaşamasını temin eden bu kadını kolay kolay kıramazdı. Onun için razı oldu. (MB: 51)

Romanın ilerleyen sayfalarında onun hastalığının Atiye üç-dört yaşında iken meydana geldiği ve bu hastalıktan sonra bir daha çocuklarıyla meşgul olamadığı bilgisi verilir (MB: 66).

2.1.48.2. Sahnenin Dışındakiler'de Adı Belirtilmeyen Hastalıklar

Sahnenin Dışındakiler'de Leylâ'nın mürebbiyesi ve piyano hocası olan Matmazel Caroline'nin bir hastalığın yüzünden sesini kaybettiği ifade edilir; hastalığın adına yer verilmez:

Sesini, şöhretin hemen eşiğinde gelen bir hastalıkla kaybetmiş eski bir muganniye olan mürebbiyesi ve piyano hocası Matmazel Caroline ile anlaşamadıkları tek nokta, nasıl bir netice vereceği bilinmeyen bu hadiseyi Leylâ'nın biraz da bir macera gibi telakki etmesiydi. (SD: 106)

Cemal, küçüklüğünden bahsederken, bir göğüs hastalığı geçirdiğini belirtse de bu göğüs hastalığının ismine yer vermez:

Halbuki yolculuğu kendim istemiştim. Geçirdiğim göğüs hastalığı yüzünden iki senem kaybolmuştu. Evcek bulunduğumuz “M...”in yalnızlığına ve sessizliğine yavaş yavaş gömüldüğümü, neredeyse bu yalnızlık içinde kaybolacağımı sanıyordum. Küçük şehir hastalığı dedikleri şey, beni ağır ağır sarıyor ve mumyalıyor gibiydi. Küçük şehir, küçük ev, rahat ve sakin hayat... Her gün görülen dostlar, dönüp dolaşıp üstüne gelinen mevzular, neredeyse bana, ötesini, daha genişini unutturacaktı. (SD: 10)

Yine Cemal, çocukluğunu anlatırken, hizmetçileri Paraskevi'nin böbrek sancularından bahsetse de, rahatsızlığın adına yer vermez:

O gün onun [Sabiha] annemle konuşmasına çok şaşırılmışım. Sanki kendisinden o kadar büyük olan annemle karşılaşır karşılaşmaz, onun da yaşı büyümüş, hayat tecrübesi artmıştı. Nerde ise Sinop'tan beri bizi bırakmayan ve o gün hasta olan hizmetçimiz Paraskevi'ye böbrek sancıları için ilaç tavsiye edecekti. (SD: 29)

Cemal, çocukken bir hastalık geçirdiğini, bu hastalık evresinde Sabiha'nın yanında olduğunu ve bundan dolayı hastalığına minnet duyduğunu, o yılın nisanı başında iyileştiğini belirtir; hastalığının adını belirtmez: “Başımı kollarının üstüne koymuş, yatağımın kenarında uyku taklidi yapıyordu. Ben yavaşça onun yatağıma yığılan saçlarını okşuyordum. Hastalığıma içimden ne kadar minnettardım.” (SD: 112)

Cemallerin kiracısı, kayınvalidesinin hasta olduğunu belirtir; fakat hastalığın adına yer vermez:

–Kocamı tevkif ettiler... dedi. Üç gün evvel alıp götürdüler. Bu annesi! Öbür oğulları Kafkasya'da öldü... Ne yapacağımızı bilmiyorum. Hep böyle ağlıyor; zaten hastalıklı. Her tarafında yaralar çıkıp duruyor. Kendisini, hayatta kalmış olmasını affetmiyor. O, ağladıkça ben çıldırıyorum... (SD: 135)

2.1.48.3. *Huzur*'da Adı Belirtilmeyen Hastalıklar

Huzur romanında Mümtaz'ın annesi hastalanır ve devamında bu hastalıktan dolayı ölür. Ancak onun hangi hastalıktan dolayı öldüğü belirtilmez:

Günlerini orada, hastanın yatağının yanı başında, kâh ona bakarak, kâh düşünerek, okuyarak geçirdi. Her gün öğleye doğru telgrafhaneye gidiyor, annesinin çektiği telgrafın cevabının gelip gelmediğini öğreniyordu. Sonra hastanın odasına kapanıyor, daima hareketli, daima canlı sokağın kendisine kadar çıkan gürültüsü içinde ona arkadaşlık ediyordu. (H: 37)

Annesi o hafta içinde bir gece sabaha karşı öldü. Ölmeden evvel oğlundan su istemiş, sonra ona bir şeyler söylemeğe çalışmış; fakat bir türlü muvaffak olamamış, sonra yüzü birdenbire sapsarı kesilmiş, gözleri kaymış, dudakları bir iki defa titredikten sonra kaskatı kesilmişti. Mümtaz'ın hafızası bu son anı olduğu gibi tespit etmişti. (H: 39)

Mezarının denizde olmasını isteyecek kadar denize âşık olan *altmışlık kayıkçı*, bir hastalık geçirir ve doktorlar onun bu hastalıktan dolayı bir daha denize çıkamayacağını belirtir. Fakat bu hastalığın adı belirtilmez:

Çok kazanmış, çok görmüş, çok eğlenmiş, çok acı çekmişti. Fakat tek sevdiği şey deniz olduğu için ondan ayrılmadıkça kendisini bedbaht addetmezdi. “Mezarım, aklım başımda ölürsem denizde olacaktır...” derdi. Nitekim, kış sonunda geçirdiği hastalıktan sonra bir daha denize çıkamayacağını doktorlardan öğrenince bir sabah kimse görmeden sahile inmiş, kayığa binmiş ve ayaklarına bir taş bağlayıp kendisini akıntıya atarak ölmüştü. (H: 218)

Mümtaz'ın Galatasaray Lisesi'nde okurken büyük bir hastalık geçirdiği belirtilse de bu hastalığın adından söz edilmez: “Mümtaz o zamana kadar bu yarın kelimesinin sihrini tatmamıştı. Onun hayatı sadece bugünlerde geçmişti. Galatasaray'da iken geçirdiği büyük

hastalıktan sonra çocukluğunu o kadar zehirleyen mazi düşünceleri bile azalmıştı.” (H: 142)

Adile Hanım, Nuran’ın kızı Fatma’nın hastalığından söz eder; bu hastalığın isminden bahsetmez:

–Vallahi Nuran’cığım düşünüyorum da, hasta bir çocuk üzülecek diye çektiklerini! Bu tahammülü dünyada ben gösteremezdim. Ayol en güzel yaşın... Bundan sonrası nedir bilir misin...

Böylece genç kadına, hayatın bütün imkânlarını saydıktan sonra, ona bir taraftan Fatma’nın hastalığını söyleyerek asıl vazifesinin analık duygularına kendisini terk etmek olduğunu hatırlatıyor, sonra da Nuran’a her şeye rağmen yaşamasını tavsiye ediyordu. (H: 158)

Nuran’ın babasının çocukken hastalandığı belirtilir; ancak hastalığın adına yer verilmez: “Sonra Nuran’ın babası çocukken hastalanacak, annesi Aziz Mahmut Hüdaî Efendi’ye adayacak, büyüyünce pîrin dergâhına girecek, orada babamla dost olacaklar. Nuran doğacak... Siz doğacaksınız...” (H: 167)

2.1.48.4. Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Adı Belirtilmeyen Hastalıklar

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Hayri İrdal, annesinin hastalığından bahsetse de söz konusu hastalığın adını belirtmez: “Annemin son hastalığında iyileşmesi için her akşam ona [türbe-evliya] gider dua eder, parmaklığın tam önünde mumlar yakardım.” (SAE: 56)

Yine Hayri İrdal, *çocukluğundan hastalıklı* olarak nitelediği halası Zarife Hanım’ın bir hastalığı esnasında babasının doktor götürdüğünü belirtir; halasının hastalığının adına yer vermez: “Bir defasında bir hastalığı esnasında babam vizite parasını kendi cebinden vererek bir doktor götürmüştü. O gün, ‘Acele etme! Nasıl olsa hepsi sana kalacak!’ diye babama bağırdığımı ve ikisini beraber kovduğunu evde hemen herkes sık sık hatırlardı.” (SAE: 64)

İrdal, yer yer ilk karısı Emine’nin hastalığından bahseder; fakat bu hastalığın adına yer vermez:

Emine hasta idi. Doktorların ilk önceleri ufak bir zayıflık dediği şey yavaş yavaş tehlikeli, neticesi sakınılmaz bir hastalık olmuştu. Bunu ben doktorlardan evvel biliyordum. (...) Emine yavaş yavaş, damla damla gözlerimin önünde ölüyordu. Ne ben, ne de kimse, hiçbirimiz bir şey yapamıyorduk.” (SAE: 148-149)

Adı verilmeyen söz konusu hastalık neticesinde Emine vefat eder.

Matmazel Afroditi yirmi yaşındayken, annesinin ağır hasta olduğu, doktor değiştirince kadının ölüm tehlikesinden kurtulduğu bilgisine yer verilse de hastalığın adı belirtilmez (SAE: 167).

İrdal, küçük kızının on günden beri hasta olduğunu dile getirir; hastalığının adından söz etmez: “Kızım da hasta, küçük kızım. Hem on günden beri.” (SAE: 212) Söz konusu bahsin devamında oğlu Ahmet’in geçmişte bir göğüs rahatsızlığı geçirdiğini ifade eder; bu hastalığın adını da belirtmez: “Fakat bunun hastalığı başka türlü olmalı, çünkü ötekilerin hepsini bana unutturdu. Ne Ahmet’in göğsünü, ne Zehra’nın sinüzitini, ne karımın tiroit guddelerini, ne de en küçüğün hummasını düşünüyorum.” (SAE: 212)

Nevzat Hanım’ın kocası Salim Bey için hastalıklı dense de ne bakımdan hastalıklı olduğu, ne tür bir rahatsızlığı olduğu belirtilmez: “... Bu hastalıklı, korkak, hodbin ve sızlanmaktan hoşlanan, şahsiyetsiz insan birdenbire onu sevdiğini zannetmiş ve tecrübesiz kıza seneler boyu ısrarıyla kendisini sevdirmese bile, hiç olmazsa onda bu zannı yaratmağa muvaffak olmuştu.” (SAE: 327)

İrdal, Selma Hanım’ın Cemal Bey’in ölümünden beri hasta olduğunu ifade eder; hastalığın adına yer vermez (SAE: 348).

2.1.48.5. *Aydaki Kadın*’da Adı Belirtilmeyen Hastalıklar

Aydaki Kadın’da Atıf Bey’in bir rahatsızlığı olsa da doktorlar bu rahatsızlığa net bir tanı koyamazlar; kimisi sorunu midesinde kimisiyse karaciğerinde görür. O, yediği ilk lokmadan itibaren bir rahatsızlık başlar; ancak sebebi belli değildir:

... Fakat Atıf dinlemiyordu. Bir eli midesinde yerinden fırlamamak için âdeta kendisine cebrediyordu. Yüzü birdenbire sararmıştı. “Başladı... Bu hep böyle oluyor. İlk lokmadan itibaren. Şimdi geçer...” Cebinden çıkardığı bir ilâçtan aldı. Selim “Niye ciddi bir tedavi yaptırmıyorsun? Belki de hiç doktor görmedin...” “Bilakis her hafta... Hemen hep müşahede altındayım. Kimsenin bir şey bildiği yok. Kimi midedeki divertikule yoruyor, kimisi karaciğer yorgunluğuna. Doğru dürüst bir teşhis yok... Geçen ay ülser ihtimalinden bahsettiler...” Önünden tabağı itti. “Sen keyfine bak... Benimki bitti.” Tekrar soda şişesine sarıldı. “Her gün böyle...” Bununla beraber börek gelince dayanamadı. Sofra hazlarının bu eski amatörü suböreğini her şeye tercih ederdi. Alnındaki terleri sildikten sonra yemeğe başladı. İlaç tesirini göstermiş, yüzünün demin Selim’i korkutan solgunluğu geçmişti. Bununla beraber tabağını bitiremedi. “Röntgen filan yaptırdın mı?” “Hepsini, hepsini... Hepsi yapılıyor. Birkaç milyon param var. İstersem birkaç misli yapabilirim. Sekiz lokma yiyemiyorum. Üstelik de oğlum, karım etrafında ölümümü bekleyen insanlardan. Nasıl beğendin mi bu bilançoğu?” Selim “Mübalağa ediyorsun...” diye itiraz etti. Fakat Atıf’ın hasta olduğunu biliyordu.” (AK: 110)

Romanda, Selim'in kardeşi Süleyman'ın sürekli baş ağrısından yakındığı belirtilir; ancak buna sebep olan rahatsızlığın ne olduğu hakkında bilgi verilmez: "Süleyman hemen daima baş ağrısından mustarıpti. Haşarılığına dayanamayıp da dövmek için babam veya annem yakaladığı zaman iki eliyle başını örter, 'Sakın başıma vurmayın, çok ağrıyor' derdi." (AK: 17) Süleyman'ın eşinin de hastalıklı olduğundan bahsedilir, hastalığının ismine yer verilmez: "Süleyman iki çocuğuyla, hastalıklı karısı ve daima bütün bir kabileyle başına yıkılan acayip sevgilileriyle her an sıkıntı içindeydi." (AK: 21)

Leylâ'nın ağabeyi (son müsveddede kardeşi) Nail'in hasta olduğu belirtilse de bu hastalığın adına yer verilmez: "[Refik:] Nail hasta, istirahat etmesi lâzım... Leylâ çok üzülecek..." (AK: 123)

Romanın başında Selim'in sağ bacağındaki sızılarının varlığı belirtilir, bunun sebebine değinilmez:

Sağ bacağındaki sızılarını vücudunu gererek yokladı. Hepsi yerlerindeydi. Bütün baldırı, ayak bileğinin üstü, topuğunun dış tarafı ve dizkapağının altı, hepsi çok hassas bir klavye gibi hareketine ayrı ayrı cevap verdiler. Bununla beraber düşüncesi ne bu sızılarda ne de yavaş yavaş şuurunu elde ettiği başlayan gündeydi. (AK: 14)

Selim'in hizmetçisi Marie, parmaklarının annesinin parmaklarına benzemesine dayanarak annesinin hastalığının onda da olduğunu düşünür. Fakat burada annesinin hastalığının ne olduğu belirtilmez: "Anamın hastalığı galiba bende de var. Parmaklarım onununkiye benziyor. Ben de onun gibi olacağım." (AK: 29)

Atıfe'nin babası Atıf Bey'in eşinden ayrılması, çevresindekilerce kadın denen mahluka alışamamasına yorulur ve bunun bir hastalık olabileceği düşünülür; fakat bu hastalığın ne olduğu belirtilmez: "Bir defasında da bir erkek misafirin 'Zavallı Atıf Bey... Anlaşıyor ki bir çeşit hastalık olacak. Bir türlü kadın denen mahluka alışamadı...' sözü kulağına çarpmıştı." (AK: 60)

Sabih Bey'in yedi sekiz hastalığı bünyesinde taşıdığı belirtilse de bu hastalıkların adına yer verilmez:

"Nasılısınız beyefendi?"

Sabih Bey bir kısmı hakikaten tehlikeli, bir kısmı hafifçe kronik ve mutlak şekilde zararsız yedi sekiz hastalığın koordinasyonundan doğmuş bir muvazeneden sıhhatli, rahat ve son derece dikkatli cevap verdi... (AK: 129)

Ziya'nın göğüs hastası olduğu belirtilir; bu hastalığın adına yer verilmez:

Pathé gramfon Ziya'nındı. Bir gün bütün dans plaklarıyla beraber Refik'e getirmiş ve orada bırakmıştı. Tıpkı Selim'in portresi gibi. Selim bunun da sebebini anlatmıştı. Bu

hipersensibl, bu göğüs hastası, gitgide belki resimden fazla sevdiği musikiye dayanamaz olmuştı. (AK: 153).

Selim'in küçükken bir gece -birçok hastalığın belirtisi olan- ağır bir hummadan hastalık geçirdiği belirtilir; hastalığın adına yer verilmez:

... Tesadüf istedi ki o gece ağır bir hummadan hastalanayım. Bütün gece bu milyarlarca rakamın etrafında çatırdayarak ürediğini gördüm. Korkunç bir şeydi bu. Gözlerimi açıtıkça bütün ev halkını baş ucumda görüyordum. En ufak dikkatte hepsi değişiyorlar, dağılıyorlar, yerlerini o küçük rakamlara bırakıyorlardı. Bu rakamlar mütemadiyen ürüyordu. Her taraftan âdeta üstüme yığılıyorlardı... (AK: 202)

Romanda Selim'in karaciğerinden rahatsız olduğu da ifade edilir. Ancak bu rahatsızlığın adı belirtilmez: "... Daha arkasından Selim'in hastalığı hikâyesi çıkmıştı. Karaciğerinden rahatsızdı. Bu sefer de Leylâ'nın ıstırapları hakkında hiçbir şey bilmediği hasta bir Selim peydahlanmıştı." (AK: 246-247)

2.1.48.6. Hikâyeler'de Adı Belirtilmeyen Hastalıklar

"Abdullah Efendi'nin Rüyaları"nda Abdullah Efendi'nin bir hasta çocukla karşılaştığı belirtilse de çocuğun hastalığına dair bir bilgi verilmez:

... Ve hasta çocuk, yakasına asıldığı Abdullah Efendi'yi bu sefer zorla tekrar büyük sürahinin başına çekiyor: "Bak, bak, ne güzel... Yandan ne renkler yapıyor, nasıl parlıyor, şuradan bak bir Zuhâl akşamı gibi... Benim olmasa bir talih değil mi?" diye seviniyordu. Abdullah Efendi bu sudan içmemeğe çoktan razı olmuştu, fakat hasta onu bir türlü bırakmıyor, bir gölge gibi peşine takılıyor, bir azap gibi yakasına asılıyor ve muttasıl, muttasıl yalvarıyordu: "İçmezsin, içmezsin değil mi? Söyle hatırım için... Oh, ne olur, içmeyin, içmeyin..." Abdullah Efendi bu cinsten bir hastayı görmemişti. Sadece bu ses, bu zayıf, şımarık, fakat kalbin ve sinirlerin yolunu bulan, bir merhalede insanın bir tarafıyla derhal anlaşılan bu ses onu çıldırtıyordu. (HK: 50-51)

"Geçmiş Zaman Elbiseleri"nde başkışı, hasta olduğunu ifade eder; hastalığının adını belirtmez: "Tabii ilk önce reddettim, hastalığımı söyledim, sonra hakiki vaziyeti anlattım; fakat hiçbiri kâr etmedi..." (HK: 54)

Yine aynı hikâyede üzerinde geçmiş zaman elbiseleri bulunan kız, üvey babasının ruhsal açıdan önceleri sağlıklı olduğunu, bir hastalık neticesinde ruh sağlığının bozulduğunu ifade eder; hastalığın adına yer vermez: "Evvvelce babam, öyle değildi, sonra birdenbire hastalandı, böyle oldu. Şimdi hiç kimseyi istemiyor, hiçbir yere çıkmıyor ve bir an beni yanından ayırmıyor." (HK: 65)

"Bir Yol" isimli hikâyede başkışı, karısının geçmişte geçirdiği bir hastalıktan bahseder; ancak hastalığın adını belirtmez:

Şüphesiz bunda ilk defa gözüme çarptığı günün hususiyetinin de mühim bir hissesi vardır. İstanbul'dan soğuk ve yağmurlu bir günde ayrılmıştım, ilk çocuğum on gün evvel ölmüştü, karım hasta idi, başka üzüntülerim de vardı. Kısacası kaderle dış dişe, yumruk yumruğa olduğum günlerden biriydi. (HK: 78)

Başında epigraf olarak “-Bir hastanede bulunmuş cep defterinden-“ yazan “Evin Sahibi” isimli hikâyede anlatıcı ve başkişi olan, ancak adı belirtilmeyen kişi, hikâyenin vaka zamanını teşkil eden giriş ve sonuç bölümlerinde bir hastane odasında ağır bir hastalıktan dolayı yatıyor olsa da; ağır olarak nitelendirilecek kadar ilerlemiş olan bu hastalığın adı anlatıcı tarafından belirtilmez.

Yine “Evin Sahibi” isimli hikâyede başkişi, küçükken geçirdiği bir hastalıktan bahseder; hastalığın adına yer vermez: “İskenderun'dan vapura yarı hasta binmişim. Humma vapurda arttı ve ben İstanbul'a çıktığım zaman kendimden habersizdim. Sonradan beni annemin teyzesinin evine götürdüklerini, günlerce dalgın ve ateş içinde yattığımı öğrendim...” (HK: 126)

“Fal” isimli hikâyede falcı kadın kahve falına bakarken baş harfinin “m” olduğunu, isminin Margrit veya Melek olabileceğini belirttiği kadının hasta olduğunu belirtir; ancak hastalığın adına yer vermez: “Bir başka kadın daha var, Margrit, Melek, M harfi. Ama hastadır biliyorsun. İkisi de Margrit, yahut Melek, hiç tanımadıkları bu ikinci kadının hastalığına epeyce üzüldüler...” (HK: 336)

Hikâyede falcı kadın, ayrıca bir çocuğun hastalığından bahseder; yine bu hastalığın da adını belirtmez: “Bir yol yapacaksın? Çocuğun hastalığı geçecek, ama ayak kazası var. Zavallı çocuk...” (HK: 337)

“Yaz Yağmuru” isimli hikâyede, Sabri Bey'in evinin hizmetçiliğini yapan Ayşe Hanım'ın, kızının hasta olmasından söz edilir; söz konusu hastalığın adına yer verilmez:

Halbuki burada işini bitirdikten sonra İstanbul'a geçecek, hastahanedeki kızını görecek. Götüreceği çamaşırları gece hazırlamıştı. Bir aydan beri kızından bahsederken sesi evvela şefkatten ve acıdan boğulur, sonra onun Adana'ya o sarhoşla kaçışını, barlardaki küçük eğlence kadını hayatını, hastalığını, hoyrat ellerde hırpalanışını hatırlayınca birdenbire hırçınlaşır, kendisine, etrafa düşman olurdu. (HK: 167)

Ayşe Hanım'ın küçük kızının da hastalıktan öldüğü belirtilir; ancak burada da ölüme sebebiyet veren hastalığın ne olduğu bilgisinden söz edilmez (HK: 170).

Yine aynı hikâyede Fatma, son zamanlarda epeyce hastalık çektiğini belirtir; fakat hangi hastalıklar olduğuna değinmez (HK: 183).

“Emirgân’da Akşam Saati” isimli hikâyede Sabri, bir mekânda otururken bir kadın ile annesinin konuşmasına kulak misafiri olur. Burada kadın, annesine kaynanasının hastalığından bahsetse de hastalığın adına yer vermez:

Ben de eve girmek istemiyorum. Artık o sese tahammül edemiyorum. Elimde olsa kaçırım, fakat bilir misin ki evden de ayrılamıyorum. Sade hastayı merak ettiğim için değil. Hastanın hâli malûm. Sonu da belli. Belki senelerce sürer, seni eve çeken, bağlayan şey bu hastalığın etrafımızda yaptığı değişiklik. Âdeta havası [ile] büyülenmiş gibi olduk. O bağırımlardan harap oluyorum. Fakat işitmezsem büyük bir şey eksilmiş gibi oluyor. Nasıl diyeyim. Kendi kendimi kaybediyorum. (HK: 293-294)

Aynı hikâyede Sabri’nin annesinin, iki yıl süren hastalığının ardından öldüğünden söz edilir; hastalığın adı belirtilmez (HK: 304).

Son olarak, “Yaz Gecesi” isimli hikâyede felçli adamın üvey kızı olduğu belirtilen kadının haftalarca hasta yattığı ifade edilir; fakat hastalığının adına yer verilmez: “Eğer kadın haftalarca hasta yatmamış olsaydı, hiç kimse şüphe etmezdi. Sonra iyileşince Aksaray’da bir ev tutup götürmüşler... Neden sonra, adam hastalanınca eve gelmiş... Hanım da bir şey olmamış gibi kabul etmiş...” (HK: 283)

2.2. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Roman ve Öykülerinde Ruhsal Hastalıklar

Giriş bölümünde de değinildiği üzere, Serdar Günaydın, yazarların birçoğunun fiziki hastalıkları anlatmakta zorlanıp amatör kalmalarına karşın; psikiyatrik bozuklukları anlatırken profesyonel kesildiklerini belirtir (Günaydın, 2011). Tanpınar, bu ifadeye birebir uyan yazarlar arasındadır. Nitekim o, eserlerinde nicelik bakımından bedensel rahatsızlıklara daha fazla yer vermesine rağmen, psikolojik hastalıkları daha nitelikli işler.

Söz konusu eserlerde kekemelikten şizofreniye kadar birçok ruhsal rahatsızlık yer alır. Yer verilen hastalıklar kimi zaman nevrotik kimi zamansa psikotiktir. Kendisinden önceki yazarlarla kıyaslandığında Tanpınar’ın psikolojik tahliller konusundaki başarısı ve ruhsal hastalıklar konusunda sunduğu geniş yelpaze, onu ilk modernistlerimizden biri yapar.

Yas sürecini sağlıklı atlatamama, travma neticesinde gelişen ruhsal vaziyet, cinsel sapkınlıklar, çeşitli anksiyete bozuklukları, toplumdan soyutlanma, aşırı alkol kullanımı ve alkolün meydana getirdiği psikoz bozukluğu, narsistlik, takıntı hâli, paranoya ve hastalık hastalığı Tanpınar’ın eserlerine konu olan birtakım ruhsal bozukluklardır.

Tanpınar, belirtilen rahatsızlıklar içinde kendi hayatında yabancı olmadığı depresyonu eserlerinde ustalıkla işler. Onun kendisine has bir depresyon söylemi geliştirdiği söylenebilir. Örnek olarak o, depresyon geçiren bir kişinin yüzündeki gülüşü “bir neşeden ziyade, neşenin hatırası gibi”; ruhsal vaziyetini ise "her şeye küskün, etrafa kapalı, gökten yalnız felaket bekleyen bir mahlûk" ifadeleriyle betimler. Bir şeyi yaşamayan kişinin o şeyi tarif edemeyeceği gibi; bir hastalığı yaşamayan kimse de o hastalığı hakkını vererek tarif edemez. Tanpınar, depresyon hâlini depresyonu zaman zaman yaşayan bir yazar kimliğiyle anlatır. Tasvirdeki başarısı tamamen bu durumla ilişkilidir.

Sağlık anksiyetesi konusunda da Tanpınar, tecrübeli olmasından kaynaklı, Yaşar tipi üzerinden başarılı bir tablo çizer. Günlük ve mektuplarından tanıdığımız hastalık hastası Tanpınar ile *Huzur*'daki Yaşar, aynı hastalığı taşıyan iki farklı kişidir.

Tanpınar'ın, eserlerindeki kişiler hakkında yer verdiği bilgiler dönemin psikiyatri anlayışını da okuyucuya sunar. Örneğin aşağıda histeri başlığı altında belirtileceği üzere, söz konusu dönemde, öfke krizlerinden aşermeye kadar birçok farklı duygu yoğunlaşması ‘histeri’ olarak nitelendirilir. Oysa modern psikiyatride histeri (konversiyon bozukluğu) kriterleri ile eserlerde yer verilen histeri örnekleri bağdaşmaz. Bu, o dönemde farklı duygu yoğunlaşmalarının histeri olarak adlandırdığını gösterir.

Tanpınar'ın hikâye ve romanlarına bakıldığında, bu eserlerde çoğu zaman -fiziki hastalıklardan farklı olarak- kişilerin psikolojik rahatsızlıklarının adı belirtilmez; yalnızca bu kişilerin psikolojik vaziyetleri tasvir edilir. Dolayısıyla aşağıda yer verilecek ruhsal hastalıkların büyük çoğunluğunun tespiti ve yorumu tarafımıza aittir.

2.2.1. Depresyon

Depresyon, duygulanımı keder yönünde etkileyen çeşitli ruhsal yaşantıların ortak adıdır. Aile bireylerinden birisinin yitilmesi depresyonu başlatan dış etmenler arasında en yaygın olanıdır. İş, statü ve vücut organlarının kayıpları da yine çok sık rastlanan nedenler arasındadır (Medicana, 1993d: 77).

Depresyon, kısaca ruhsal çöküntü demektir. Normal ve yeterince dengeli kişilerde sevilen bir kişiyi yitirme veya işsiz kalma gibi istisnai durumlarda görülür. Yaşam hazları

kararlı olmayan kişilerde ise basit olaylar bile depresyona sebebiyet verebilir. Günlük yaşamdaki acılarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur (Medicana, 1993b: 89).

Hasta, depresyon sürecinde pesimist ve karamsardır. Hareketlerinde ve motor davranışlarında bir yavaşlama görülür. Günlük işlerinde ihmalkâr davranır, işinde ve günlük hayatında derbeder olur. Uyku ve iştahın kaybı, değişmez fiziki kaideler arasındadır.

Hastalık devrinde hastada karakteristik bir yüz ifadesi ve görünümü vardır. Vücut öne doğru meyletmiş, baş eğilmiş, omuzlar düşük, gözler yere dikili bir vaziyettedir. Kişi yavaş hareket eder ve az konuşur. Mimikleri nadiren değişir. Hasta az konuşmasının yanı sıra, bazen hiç konuşmaya da bilir. Söz konusu durumda patolojik keder ve moral ızdırıp, hastanın bütün şuurunu kaplar (Songar, 1980: 273-275).

Huzur romanında İhsan'ın karısı Macide'de depresyon belirtileri görülür. Macide, oğlu Ahmet'in doğumu için hastanede bulunduğu esnada, büyük kızı Zeynep'e hastane önünde araba çarpıp ölür:

Bu işte büyük bir talihsizlik olduğu muhakkaktı. Gerek İhsan, gerek doktorlar, Macide'nin felâketi haber almaması için ellerinden geleni yapmışlar; fakat hiç kimse telâş ve ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadından saklayamamıştı. Nihayet, genç kadın, hastabakıcılardan başına geleni öğrenmiş, yattığı yerden ölünün bulunduğu yere kadar sürüne sürüne gitmiş, hazırlanmış cesedi görmüş, başında kaskatı kesilmişti. Ondan sonra bir türlü kendine gelememişti.

Ağır bir humma ile günlerce yatmış, Ahmet'i bu humma içinde doğurmuştu. (H: 18)

Söz konusu olay, vaka zamanının sekiz yıl öncesinde şu şekilde yaşanır:

Zeynep, annesinin yattığı hastaneye büyük annesiyle beraber gelmiş, sonra getirmesini unuttuğu hediyeyi hatırlamış, hiç kimseye haber vermeden hastahänenin önünde babasını beklemek ve ona söylemek için dışarı çıkmış ve kim bilir neler düşünen küçük çocuk kafasının bir dalgınlık anında ölüm kendisini birdenbire kapmıştı. (H: 18)

Travmatik olan bu olayın sonrasında Macide, bir yas süreci yaşar. Yas, “bir kural olarak sevilen bir kimsenin ya da vatan, özgürlük, bir ideal vb. gibi onun yerini alan bir soyutlamanın yitişi üzerine tepkidir” (Freud, 2011: 17). Bowlby, yas sürecinin dört aşamadan oluştuğunu belirtir:

1. Yoğun ıstırap, panik ya da öfke patlamaları ile bölünebilen ve birkaç saatten bir haftaya dek sürebilen bir hissizleşme ve inanmama durumu.
2. Haftalar ya da aylar sürebilen, ölen kişiye hasret duyma ve arama durumu (depresyondan çok kaygıyı andırır). Huzursuzluk, insomni ve düşüncelerin ölen kişiyle meşgul olması (ya da duyulan öfke) tipik belirtiler arasındadır.

3. Hasret ve aramanın sona ermesinden sonra düzensizlik ve ümitsizlik. Bu noktada kaybın sürekli olduğu en sonunda kabul edilir ve yeni bir kimlik oluşturulmaya çalışılır (örneğin, dul). Bu noktada majör depresif bozukluk ölçütleri karşılanabilir.

4. Yaşamın zamanla yeniden kurulmaya, üzüntünün çekilmeye ve yaşam arzusunun geri dönmeye başlamasıyla belirli bir düzeyde yeniden düzen kurma. (Butcher vd., 2013: 418-419)

Macide, yas sürecinde öncelikli olarak birinci maddede yer alan inkâra yönelme durumunu yaşar. O, kızı Zeynep'in ölümünü kabullenmez, inkâr eder. Kucağındaki oyuncak bebeğe masal anlatması, büyük kızının eve dönüşünü saatlerce pencerede veya oturarak beklemesi (H: 18) yas sürecinin birinci aşaması ile alakalı bir durumdur.

Sigmund Freud, melankoli hâlini “Yas ve Melankoli” isimli çalışmasında şöyle açıklar:

Melankoli ruhsal olarak derin bir acı veren keyifsizlik ve dış dünyaya ilginin ortadan kalkışı yoluyla, tüm etkinliklerin engellenişi ve öz-saygının kendini öz-kınamalarda ve öz-suçlamalarda anlatan ve sanrısız bir ceza beklentisinde doruğuna ulaşan bir indirgenişi yoluyla göze çarpar. (Freud, 2011: 17)

Macide, yas süreciyle bağlantılı olarak melankoli/depresyon yaşar. Depresyon, travmanın ardından sıklıkla ortaya çıkan bir rahatsızlıktır (Herbert, 2016: 40). Onun yaşadığı depresyon ‘majör depresyon bozukluğu’dur.⁵⁰ O, Sabiha'nın doğumuna kadar doktorların ‘enkaz’ gözüyle baktığı bir hastadır. Büyük kızı Zeynep'in ölümünden sonra o, melankolik bir hâl alır ve bu süreçte âdeta bir *gölge hâlinde* yaşar, yarı deli addedilir. Vaka zamanında, Macide'nin söz konusu geçmiş günlerinden bahsedilirken, “Macide'nin tebessümünü kaybettiği günler” olarak söz edilir ve bu günlerin artık geride kaldığı dile getirilir (H: 20).

Onun yaşadığı depresyon durumu küçük kızı Sabiha'nın doğumuna kadar devam eder. Sabiha'nın doğumuyla birlikte Macide'deki eski melankolik hâl azalır, yalnızca hastalığın küçük izleri kalır. Bazen dalsa da eskisi gibi kucağındaki bebeğe masal anlatmaz (H: 209). Böylece o, Sabiha'nın doğumuyla beraber, aşamalı olarak yaşadığı yas hâlini ve majör depresif bozukluğu ‘büyük ölçüde’ atlatır; yasin dördüncü evresinde görülen ‘yeniden düzen kurma’ durumunu yaşar. Romanın başında Macide tanıtılırken, onun “akla ve hayata dönüşü Sabiha'nın doğuşu ile ol”duğu bilgisi verilir (H: 18). Burada, Macide'nin “yeni sevgi nesnesi seçme” durumu ile (Freud, 2011: 17) yasını tuttuğu büyük kızının

⁵⁰ Majör depresyon bozukluğu ile ilgili ayrıntılı bilgi birinci bölümde “Melankolik Bir Mizaç: Depresyon ve Tanpınar” (s. 75) başlığı altında verilmiştir.

yerine yeni doğan kızını koyarak derin yas durumunu ve beraberindeki depresyon hâlini aştığı görülür.

Yine romanda verilen bilgiye göre Macide'nin hastalığı 'tam anlamıyla' geçmemiştir. Hastalık, ara sıra gelen nöbetlerle varlığını hissettirir:

Vâkıa, Macide'nin hastalığı tamamıyla geçmemiştir. Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor, yahut da büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu. (H: 18)

Macide'nin yas sürecini ve majör depresif bozukluk dönemini atlattığını belirtirken 'büyük ölçüde' dememiz, onun ara sıra yaşadığı nöbetlerle ilgilidir.⁵¹

Depresyon hâli Macide'nin dışında, *Huzur*'un başkişisi Mümtaz'da da görülür. Romanda vaka zamanının yaşandığı birinci ve dördüncü bölümlerde Mümtaz'ın ruhsal vaziyeti onun bir depresyon yaşadığını gösterir.

Onu depresyona sürükleyen nedenler romanın birinci bölümünde şu şekilde anlatılır: "Fakat İhsan hasta idi; Nuran, onunla dargındı ve gördüğü gazete manşetleri gergin vaziyetten bahsediyorlardı. Sabahtan beri düşünmemeğe, zihninin bir tarafına atmağa çalıştığı şeylerin hücumu altında idi." (H: 23)

Mümtaz'ın çok sevdiği, babasının yerine koyduğu amcasının oğlu İhsan, zatürredir ve hayatla ölüm arasındaki çizgide ölüme daha yakın bir pozisyonadadır:

İhsan rahatsızdı; içindeki rahatsızlık, o renksiz külçe hakiki şeklini almıştı. O, İhsan'ın hastalığı idi, onun dili ile, onun ıstırapıyla konuşuyordu. Bir ahtapot gibi sayısız kollarını uzatmış, her şeyi kucaklamıştı. İçinde ve dışında o vardı. Tekrar yanı başında oluncaya kadar bu böyle olacaktı. Ta ki onun ellerini avucuna alsın, nasılsın ağabey?... desin, göz göze gelsinler; o zaman iş değişir, Nuran'ın zamanına geçerdi. O vakit ayrılığın dünyası başlardı; her şeyi kendisine yabancı bulan, kendisini sonsuz bir gurbette duyan insanın, belkemiği yalnızlıktan ürperen, kadınsız erkeğin dünyası. Bir yığın iç parçalayıcı yokluktan ibaret bir dünya idi bu. Hep böyle oluyor, çoktan beri iç içe odalarda yaşıyor gibi, birinden öbürüne geçiyordu. (H: 75-76)

Hayatının merkezine koyduğu Nuran, onu terk etmiş, eski kocasıyla yeniden evlenmiştir:

Bununla beraber, bu kız [Muazzez] şimdi kendisini zehirleyecekti. Şimdi ona Nuran'ın evlendiğini söyleyecekti. (H: 77) Mümtaz güçlüğüle bir "Allah hayırlı etsin..." dedi. Bu üç kelimeyi nasıl bulmuş, nasıl birbirine eklemişti. Heceleri, kurumuş gırtlığından nasıl çıkarttı? Bunu kendisi de bilmiyordu. (H: 78)

⁵¹ Normal şartlarda Macide'nin yaşamış olduğu travmatik olayın ardından depresyonla birlikte komorbid (eşanlı) olarak 'travma sonrası stres bozukluğu' da görülebilir. Ancak elimizde Macide'nin ruh hâli ile alakalı yeterli veri bulunmadığı için böyle bir yoruma başvurmadık. Elimizdeki semptomlar onun geçmiş dönemde 'melankoli', şimdilerde ise 'depresyon' olarak isimlendirilen ruhsal rahatsızlığı yaşadığı ihtimalini kuvvetli kılmaktadır.

Bunların üstüne bir de İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına saatler vardır; bunun meydana getirdiği bir gerginlik söz konusudur: “Harp olacaktı, sendeleye sendeleye yürüyor, ikide bir alını siliyordu.” (H: 72) Onu da savaş için çağırıp çağırmayacaklarını, İhsan'ı hasta yatağında bırakarak gitmek zorunda kalacağını düşünür (H: 24). Normal zamanda insanın bunlardan birini yaşaması dahi onu depresyona itebileceken, Mümtaz depresyona bu üç durumun ağırlığı ile girer, hatta girmek zorunda kalır.

Oğuz Demiralp'ın *kendisine demirlemiş bir adam* (Demiralp, 2001: 145) olarak nitelediği Mümtaz'ı depresyona iten sebepler onun kafasını üçe böler; o, üç durumu ayrı ayrı düşünür; fakat bunların meydana getirdiği sıkıntı ve stres hâlini terkip hâlinde, bütün bir ağırlık olarak yaşar:

Üstelik içi rahat değildi, kafası ikiye, hatta üçe bölünmüştü. Bir Mümtaz, belki en mühimmi, talihten en çok korkan, düşüncesini gizlemeğe en fazla çalışanı, orada, evde hastanın başı ucunda, onun dalan gözlerine, kuruyan dudaklarına, inip çıkan göğsüne bakıyordu. Öbürü Nuran'ın şu dakikada bulunması ihtimali olan İstanbul'un her köşesinde onunla beraber olabilmek için parçalanıyordu; sanki her rüzgâra kendisini parça parça dağıtıyordu. Bir üçüncü Mümtaz demin tramvayı durduran kıt'anın peşine takılmış, bilinmeze, talihin haşın cilvelerine doğru yürüyordu. Kaç gündür hadiseler üzerinde düşünüyordu. Geceleri birdenbire artan şimendifer düdüklarının sesi onun için kâfi bir tehditti. (H: 50)

Depresyon durumunda görülen uykusuzluk, Mümtaz'da rastlanan semptomlardandır:

Şurası var ki genç adam yazın başından beri hiç de tabî bir hayat yaşamıyordu. Bilhassa son günlerde uykuları adamakıllı bozulmuştu. Zorla uyuyabildiği birkaç saatte garip, daha ziyade kâbusu andıran rüyalar içinde geçiyor, uykularından, yattığı zamandan daha yorgun kalkıyordu. (H: 56)

Yine düşünmekte ve odaklanmakta güçlük çekme, onda görülen semptomlar arasındadır:

Sadece hadiselerin üzerinde düşünebilmek kudretini kaybetmişti. Şimdi onları idrakinin dışında, gebe oldukları ihtimaller hakkında hiçbir fikir sahibi olmağı aklına getirmeden bir ders ezberler gibi ezberliyordu. Bu kadar üst üste gelen şeyleri düşünmek beyhude bir şeydi. Hele konuşmak... (H: 57)

Suçluluk duygusu duyma semptomu da Mümtaz'da görülür. O, Suat'ın ölümünden kendisini ve Nuran'ı mesul tutar: “Kaldı ki ölümünden az çok ben de mesulüm. Hatta yalnız ben ve Nuran. O anahtarı bulup evimize gelmeseydi; burnunun dibinde o kadar gürültü yapmasaydık.” (H: 366) O, bulunduğu vaziyette Nuran'ı düşündüğü için de kendisini bencillikle suçlar: “Ben küçük bir hodbinim. Dünya ne ile mustarip, ben ne düşünüyorum. Evde bir hastam var, başımı delikten bir parça çıkardım mı, milyonlarca

insanın hayatıyla şu dakikada oynandığını görüyorum. Sonra küçük bir kadın için.” (H: 400)

Mümtaz’daki ruhsal çökkünlük onun etrafa bakışına da yansır. Yansıtıcı bilinç olarak Mümtaz’ı kullanan yazar/anlatıcı, okuyucuya onun hayata baktığı adeseden bakma olanağını sunar:

Aylardır ki Mümtaz’ın dış âlemlerle teması böyle oluyordu. Ona her şey Nuran’la aralarındaki dargınlığın içinden geçerek, onun tarafından havası, rengi, mahiyeti bozularak geliyordu. Uzviyetinde bir gizli zehirlenme vardı; onun değişikliklerine göre etrafla konuşuyordu.

Bu bazen her şeyi bir kalemde silen, İstanbul’un o yağmurlu, puslu sabahları gibi her rengi söndüren bir yıkılış olurdu. Mümtaz onun kat kat yığılan perdelerini istediği kadar zorlasın; tanıdığı, bildiği hiçbir şeyi göremezdi. Kül rengi bir tıksızlık, akışı bile belli olmayan bir nehir gibi, başta kendi varlığının şuru olmak üzere, her şeyi alıp götürürdü. Bu, ömür dediğimiz şeyle beraber yürüyen bir nevi küller altında Pompei idi.

Böyle zamanlarda Mümtaz için iyi, kötü, güzel, çirkin hiçbir şey yoktu. Tıpkı arkasındaki uzviyetten, kendisini besleyen sinir cihazından, terkip ve tahlil imkânlarından alâkası kesilmiş, adeta tek başına kalmış bir gözde, son ihsas anlarını tek başına yaşayan müstakil bir gözde sade sarsılıştan ibaret bir kâinatın akisleri gibi, Mümtaz bu ölüm bahçesinin canlı hayallerine, o kül rengi tıksızlıktan kopup kendisine gelen her şeye anlamadan bakardı. (H: 63-64)

O, bu süreçte, “her tarafta yalnızca, içinde bulunanları gör”ür (H: 63). İçindeki çökkün duygu durumu, kafasından geçen her şeye karanlığı ve umutsuzluğu giydirir: “Kafası, üstüvanesi altından geçen her şeye kendi içindeki ufuneti basan, böylece mânasını ve şeklini örtüp kaybeden bir küçük el tezgâhına benziyordu. Mümtaz buna ‘soğuk baskı’ derdi.” (H: 63)

İçinde bulunduğu vaziyet, Mümtaz’ın ruh hâlini zamanla psikotik bir evreye sürükler. Bu evre, psikiyatride “psikotik özellikler gösteren şiddetli majör depresif epizot” olarak isimlendirilir. Söz konusu evrenin karakteristik özelliği, gerçeklikle bağlantının kopması ve sanrılar (yanlış inançlar) ya da halüsinasyonlardır (Butcher vd., 2013: 429). Mümtaz’ın ruhsal rahatsızlığı nevrotik bir durumdan psikotik bir hâle evrilir. Yaşadığı majör depresyon bozukluğu ilerleyerek psikotizmi de bünyesine dâhil eder.

Mümtaz’ın bu evrede gerçeklikle bağı kopar; o, halüsinasyonlar görmeye başlar. Önceleri, intihar ederek Nuran’la arasına aşılmaz bir engel olarak yerleşen Suat’ı rüyalarında görür:

Üç gündür Suat’la meşguldü. “Dün gece de onu rüyamda gördüm. Tabii, bu havadisi alacaktım.”

Sabahtan beri bu rüyanın tazyiki altında olduğunu şimdi hatırlıyordu. Fakat rüyanın kendisini bir türlü bulamamıştı. Yalnız bütün gece Suat’la uğraştığını biliyordu. “Çok büyük bir evde idim. Evet, çok büyük bir ev. Bir yığın koridor, sofa ve oda. Nuran’ı arıyordum. Her kapıyı açıp bakıyordum. Fakat hepsinde Suat’ı görüyordum. Ona özür diliyor, rahatsız ettim, diyordum. O bana gülüyor ve başını sallıyordu.” (H: 367)

Rüyaların ertesinde Mümtaz, sokakta karşılaştığı bir adamı ve gülüşünü Suat'a benzetir. O, Suat'la yatıp Suat'la kalkar ve âdeta onu beraberinde gezdirir:

İşin garibi deminki adam, Suat'ın rüyadaki gülüşü ile gülmüştü. “Evet, tıpkı tıpkısına!” Fakat hakikaten böyle bir adam var mıydı? Bütün mesele anlaşılıymıştı. Suat beraberindeydi. (...) Tekrar ferahfezanın ilk cümlesini zihninden tekrarladı. Garip şey, nağmenin hasret gülleri içinde Nuran'ı değil, Suat'ı görüyordu.” (H: 367)

Rüyalarla başlayan süreç, zihninin her tarafını meşgul eden bir Suat'la devam eder; sonrasında artık gerçekle hayal arasındaki çizgi kaybolmaya başlar:

Nuran'ın mektubu ilk defa okuduğu zaman, yüzünün değişen ifadelerini hatırladı. Fakat sahneyi olduğu gibi göremiyordu; ikide bir sayfaların üstüne, Nuran'ın başıyla beraber Suat'ın kendi başı da eğiliyordu. Mümtaz, eliyle sanki Suat'ı oradan uzaklaştırmak ister gibi bir hareket yaptı. (H: 368)

Mümtaz, Suat'a, yani bir ölüye kendisini mazur göstermek için açıklama yapar:

Hakikaten Suat'ı seviyor muydu? Hakikaten kimseyi sevmiş miydi? Bak, Nuran ondan ayrılmıştı; içinde ona ait tek bir düşünce yoktu. İhsan hastaydı. O tembel tembel sokaklarda dolaşıyordu. “Beni Macide zorladı. Akşam olmadan eve gelme! Dolaş, hava al, sen de hasta olacaksın! Bakamam sonra!” demişti. Bu son cümleyi Suat'a hitap ederek söylemişti. Adeta bir ölüye kendisini mazur göstermeğe uğraşıyordu. (H: 369-370)

Onun vaziyeti, uyanık iken rüya görmeye kadar varır: “Nuran'la geçen ağustosta bu adamdan iki tesbih almışlar ve onunla konuşmuşlardı. Bu sefer de iki tesbih aldı; fakat tesbihleri Suat'ın birdenbire uzanan ellerinden adeta güçlükle kurtardı. ‘Uyanık iken rüya görüyorum...’” (H: 371)

O, yanında Suat'ın sesini duymaya başlar: “[Harp için Mümtaz:] ‘Fakat hakikaten olacak mı?’ Yanı başında bir ses, ‘Aldırma, dedi. Güzel konuştun, rahatladın! Bu kadarı yeter!’ Bu Suat'ın alay eden sesiydi.

Belki de ondan kaçmak için koşu koşu bir tramvaya atladı.” (H: 380)

Söz konusu sürecin sonunda Mümtaz, Suat'ı doğrudan karşısında zannederek halüsinasyon görür. Suat, Mümtaz'ın benliği avucunda olarak Mümtaz'ın karşısına çıkar:

Mümtaz, yanı başındaki adamın Suat olduğunu, böyle bir şeyin bütün imkânsızlığına rağmen biliyordu. “Ölüler böyle sokakta dolaşırlarsa hayatın tadı kalır mı?” diye düşündü ve yan gözle, “hakikaten o mu?” der gibi yavaşça baktı. Evet, Suat'tı. Fakat ne kadar değişmişti? Olduğundan çok büyük, çok güzel, adeta muhteşem bir Suat'tı bu. Hatta birkaç saat evvel rüyasında gördüğü Suat'tan daha güzel, daha muhteşemdi. O gün apartmanın holünde, yüzünde seyrettiği o her şeyi, bütün hayatı kötileyen sırtıma bile şimdi derinlerden gelen ve sanki bilinmeyen tabakaları aydınlatan zengin bir tebessüm olmuştu. Elllerinde, boynunda ve yüzündeki yaralar da böyle parılıyordu. “Zalim ve güzel...” Birdenbire şaşırdı ve ellerini ovuşturarak düşünmeğe başladı... (H: 413-414)

Devamında Suat'la konuşur: “—Suat, dedi. Niye geldin? Niçin beni bırakmıyorsun? Bütün gün ve gece benimle uğraştın! Yeter artık! Beni bırak. Konuştukça ürkekliği gitmiş,

onun yerine garip bir isyan hissi geçmişti. –Bırak beni artık! Sonra bir ölüye bu kadar sert hitap ettiğinden pişman oldu.” (H: 414)

Aralarında uzun bir diyalog ve tartışma geçer. Suat, Mümtaz’ı da kendisiyle beraber ölüme götürmeyi ister. Onunla alay eder ve gülerek onu kucaklamaya çalışır. Suat’ın onu götürmek istemesi, Mümtaz’ın kalmakta direnmesi şeklinde ilerleyen münakaşa Suat’ın Mümtaz’a attığı tokat ile sona erer:

Suat kollarını açtı ve onun yüzüne şiddetle vurdu. Genç adam sendeleyerek yere düştü. Kalktığı zaman yüzü, gözü kan içindeydi. İlâç şişeleri avucunda kırılmıştı. Bununla beraber yüzünde garip, çok ince bir tebessüm vardı. Yan pencereleden birinde bir radyo Hitler’in o gece verdiği hücum emrini tekrarlıyordu. Bütün macerayı unutmuştu.” (H: 418-419)

Mümtaz’ın, yaşadıklarının etkisiyle girdiği depresyon, zamanla derinleşir ve ilerler; halüsinasyonlar görmeye kadar varır; psikotizme ulaşır. Roman bu noktada sona erer, Mümtaz’ın rahatsızlığının daha da ileriye gidip gitmediğinden veya onun iyileşip iyileşmediğinden haberdar olunamaz.

Esasında Mümtaz’ın yaşadığı depresyon, onun yaşadığı ilk depresyon değildir (“Mümtaz, bu psikolojiyi ömründe ilk defa tanımıyordu.” H: 25). O, çocukluğunda babasının öldürülmesi sahnesine şahit olur: “Mümtaz bu sahneyi hiç unutamadı. Annesi yukarıda hep ölünün üstünde ağlıyordu. Kendisi bahçe kapısının bir kanadına yapışmış, büyülenmiş gibi orada ağacın dibinde çalışanlara bakıyordu.” (H: 26) Babasının ölümünün ardından o, I. Dünya Savaşı esnasında buldukları şehirden annesiyle beraber kaçar; yaşadığı korkuyla ancak annesinin elinden tutarak başa çıkar: “Mümtaz avuçlarında hâlâ bu kilitlenmenin [annesinin elinden sıkıca tutuşu], belki ölümün ötesine kadar sürecek kavrayışını duyardı.” (H: 27) Ancak o, sonraları annesini de kaybeder:

Annesi o hafta içinde bir gece sabaha karşı öldü. Ölmeden evvel oğlundan su istemiş, sonra ona bir şeyler söylemeğe çalışmış; fakat bir türlü muvaffak olamamış, sonra yüzü birdenbire sapsarı kesilmiş, gözleri kaymış, dudakları bir iki defa titredikten sonra kaskatı kesilmişti. Mümtaz’ın hafızası bu son anı olduğu gibi tespit etmişti. (H: 39)

Söz konusu olaylar onun çocuk ruhunda yaralanmalara sebep olur ve travmatik etkiler yaratır:

Mümtaz hayatının anlattığımız kısmıyla bir macerası olan adamdı. Bir faciayı, bir roman gibi ve tesirleri daima taze kalacak bir yaşta yaşamıştı. Zihni aşka, düşünceye, babasının ölümü ile İstanbul’a dönüşü arasındaki zaman içinde açılmıştı. Bu iki ay onun ruhunu garip surette beslemişti. Hâlâ rüyalarında o günleri yaşıyor, sık sık onların ıstırapıyla uykusundan silkinerek, ter içinde uyanıyordu. İlk bayımda gördüğü hayal, bütün o top, kazma kürek sesleri, annesinin çığlıkları ve konuşmalar arasında babasının billür lambayı yakmağa çalışması, bir leit-motif gibi bu rüyaları dolaşıyordu. (H: 45)

O, Macide ile karşılaşana dek “her şeye küskün, etrafa kapalı, gökten yalnız felâket bekleyen bir mahlûk”tur (H: 25). Çocuk Mümtaz, Macide ile karşılaşınca ondaki melankolik hâl düzelir; o, iyileşir ve “yüzünü güneşe çevirir” (H: 25).

Sahnenin Dışındakiler romanında Cemal’in, hayatının bir döneminde depresyon yaşadığı görülür. O, *marazî hâl* olarak nitelendirdiği ruh hâlini şöyle anlatır:

Hayatımın en zalim gecelerinden biri olmuştu bu. İhsan ile Bayezit’taki Merkez Kıraathanesi’nde, Muhlis Bey gelmeden evvel geçirdiğim marazî hâl içindeydim. Birdenbire sofraya başında her şeye yabancı kesilmiştim. Her şey bana, ömrümün sonuna kadar tanımayacağım ve barışamayacağım bir çehre ile, o yabancı ve düşman çehresiyle görünmüştü. Yüneşka, mahremiyetinde soğuk ve kısır, fakat dostluğunda son derecede uysal eğlence kadını hüviyetinin bütün silâhlarını üzerimde tecrübe etti. Hepsini boşa gidiyordu. Nihayet ayrıldık. Fakat asıl azap, gittiğim otel odasında başladı. Bu odanın tek karyolasını, ceviz rengi çerçeveli aynasını ve onun üzerinde durduğu lavabo, hayatıma gerçekten girmiş, bana kötülük etmiş mahlûklar gibi hâlâ hatırlarım. Bununla beraber dışarıda herkes gibiydim. Sakin sakin otelin kapısından girmiş, bir oda istemiş, eşyam olmadığı için parasını peşin vermiş, yatmak için soyunmuş, hatta yatağa girmiştim. Fakat ne otel, ne oda, ne de eşyası beni kabul etmiyordu. Daha doğrusu, bende mevcut bir şey, içimde uyanan bir nevi ejder, bu otelin eşyası da dahil hiçbir şeyi kabul etmiyor, sadece mevcudiyetlerini bilmek veya hatırlamakla ölesiye rahatsız oluyordu. (SD: 255)

Cemal’in söz konusu süreçte yaşadığı uyku problemi ve intihar arzusu da onun yaşadığı depresyona bir işarettir:

Ancak sabaha karşı bir iki saat uyuyabilmişim. O da yorgunluktan bir nevi sızmaya benziyordu. Zannedirim ki, koridorda devrilen bir kahvaltı tepsi beni uyandırdı. Gözümü açınca bulanık bir ışık dökülen pencereyi gördüm. İşte o anda delice bir intihar arzusuna kapıldım. Bu kül rengi boşluktan kendimi fırlatmak, beni kendilerine bu kadar derinden düşman eden her şeyden kurtulmak istiyordum. (SD: 255-256)

Depresyonun belirtileri arasında bulunan her şeyden tiksiniş durumu, Cemal’de görülen semptomlar arasındadır:

Giyindiğim zaman saatin dokuz olduğunu öğrendim. Birkaç defa kendime, acaba sarhoş muyum, sualini sormuştum. Hayır değildim, zaten çok az içmişim. Sadece tiksiniyordum. İnsandan tiksiniyordum, tabiattan tiksiniyordum, eşyadan tiksiniyordum. Dışarı lapa lapa yağmaya başlayan kardan tiksiniyordum. Varlığın türlü yüzlerinden tiksiniyordum. Her şey bana gülünç, budalaca ve iğrenç geliyordu...” (SD: 256)

Ondaki ruhsal çökkünlük, kendisini güçsüz ve kimsesiz hissetmesine neden olur: “Kendimi herkesten uzak, kimsesiz, bütün tanıdıklarımı bir yük gibi taşımama rağmen kimsesiz hissediyordum. Belki de bu hissin arttırdığı bir yorgunlukla pansiyondaki odamı özledim.” (SD: 272)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Hayri İrdal’ın, ilk eşi Emine’nin ölümü ardından bir depresyon süreci yaşadığı dikkat çeker:

Emine'nin ölümüyle son tutduğum dal da kopmuş gibi büsbütün boşlukta kaldım. Kaybettiğim şey benim için o kadar büyüktü ki ilk önceleri bunu bir türlü anlayamadım. Ne de hayatımdaki neticesini ölçebildim. Sade içimde simsiyah ve çok ağır bir şeyle dolaştım durdum. (SAE: 149)

İrdal, söz konusu süreçte hayattan kopmuş bir vaziyettedir. Onun hayatla tek bağı çocuklarıdır:

Ne yaşadığım hayatı beğeniyor, ne yenisine gidebilecek kudreti kendimde bulabiliyordum. Her şeyden düpedüz kopmuştum. Çocuklarıma karşı beslediğim acıma hissinden başka etrafımla hiçbir bağım yoktu.

Her şeye, herkese sadece katlanıyordum. Sokağa adımımı atar atmaz, kendimi bir yığın muvazaanın, gafletin esiri görüyordum ve bulunduğum yerden, yaptığım işten gayri her yer, bana erişilmez şekilde güzel ve harikulâde görünüyordu. (SAE: 151)

Hayri İrdal, oğlu Ahmet'in geçirdiği büyük bir hastalık üzerine kendine geldiğini, *onu kaybetmek korkusuyla talihine razı olduğunu* ve yaşadığı depresyonun son bulduğunu belirtir (SAE: 152).

“Evin Sahibi” isimli hikâyede başkişinin annesinin ölümü üzerine dede, kızını kaybetmenin üzüntüsüyle depresyon yaşar. Söz konusu ölümün üzerine bütün neşesini ve yaşamak iradesini kaybeden dedenin; az konuştuğu, nadiren güldüğü, bu gülüşlerinse bir neşeden ziyade neşenin hatırası gibi olduğu belirtilir:

Bütün neşesini, yaşamak iradesini kaybetmişti. Ben bile onu ancak şöyle böyle, bu üst üste ölümlerin hatırası altından alakadar edebiliyordum. Pek az konuşur ve daha az gülerdi. Ve bu gülüş çok defa yaşayan bir adamın gülüşüne benzemezdi; bir neşeden ziyade, neşenin hatırası gibiydi. Garip ve dalgın bir sükûnet içinde daima heybetli, daima karanlık, daima mustarip ve sadece hatıralardan, vehimden ibaret bir hayatı vardı. (HK: 121)

Başkişinin dedesinde depresyonla ilişkili olarak insomnia da görülür. O, evin içinde bir yerde uyuyamaz, elinde bir yastıkla odadan odaya dolaşır bir vaziyettedir. Geceleri sabaha kadar gezinir, ancak sabah vakti yatağına uzanır, uykudan çok bir baygınlığa benzeyen iki üç saatlik bir uykuya dalar (HK: 107, 121).

Yas süreciyle bağlantılı olarak dedede, kızının ölümünü kabullenmeme görülür. O, evin içindeki gece yürüyüşlerinde kızının odasına uğrar, kızını niyetine kucağında tuttuğu taş bebeğe ninni söyler:

Dedem, yatağın önünde, kucağında tuttuğu bir taş bebeğe ninni söylüyordu. Çok defa sert ve daima kendisine hâkim olarak işittiğim bu sesin, kendisini yumuşatmağa çalışması kadar hazin olan pek az şey gördüm. Ara sıra ninniye kesiyor ve bebeğe çocuk ağzından hitap ediyordu. Bunlar annemin çocukluk lügatından hafızasında kalmış kelimelerdi. Bunları söylerken sesinin aldığı inhina hakikaten dayanılmaz şeydi. Ara sıra bir hıçkırıkla bu ses kesiliyor ve başını kızının yatağına dayayarak ağlıyordu... (HK: 110)

Hikâyedeki dede, kızının ölümünün ardından neşesini, yaşama hevesini kaybeder; neredeyse hiç konuşmaz ve nadiren güler; uyku problemi yaşar ve yaşadığı yasa binaen kızının ölümünü inkâra yönelir. Söz konusu tablo tipik bir depresyon hâlini tasvir eder.

2.2.2. Antisosyal Kişilik Bozukluğu

Kaynaklarda toplum dışı kişilik bozukluğu olarak da geçen antisosyal kişilik bozukluğu, kişilik bozuklukları arasında en yaygın olarak görülen rahatsızlıktır. Antisosyal kişilikler, başkalarının haklarını umursamayıp çiğneme eğilimi gösterirler. Aldatma ve karşısındakini elinde oynatma da onlarda görülen ana özelliklerdendir. Davranım bozukluğuna özgü davranışlar dört ana kümede incelenir: İnsanlara ve hayvanlara karşı saldırganlık, eşyaları kırıp dökme, dolandırıcılık veya hırsızlık, kuralları büyük ölçüde çiğneme. Bu kişiler, toplumsal kurallara uymazlar. Başkalarının isteklerini, hak veya duygularını umursamazlar. Kişisel çıkar sağlamak ya da zevk için (para kazanmak, cinsel eylemde bulunmak vb.) başkalarını aldatabilirler. Kolay kızma ve saldırgan olma eğilimi gösterirler; kendilerinin veya başkalarının güvenliğini umursamazlar; son derece sorumsuz olma eğilimi gösterirler. Yaptıklarının sonuçlarından genelde pişmanlık duymazlar. İstenmedik sonuçlar doğuracak cinsel davranışlarda bulunabilirler. Ayrıca çocuklarının bakımını savsaklayabilirler (Koroğlu, 2014: 285-286).

Antisosyal kişilik bozukluğu olan kişilerin insanlarla yakın ve kalıcı ilişkiler kuramadıkları ve ciddi evlilik sorunları yaşadıkları görülür (Güleç, 2014: 51). Bu kişiler, itkisel, asabi ve saldırgan olma eğilimindedirler ve genellikle sorumsuzca davranma örüntüsü sergilerler (Butcher vd., 2013: 655). Yine başkalarına karşı şefkatsiz olmaları da dikkat çekici özellikler arasındadır. Bu kişilerin doğrulara az önem verdikleri ve yaptıkları yanlışlar için çok az pişmanlık duydukları görülür (Kring ve Johnson, 2017: 471-472).

Söz konusu hastalık, psikopatik bir rahatsızlıktır. M. S. Guttmacher, psikopatik davranışın genellikle yaşamın ilk yıllarındaki duygulanımsal açlığın bir sonucu olduğunu düşünür. Toplum karşı olan psikopatlar, muhtemelen erken çocuklukta duygulanımsal açlık ve sadistik muamele görmüşlerdir. Bu kişiler, insanlara ve hayvanlara saldırmak, mülkiyete zarar vermek, aldatmak veya çalmak, ilkelerin ciddi bir şekilde bozulması gibi dört davranış şeklinden birini sergiler (Arkonaç, 1999: 403-404).

DSM-5'te antisosyal kişilik bozukluğunun semptomları yedi madde hâlinde yer alır ve bu yedi maddeden en az üçünü bünyesinde taşıyan kişiler, tanı için uygun kişiler olarak belirtilir. Söz konusu belirtiler şu şekildedir: Tutuklanmaya sebebiyet verecek eylemlerde bulunmak, yasal yükümlülüklere uymamak; sıklıkla yalan söylemek, takma adlar kullanmak, kişisel çıkar veya zevk için başkalarını dolandırmak; dürtüsellik veya geleceğini tasarlamamak; sıklıkla kavga ve dövüşlere katılmak veya başkalarının hakkına el uzatma ile belirli sinirlilik ve saldırganlık; kendisinin veya başkalarının güvenliğini umursamamak; sürekli bir işinin olmaması veya parasal yükümlülükleri yerine getirememe ile belirli daimi bir sorumsuzluk; başkalarını incitmek, başkalarına kötü davranmak, yaptıklarına kendince kılıf uydurarak vicdan azabı çekmemek (APB, 2014: 331).

Huzur romanında Suat'ın intiharla sonuçlanan hayatını birçok eleştirmen nihilizm ile açıklasa da, onun ruh hâlini yalnızca felsefi bir düşünceye bağlamak doğru gözükmemektedir. Zira, psikiyatri kitaplarında tahminlere göre, intihar edenlerin yaklaşık %90'ının intihar sürecinde bir psikiyatrik bozukluk yaşadığı belirtilir. Bunların ancak yarısına intihardan önce tanı koyulur (Butcher vd., 2013: 492).

İntihar, genellikle ruhsal sağlığı yerinde olmayan kişilerin gerçekleştirdiği trajik bir eylem olarak görülür: “İntiharın ruhsal hastalığın bir sonucu olarak konumlandırılması, sıklıkla şüphe götürmez bilimsel ve tıbbi bir olgu olarak sunulmaktadır.” (Marsh, 2017: 35) Dünyanın birçok ülkesinde yapılan çalışmalarda kendi elleriyle canına kıyan kimselerde tartışmasız olarak ciddi psikopatoloji (ruhsal rahatsızlık) olduğu belirtilmiştir. Ruh hastalığı ile intihar arasındaki bağlantı bir bütün olarak sorgusuz sualsiz kabul edilmektedir (Marsh, 2017: 36). İntiharın bir akıl hastalığı ile ilişkilendirilmesi Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar*'ına da şöyle yansır: “İntihar bir akıl hastalığıdır ve ancak bir akıl hastasının körleşmiş duyularının sağladığı soğukkanlılıkla başarılabilir.” (Atay, 2008: 316)

Suat'ın hiçbir şeye inanmaması yahut hiçliğe inanması meselenin felsefi boyutudur. Suat'a psikolojik açıdan bakıldığında, onun psikolojisi üzerinden hareket edildiğinde, psikolojik bakımdan sağlıklı bir insan olmadığı açıkça görülecektir. Bu sağlıksız hâletiruhiye, antisosyal kişilik bozukluğu ile ilişkilendirilebilir.

Mümtaz'a gönderdiği mektupta “hakikat şu ki makaraya bir kere takılmamak lazımdı” (Şahin, 2017b: 306) diyen Suat, yaşamaktan ızdırap duyar. Bu ızdırap söz konusu

mektuba şöyle yansır: “Ben ne hayatı seviyor ne de kendim için hiçbir selamet yolu tanıyordum. Onun düşmanıydım. Onu ıstırabın kaynağı addediyordum.” (SM: 55)

Öncelikle şu belirtilmeli ki; Suat, ‘zeki’ bir antisosyal kişiliktir. Başta Mümtaz olmak üzere, çevresindekiler onun zekâsının ve zeki oluşunun farkındadırlar. Nitekim, Mümtaz her ne kadar onun istihzasından ve pervasızlığından ürküp sıkılsa da, zekâsını ve düşüncesinin sıçrayışlarını beğenir (H: 293).

DSM-5’te, antisosyal kişilik bozukluğunun belirtilerinden olan tutuklanmaya yol açıcı davranışlarda bulunma, Suat’ta var ile yok arasındadır; yani hem vardır hem de yoktur. O, Macide ile aralarında geçen diyalogda çalıştığı bankanın kasasını defalarca soymayı düşündüğünü, düşünüp hayal ettiğini belirtir:

–... Bizim bankanın kasasını, bana emanet edilen kasayı kaç defa soydum biliyor musun?

(...)

–Merak etme Macide. Zannettiğin gibi değil. Hakikatte soymadım. Fakat belki yüz defa kasayı soymayı düşündüm. Sade düşünmedim, soyduğumu tahayyül ettim. Belki yüz defa bankadan en geç olarak çıktım. Arkamda her an beni yakalayacak adamlar vehmederek küçüle küçüle yürüdüm, hiç geçmediğim yollarda yürüdüm. (H: 313, 314)

Suç meyilli olan Suat, bankayı soymayı ister; ancak zekâsı onun bu düşüncesinin eyleme geçmesine set olur, onu engeller.

Kendi kişiliği toplum tarafından kabul görmeyeceği için Suat, gerçek kişiliğini maskelemiştir. O; evlenir, çocuk sahibi olur, bir işte çalışır. Normal insanlar gibi yaşamaya, içindeki kötülük ve suç eğilimini bastırmaya çalışır. Söz konusu baskılama ile o âdeta kendisine yabancılaşır. Kendisine yabancılaşması ise onu bunalıma sokar. Maskelediği hayatı ona mutluluk vermez; dolayısıyla o, ne eşine ne çocuklarına ne de işine karşı sorumluluk sahibi olur. Bu başlık altında antisosyal kişilik bozukluğu olan kişilerde görüldüğü belirtilen ‘sorumsuzluk’ onda fazlasıyla bulunur. Onun, “evlât babasıyım, yüzlerini görmek istemiyorum” (H: 313) cümlesi mezkûr sorumsuzluğun tezahürlerindedir.

Söz konusu rahatsızlığın semptomlarından olan dürtüsellik, onda cinsellik alanında görülür. Rastgele cinsel ilişkiler kurmak, dürtüsellüğün bir belirtisidir. O, hastayken bile cinsî arzusu had safhadadır:

Fakat Suat yaşıyordu. O ateş içinde odasına girip çıkan hastabakıcılarının vücutlarını seyrediyor, biraz iyileşince ahbablığı ilerletmek için gençlerine gülümsüyor, kollarına, yüzlerine dokunmağa çalışıyor, onlarla sadece erkek nahvetini ifşa etmesini istediği üstün bir perde ile konuşuyor, işlerine dair sualler soruyor, mânalı latifelerle alay ediyor, bir kaşını kaldırarak cevaplarını dinliyordu. (H: 240)

Ondaki cinsî arzu, karısını aldatıp başka başka kadınlarla birlikte olmak derecesine varır. Hacer ismindeki bir kadınla bir bistroda olan diyaloguna Mümtaz şahit olur. Suat, Hacer’i hamile bırakmıştır ve ondan çocuğu aldırmasını istemektedir:

Mümtaz biraz daha köşeye çekildi; ve oradan, Macide’nin akrabasının dokuz senelik kocasını, Nuran’ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizleyen adamı, sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan, esmer, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadınla merdivenden inerken seyretti.

(...)

Filhakika onun baktığı anda Suat, ellerini ovuşturarak bu patırtıyı da atlattık, der gibi hafiften kendi kendine gülüyordu. (H: 245, 246)

Mümtaz’la evliliğin arifesinde olan Nuran’a gönderdiği mektupta “beni ara sıra gör. On senedir yalnız senin için yaşadım. Sana muhtacım!” (H: 235) diyen Suat, esasında Nuran’a da âşık değildir. İbrahim Şahin, “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ‘Suad’ın Mektubu’ Başlıklı Müsveddeleri” isimli çalışmasında Suat’ın Mümtaz’a olan mektuplarını yayımlar. Suat, 1573 numaralı müsveddede Nuran’dan “sevmesem bile düşüncesine alışık olduğum kadın” (Şahin, 2017b: 221) diyerek bahseder; ona âşık olmadığını belirtir. Yine 1312 numaralı müsveddede de o, Nuran’ı sevmediğini belirtir: “... Kendisini sevdiğimi sanıyordu. Emin olun ki hiç kimseyi sevmiyorum.” (Şahin, 2017b: 308) Onun birazdan değinilecek intiharı için Mümtaz’la Nuran’ın evini seçmesi, Nuran’ı sevmesinden değil; ondaki kötülük arzusundan, mutluluğu baltalama hevesinden kaynaklanır.

Kadınlara yalnızca cinsellik açısından yaklaşan Suat’ın arzuladığı, duygusal bir yakınlık değildir. O, kadına yalnızca cinsel bir obje olarak bakar, kadını metalaştırır. Kendisini *alelade bir çapkın* (Şahin, 2017b: 223) olarak nitelemesi de bu durumla alakalıdır. Onun çapkınlığı aşk odaklı değil, cinsellik merkezlidir.

Suat’ta toplumsal ve kişilerarası ilişkilerde işlevsellik bozulması görülür. Onun, “ne saadet... beni görüp, sevinen insanlar da var...” (H: 96) demesi sebepsiz değildir. O, çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurmaz ve çevrede olumlu bir etki yaratmaz. Onun gülüşü dahi insanlarla arasına mesafe koymaya yetecek niteliktedir: “Filhakika Suat’ın gülüşünde kalpten gelen her şeyi reddeden garip bir hâl vardı. Sanki yüzü birdenbire her şeye yabancı ve düşman kesilmiş gibi gülüyordu.” (H: 96) Kaldı ki, o sadece çevresiyle de kopuk değildir; karısıyla, çocuklarıyla olan münasebetleri de yok denecek kadar zayıftır.

Başkalarını incitmek ve kötü davranmak belirtisi de Suat’ta görülür. Nuran, onun bir köpek yavrusunu fazla mesut olmasını sebep göstererek ve bir köpek yavrusunun bu kadar mesut olmaması gerektiğini belirterek denize attığını belirtir: “... Fakat siz ne

derseniz deyin; bu gece ben hiç şaşırmadım. Suat oldum olası böyledir. Bir gün Boğaz'da hep beraber gezinirken bir köpek yavrusunu, şartlarına göre fazla mesut diye denize attı. Zorla kurtardık. Öyle de güzel şeydi ki..." (H: 324) Onun köpeğe zarar veriş başlı başına antisosyal bir davranıştır. Suat'ta çevresindekilere/başkalarına karşı bir şefkat yoksunluğu ile beraber saldırganlık ve şiddet arzusu görülür. Saldırganlık ve şiddet, yakıtlarını 'öfke'den alır (Davies, 2017: 13). Onda yoğun bir hınç görülürken; "canlı olan her şeye düşmanım" (H: 324) demesi de bu hıncın dışı vurumudur. Onun II. Dünya Savaşı'nın çıkmasını istemesi, yine bu hınçla, insan sevmelik ile ilişkilidir.

Suat'ta çevreye karşı olan şefkat yoksunluğu, kendisine karşı da belirgindir. Onda öz şefkat yoksunluğu görülür. Başkalarına olan öfkesi kendisine döner. O, böylece her ne kadar "ben de biliyorum ki marifet ölmek değil, yaşamak, hayata katlanmak, ne kadar fırtınalı havada olursa olsun gemiyi limana kadar götürmek, orada bir şamandıraya, bir iskeleye bağlamaktır" (Şahin, 2017b: 227) dese de gemiyi limana götürmeyi tercih etmez; Mümtaz'la Nuran'ın evinde kendisini asarak intihar eder; *bîçare bir israf* olarak gördüğü ömrünü sonlandırır:

Holde çok keskin bir ışığın altında tavana asılmış bir insan vücudu, kapıya doğru sallanıyordu. Mümtaz da, Nuran da ilk bakışta Suat'ı tanıdılar. İri kemikli yüzü garip ve zalim bir istihzada kısılmıştı. Sarkan ellerinde kurumuş kan parçaları vardı. Mümtaz biraz dikkat edince kanın holün seramiğin üzerinde de bulunduğunu gördü. İkisi de kısa bir an bir şey anlamamış gibi baktılar. Sonra Mümtaz belki de bir daha bütün ömrünce gösteremeyeceği bir soğukkanlılıkla bayılmak üzere olan Nuran'ı evden çıkardı... (H: 354)

Antisosyal kişilik bozukluğu olan kişilerin diğer kişilik bozukluklarına oranla intihara daha meyilli oldukları araştırmacılarca saptanmıştır (Ateşçi vd., 2002: 23, 26). Yine bu kişilerin intiharın yanı sıra kendilerine zarar verme konusunda da yüksek potansiyele sahip oldukları bilinmektedir (Aksoy ve Ögel, 2003: 228, 233). Dolayısıyla Suat'ın intiharına bu zaviyeden de bakmak gerekir.

Onun intihar mahalli olarak Mümtaz ile Nuran'ın evini seçmesi de bilinçli ve kötülük odaklı bir tercihtir. O, bir taraftan intihar etmeyi planlarken, diğer taraftan da Mümtaz'ın onun tavanda asılı duran cesedini görünce yaşayacağı şoku düşünüp mutluluk duyar: "Bir taraftan senin beni tepemde yüz mumluk bir lamba ile -salonun lambasını hole taşıyorum!- asılı gördüğün zamanki halini düşünüp gülmek istiyorum..." (Şahin, 2017b: 229)

Suat'ın, Mümtaz'la evliliğin arifesinde olan Nuran'a gönderdiği aşk mektubu da yine suyu bulandırmak, yolunda giden arabanın tekerine çomak sokmak amaçlı bir

harekettir. Onun söz konusu mektubu gönderişinden “hastahane köşesinde, derdiyle pençeleşen bir adam, dışarıdakilerin dünyasını zehirlemeye çalışıyordu” (H: 238) diye bahsedilir. Burada, başkalarının hayatını zehirlemekten mutluluk/haz duyan, bu sayede zevkin doruklarına ulaşan, ancak zarar vererek rahatlığa erişen ‘kötücül’ bir adam tablosu görülür.

Suat, iç dünyasının farklılığının farkındadır ve bunu dillendirir:

“Herkes beni azarlıyor, huyumu tenkit ediyor. Kimi hastalığımı söylüyor, kimi evliliğimden bahsediyor. Halbuki ikisi de lüzumsuz.” Kadehini sımsıkı avucunda tutuyordu. “Herkes bana bir şey hatırlatıyor. Karım, arkadaşlarım, akrabalar, herkes. Düşünmüyorlar ki ben mesuliyet hissiyle doğmuş değilim. İnsan ya öyle doğar, yahut doğmaz. Bende bu yok. Karım bunu ilk haftasında anladı; fakat yine söylüyor, hatırlatıyor. Belki de bir mucize bekliyor. Mucize olmaz mı? Birdenbire meselâ değişmişim, hayatımı sevmeğe başlamışım. Bizim müdürden, şube müdüründen, veznedardan, hukuk müşavirinden hoşlanıyorum, çocuklarım omuzlarıma tırmanınca mesut oluyorum...” (H: 305)

Hayatla barışma imkânlarını kökünden kaldırmış olan Suat (H: 323), vaziyetini varlıktan ve Allah’tan kopukluğuna bağlar: “–Hayır, yavrucuğum inanmıyorum. Bu saadetten mahrumum. İnansaydım mesele değişirdi. Bilseydim ki vardır, insanlarla hiçbir davam kalmazdı.” (H: 315) Suat her ne kadar kendi problemini anlamlandırırken Allah inancının olmamasına, ondan kopukluğuna vurgu yapsa da; o, esasında kendi içinden/iç beninden kopuktur. O, kendi duygularına yabancılaşmış, istemediği bir hayatı yaşar vaziyettedir. Allah’a inanmayıp, kendisiyle barışık olan birçok ateist varken Suat’ın nihilistliği onun intiharla sonuçlanan hayatı için yetersiz bir gerekçedir.

Suat’ın mevcut durumu onun verem oluşu ve dolayısıyla ölüme yakın vaziyetiyle ilişkili olarak düşünülebilir. Ancak o, Mümtaz’ın “bildiği ve tanıdığı Suat”tır (H: 241). Yine Nuran da, onun hep aynı Suat olduğunu “Suat oldum olası böyledir” (H: 324) diyerek ifade eder.

2.2.3. Şizoid Kişilik Bozukluğu

Şizogibi kişilik bozukluğu olarak da bilinen şizoid kişilik bozukluğu, genelde şizofreni ile karıştırılsa da şizofreni ile bir ilişkisi veya alakası yoktur. Şizoid kişilik bozukluğu olan kişiler, çoğu zaman sosyal ilişkiler kuramazlar ve kurmak için ne ilgileri ne de çabaları görülür. Genel olarak iyi, yakın arkadaşları yoktur. Bu kişiler, duygularını ifade edemezler; aynı zamanda başkalarına karşı soğuk ve mesafelidirler. Sosyal becerilerden yoksun olup, münzevi ilgi alanları ve işleri olur. Cinsel etkinlik başta olmak üzere birçok etkinlikten hoşlanmama eğilimi gösterirler. Hatta nadiren evlenirler. Genel olarak kayıtsız

bir ruh hâli sergilerler. Duygulara açıklık düzeylerinin düşük olması da dikkat çeker (Butcher vd., 2013: 643). Bu kişilerin, başkalarına karşı sevecen, sıcak duyguları yoktur. Keyif aldıkları çok az aktiviteleri vardır. Övgüye, eleştiriye ve başkalarının duygularına kayıtsızdırlar. Yalnızca münferit ilgi alanlarının peşinden giderler (Kring ve Johnson, 2017: 470). Yalnızlığı yeğlerler ve mizah yeteneğinden yoksundurlar (Güleç, 2014: 56).

DSM-5'te şizoid kişilik bozukluğunun semptomları şu şekilde yer alır: “Ailenin bir üyesi olmak da içinde olmak üzere, ne yakın ilişkilere girmek ister, ne de yakın ilişkilerden hoşlanır”; “neredeyse her zaman tek başına etkinlikte bulunmayı yeğler”; “bir başkasıyla cinsel yakınlaşmaya, duysa bile, çok az ilgi duyar”; “alsa bile, çok az etkinlikten zevk alır”; “birinci derecede akrabaları dışında yakın arkadaşları ya da sırdaşları yoktur”; “başkalarının övgülerine ya da yergilerine aldırılmaz”; “duygusal olarak soğuktur, kopuktur ya da tekdüze bir duygulanımı vardır” (APB, 2014: 329).

Mahur Beste romanının başkişisi Behçet Bey'de şizoid kişilik bozukluğu görülür. O, henüz romanın başlarında “zavallı ve insanlardan kaçan bir ihtiyar” (MB: 10) olarak tanıtılır. Onun zavallı oluşu ve insanlardan kaçışı her ne kadar ihtiyarlığının önüne gelen bir sıfat olsa da, Behçet Bey gençliğinde de aynı Behçet Bey'dir.

Behçet Bey'in ilgi ve alakası çocuk yaşlarından itibaren eski saatleri tamir etmek ve kitapları ciltlemek noktasında yoğunlaşır. Yaşıtlarının insanlar arasına karışıp, eğlenip oynadığı yaşlarda o, odasında kitap ciltlemeyi yeğler:

Meselâ, daha on iki yaşında kitap ciltlemeyi öğrenmişti. Nereden? Kimden? Bunu bilen yoktu. Fakat öğrenmişti, hatta Molla'nın bir kere bakıp şuraya buraya attığı kitapları ciltlemeye başlamıştı. Bazen hiç açılmamış bir kitabı, yapraklarını kesmeden ciltlediği bile olurdu. (MB: 30)

Bu, insanlardan kaçan ve kendi kozasında yaşayan bir insanın yalnızlığını avuttuğu bir uğraştır. O, çocukluğunu tavan arasında, herkesten ve her şeyden uzak olup kitap ciltleyerek; *Boğaz gecesinin renk, ışık ve cümbüşüne sırtını çevirerek* geçirir. Onun mezkûr hâli romanda, “tavan arasındaki cilt mengenelerine eğilmiş büyük örümcek” nitelemesi ile belirtilir (MB: 35).

Demiralp'ın hâlden yoksun olarak yaşadığına dikkat çektiği (Demiralp, 2001: 111) Behçet Bey, insanlarla doğrudan münasebet kurmak yerine, onlarla ilişkisini eşyalar üzerinden kurar. Nitekim, eski saat ve eşyalara hayran olan Behçet Bey, bu eşyalar

aracılığıyla onların eski sahiplerini hatırlar yahut hayal eder; böylelikle yalnızlığının firar kapısından geçmişe, *geçmiş zamana* gider:

Behçet Bey, bütün ömrünce, yerinden kımıldanmadan “Kaçmak, gitmek!” diye çırpınanlardandı. Ömründe bir kere, o da Adana’ya kadar, bin türlü telâş ve üzüntü içinde, şöyle bir gidip gelen bu adamın hayatı, rastladığı eşyanın, insanların, işittiği bir fikranın, hatırladığı bir adın telkiniyle başlayan seyahatlerle dolu idi.” (MB: 18)

Katmerli bir yalnızlığı benimseyen Behçet Bey, yalnızca çevresinden değil, karısından dahi uzak yaşayan bir insandır: “O, bütün mahcuplar gibi yalnız kendisine bakıyor, her şeyi kendi değerleriyle ölçüyordu. Karısını kendisine üstün buluyor, ezilmemek için, elinden geldiği kadar ondan uzak yaşıyordu.” (MB: 61)

O, “eve gelir gelmez ya bitmez tükenmez lâyihalara, fezlekelere kapanır yahut ciltlerine, saatlerine, eski yazmalarına, minyatürlerine gömülür” (MB: 62). Münferit uğraşlar onun ısrarlı tercihidir. Nitekim o, tek başınalıkta güç bulanlardandır: “Tek başına ne kadar kuvvetliydi! Kaderin kendisiyle birleştirdiği bu güzel kadın olmasaydı, şüphesiz, daha kuvvetli olacaktı.” (MB: 62)

Yine şizoid kişilik bozukluğunun semptomlarından olan cinsel yakınlaşma problemi de Behçet Bey’de görülür. O, evlenene kadar zaten kadınlarla bir temas kurmanın ötesinde yakınlaşma dahi sağlayamaz. Gençliğinde sağa sola bakmadığı, *bütün Emirgân önünde soyunsa* dönüp bakmayacağı, bir gül gibi kızaraacağı annesi tarafından anlatılır (MB: 29).

Şans eseri, piyangodan büyük ikramiyeye sahip olan bir adam gibi, padişahın isteğiyle güzel ve alımlı olan Atiye Hanım’la evlendirilen Behçet Bey, zifaf gecesinde zifaf odasından kaçmayı arzular: “Birdenbire aklına kaçmak geldi. Ah, şuradan bir fırlayıverse, kaçsa, yürüye yürüye gitse... Neresi olursa olsun...” (MB: 56) Söz konusu zifaf gecesinde o, karısı Atiye Hanım’ın yanına kıvrılıp yatar: “Yastığın üzerinde, cinsini bilmediği bir maden gibi külçelenen saçlarını yavaşça öptü, sonra onu rahatsız etmek korkusuyla geriye, yatağın öbür ucuna çekildi ve tıpkı inine çekilmiş yaralı bir hayvan gibi, hiç kımıldanmadan orada kıvrılıp kaldı...” (MB: 61)

Behçet Bey’in Atiye Hanım’la cinsel manada yakınlaşmasına romanda yer verilmez. Yalnızca, bir çocuklarının dünyaya gelip üç gün sonra öldüğü bilgisi yer alır. Bu bilgi de geçiştirme olarak verilir.

Başkalarının övgü ve yergilerine aldırılmama durumu, Behçet Bey’de görülen semptomlar arasındadır. O, çevresi tarafından beğenilmeyen ve alay edilen bir tiptir. Onu annesi ve dadısı dışında babası dahi beğenmez. Ancak o, buna aldırış etmez:

Alay edilmeğe, beğenilmemeğe çoktan alışmıştı. Annesiyle dadısından başka hiç kimse, hatta o kadar sevdiği babası bile, onu beğenmemişti. Her gittiği yerde aynı şey değil miydi? Fakat o, etrafındakilerin kendi hakkındaki düşüncelerine aldırış etmemeyi öğrenmişti. Mektepte arkadaşları kendisiyle alay ederken o çalışmıştı. Dört yıl, üst üste birincilikle Mülkiye’yi bitirmişti. İşe başlayalı şurada kaç yıl olmuştu? Böyle olduğu hâlde hiçbir arkadaşı, hatta en arkalılar bile, onun kadar ilerlememişti. Üst üste iki defa terfi etmişti. Hiç beğenilmeden, yalnız yaşamağa mahkûm olduktan sonra bütün bunlar neye yarardı? En haklı olduğu yerde bile ağzını açar açmaz herkesin “Sen sus, böyle şeylere karışma!” der gibi baktığı bir adam için rütbenin, nişanın, hayatta muvaffakiyetin bir mânası olabilir miydi? Yaradılış ona bu zulmü yapmıştı... (MB: 60)

Behçet Bey’in yanı sıra, “Geçmiş Zaman Elbiseleri” isimli hikâyede üvey baba konumunda bulunan kişide de söz konusu rahatsızlık görülür. Buradaki baba, üvey kızı tarafından; yalnızlıktan sıkılmayıp hatta hoşlanan, konuşmaktan az hoşlanan, hiç kimseyi istemeyen, dışarıya çıkmayan birisi olarak anlatılır (HK: 64-65). O, dışarı çıkmamasının yanı sıra eve misafir gelmesine de müsaade etmez; üvey kızı ve hizmetçisiyle beraber, bir evin içerisinde hapis hayatı sürdürür.

Hikâyedeki üvey baba, kızın anlattığına göre önceleri böyle değildir. Geçirdiği bir hastalık onu bu hâle getirir: “Evvelce babam, öyle değildi, sonra birdenbire hastalandı, böyle oldu. Şimdi hiç kimseyi istemiyor, hiçbir yere çıkmıyor ve bir an beni yanından ayırmıyor.” (HK: 65)

2.2.4. Narsisistik (Özsever) Kişilik Bozukluğu

Narsisistik kişilik bozukluğu, erken yetişkinlik döneminde başlayan ve değişik bağlamlarda ortaya çıkan; büyülenme, beğenilme gereksinimi ve empati kuramama ile beliren yaygın bir rahatsızlıktır. Bu kişilik bozukluğunu yaşayan kişi, başkalarına karşı büyüklenir; üstün biri olarak görülme beklentisi içinde olur. Sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik veya yüce bir sevgi hayalleri kurar. Özel, eşi benzeri bulunmaz biri olduğuna inanır; fazlaca beğenilmek ister. Her ne arzuluyorsa hak ettiğini düşünür. Çıkarları için başkalarını kullanır; empati kuramaz. Başkalarını kıskanır ve başkalarının kendisini kıskandığını düşünür. Başkalarına karşı saygısızdır; kendini beğenmiş davranış ve tutumlar sergiler (APB, 2014: 333-334).

‘Muhteşemlik’, bu kişilere tanı koymada kullanılan en yaygın ölçüttür. Düşük geçinebilirlik/yüksek antagonizm, düşük diğerkâmlık ve katı zihniyet onların karakteristik özelliklerindedir. Kadınlara oranla erkekler arasında daha yaygındır (Butcher vd., 2013: 651-653). Onlar, kendilerine -taparcasına- sevdalı kişilerdir. Benlik saygılarını ayakta tutmak için başkalarını yönlendirme eğilimindedirler (Güleç, 2014: 56-57).

Narsisistik kişilik bozukluğu olan kişiler, başkalarından saygı görmeye yönelik bitmek tükenmek bilmeyen arayışlarla kendini beğenme duygularını desteklemeye uğraşırlar. Onlar için, hayran olunmak ve başkalarına karşı rekabete dayalı başarılar elde etmek mühimdir. Onların benlik duyguları, yakınlık kurmaya veya korumaya değil, kazanmaya dayalıdır (Kring ve Johnson, 2017: 479-480).

Mahur Beste romanında Behçet Bey’in kendisiyle tezat teşkil eden babasında - İsmail Molla- narsisistik kişilik bozukluğu görülür. O, kendisini yaratılıştan büyük ve kudretli olarak görür; bu sebepten ömrünce kendisine hayran olarak yaşar: “Evet, Molla’nın, istediği herhangi bir şeyde sonuna kadar gitmemesinin ihtimali yoktu. O yaradılıştan büyük ve kudretliydi; ihtiyar yaşına rağmen, sade bunu bilmek bütün ömrünce kendine hayran yaşamış olan bu adamı sevindirebiliyordu.” (MB: 35)

O, nefis sevgisini bir din hâline getirenlerdendir:

Molla Bey, nefis sevgisini bir din hâline getirenlerdendi. Bu gururlu hodbinlik Molla’yı bir nevi kayıtsız ahlâka bile götürmüş, onu devrinin içinde parmakla gösterilen bir adam yapmıştı. (...) İşte bütün ömrünce nefisine karşı hürmetten başka hiçbir içtimaî imanı olmayan bir adam, sırf bu sevgi sayesinde her şeyin satın alındığı bir devirde hür, başıboş ve her yandan saygı görerek yaşamıştı. (MB: 35)

Kendisini daima beğenen, üstün gören İsmail Molla, oğlu Behçet Bey’i kendisine benzemediği için beğenmez:

İsmail Molla, cinsinin asilliğinden gurur duyan bir hayvan insiyakıyla, boyu kendisinden en aşağı kırk santim küçük olan bu cılız omuzlu, sakat çocuğu bir türlü beğenmiyor, onda kendi levant, atılgan, uçan, çapkın ve gerçekten efendi hayatının hiçbir tarafının devam etmeyeceğini anlıyordu. (MB: 29)

Nitekim İsmail Molla’nın bir şeyi sevebilmesi için onu beğenmesi şarttır. Öz oğlu olan Behçet Bey’i sevmemesinin nedeni bu durumla alakalıdır; o gerek fiziki gerekse ruhi bakımdan Behçet Bey’i beğenmez, dolayısıyla sevmez:

Molla Bey, bu gecedен sonra da Behçet Bey’i sevmeydi. Onun bir şeyi sevebilmesi için beğenmesi lâzımdı. Behçet daha küçüktü; onu beğenemezdi. Hatta o sadece küçük değil, şekilsizdi de... Bir yığın zavallılık içinde yüzüyordu. Hiçbir zaman tek başına mevcut olmayacak, daima ikinci ve orta kalacak, uçmak nasip olmadan sürünecekti. (MB: 32)

Onun Behçet Bey'e olan duyguları tikslenme derecesindedir:

Oğlunun üst üste yazdığı mektuplarda üşenmeden, yorulmadan saydığı muvaffakiyetlerine rağmen Molla Bey hâlâ onu beğenmiyor, yuvasında kuzgun yavrusu bulmuş bir leylek gibi, bu girişken, mütevazı, her hâliyle göz içine bakan mahlûktan tiksiniyordu. “Yarabbim, ben neyim, o ne diyordu; karım ölüyor da bir satırlık bir şey yazıp bu memleketten kurtulmağa elim gitmiyor.” (MB: 34)

Oğlu Behçet Bey ile arasındaki mizaç farkı anlatılırken; kitapları okumaktan ziyade onunla meşgul olmasını seven, saatlerce onları ciltlemekle uğraşan oğlunun tersine; İsmail Molla için kitap, *kadın gibi bir şeydir*. Yani okunduktan sonra başından atılacak bir şeydir (MB: 29-30).

Onun hâl ve tavırları, otoritesi, etrafta bir çınar gibi büyük görülmesini sağlar: “İsmail Molla'da her şey büyük ve kuvvetliye doğru giderdi. Onu bir çınar gibi görmek için muhakkak Behçet'in gözleriyle bakmak lâzım değildi; biraz meclisine girmek, sohbetini dinlemek, canını sıktığının farkına varmak yeterdi.” (MB: 40-41)

İsmail Molla'nın başarıları da rekabete dayalıdır. O, “otuz seneden beri işte, konuşmada, satrançta, alayda, merasimde, her tarafta yendiği Ata Molla'nın (MB: 40) karşısına, -Behçet Bey ile Atiye Hanım'ın evlenmesi durumunda- oğlu Behçet Bey gibi *zayıf bir koz* ile çıkar: “İsmail Molla'nın bu evlenmede hoşuna gitmeyen taraf oyuna Behçet Bey gibi zayıf bir kozla girmesiydi. Yoksa hiçbir tabiatını sevmemekle beraber, Ata Molla ile kız alıp vermekte onu rahatsız edecek bir şey yoktu.” (MB: 40)

O, oğlu Behçet Bey'in zaafı üzerine düşünürken, herkesin kendisi gibi *fatih* doğamayacağı, her adımında bir zafer borusunu çalarak yürüyemeyeceği ifadelerine yer verilir (MB: 31). İsmail Molla, etrafına bu zaviyeden, bu yükseklikten bakar. O, baktığı sihirli aynada kendisini her alanda daima baskın, iyi, başarılı olarak görürken; çevresine küçültücü bir adeseden bakar.

2.2.5. Şizofreni

Şizofreni, gerçeklikle bağın yitirildiği; düşünce, duygu ve davranışların bozulduğu; hatalı algılama ve dikkatin belirginleştiği psikotik bir rahatsızlıktır. Şizofreni, kişinin düşünme, hissetme ve davranış biçimi dâhil olmak üzere her yönünü istila eder. Hastalığın belirtileri arasında düşüncelerde bozukluk; hatalı algılama ve dikkat; duygu ifadesinin eksikliği ve uygunsuz dışa vurumu; darmadağın bir görünüm gibi devinim ve davranışta bozukluklar yer alır.

Söz konusu hastalıkta hastalarda pozitif, negatif (silik) ve dağınık (dezorganize) belirtiler görülür. Pozitif belirtiler, varsanılar (halüsinasyon) ve sanrılar (hezeyanlar) gibi normal davranış dağarcığında yer almayan aşırılıkları ve bozuklukları kapsar. Negatif belirtiler, davranışsal eksikliklerden ibarettir. Bunlar istemsizlik, asosyallik, anhedoni (zevk alamama), künt duygulanım ve konuşmada azalma (aloji) gibi davranışsal noksanlıklardır. Dağınık belirtiler ise dağınık konuşmayı ve dağınık davranışı işaret eder.

Şizofreni hastalarında, psikoz olarak isimlendirilen realiteden kopuş önemli bir özellik olarak dikkat çeker. Onlarda gerçek ile hayal arasındaki kalın çizgi silikleşmiş bir vaziyettedir. Dolayısıyla hayalle gerçeği ayırt edemezler. Zihin ile duygu arasında, zihin ile gerçeklik arasında bir bölünme görülür.

En sık rastlanan psikotik rahatsızlık olan şizofrenide, hastanın düşünceleri birbiriyle bağlantısız olarak birinden diğerine kolayca kayabilir. Garip mimikler, garip beden pozisyonları, tuhaf-törensiz davranışlar, düşüncesizce atak davranışlar, dürtüsel düzeyde saldırganlık ve bazı uygunsuz davranışlar söz konusu hastaların genel görünüm ve davranışları arasındadır (Güleç, 2014: 43-45; Butcher vd., 2013: 850-851; Kring ve Johnson, 2017: 251-254).

Şizofreniden muzdarip kişilerde, “büyüklük sanrılarının yanı sıra etkileme (doğüstü güçlere sahip olduğundan dış dünyadaki olayları kontrol edebildiğine inanma) ya da etkilenme ve atıf sanrıları (görünen olayların gerisinde kendine dönük gizli anlamlar keşfetme, başkalarının davranışlarının kendisine dönük olduğuna inanma) en sık görülen sanrı çeşitleri”ndendir (Güleç, 2014: 44).

Yine bu kişilerde realite ile bağlantının kopması ve dış dünyaya yabancılaşma belirtilerinin yanı sıra ambivalence (ikili duygu) durumu da görülebilir. Bu kişiler isteme-istememe, sevgi-nefret, onaylama-reddetme gibi zıt duyguları aynı anda yaşayabilirler (Songar, 1980: 207).

DSM-5'te şizofreninin semptomları “sanrılar”, “varsanılar”, “darmadağın konuşma (örn. sık sık konudan sapma gösterme ya da anlaşılmaz konuşma)”, “ileri derecede dağınık davranış ya da katatoni davranışı”, “silik (negatif) belirtiler (duygusal katılımda azalma ya da kalkışamama” şeklinde yer alır (APB, 2014: 49).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal'ın ikinci eşi Pakize'nin tipik bir şizofreni hastası olduğu dikkat çeker. İrdal da eşinin rahatsızlığının farkında olup onu deli

olarak niteler: “Karım delidir, evlendiğim günlerde beni bir akşam evvel gördüğü filmin artistleri zanneder, sabahleyin yataktan kalkınca Bağdat Hırsızları filminde giydiği incili terliklerini arardı.” (SAE: 295)

Bir sinema tutkunu olan Pakize, izlediği filmler ile gerçek yaşamın ayırımına varamaz:

Hayatta sevdiği tek bir şey vardı, o da sinema idi. Pakize sinemanın sade terbiye değil, tatmin ettiği insandı da. Beyaz perdenin karşısında o kadar kendinden geçer, o kadar her şeyi bırakırdı ki, sonunda yaşadığı hayatla seyrettiği macerayı birbirinden ayıramaz hâle gelirdi. (SAE: 156)

O; filmleri, filmlerdeki kişileri ve onların huy ve alışkanlıklarını günlük hayatın içerisine sokar; *kâinata beyaz perdeden bakar* (SAE: 291). Bir gün, eşi İrdal’a, eskisi gibi İspanyol dansı yapamadığından yakınır. Oysa Pakize’nin İspanyol dansı bilmişliği de oynamışlığı da yoktur. Kendisini, izlediği filmdeki artist zanneder:

Evlendiğimizden beri sinemadan başka yere gitmemiştik. Neden sonra anladım ki, karım, kendisini beraber seyrettiğimiz bir filmin artisti ile, Jeanette Mac Donald’la karıştırıyordu, onu kendisi sanıyordu. Birkaç gün sonra kırmızı sabahlıklarını aradı, benim süvari ceketimi bulamadığı için üzüldü. Beyaz saten tuvalet elbisesi ortada görünmüyordu, bu felâkete ağladı. Bir başka sabah daireye giderken boynuma sarıldı ve dikkatli olmamı tekrar tekrar tembih etti. (SAE: 157)

Üstelik Pakize, filmlerdeki kişileri ve senaryoları yalnızca kendisine ve kocasına uyarlamakla kalmaz; komşularına ve yakın çevresine de uyarlar:

Kendisini bazen Jeanette Mac Donald, bazen Rosalind Russel sanan, beni Charles Boyer ile, Clark Gable ile, William Powell ile karıştıran, bir gün evvel komşu kızını Martha Egerth’e benzettikten sonra ertesi gün pencereden, “Martha, kardeşim, nereye gidiyorsun böyle?” diye seslenen bir kadınla evlenmedinizse bu işin acayipliğini size anlatamam. (SAE: 157)

Pakize’nin bir gazeteciyle yaptığı röportajda verdiği bilgiler de onun nasıl bir dünyada yaşadığının göstergesidir. Bu röportajda Pakize, -kocasından 16 yaş küçük olmasına rağmen- kocası ile çocukluktan beri seviştiklerini; kocasının iyi at bindiğini, güzel yüzdüğünü, tenis oynadığını, güzel piyano ve banjo çaldığını, Hollywood’dan teklif aldığını; ailece artist olduklarını belirtir (SAE: 291-292).

Özetle o, -Hayri İrdal’ın deyimiyle- *kendisini Hollywood’da zanneden* (SAE: 229) bir şizofreni hastasıdır.

Aydaki Kadın’da Selim’in kız kardeşi Nevzat’ın şizofreni olduğu görülür. Selim’in, düşünce dünyasında ailesinin anılarıyla dolu köşke girmemesinin sebebi, kardeşi Nevzat’ın şizofrenili hâllerini hatırlamasından dolayıdır: “Selim Nevzat’ın gözdesiydi. Onun

ölümünden sonra Selim'in düşüncesi köşke nadir girerdi. Çünkü orada büsbütün başka bir Nevzat, şizofreninin çehresini değiştirdiği, başı iki elleri arasında durmadan dolaşan ve bir Ionesco piyesi gibi doludizgin konuşan bir Nevzat vardı.” (AK: 20-21)

Nevzat, çocuğu Gündüz'ün ölüsünü pencereden atar ve bu esnada delirir. Çocuk bu sarsıntıyla iyileşip kurtulsa da, Nevzat onu bir daha tanımaz ve ömrünce kendisini oğlunun katili olarak bilir. Hatta oğluna, onu öldürdüğünü anlatır: “Ben oğlumu öldürdüm. Ya yavrum böyle işte. Ben katilim... Ben kötü adamım... Kendi oğlumu öldürdüm...” Gündüz, “Öldürmedin anneceğim... Öldürmedin. Yaşıyorum işte... Bak işte! Dokun, gör, karşıdayım, seni öpüyorum...” dese de Nevzat, kendi gerçekliğinden sıyrılamaz (AK: 18-19). O, şizofreniden kurtulamaz ve bir süre sonra intihar ederek hayata veda eder.

Huzur romanının sonlarında, Mümtaz'ın İhsan'ın yanına getirmek için bulduğu doktor, küçüklüğüne ait bir hatırasını anlatır. Bu hatırasında ‘deli hafız’ olarak andığı bir şizofreni hastasından bahseder:

–Küçükken bize bir deli hafız gelirdi. Huddam sahibi olduğunu söyleyen bir adam. Babam define aramağa koyulmuştu. Hafız bizim selâmlıkta yatar kalkardı... Erkenden kalkarlar, bilmem nerelere giderlerdi. Ben selâmlığa girip çıktıkça onun define yerini aramasını bazen görürdüm. Gaiple konuşurdu. Duvara yüzünü döndürür, orada tıpkı telefonla konuşuyormuş gibi mevcut olmayanla, kendi ruhunun sakatlığıyla konuşurdu. Cevaplardan, suallerin şeklinden konuşmayı anlardım. Bir deli, görünüşte zararsız bir deliydi. Fakat delinin zararsızı yoktur. Delikanlı, deli daima zararlıdır. Cezbe korkunç bir şeydir.

Bir gün babam yokken yine duvarla konuşmuş. Definenin bulunması için küçük Arap ahretliğinin bitişik arsada boğazlanması lâzım geldiğini öğrenmiş. Evde birdenbire bir kıyamettir koptu. Deli hafız mutfağa girmiş, bütün et bıçaklarını acayip dualarla okuyarak bilemeğe başlamış. Aşçı evvelâ gözlerindeki parıltıdan şüphelenmiş, sonra da huddamı ile konuşurken söylediği sözlerden... çünkü hem bıçakları biliyor, hem konuşuyormuş...

Bereket versin vaktinde yakalandı. Babam Toptaşı'na kapattırana kadar, neler çekmedi. Orada da rahat oturmadı; her gün babamın aleyhinde saraya bir jurnal yazardı. (H: 403-404)

Doktorun sözünü ettiği deli hafız, gaiple konuşur, doğüstü güçleri olduğuna inanır. Duvara yüzünü döndürüp mevcut olmayan biriyle/duvarla, telefonla konuşur gibi konuşması onun halüsinasyon gördüğüne işaret eder. Sözde definenin bulunabilmesi için küçük Arap ahretliğinin boğazlanması gerektiğini öğrendiğini belirtmesi de onun gerçeklik boyutunu çoktan yitirdiğini gösterir. Özetle o, tipik bir şizofreni hastasıdır.

Sahnenin Dışındakiler'de Cemal, Sinop'taki çocukluk zamanını anlatırken Deli Ömer isimli psikotik bir tipten bahseder. Onun, Sinop'taki bütün çocukların dostu olduğunu, kendisinin de yakın ahbablarından olduğunu belirtir. Cemal'in Deli Ömer'e dair aktardıkları şu şekildedir:

... Fakat Deli Ömer'i ustalar inşaat yerine sokmazlardı. O bana kumsala kadar ancak yoldaşlık eder, orada salyalı ağzını eğerek -bu veda şekliydi- ayrılırdı. Akşamüstü yine yolumu bekler böylece bir deli ile jandarma arasında baba evine ellerim, yüzüm, dizlerim, tahta cızıkları ve katran zifti içinde dönerdim.

Garıptir ki, dost ihanetini ilk önce o kadar sevdiğim ve bana bağlı olduğumu da bildiğim bu Ömer'den gördüm. Bir gün Kasım Ağa'nın bir dalgınlığından istifade ederek boğazıma sarıldı; eğer adamcağız vaktinde yetişmeseydi muhakkak öldürürdü. Tevekkeli tehlikeli dostluklardan sık sık bahsedilmez. (SD: 15-16)

Romanda Deli Ömer hakkında verilen bilgiler kısıtlıdır. Eldeki malumat, romanın başkişisi Cemal'in onunla alakalı bir hatırası ile sınırlıdır. Yine de onunla ilgili anlatılanlardan, onun psikotik bir rahatsızlığının olduğu rahatlıkla söylenebilir. Onun salyalı ağzını eğerek veda etme şekli katatonik bir davranıştır. Cemal'in boğazına saldırıp öldürmeye kalkması ise halüsinasyon gördüğüne bir işarettir. Söz konusu iki semptom, -DSM-5'e göre- ona şizofreni denilebilmesi için yeterlidir.

"Rüyalar" isimli hikâyede Cemil, komşularında geçen, karısıyla beraber kendisinin de şahit olduğu bir olayı, yazdığı kitapta işler. Hikâye içerisinde olay şöyle anlatılır:

Şakir Bey isminde bir adam, mesut bir aile babası genç bir kadınla, daha doğrusu bir kızla tanışmış, üç sene evin içi altüst olmuştu. Kadını, kocasını çok iyi tanyordu. Fakat kızı görmemişlerdi. Hemen hemen hiç gören olmamıştı. Günün birinde sadece kaybolduğunu öğrenmişlerdi. Ondan sonra bir ara her şeyin düzeldiği zannedilmişti. Fakat birdenbire Şakir Bey'in delirdiğini haber almışlardı. Bir hafta sonra da denizde kim olduğu bilinmeyen ve yaşı ancak tahmin edilen bir genç kız cesedi bulunmuştu. (HK: 246)

Hikâye bünyesinde aktarılan bilgiler kısıtlı olduğundan Şakir Bey'in şizofreninin hangi belirtilerini karşıladığı bilinemezken; onun, delirmesini referans alarak bu başlık altında anılması uygun görülmüştür.

2.2.5.1. Paranoid Şizofreni

Paranoid şizofreni en sık görülen şizofreni biçimidir. Bu rahatsızlıkta kişi, dış dünyaya karşı güvensizlik ve kuşku içerisinde yaşar; kişiler arası ilişkilerde ciddi sorunlar yaşar ve eziyet verici halüsinasyonlar görebilir. Hasta; izlenmekten, takip edilmekten, zehirlenmekten, hakkında konuşuluyor olmaktan ve düşmanların geliştirdiği bazı işkence aletlerinin etkilerine maruz kalmaktan şikâyet edebilir (Butcher vd., 2013: 860; Medica, 1993d: 102).

Paranoid şizofrenide hasta, her an değişen, sistemsiz hezeyanlar içerisine düşer. Persekütif hezeyanlar, tesir hezeyanları, referans fikirleri ve büyüklük hezeyanları tabloya hâkimdir. Her duyum sistemi ile ilişkili halüsinasyonların görülebilmesi mümkündür (Songar, 1980: 236-237).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanının tiplerinden Seyit Lûtfullah'ın paranoid şizofreni hastası olduğu dikkat çeker. O, ucubeyi andıran bedeninin mevcut hâline gerekçe olarak geçmişte gaip âlemle yaptığı mücadeleleri gösterir.

Yıkık bir medrese odasında yaşayan Seyit Lûtfullah'a göre, bu medrese dışarıdan görüldüğü gibi yıkık ve harap değildir; bilakis muhteşem ve aydınlık bir saraydır. Yine kendisi de dışarıdan görüldüğü gibi çirkin ve ucube değil, kamaştırıcı bir güzelliğe sahiptir. Peşinde olduğu Kayser Andronikos'un hazinesini ele geçirmesi hâlinde harabe, saray; kendisi de güzel ve yakışıklı bir adam olarak diğer insanlara görünecektir. Ayrıca Aselban adındaki (hayalî) sevgilisi de maddesiyle görünmeye razı olacaktır. Yine ona göre, hazineyi ele geçirmesi hâlinde hükmü bütün dünyaya geçecek, her istediği olacak ve dünyadan haksızlığı, sefaleti kaldıracaktır.

Seyit Lûtfullah'a göre o; gaip âlemdeki 'geceden daha siyah saç'lı, 'yıldızlardan daha parlak bakış'lı, 'yaseminden beyaz ten'li, 'sülünlere hasret getirecek edalı yürüyüş'lü sevgilisi Aselban'a kavuşmak için Kayser Andronikos'un hazinesini bulmak zorundadır. Bu, Aselban'ın annesi, babası ve kardeşinin koştukları şarttır.

Romanda Seyit Lûtfullah'ın yüzünü duvara çevirerek huddamı ile konuştuğu, ondan aldığı bilgilerle fal baktığı bilgisi de verilir. O, hayal ile gerçeği ayırt edemez; gerçek ötesi bir âlemde yaşar. Dolayısıyla onun gerçeklik algısı kusurludur. Ağzından çıkan şu ifadeler de onun gerçeklik algısını özetler niteliktedir: "Dün Aselban'la avda idik. Yüz tazı birden bizimle koşuyordu! Öyle ceylânlar, kaplanlar vurduk ki... Hele bir tanesi..." (SAE: 46)

Hayalî sevgilisi Aselban'ın yanına ancak o kendisini çağırdığı zaman gidebilen Seyit Lûtfullah, o kendisini çağırmadığı vakitler huysuz ve kavgacı bir tavır sergiler. Sergilenen bu tavır *bir sara nöbeti gibi korkunç ve yıpratıcıdır*:

O zaman garip bir gurur kendisini istilâ eder, ağzı köpüre köpüre elindeki kuvvetlerle düşmanını harap edeceğini, öldüreceğini söyler, etrafa hangi dilden olduğu pek bilinmeyen karmakarışık beddualar, lanetler yağdırırdı. "Ben... Ben ha... Ben... Şahıs benim ne olduğumu biliyor mu acaba?.. Şahıs biliyor mu ben kimim?.. Ben şahsın başına belâlar yağdırırım." Çünkü böyle zamanlarda Lûtfullah'ın karşısındaki adam dahi "o" veya "şahıs" olurdu, "Şahıs bilir mi ki ben onu kül ederim?.." (SAE: 47)

Yukarıdaki alıntıda da görüleceği üzere o, şizofreninin belirtilerinden olan düşüncesizce atak davranışlar ve dürtüsel düzeyde saldırganlık özelliklerini bünyesinde barındırır.

Kaldığı medrese odasını iyi saatte olsunların emriyle seçtiğini belirten; gaip âlemdeki düşmanlarına kızdığını, bu sebepten bazı sırları ifşa ettiğini söyleyen Seyit Lûtfullah'ın kendisidir (SAE: 49, 47). Romanın ilerleyen sayfalarında, bir camide vaaz verdiği belirtilen Seyit Lûtfullah, cemaate kendisinin mehdi olduğunu müjdelere:

Seyit Lûtfullah son zamanlarda Yemiş İskelesi taraflarında küçük bir camide haftanın muayyen günlerinde vaaz etmeğe başlamıştı. İşte bu vaazlardan birinde adamcağzı birdenbire o zamana kadar herkesten gizlediği mühim bir hakikati açıklamak ihtiyacını duymuştu.

Ortalığın gittikçe karıştığını, İslâm âlemini tehdit eden maddî ve manevî tehlikeleri, iyice sayıp döktükten sonra bu işlerin böyle gidemeyeceğini, bunlara son verecek Mehdi'nin gelmesi yaklaştığını söylemiş ve vaazın nihayetinde son müjdeyi de vererek, "O Mehdi benim!" demişti. "O Mehdi benim, fakat daha huruc etmedim. Fakat yakında edeceğim. O zaman hepimiz etrafımda olacaksınız..." (SAE: 72-73)

Seyit Lûtfullah'ın kendisinin mehdi olduğunu iddia etmesi, şizofreninin paranoid çeşidinde görülen büyüklük hezeyanı ile ilişkili bir durumdur.

Sihirli güçleri olduğuna ve büyü ritüelleri gerçekleştirebileceğine inanan, gerçeklik algısı kusurlu olan, hayal ve gerçekliği eş zamanlı yaşayan, zaman zaman da saldırganlaşan Seyit Lûtfullah'ın tipik bir paranoid şizofreni hastası olduğu rahatlıkla söylenebilir.

2.2.6. Obsesif Kompulsif Bozukluk

Obsesif kompulsif bozukluk, obsesyon ve kompulsiyonlarla karakterize bir hastalıktır. Kişinin kontrol edemediği; istenmeyen, tekrarlayan, mantıksız ve anlamsız görünmesine rağmen zihninden uzaklaştıramadığı takıntılı düşünce, imge ve dürtüler obsesyonları; söz konusu istenmedik saplantılı düşüncelerden kurtulmak için başvurulan törensel tutum ve davranışlar ise kompulsiyonları meydana getirir. Kompulsiyon, obsesif düşüncelerin yol açtığı kaygıyı azaltmak ya da bazı korkulan durum veya olayların yaşanmasına engel olmak için kişinin yapmak zorunda hissettiği tekrarlayıcı davranış ya da zihinsel eylemlerdir. Kirlenme korkusu, cinsel veya saldırganlık dürtüleri, beden sorunları, din, simetri ve düzen en sık rastlanan obsesyon temaları arasındadır. Obsesif kompulsif bozukluğun seyri, ara ara düzelme dönemleri görülse de genelde kroniktir (Güleç, 2014: 26-27; Kring ve Johnson, 2017: 203).

Kompulsif ritüellerin temizlenme, kontrol etme, tekrarlama, düzenleme/dizme ve sayma olmak üzere toplamda beş türü bulunur. Birçok kişide birden çok ritüel görülür. Kompulsif eylemin uygulanması her ne kadar gerilimi azaltıp doyum ve kontrol duygusu

sağlasa da kaygı kısa süre içinde geri geldiği için aynı ritüeller sürekli tekrarlanır (Butcher vd., 2013: 390-391).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Doktor Ramiz'in obsesif kompulsif bozukluk yaşadığı dikkat çeker. Tahsilini Viyana'da yapan, çok parlak diplomalar alan, psikanalize de merak salan Doktor Ramiz, psikanalizi kendi dünyasında çok farklı bir boyuta taşır. O, psikanalizi bütün dünyayı kurtaracak tek kurtuluş yolu olarak görür:

Daha o gün Doktor Ramiz'in bu tedavi sistemine, hastası çıkınca tatbik edilecek bir usulden ziyade bütün dünyayı ıslah edecek tek vasıta, ancak dinlerde görülen o tek kurtuluş yolu gibi baktığını anladım. Ona göre bu yeni ilim her şeydi. Cürüm, cinayet, hastalık, ihtiras, parasızlık, sefalet, talihsizlik, sakat doğma, düşmanlık, hülâsa insan hayatını bizim irademizin dışında cehennem yapan şeylerin hiçbiri yoktu. Yalnız psikanaliz vardı. Hepsi dönüp dolaşıp ona geliyorlardı. O hayat muammasının biricik anahtarı idi. (SAE: 104-105)

Hayri İrdal ile karşılaşan Doktor Ramiz -ruhsal vaziyetinin bir zarurieti olarak- onun hasta olduğunu, tipik bir baba kompleksinden muzdarip olduğunu düşünür:

–Evet! Hastalığınız anlaşıldı, dedi. Sizde tipik bir baba kompleksi var. Babanızı beğenmemişsiniz... Bu o kadar mühim değil. Reşit olmak için belki de en kısa yoldur. Fakat siz daha mühim bir şey yapmışsınız...

(...)

–Dinleyin, dinleyin... Beğenmedikten sonra kendiniz onun yerine geçeceğiniz yerde, kendinize durmadan baba aramışsınız... Yani reşit olamamışsınız. Hep çocuk kalmışsınız! Öyle değil mi? (SAE: 114)

Doktor Ramiz'deki psikanaliz takıntısı, bir rahatsızlığı bulunmamasına rağmen eline düşen hastası Hayri İrdal'ı, *babasını beğenmeyen, her rast geldiği yerde kendisine baba arayan adamların görmesi icap eden rüyaları görmemekle ithama* kadar varır: “– Nasıl olur?.. diyordu. Sizin gibi bir zat, hastalığına uygun bir tek rüya görmüş olmasın! Bari bundan sonra biraz gayret etseniz...” (SAE: 122)

Doktor Ramiz, koyduğu teşhis doğrultusunda rüyalar görmeyen Hayri İrdal'a “size bu hafta görmemiz lazım gelen rüyaların listesini veriyorum” diyerek görmesi gereken rüyaların listesini/reçetesini verir (SAE: 122).

Deliliğin sınırlarında gezmek derecesinde psikanalizi ilahlaştırıp takıntı hâline getiren Doktor Ramiz'de görülen bir başka obsesyon, temizlik takıntısıdır. Adli tıpta, odasına girer girmez ellerini yıkar, sonrasında ise çantasından çıkardığı kolonya ile bir kat daha temizlenir (SAE: 103). Söz konusu kolonya ile temizlenme davranışı sık sık tekrarlanır vaziyettedir: “... Biraz sonra tabî sıra İngiliz çakısına geliyor, çanta tekrar açılıyor, o aranıyor, tırnaklar temizleniyor, daha sonra kolonya şişesi çıkıyor, eller temizleniyordu.” (SAE: 121) Onun, ellerinin yanı sıra tırnaklarını da sürekli olarak

temizlediği dikkat çeker: “Doktor gününün boş saatlerini bu kiraathanenin masalarından birinde çantasını açıp kapayarak, tırnaklarını temizleyerek, hayattan ve memleketteki tembellikten şikâyet etmekle, psikanaliz anlatmakla, yahut etrafı dinlemekle geçiriyordu.” (SAE: 139)

Doktor Ramiz, Hayri İrdal’ın anlattığına göre çantası ile arasında da takıntılı bir ilişki kurar. O, *sarı meşin, dışardan kilitli, içerden güzel ve epeyce teşkilâtli* olarak tarif edilen çantasını her açısından sonra mutlaka kilitler: “Bir müddet düşündü. Çantasını açtı. Cıgara paketini çıkardı. Bir tanesini bana ikram etti, bir de kendisi yaktı. Tekrar paketi çantaya koydu, kilitledi.” (SAE: 120) Onda görülen, çantayı açıp, kapattıktan sonra tekrar kitleme davranışı bir kompulsiyondan başka bir şey değildir: “İkide bir çanta açılıyor, cıgara paketi çıkıyor, sonra tekrar kapanıyordu.” (SAE: 121)

Mahur Beste isimli romanda Behçet Bey’de obsesif kompulsif bozukluk görülür. O, kitap okumayı sevmemesine rağmen (“Kitabı okumaktan ziyade, onunla meşgul olmasını severdi.” MB: 30) kitap biriktirir, kitap koleksiyonu peşine düşer. Yani o, bir bibliyomandır. Onun kitaplara olan düşkünlüğü hastalık derecesindedir. Nitekim yatağında bir yığın kitapla birlikte uyuması bunun bir işaretidir:

Meselâ bu yatağın üstünde bir yığın kitapla yatmasına kim razı olurdu? Fakat bu onun senelerden beri alıştığı bir şeydi. Sevdiği kitaplarını oraya, yorganın içinde bir kenara toplar, sonra onlarla beraber, tıpkı oyuncağı ile beraber yatan ve onu kucaklamak için zaman zaman tatlı uykusundan uyanan bir çocuk gibi, onlarla koyun koyuna yatar. (MB: 13)

“Abdullah Efendi’nin Rüyaları”nda Abdullah Efendi’de obsesyon eğilimi görülür. Hikâyede bu, *rakam hastalığı* olarak belirtilir. O, “bütün hayatı için tesadüf ettiği rakamlar üzerinde ameliyeler yaparak hükümler çıkarır, kendi kendine saadetler vadeder veya felâketler düşünür” (HK: 21).

Ondaki rakam hastalığı ya da takıntısı, hikâyede şu şekilde anlatılır:

... Bu sefer gelirken de böyle olmuştu. Otomobilin numarasındaki rakamları saymış, çocukça, fakat mufassal bir ameliye ile bu rakamın esasını teşkil eden adedi bulmuş ve onda herhangi bir münasebetsiz bir tesadüfü haber verecek bir şey bulamadığı için sevinmişti. Başını kaldırarak, tezgâhın arkasındaki rafta dizili içki şişelerini saydı, hepsi kırk yedi idi. Rakam yine tekti. Başka bir zaman olsa onunla iktifa edebilirdi. Fakat nedense 4 ile 7’yi topladı. 11 çıkıyordu. “Bir, bir daha iki eder” çift... Fakat niçin toplamıştı? Keşke çıkarsaydı, o zaman işler daha düzgün gidecekti. (HK: 21)

Abdullah Efendi, rast geldiği rakamlar üzerinde bazı işlemler yaparak, çıkan sonucun tek veya çift rakam olmasınınla ilişkili olarak karşı karşıya kalacağı durum ya da

olayın iyi veya kötü olacağı yönünde çıkarımlar yapan bir obsesif kompulsif bozukluk hastasıdır. Hikâyede verilen bilgiye göre ondaki bu hastalık çocukluğundan beri mevcuttur.

“Yaz Yağmuru” isimli hikâyede Fatma’nın dedesi Fahri Bey’de obsesif kompulsif bozukluk olduğu görülür. Bu rahatsızlık onda temizlik takıntısı olarak belirir. Fatma, dedesindeki bu takıntıyı şöyle ifade eder: “Dedem acayip adamdı. Gençliğinde çok güzelmiş. Yine de güzel adamdı. Fakat sinirliydi. Durmadan yıkanır, günde birkaç defa çamaşır değiştirirdi. İki bir, kimse görmeden başını eğer, kendi vücudunu koklardı...” (HK: 206)

O, sürekli olarak koktuğunu zanneder ve ölmekten de öldüğü zaman çürüyüp kokacağı için korkar; kızı Fatma’nın ise onun koktuğunu öğrendiği için öldüğünü düşünür:

“Ölmeyi istemiyorum. Ölümden değil, ondan korkuyorum” ve gözleri açık, odanın bir köşesine bakıyordu. “Ölüm çirkin şey” diyordu. “İnsan kokuyor, çürüyor.” Sonra birdenbire yerinden fırlıyor. “Ama ben bütün hayatımca koktum.” diyordu. “Ve kokuyorum değil mi?” diye bize soruyordu. “Kokuyorum, pencereleri açın.” diyordu. “Öleceği günün sabahı ona sordum. Ben kokuyorum değil mi Fatma?.. dedim. Kokuyorsun baba... dedi.”... (HK: 206-207)

Fahri Bey, daima eğilerek kendini koklayan ve pis koktuğunu düşünen, bu sebepten gün içerisinde defalarca banyo yapan, beraberinde birkaç kere çamaşır değiştiren bir obsesif kompulsif bozukluk hastasıdır.

“Evin Sahibi” isimli hikâyede başkişi, yılan tarafından öldürülme korkusunu bir takıntı hâline getirir ve bu düşünceden kurtulamaz. Burada söz konusu olan her ne kadar yılanla karşı spesifik/özgül bir fobi olsa da; başkişi bu korkuyu takıntı hâline getirir.

Başkişinin yaşadığı takıntı çocukluğunda gerek şahit olduğu gerekse şahit olmadığı hâlde evin içinde anlatılan olaylardan kaynaklanır. Onun annesi genç yaşta, bir yılan sokması sonucunda ölür. O, bu ölümün evin içindeki efsanevi hikâyesini *yarı deli* olarak nitelendirilen Arap halayaktan defalarca dinler ve bu atmosferde büyür: “Çünkü ben genç annemin ölümünü, yarı deli bir Arap halayığından bütün çıldırtıcı teferruatıyla senelerce dinledim...” (HK: 105) Dolayısıyla o, korku ve endişeyi çocuk yaşlarından itibaren iliklerine kadar yaşar.

Başkişinin annesi, henüz bekârken evin içerisinde bir yılan görür. Rüyasında esmer bir delikanlı olarak gördüğü bu yılan, kadına âşıktır. Kadının, başkişinin babasıyla evlenmesi üzerine, baba bir yılanın atını ürkütmesi sonucunda ölür. Kadın da daha sonra evin içerisinde yılan tarafından öldürülür (göğsünün üzerinde yılanın ısırması sonucunda

oluşan iz vardır). Başkişinin dedesi de Musul'dan İstanbul'a dönmeye karar verdikleri vakit bu yılan tarafından öldürülür.

Çocukluğu, özetlenen olayların içerisinde geçen başkişi, söz konusu olaylardan fazlasıyla etkilenir ve psikolojisi doğal olarak zedelenir.

Ölümünün tevarüs eden yazgı (“Ben (...) talihini alınanda gezdiren garip bir mahluktum; sade talihim değil, ölümüm bile alınanda böylece yazılıydı...” HK: 122) neticesinde bir yılan sebebiyle olacağına inanan, bütün korkuları bu yönde olan başkişi bu yılanı şöyle tarif eder:

Kehkeşan cüsseli, siyah derili, yıldız pullu yılan, annemin boğazına sarılıp öldüren yılan, evimizin sahibi, düşüncemizin efendisi, bütün bir ev halkına her türlü gündelik hareketlerden, her geceki rüyalarına varıncaya kadar hepsini tayin ve kabul ettiren korkunç eser, harikulâde mevcut... (HK: 112)

O, korkularının merkezine koyduğu yılanı, algı yanılması sebebiyle karısı Zeynep'in boynuna sarılmış olarak görür:

İşte bu kısa uykulardan birisinden uyandığım zaman, yanı başımda yatan Zeynep'e baktım; çocukluğumu altüst eden, hayatımı bir cehennem yapan korkunç mahluk, ağır halkalarını onun boynuna dolamış, boğmağa çalışıyordu. Korkudan ve helecandan çıldırmış gibi, onu kurtarmak için üstüne atıldım ve yılanın halkaları sandığım saçlarını, uykunun lezzeti ve kendinden geçişi esnasında boynuna dolanmış olan uzun saçlarını çekmeğe, boynunun etrafında sıkmağa başladım. Zeynep'in çılgılığı üzerine koşanlar karımı güç hâlde ve yarı ölü olarak elimden kurtardılar.

İşi anlar anlamaz evden kaçtım. O baygın, bir köşede yatıyordu. Bütün ev halkı başı ucundaydı. Uzaktan limon gibi sararmış yüzünü ve ıslak kirpiklerini ancak görebildim.” (HK: 147-148)

Yukarıdaki alıntıda yer verildiği üzere o, karısının, boynuna dolanmış saçlarını yılanın halkaları zanneder ve karısı boğulmaktan son anda kurtulur.

O, ağır bir şekilde hasta olmasına ve bu sebepten hastanede yatıyor olmasına rağmen (hastalığın adına yer verilmez); Raif Paşa ailesinin ölüm şekliyle, yani bir yılan sokması sonucunda öleceğini düşünür:

Çünkü ben, doktorlar ne derse desinler, onların anladığı şekilde ölmeyeceğim. Ben Raif Paşa ailesinin ölümüyle öleceğim. Ve doğrusunu isterseniz, bu ölüm bütün insanlarınkinden ayırdır. Onun muhteşem korkuları, eşsiz ürpermelerle dolu uykusuz geceleri, soğuk ve azaplı terleme saatleri vardır. Ben bu ölümü yıllarca beraberimde gezdirdim. Uyurken başımın ucunda o bekledi. Uyanınca, etrafımda bana ilk gülen manzarada benimle ilk konuşan o oldu. Mektepte kitaplarımın sayfalarını benim için o çevirdi. Ve daha büyük yaşlarda ilk buselerin lezzetini tadarken, omuzumun üzerinden yine onun üç köşeli başını uzanmış gördüm. (HK: 105)

Söz konusu ruhsal bozukluk, onun günlük hayatını iştahsızlık ve uyku problemi boyutuyla etkiler: “İştahım kesilmiş, uykum azalmıştı; gecede iki üç saat ancak, o da kâbuslarla uğraşmak şartıyla uyuyabiliyordum.” (HK: 147)

Hikâyenin vaka zamanını teşkil eden giriş ve sonuç bölümlerinde hastane koğuşunda bulunan başkişi, hastalığının çok ağır olmasına rağmen; hastalıktan dolayı değil, yılan sokması sonucunda öleceğini düşünür ve bekler. Bu, başkişide geri planı yoğun olan korkuların merhale atlayarak takıntı hâline dönüşmesi durumudur.

2.2.7. Paranoya (Sanrılı Bozukluk)

Paranoyada muhakeme bozukluğunun sonucu olan hezeyanlar hastalığın neredeyse tek belirtisidir. Söz konusu hezeyanların sistemli olması dikkat çeker. Hezeyanlı fikir ve inanış, hastanın bütün davranışlarını etkisi altına alır. Hastanın günlük hayatı, hezeyanı ile uygun bir şekilde seyrederek. Hezeyanın türüne göre hasta; mağrur, kibirli, kendini beğenmiş, şüpheci, etrafını tetkik eden tavırlara bürünür.

Paranoyada hezeyanın türü içeriğine göre değişir. Hak iddiası paranoyası, kıskançlık hezeyanı, erotomanyak hezeyan (şehvet paranoyası), mistik paranoya, kötülük görme paranoyası (perseküsyon), bedensel (somatik) paranoya, karma paranoya (birden çok) ve keşif (büyüklük) hezeyanı bunlardan bazılarıdır (APB, 2014: 44; Songar, 1980: 258-260).

2.2.7.1. Keşif Hezeyanı ve Sâni Bey

Keşif hezeyanında kişi ya mevcut keşif ve icatlardan birinin kendisine ait olduğunu iddia eder ya da yeni şeyler keşfeder/keşfettiğini zanneder (Songar, 1980: 259).

“Acıbadem’deki Köşk” isimli hikâyede anlatıcının dayısı olan Sâni Bey’in keşif hezeyanı yaşadığı görülür.⁵² Eski bir çarkçı yüzbaşısı olduğu belirtilen Sâni Bey, “okumayı, yazmayı sever, dışarda olan bitenleri merak eder, terakkiye inanır ve ona hizmet etmek ister bir adam” olarak tanıtılır (HK: 229).

Sâni Bey’e göre “işleyen insan kafasının üç büyük gayesi vardı(r): İcat, ıslah, tadil” (HK: 234). O, icat, ıslah ve tadili birbirinden ayırmaz; tadil ve ıslah yoluyla icat; ıslah yoluyla tadil; tadil yoluyla ıslah olabileceğini iddia eder ve bu nazariyesinin felsefesini de tek cümleden ibaret yirmi sayfalık risale olarak tasvir edilen kitabında izah eder.

⁵² Mehmet Narlı, *Edebiyat ve Delilik* isimli eserinde bu çalışmadan daha önce Sâni Bey için “paranoya” teşhisini koymuştur. bk. (Narlı, 2013: 316)

Hikâyede Sâni Bey'in keşifleri arasında ilk olarak üzerinde üç yıl çalıştığı banyo dairesinden (hamam, gusülhane) söz edilir. O, sözde faydalı bir icat yaptığını düşünse de; ortaya çıkan tablo, durumun tam aksini ifade eder. Zira söz konusu banyo faydalı, iş kolaylaştırıcı ve konfor sağlayıcı olmaktan ziyade, banyo yapmayı daha da meşakkatli hâle getirir. Onun icat ettiği (ni düşündüğü) banyo dairesi ve bu dairenin meydana getirdiği zorluklar hikâyede şöyle anlatılır:

Doğrusu istenirse bu, ayağa dikilmiş küçük çapta bir dekovil lokomotifine benzeyen soba ve kazanıyla, duvarlarındaki bir yığın çark, büyük vida, musluk, boru ve helezonî borularla, duvar diplerindeki hiçbirimizin tanımadığı bir yığın aletlerle, yıkanılacak bir yerden ziyade bir vapurun yeni tertip makine dairesine, bilmediğimiz maddelerle ısınan bir kalorifer teçhizatına, çok lezzetli ve zalim işkencelerin yapıldığı bir yere benziyordu. Hakikatte ise bu sonuncu benzetiş doğru idi. Çünkü her soyunmuş insan bir kere sabunun ve suyun gaddar ellerine mukadderatını teslim ettikten sonra şaşkınlığın, evvelden öğrenilen şeyleri çarçabukça unutmamanın, etrafını lâyıkiyla görememenin işkencesi başlardı. Evvela siz soyunana kadar sinsice yanan soba birdenbire şiddetle ötmeğe başlar, başınızı sabunladığınız andan itibaren sıcak ve soğuk su muslukları karışır, ötmeğe başlayan acayip düdükler telaşınızı artırır, hararet artıkça, su ısındıkça karışıklık, tasavvuru imkânsız şekle girer ve siz dışardaki tulumbanın altına kendinizi atana kadar bir duman, sıcak veya soğuk su tufanı altında boğulurdunuz. Çünkü yıkanma denen amelîyenin vücudu hazırladığı rahatlık içinde bu gusülhanenin karışık tertibatını idare etmeğe imkân yoktu. Bununla beraber mesele o kadar çetin değildi. Soba iyice yandıktan sonra suyun kazana devamlı akması için sağ duvardaki büyük çark çevrilir ve asıl kazanın yanındaki çapraz makas açılırdı. Ondan sonra yıkanacak adamın ayaktaki minyatür lokomotifin biraz ilerisinde duvara yapışır kurnanın önüne oturması ve sıcak, soğuk, ılık su musluklarını yoklaması kâfiydi. (HK: 235-236)

Sâni Bey'in kurduğu tesisat, işleri daha da zorlaştırınca ev halkı manuel olarak, eski sistem ile ocakta su ısıtıp kova ile su taşıyarak yıkanmaya başlar (HK: 237).

Söz konusu banyo, faydalı olmasının aksine evin sakinlerinin sağlığını bozmaya meyilli bir sistemdir: "... Böylece her şey hazırlanılınca biraz sonra tulumba başında zatürrieye tutulmanız veya yüzünüzün sabunlarını silmeden gözünüzü açıp giyinmeğe mecbur olmanız yüzünden üç gün göz ağrısı çekmek üzere yıkanmağa başladınız." (HK: 236) Anlatıcı, anılan banyoya üç defa girdiğini; birincisinde omzunun haşlandığını, ikincisinde ise soğuk aldığını dile getirir (HK: 237). Yine Sâni Bey'in kendisinin de bu banyoda yarı yanmış olarak bulunduğu ve devamında ölmüş olduğu bilgisi verilir (HK: 241).

Sâni Bey'in ikinci bir keşfi, bisikleti ıslah ve tadil ederek bulduğu at arabasıdır. O, oğlu Râci'ye aldığı bisikleti, tadil etmek istediğini belirtir; araba ve atı mezada gönderir ve sonunda ortaya koyduğu icat, işi daha da zorlaştırır. Nitekim onun icat ettiği dört kişilik bisiklette, içeridekiler sürekli meşgul bir vaziyettedir: "... Çünkü içerdekiler daima meşgul

oluyor. Kimi istikamet çarklarıyla, kimi pedalları işleten çarkı çevirmekle. Yokuşlarda ise hep Kerim Ağa inip, çekmeğe mecbur oluyor. Bir kolaylık arıyorum.” (HK: 238)

O, söz konusu zorluğa çözüm olarak insan vücudunu yormak yerine öne bir at takmayı tavsiye eder: “Araba mükemmel işliyor, fakat yorucu oluyor. Bu yorgunluktan kurtulmak için kendi vücudumuz yerine, yani onu yormamak için öne bir at taksak nasıl olur, diye düşünüyorum...” (HK: 239)

Böylece Sâni Bey, at arabasını ikinci defa icat eder. O; bunun bir icat olmadığını, zaten hâlihazırda var olan bir şeyi bozup yaptığını kasteden karısına şöyle karşı çıkar:

O ayrı şey... dedi. O ayrı şey. Benim yaptığım ayrı. O öteden beri vardı. Ben başka bir şeyi ıslah, tadil ve ikmal ederek buna vâsıl oldum. Evvela iki tekerlekli bisikleti, dört tekerlekli bir araba hâline getirdim. Sonra üstünü örttüm, içinde rahatça oturabilmeyi temin ettim. Şimdi kol ve bacaklarımızı yorgunluktan kurtarmayı düşünüyorum. Atı onun için koyacağım! (HK: 239)

Karısının itirazlarına karşı Sâni Bey sinirlenir ve muvaffak olduğunu, dünyaya yeni bir icat hediye ettiğini iddia eder:

Aynı şey. Fakat aynı mantıkla, aynı zihniyetle varmadım. Netice bir olsa bile yol ayrı. Esas olan da budur. Sen netice bir diye benim çalışmamı inkâr ediyorsun! Beni muvaffak olmamış addediyorsun. Halbuki muvaffak oldum. Dünyaya yeni bir icat hediye ettim. Bisikleti değiştirdim. Tadil, ıslah, ikmâl ve tanzim ettim... (HK: 239)

Okumayı ve yazmayı seven, terakkiye inanıp ona hizmet etmek isteyen; sağdan soldan bulduğu işe yarar-yaramaz makine parçalarını toplayan Sâni Bey, evin içerisindeki atölyede mühim icatlar yaptığını düşünen; esasında yaptığı icatlarla ya mevcut durumu daha da zora sokan ya da var olan bir şeyi meşakkatli bir yol katederek yeniden keşfeden; keşif hezeyanına tutulmuş çocuksu bir tiptir.

2.2.8. Maddenin/İlacın Yol Açtığı Psikoz Bozukluğu

Maddenin ya da ilacın yol açtığı psikoz bozukluğu; kişinin aldığı alkol, uyuşturucu veya ilaç sonrasında sanrı veya varsanı görmesi yahut her ikisini birden görmesi durumudur (APB, 2014: 53).

“Abdullah Efendi'nin Rüyaları” isimli hikâyede Abdullah Efendi, bir lokantada arkadaşları ile bir araya gelir. O, aldığı alkolün etkisiyle, yazar/anlatıcının *ikinci Abdullah Efendi, üst kat sakini, evin asıl sahibi/efendisi/hükümrani* olarak andığı benliğinden kurtulur ve böylelikle bilinçlilik hâlini yitirir.

Abdullah Efendi, *kadeh kadeh üstüne* içtiği alkolün etkisiyle *evin asıl sahibini* uyutur ve sarhoşluğa erişir. Sarhoşluğun etkisiyle o, gerçek ötesi bir âleme geçiş yapar. Söz konusu gerçek ötesi âlem, zamanın ne içi ne de dışına mensup olan rüya âlemidir. Ancak Abdullah Efendi, artık rüya ile gerçeği ayırt edebilir bir vaziyette/bilinçte değildir. Nitekim *ikinci Abdullah Efendi* çoktan uyumuştur.

O, ilk olarak kendisini üç adım ötede görmeye başlar: “Ve Abdullah Efendi yavaş fakat emin ve sabırlı bir çalışma ile kendini, daima üç adım ötesinde görmekte devam ettiği hayaline -kendi tabiriyle-, tıpkı bir evden başka bir eve eşya ve itiyatlarımızı nakleder gibi, nakletmeğe başladı.” (HK: 23)

Abdullah Efendi'nin sarhoşluğa eriştiğindeki psikotik hâli, görülmeyen şeyleri görmek, işitilmeyen şeyleri işitmek şeklinde anlatılır: “... Bu gece bilinmez bir talihin mahkûmuydu, görmesine imkân olmayan şeyleri görecektir, işitilmesine imkân olmayan şeyleri işitecekti...” (HK: 40)

Abdullah Efendi, gittiği randevuevinde tavana yakın asılmış bir zembilin içinden ihtiyar bir adamın kendisiyle konuştuğunu görür. Yine başka bir randevuevinde maharetle soyduğu kadının takma göğüslü olduğunu ve sağ göğsünün yerinde olmadığını fark eder. Odanın duvarındaki resim canlanır, yeni evli karı-koca raks etmeye başlar. Az evvel bulunduğu lokantanın ve beraberinde kendi varlığının yandığını görür. Kendi cenaze merasiminde konuşma yapar. Devamında korkunç şeyler görür ve duyar:

... İşittiği şeyler, gördüğü şeylerden daha korkunçtu. Bu hayvanî bir homurtuya istihale ederken yarı yolda donup kalmış binlerce kesik insan sesinin, ahenksiz, şefkatsiz, fakat uzviyet kadar sıcak tufanı idi ve bu çok canlı, bir yara kadar ürperişlerle dolu sıcak âdeta kan renginde homurtuya, şeytanî bir orkestrayı andıran garip ve madeni bir ses, eşyanın şikâyetinden başka bir şey olmayan bir diğer ses daha iştirak etmekteydi... (HK: 40)

Bir evin üst katından, üç erkeğin çıplak bir kadın vücudunu sokağa fırlatışını; ihtiyar bir papazın bir ahiretliğin parçalanmış vücudunu torbaya koyarak sırtlayışını; genç bir kadının âşığının kesik başını bir yıldız gibi boşluğa fırlatarak yatağının üzerinde katıla katıla ağlayışını; ihtiyar bir cadının parmaklarıyla genç bir çocuğun kalbini yerinden koparışını gören yine Abdullah Efendi'dir (HK: 41).

Gördüğü şeylerin çılgın ve imkânsız hakikatinden korkan Abdullah Efendi, bunların kendi kafasının mahsulleri olması ihtimalini düşünür; ancak bundan emin olamaz:

Birdenbire bütün bu gördüğü şeylerin sadece kendi kafasının mahsulleri olması ihtimalini düşündü. Bu kadar çirkin ve galiz bir dünya, ancak bozulmuş bir düşüncede idrak edilebilirdi. Ya bizzat kendi düşüncesinin, sakat ve zalim bir fikrisabitin mahsulü ise... Bir

an için, bu korkunç kalabalığı, bu çıldırtıcı tesadüfleri ve onların mantık dışı sürüsünü kendi kafasında bütün ömrünce taşımış olmayı düşündü. Bu ihtimal, hepsinden müthişti. (HK: 43)

Hikâyenin sonunda Abdullah Efendi, bir evin penceresinden bakar ve sokakta kendisini görür. Böylece hikâye sona erer. Alkolün etkisiyle gerçek dışı bir âleme giren Abdullah Efendi'nin gördüğü ve duyduğu olağanüstü unsurlar alkolün ruhunda yarattığı psikoz bozukluğu ile ilişkili bir durumdur.

2.2.9. Anksiyete Bozukluğu

2.2.9.1. Sağlık Anksiyetesi/Hipokondri

Hipokondri, kişinin bir hastalığa yakalanmaktan endişelenmesi veya aslında olmadığı bir hastalığa yakalandığını düşünmesi durumudur. Kişide, büyük rahatsızlık duyduğu endişenin sebebi/kaynağı, bir veya birden fazla bedensel işaret ya da belirtiyi yanlış yorumlamasıdır. Bu rahatsızlığı olan kişi, hafif bir öksürüğü olması hâlinde bunu akciğer kanseri olduğuna yorabilir veya başka küçük/önemsiz bir belirtiyi son derece riskli/ölümcül bir hastalığa bağlayabilir.

Hipokondride kişi, tıbbi değerlendirme sonuçlarından tatmin olmaz; hastalık korkusu/endişesi, tıbbi güvenceye karşın geçmez. Hasta, fiziksel yakınmaları için önce bir tıp doktoruna gider. Doktorun verdiği güvence uzun sürmez ve onun bir şeyi gözden kaçırmış olabileceğinden şüphelenir; başka başka doktorlara başvurur. Söz konusu rahatsızlığı yaşayan kişiler, genellikle sorunlarının psikolojik olduğunu kabul etmezler ve bir psikoloğa ya da psikiyatriste başvuramazlar. Bu kişiler, fiziksel sağlıkları iyi olsa da saplandıkları belirtilerin gerçek bir hastalığın işareti olduğuna inanırlar; yine bu belirtilerin gerçekte olduğundan daha tehlikeli olduğunu düşünürler (Butcher vd., 2013: 514-515, 517).

Sağlık anksiyetesinden muzdarip olan kişilerin önemli karakteristik özellikleri şu şekildedir:

Hipokondri sergileyenler genellikle bedensel işlevler (örneğin, kalp atışları ve bağırsak hareketleri), küçük fiziksel anormallikler (örneğin, önemsiz bir soğuk algınlığı ya da arada sırada öksürme) ya da belirsiz ve kuşkulu fiziksel duyular (örneğin “kalp yorgunluğu” ya da “ağrıyan damarlar”) konusunda son derece endişelenirler. Bu belirtileri bir hastalık kuşkusuna atfederler ve genellikle bu konuda kaçamadıkları düşüncelere kapılırlar. Kendi kendilerine koydukları tanılar veremden kansere, egzotik fonksiyonlardan AIDS'e ve çeşitli diğer hastalıklara kadar uzanabilir. (Butcher vd., 2013: 515)

DSM-5'te bu rahatsızlık 'hastalık kaygısı bozukluğu' olarak geçer. Önemli belirtileri ise; ağır bir hastalığı olduğunu veya olacağını düşünüp durma; bedensel belirtinin olmaması, olsa bile ağır olmaması; sağlıkla ilgili yüksek düzeyde bir kaygı ve kişisel sağlık durumuyla ilgili kolaylıkla korkuya kapılma; sağlıkla ilgili davranışlarda aşırılıklar veya uygunsuz bir kaçınma; hastalıkla uğraşma süresinin en az altı ay olması şeklinde yer alır (APB, 2014: 164).⁵³

Sağlık anksiyetesi, incelenen eserler içinde yalnızca *Huzur* romanında görülür. Nuran'ın dayısının oğlu Yaşar Bey, romanda hastalık hastası bir tip olarak yer alır. Onun rahatsızlığından ilk olarak Mümtaz'ın Tefvik Bey'leri ziyareti esnasında haberdar olunur: "Tefvik Bey'in oğlu Yaşar Bey birkaç yıldan beri yakalandığını sandığı şifasız kalp hastalığı içinden ve onun müsaadesi nispetinde babasına gülüyordu." (H: 167-168)

Yaşar Bey, yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere birkaç yıldan beri şifasız bir kalp hastalığına yakalandığını zannetmektedir. Endişesi/endişeleri yalnızca kalbinden yana olmayan Yaşar Bey'in yaşadığı vehimler onu bir ilaç düşkünü yapar:

O şimdi her akşam elinde son derece iyi sarılmış zarif bir paketle eve geliyor, bir meyveyi kabuğundan soyar gibi ambalajını sıyrıyor, prospektüsü açıyor, yalnız tam müminlerin, kâinatın muntazam işleyişini karşılama konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan ışıkla, tebessüm ve hayranlıkla onu okuyordu. (H: 169)

Yaşar Bey'deki ilaç düşkünlüğü doğrudan ecza fabrikalarıyla temasa geçmek derecesine kadar varır:

Asrımızın ileride tarihini yazacak adam, elbette ki müstahzar salgınını göz önünde tutacaktır. Yaşar bu salgının en büyük kurbanlarından. İstanbul'da birkaç ecza deposundan başka doğrudan doğruya ecza fabrikalarıyla temasa girmişti. O kadar ki, bu fabrikalar veya mümessilleri yavaş yavaş ona da herhangi bir doktora yaptıkları gibi, her cinsten son mahsullerini göndermeğe başlamışlardı. (H: 170)

Ondaki hastalık vehminin başlangıcı, romanda şu şekilde anlatılır:

1925-1926 senelerinin en parlak istikbali gibi görünen bu hariciye memuru, bir aile dostunun ihaneti yüzünden küçük bir orta elçiliği kaybettiğinden beri, daha doğrusu açık bulunan o merkeze sefirlikle gideceği yerde Balkan şehirlerinden birine başkâtiplikle gittiğinden beri, tabiat adeta bir taviz gibi ona bu hastalık vehmini bahşetmişti. (H: 169)

Onun yaşadığı sağlık anksiyetesini ise en iyi, şu satırlar anlatır:

Yaşar Bey bir kelime ile vücudu kendi gözünün önünde olan adamdı. Bilhassa ihtiyatsız bir doktorun bir gün ona, kendi bünyesinin verimlerine göre, onda hakiki bir kalp hastalığı olmayacağını, belki diğer cihazlarının iyi işlememesi yüzünden küçük bir sıkıntı

⁵³ Sağlık anksiyetesi hakkında daha ayrıntılı bilgi birinci bölümde "Hastalık Hastalığı ya da Sağlık Anksiyetesi" (s. 70) başlığı altında verilmiştir.

geçirdiğini söylediğinden beri, bu telâş artmış, ömrü imkânsız bir koordinasyonun peşinde geçmeğe başlamıştı. Denebilir ki, Yaşar Bey için vücut dediğimiz tamamlık kaybolmuş, onun yerine müstakilen işleyen uzuvların yaptığı, her sandalyesinde ayrı bir zihniyete ve ayrı bir partiye mensup bir nazırın oturduğu bir kabineye benzeyen garip bir muvazaa geçmişti. Onda bağırsak, mide, karaciğer, böbrek büyük sempati, ifraz guddelerine varıncaya kadar her uzuv, tek başına ve ayrı istikametlerde çalışıyordu. İşte Yaşar Bey bu tek başına çalışmaları tek hedefe götürmeğe gayret eden adam, imkânsızla uğraşmağa mahkûm edilmiş bir nevi başvekildi. Gayretinde bir tek yardımcısı vardı: İlaçlar. (H: 170)

Sağlık anksiyetesinin semptomlarından olan hastalık bulgusu için vücudu sık sık tarama durumu Yaşar Bey’de görülür. Yukarıdaki alıntıda da görüleceği üzere o, *vücudu kendi gözünün önünde olan adamdır*.

Hafif bir bedensel belirtiyi ağır bir hastalığa yormak belirtisi de Yaşar Bey’de belirgindir. Yine yukarıdaki alıntıda Yaşar Bey’in doktordan, hakiki bir kalp hastalığı olamayacağını duymasına rağmen şifasız bir kalp hastalığına yakalandığını düşündüğü görülür. Doktor ona yalnızca, diğer cihazlarının/organlarının iyi işlememesine bağlı olarak küçük bir sıkıntı geçirdiğini söyler. Sıkıntının ‘küçük’lüğünü vurgulayarak teminat veren doktora rağmen Yaşar Bey hasta olduğunu düşünür.

Başkalarında kendiliğinden olan her şey Yaşar Bey’de ilaçla gerçekleşir:

Altı senelik sabırlı bir çalışma sayesinde başkalarında kendiliğinden olan birçok şeyler onda ilaçla olmaktadır. Yaşar Bey, ilaçla uyur, uyanıklığın vuzuhuna, kalkar kalkmaz aldığı birkaç aspirinle erer, ilaçla iştahını açar, ilaçla hazmeder, ilaçla dışarıya çıkar, ilaçla aşk yapar, ilaçla arzuları. (H: 171)

Roche, Bayer, Meck gibi firmalar onun hayatının başlıca yardımcıları olurken; o, günün saatlerini alacağı ilaçlara göre taksim eder: “Lütfen hatırlatın, saat tam üçte pepsinimi alacağım... Urotropin almayı unutmuşum... Allah vere de bir mânasızlık çıkmasa...” (H: 172)

Kişiyeye, sağlık anksiyetesi tanısı konulabilmesi için rahatsızlığın en az altı ay sürmesi gerekmektedir. Romandan edinilen bilgiye göre, Yaşar Bey’de bu durum altı yıldır devam etmektedir. Dolayısıyla Yaşar Bey, sağlık anksiyetesinde görülen bütün semptomlara uymaktadır.

2.2.9.2. Özgül/Spesifik Fobi

Özgül fobi, belirli bir nesne veya durumdan kaynaklanan aşırı korku durumudur. Kişi korkunun aşırı/mantıksız olduğunun farkında olsa da korkulan nesne ya da durumdan kaçınmak için yoğun çaba harcar (Kring ve Johnson: 2017: 174). Spesifik fobisi olan kişiler, korku yaratan bir uyarıcı ile karşılaşmaları hâlinde panik atağa benzeyen anlık bir

korku tepkisi gösterirler. Kaçınma davranışı, fobilerin en büyük özelliğidir. Bu kişiler, fobi yaratan duruma yaklaştıkça zaman büyük bir korku veya kaygıya kapılırlar. Söz konusu durumda hafif bir endişe ve rahatsızlık duygusu yaşanması da olağandır (Butcher vd., 2013: 337-338). Güleç, yaptığı sınıflandırmada özgül fobiyi, ‘basit fobi’ olarak adlandırmayı tercih eder (Güleç, 2014: 26).

DSM-5’te “özgül bir nesne ya da durumla ilgili olarak belirgin bir korku ya da kaygı duyma (örn. uçağa binme, yükseklikler, hayvanlar, iğne yapılması, kan görme)” olarak tanımlanan özgül fobinin semptomları şu şekilde belirtilir: Fobi kaynağı nesne veya durum, neredeyse her zaman, doğrudan korku veya kaygı doğurur; fobi kaynağı nesne ya da durumdan etkin bir biçimde kaçınılır veya yoğun bir korku ve kaygı ile buna katlanılır; duyulan korku ya da kaygı, özgül nesne veya durumun yarattığı gerçek tehlikeye göre ve toplumsal-kültürel bağlamda orantısızdır; korku, kaygı veya kaçınma en az altı ay süren sürekli bir durumdur; korku, kaygı veya kaçınma, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya veya toplumsal, işle ilgili alanlarda yahut diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye sebebiyet verir (APB, 2014: 115).

Sahnenin Dışındakiler’de Sabiha’nın anne ve babasının sürekli olarak kavga ettikleri bilgisi verilir. Cemal, bu uzun süren kavgalardan sonra Sabiha’nın, yatağına girip “babam, annem niçin böyleler?” diyerek uzun uzun mütalaa ettiğini düşünür (SD: 30). Söz konusu kavgalar Sabiha’da özgül fobi yaratır. Anne ve babasının birbirleriyle kavgaları esnasında mütemadiyen bağırışmaları sebebiyle onda bağırma/ses yükseltmeye ve öfkeli bir insan görmeye karşı bir fobi gelişir:

Annesinin hastalığı, babasının içki ve eğlence düşkünlüğü, aralarında hiç eksik olmayan kavga, hülâsa bütün bir huzursuzluk, onda daha o küçük yaşlarda bir yığın tehlikeli mekanizmalar işletmişti. Hiddetli insan çehresinden, hiddetli insan sesinden, o anda ölecekmiş gibi korkardı.

Böyle zamanlarda Sabiha’nın vücudu katılaşıp, yüzü sapsarı kesilir, gözleri herkesten gizlenirdi. Evet böyle zamanlarda ne yıldız benekleriyle dolu yeşil gözlerini ne de ellerinin o mesut çocuk işaretlerini görebilirdiniz....” (SD: 28)

Onun Cemal’e “bilmezsin birisi yanımda bağırınca ne hâle giriyorum. Bir gün babamla annem kavga ederlerken ben ölebilirim...” (SD: 33) demesi, özgül fobi rahatsızlığının farkında olduğunu gösterir. O, yaşadığı travmaya karşı sağlıklı baş edebilme stratejisi geliştiremediği için, her hiddet olayı onun anksiyetesini yükseltir, onu pasifleştirir ve çaresizlik duygusu yaşamasına sebep olur.

Tanpınar, “Bir Tren Yolculuğu” isimli hikâyesinde de aynı fobiyi işler. Hikâye içerisinde, tiyatrocu olan ve bir kaza sonucunda hayatını kaybeden Zeynep’i tanıtan ihtiyar aktör, onun yüksek sesle konuşma ve bağırma karşı fobisinin olduğunu dile getirir. Ondaki bu fobi çocukluğunda üvey annesinin onu korkutmak için evin birtakım yerlerine gizlenip, bağırarak yerinden fırlamasından kaynaklanır:

... Zeynep korkardı. Her şeyden, hayattan başka her şeyden korkardı. Hele yüksek perdede insan sesine hiç tahammül edemezdi. Bu çocukluğundan beri böyle idi. Üvey annesi onu korkutmak için evin şurasına burasına gizlenir, sonra yerinden bağırarak fırlar, o ağlamaya başlayınca gülermiş. (HK: 274)

Yine ihtiyar aktörün anlattığına göre o, sahneye çıkmadan evvel “ne olur fazla bağırmayın; piyesi bozuyorum” diyerek arkadaşlarını tembihler (HK: 274). Zeynep, çocukluğunda üvey annesi tarafından maruz kaldığı muamelenin neticesinde böyle bir özgül fobiyi yaşar.

2.2.10. Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu

Çoklu kişilik bozukluğu olarak da bilinen dissosiyatif kimlik bozukluğu, kişinin en az iki tane birbirinden ayrı kişilik veya alterlere, farklı varoluşlara; düşünce, duygu ve davranışlara sahip olması durumudur. Bu rahatsızlıktan muzdarip kimselerde iki ya da daha fazla kimlik görülür. En sık görülen ve kişinin gerçek adını taşıyan kimlik ‘ev sahibi kimlik’, diğeri ya da diğeri ise ‘öteki kimlik’ olarak isimlendirilir. Öteki kimlik, farklı anlarda denetimi ele geçirir ve geçişler genel olarak çok hızlı olur.

Dissosiyatif kimlik bozukluğu; belleğin, kimliğin ve bilincin normalde bir bütün olan yönlerinin bütünlüğünü yitirmesi sonucunda gelişir. Rahatsızlık, genel olarak çocukluk döneminde başlar. (Butcher vd., 2013: 548-550; Kring ve Johnson, 2017: 231).

“Yaz Yağmuru” isimli hikâyede evin kalfası tarafından küçük yaşlarından itibaren, kendisi doğmadan önce ölen teyzesine benzetilen; benzetilmenin de ötesinde bizzat “sen osun” iddiasına maruz kalan Fatma, kendi benliği ile teyzesinin benliği arasında geçişler yaşar; âdeta iki kişiliği bünyesinde barındırır.

Fatma, çocukluğundan itibaren evdeki kalfa tarafından kendisine empoze edilen başka bir kimliğin (teyzesi) etkisinde kalır. Onun etkilenme oranının hastalık olarak nitelendirilecek derecede yüksek olmasının nedeni, telkinin küçük yaşlarından itibaren başlamasıdır.

Fatma'nın ev içerisinde teyzesine benzetilişi hikâyede şöyle anlatılır: “Beni küçüklüğümde hep teyzeme benzetirlerdi. Onun elbiselerini giydireler, onun gibi konuşmamı isterlerdi. Hiç akla gelir mi bu iş?.. Bu her beğendiği şeyi sırtına geçirmek huyu da onunmuş. Güzel ne bulursa ‘Benim olsun!’ dermiş. Ve ona verirlermiş.” (HK: 157)

Aile üyelerinin ona güvenip eline para vermemeleri, onun psikolojik bağlamda sağlıklı olmadığını düşündürür: “Benim hiç param olmaz. Bana para vermezler. Yanımda otomobil param var, bir de dönüş biletim. Bana bir paket sigara alın olmaz mı. Çoktan beri sigara paketim olmadı...” (HK: 185) Fatma'nın çocuk tabiatlı olması tesadüfi olmamalıdır: “Hep avucunun içindeki altın nazarlığı gösteriyordu. ‘Çocukken beşiğime takmışlar. Belki hâlâ bende durduğu için böyle çocuk tabiatlı kaldım.’” (HK: 184)

Fatma'nın psikolojisinin sağlıklı olmadığı, yansıtıcı bilinç olarak Sabri'nin zihnindekiler aktarılarak da ifade edilir: “Bu kadar başıboş olabilmek için mutlaka mühim, çok mühim bir sebep vardı. Yoksa hakikaten bir çocukla veya daha korkuncu bir deli ile mi yatmıştı?” (HK: 198)

Fatma'nın dissosiyatif kimliğe bürünmesinin temel nedeni hiç şüphesiz evdeki kalfadır:

Kalfa beni çok severdi. Ama kendim için değil! Teyzeme benzediğim için. Ona benzediğime, belki de hakikaten o olduğuma inanırdı. Yavaş yavaş buna beni de inandırmıştı. Bana hep ondan bahseder, onun kelimelerini, el işaretlerini, bakışlarını öğretirdi. “Öyle değil, derdi, her şeyi bozdun. Öyle değil! Başka şey düşünür gibi bakacaksın!” Ve bana durmadan onu anlatırdı. Sonra sonra daha büyüyünce gizli gizli onun elbiselerini giydirmeye başladı. Düşünün bir kere küçücük bir çocuğun, kocaman bir kızın elbiselerini giyip dolaşmasını, paçalı tavuklara benzerdim o satenlerin dantelaların içinde. Elbise uzun bol gelir, kalfa durmadan uğraşırdı. Ama çok korkunç bir şeydi bu. Gece vakti herkes uyurken, koca yalıda, yarı deli bir ihtiyar kadınla ben, tek başıma sırtımda ölmüş olduğunu bildiğim bir insanın elbisesi, hayaletler gibi oda oda dolaşır, onun gibi yürümeğe, oturmağa, kalkmağa uğraşırdım. (HK: 204)

Hikâyedeki kalfa, Fatma'yı teyzesine benzetmesinin de ötesinde onu bizzat teyzesi olmaya mecbur bırakır:

Biraz daha büyüyünce teyzemin hiç giymediği gelinlik elbiselerini bile giydirdi bana. Bütün bunlara ilk önce oyuna benzediği için razı olurdum. Beni böyle onun elbiseleriyle giydirip kuşattıktan sonra yüzüme öyle tuhaf, korku ve sevinçle bakardı ki. Zaten düşündüğünü pek gizlemezdi de. “Sen osun! Muhakkak osun. Fatma'sın...” diye ağlardı. “Mademki tekrar gelecektin, niye öldün” derdi. “Hepsi kör. Hepsi kör. Görmüyorlar, bilmiyorlar. Ben doğduğun gece anladım bunu...” derdi. (HK: 204)

Fatma, yaşadığı dissosiyatif kimlik bozukluğunu şu şekilde anlatır:

Ben tabii bu işten pek bir şey anlamıyordum. Yalnız bir başkası daha olduğumu biliyordum. Zaten o başkasının adını vermişlerdi bana. Hem küçük bir kız hem o idim ve bu başkası her lahza hayatıma müdahale ediyor, beni içimden değiştiriyor, idare ediyordu. Her lahza yanımda idi. Korkunç bir şeydi bu... ve bütün korkunç şeyler gibi kendisine mahsus bir çekiciliği vardı. Hayatını herkesten o kadar dinlemiştim ki, onu benimsemiştim artık. Ve kendi hayatım gibi hatırlıyordum. Ölümünü de öyle. Gece olup da yatağıma yatınca onun gibi ölür, sonra dadımın ilk kıılmıdanışında onu kaldırır, giyinir, evin içinde dolaşırdık. (HK: 205)

Hikâyenin devamında, kalfa evden uzaklaştırılıp, Fatma annesinin odasına alınsa da onun durumunda bir değişiklik gerçekleşmez: “Fakat bu sefer benim için başka bir tecrübe başladı. Gece oldu mu, kendimi eski odamda ve teyzem olarak düşünüyordum. Hem kendi yatağımda, hem orada idim ve bilhassa orada idim. Gözlerim kapalı, yattığım yerde hep oradaki hâlimi düşünüyordum.” (HK: 206)

Üzerine teyzesinin benliği giydirilen Fatma'nın vaziyeti hikâyede şöyle anlatılır: “Kaybolmuş bütün bir dünya, küçücük bir insanın omuzlarına yüklenmişti. Belli ki, ömrü boyunca çocukluğu onu bir lahza bile rahat bırakmamış, bir türlü kendisi olmak fırsatını vermemişti...” (HK: 209)

Küçük yaşlarından itibaren evde kendisine yakın olan kalfanın telkinleriyle önce teyzesine benzetilen sonrasında bizzat teyzesi olduğu iddia edilen Fatma; zaman içerisinde kendisi de telkinler doğrultusunda bu fikre inanır ve kimlik çözülmesi bozukluğunu yaşar. O, ev sahibi kimlik olarak kendi benliğini, öteki kimlik olarak ise teyzesinin benliğini benimser ve yaşadığı rahatsızlığın iç yüzünü Sabri'ye anlatır.

2.2.11. Travma (Örselenme) Sonrası Stres Bozukluğu

Örselenme sonrası gerginlik bozukluğu olarak da isimlendirilen travma sonrası stres bozukluğu; kişinin gerçek ya da ölüm tehdidi, ağır yaralanma, cinsel saldırı gibi travma yaratıcı durumlara maruz kalması veya şahit olması sonucunda başlayan ve travmaya sebebiyet veren olaya ilişkin istençdışı gelen, örseleyici olaya dair sıkıntı veren anılar; olayla ilgili yineleyici sıkıntı veren düşler; kişinin olay yeniden oluyormuş gibi hissettiği ya da davrandığı çözülme tepkileri; örseleyici olayı çağrıştıran iç ya da dış uyaranlarla karşılaşınca yoğun veya uzun süreli bir ruhsal sıkıntı yaşama; olayı çağrıştıran iç ya da dış uyaranlarla karşı fizyolojiyle ilgili belirgin tepkiler gösterme gibi belirtilerden en az birinin yaşandığı ruhsal rahatsızlıktır.

Söz konusu durumda kişide, süreklilik gösteren olumsuz duygusal durum; kendisi ve başkalarıyla ilgili abartılı olumsuz inanış beklentiler; önemli etkinliklere karşı duyulan

ilgi veya katılımında belirgin azalma; başkalarından uzaklaşma veya başkalarına yabancılaşma; insan veya nesnelere karşı öfke patlamaları; uyku bozukluğu, odaklanma güçlüğü görülebilir (APB, 2014: 146-149; Köroğlu, 2015: 223-224).

“Travma sonrası stres bozukluğu, artan kaygı düzeyi, travmayla ilgili uyarılardan kaçınma ve uyarılma düzeyinde artış gibi belirtilerin yer aldığı ciddi bir stresöre yönelik aşırı tepkileri içe”rir (Kring ve Johnson, 2017: 214). Bu rahatsızlıkta, travmaya sebebiyet veren olayın patolojik bir anı yarattığı düşünülür (Butcher vd., 2013: 305). Aynı belirtiler akut stres bozukluğunda da görülür. Belirtiler, travmanın ardından üç gün ile bir aylık süre zarfında görülüyorsa akut stres bozukluğu tanısının; eğer bir aydan daha uzun bir süreden bahsediliyorsa travma sonrası stres bozukluğu tanısının konması uygundur (Kring ve Johnson, 2017: 216).

Mahur Beste romanında Nuri Bey’in söz konusu rahatsızlığı yaşadığı görülür. Nuri Bey, bir randevuevine gider; o esnada İstanbul’un beşte birini kül eden bir yangın çıkar. Randevuevi de bu yangında alevler içinde kalır. Nuri Bey’in birlikte olduğu kadın ölür; Nuri Bey de kaburgaları ve sağ ayağının dizi ezilmiş bir vaziyette yaralı olarak kurtulur; iki-üç ay yatağa mahkûm olur (MB: 141). Onun bu yangından sonraki ruh hâli romanda şöyle anlatılır:

Yangın onu çok sarsmıştı. Bütün neşesini kaybetmişti. Ne merdiven sahnesini ne de genç kızın ölümünü unutabiliyordu. Sık sık rüyasına giriyordu. Uyumaktan korkacak hâle geldi. İki bir olduğu yerden kalkıyor, eliyle bir şey kurtarmak ister gibi müphem hareketler yapıyor, sonra alnındaki terleri silerek yerine oturuyor, işine veya sözüne başlıyordu. Ayrıca adeta deliliğe varan bir yangın korkusu başlamıştı. Neredeyse evin içinde bir çubuk ateşine bile dayanamayacaktı. Her gece küçük evi Ali ile birlikte dolaşırlar, ocağa, mangallara bakarlar, közleri söndürürler, sıcak külün üzerine ağır bakır eşya korlardı. (MB: 141)

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere Nuri Bey, mezkûr yangında hem bir ölüme şahit olup hem de ölüm tehlikesi atlatarak travma geçirmiştir. Sonrasında ise şahit olduğu manzarayı ve birlikte olduğu kadının ölümünü unutamaz; olay ânı onun rüyalarına girer. O, uykusunda söz konusu travmatik olayı tekrar tekrar yaşar. Bu olayın etkisiyle bütün neşesini kaybeder. Travmanın yarattığı etkiyle sürekli olarak bir yangın çıkacak olmasından korkar, manasız tedbirler alır.

Olumsuz duygusal durum, önemli etkinliklere karşı ilgi ve katılımında azalma, başkalarından uzaklaşma belirtileri onda bariz bir şekilde görülür:

Artık eskisi gibi eğlenmek de istemiyordu. Ten hazlarını insan ruhuna lâyük bulmuyordu. Ölümü yakından görmüştü. Küçük Adalı kızın kökünden biçilmiş bir zambak gibi alev,

duman içinde hâlâ kulaklarında çınlayan feryatla gözlerinin önünde devrilişinde yavaş yavaş bütün hayatı için bir ders bulmağa başlamıştı. Komşularındaki bir Kadiri dergâhına girdi. Gerçi gene işiyle gücüyle meşguldü, fakat bu kurulmuş bir makinenin işlemeye devam etmesi gibiydi. Gerçekte dünya işlerine eskisi gibi bağlı değildi. Sık sık Hacc'a gitmekten, dünyayı büsbütün bırakmaktan bahsediyordu. (MB: 141-142)

Bir müddet sonra onda eski belirtilerin görülmediği, onun normal yaşantısına döndüğü belirtilir:

Gerçi artık eskisi gibi yangın gecesinin tesiri altında değildi; geceleri rüyasında Nergis Ayşe'nin evini, merdiven başındaki mahşer telâşını, genç kızın ölümünü görerek ter içinde uyanmıyordu. Etrafa artık onların gözüyle bakmıyordu. Fakat onları tamamiyle unutmuş da değildi. Adalı kızın akıbetiyle içinde uyanan ölüm fikri yavaş yavaş geriye, bizi çok defa bilmeden idare eden yahut da kendimizi en çok verdiğimiz bir işin ortasında birdenbire uyanışla hayatımızın muvazenesini bozan o derin mıntikalara çekilmiş, yerini eşyaya, insanlara bırakmıştı. Nuri Bey bu sükûneti biraz da kendi gayretiyle elde etmişti... (MB: 146)

Bir yangın ertesinde, yaşadıkları ve şahit olduklarına paralel olarak travma yaşayan Nuri Bey, travma sonrası stres bozukluğuna bağlı olarak uzun müddet sıkıntılar yaşar; ancak sonraları, bu rahatsızlıkla mücadele ederek hastalığı yener.

2.2.12. Yasla İlişkili Olarak Kronik İnkâr

Sevilen bir kişinin yitiminin ardından yaşanan, yaşanması normal karşılanan ve aşamalı olarak atlatılan psikolojik süreç yas olarak nitelendirilir. Normal şartlarda yas süreci belirli bir dönemi kapsar ve bu dönem bünyesinde, etkisi azalarak psikolojik bağlamda normalliğe geçiş gerçekleşir.

Anormal Psikoloji'de yas sürecinden dört aşamalı olarak söz edilir. Söz konusu dört aşama şu şekildedir:

1. Yoğun ıstırap, panik ya da öfke patlamaları ile bölünebilen ve birkaç saatten bir haftaya dek sürebilen bir hissizleşme ve inanmama durumu.
2. Haftalar ya da aylar sürebilen, ölen kişiye hasret duyma ve arama durumu (depresyondan çok kaygıyı andırır). Huzursuzluk, insomni ve düşüncelerin ölen kişiyle meşgul olması (ya da duyulan öfke) tipik belirtiler arasındadır.
3. Hasret ve aramanın sona ermesinden sonra düzensizlik ve ümitsizlik. Bu noktada kaybın sürekli olduğu en sonunda kabul edilir ve yeni bir kimlik oluşturulmaya çalışılır (örneğin, dul). Bu noktada majör depresif bozukluk ölçütleri karşılanabilir.
4. Yaşamın zamanla yeniden kurulmaya, üzüntünün çekilmeye ve yaşam arzusunun geri dönmeye başlamasıyla belirli bir düzeyde yeniden düzen kurma. (Butcher vd., 2013: 418-419)

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere yas süreci, hissizleşme ve inkârla başlayan; hayatın yeniden kurulması ve yaşam arzusunun geriye dönmesiyle son bulan bir döngüyü

kapsar. Ancak “Yaz Yağmuru” isimli hikâyede süreç böyle işlemez ve dolayısıyla yas, sağlıklı bir şekilde atlatılamaz.

“Yaz Yağmuru”nda kalfa, küçüklüğünden itibaren büyüttüğü; çalıştığı evde hanımı olan Fatma isimli kadının ölümünün ardından gerçeklikten kaçınır ve bu ölümü inkâra yönelir. Hayata veda eden Fatma isimli kadın, sevdiği ve yakın olduğu birisi olduğundan dolayı kalfada travma etkisi yaratır ve sağlıksızlıktan sağlıklılığa doğru aşamalı olarak atlatılması gereken yas süreci, onda sağlıksızlıktan sağlıksızlığa şeklinde bir kriz boyutuyla yaşanır. Yas sürecinde yaşanan inkâr, normal olup doğal bir savunma mekanizması olmayı teşkil ederken; inkârda takılı kalmak ve yitirileni bir türlü kabullenmemek marazi bir hâldir.

Kalfa, ölen Fatma’nın yeğeni olan küçük Fatma’yı, teyzesine benzediği için çok sever; ona sürekli teyzesinden bahseder ve onun kelimelerini, el işaretlerini, bakışlarını öğretir. Küçük Fatma biraz daha büyüyünce ona teyzesinin elbiselerini giydirmeye başlar. Onu, teyzesi gibi yürümeye, oturmaya ve kalkmaya alıştırır. Kız biraz daha büyüdüğünde ona teyzesinin hiç giymediği gelinlik elbiselerini giydirir.

Kalfadaki inkâr, hikâye içerisinde şöyle anlatılır: ““Sen osun! Muhakkak osun. Fatma’sın...’ diye ağlardı. ‘Mademki tekrar gelecektin, niye öldün?’ derdi. ‘Hepsi kör. Hepsi kör. Görmüyorlar, bilmiyorlar. Ben doğduğun gece anladım bunu...’ derdi.” (HK: 204)

Kalfanın yaşadığı durumun patoloji olarak nitelendirilmesinin temel nedeni, onun yukarıda dört aşamalı olarak yer verilen yasin evrelerinden birinci ve ikinci evrede takılı kalmasından kaynaklanır. O, Fatma’nın ölümünü kabullenmek istemez; inkâr eder ve Fatma’nın yeğeni olan küçük Fatma’nın bizzat o olduğunu iddia eder. Gerçeklikten kopan ve küçük Fatma’nın birey olma hakkını taciz eden kalfa, akut olması gereken ve normal olan yası kronik olarak ve anormal boyutta yaşamasıyla hasta bir tiptir.

2.2.13. Nemfomani/Hiperseksüalite

Hiperseksüalite, cinsel eylemlere aşırı düşkünlük olarak tanımlanır. Erkeklerde satiriasis olarak isimlendirilirken, kadınlarda nemfomani olarak adlandırılır. Davranışsal bağımlılık bozukluğu, zorlantılı bozukluk ya da değişik tür dürtü denetimi bozukluğu olarak tanımlanır (Köroğlu, 2015: 136). Nemfomani, psikoseksüel bir hastalıktır; seksüel

arzuda anormalliği ifade eder. Seksüel arzuda negatif gelişme de pozitif gelişme de bir rahatsızlığa işaret eder. Nemfomani, pozitif gelişme ile ortaya çıkar; bu durumda seksüel arzu bir türlü doyurulamaz (Songar, 1980: 412).

Huzur romanında Nuran'ın eski kocası Fahir'in, Nuran'dan ayrıldıktan sonra birlikte olduğu Emma'da söz konusu rahatsızlık görülür. Emma'nın sürekli farklı farklı erkeklerle birlikte olmasında ondaki para hırsının rolü olsa da, onun seksüalite düşkünlüğü de bu durumda etkili bir faktördür. O, bir yandan Fahir ile birlikteyken, kendisine İsveçli ihtiyar ve zengin bir adam bulur. İsveçli adamın yatının kaptanı ile de bir ilişki yaşar:

... Fakat talih Emma'ya daima garip oyunlar oynardı. Bu sefer de öyle olmuştu. İhtiyar ve zengin İsveçli tek başına gelmemişti. Yanında yatın kaptanı olan genç, esmer bir delikanlı da vardı. Ve işin fenası, bu delikanlı, Emma'nın zaaflarını sanki ezberden bilmiş gibi davranıyor, ona bir türlü reddedemediği baş başa kalma fırsatları hazırlıyor ve üzüm gibi siyah gözleriyle bir iki saniye onu süzdükten sonra, başka hiçbir mukaddemeye lüzum görmeden... Dün akşam denizde böyle olmuştu. Herkesin sarhoşluğundan ve mehtaptan, sessizlikten ne kadar çabuk istifade etmişti. Emma, kendi zaafına içinden kızmakla beraber, tekrar o dakikaları hatırladığı için mesut, gözlerini kapadı. (H: 106-107)

Fahir'le birlikteliğinden önce de onda durum farklı değildir. Besarabya'daki zengin arazi sahibiyle birlikteyken aynı zamanda seyisle ilişkiye girer:

Besarabya'daki o zengin arazi sahibi böyle yapmamış mıydı? Vâkıa Emma'nın da ufak bir kabahati olmuştu. O seyisle yatmasına hiç lüzum yoktu, hele güpegündüz yarış atlarına mahsus ahırın üstündeki odada... evet, bütün hayatı böyle ufak tefek hataların, tedbirsizliklerin sebep olduğu facialarla geçmişti. Fakat ne yapabilirdi? Erkekler böyleydi. Arazi sahibi uşağını kovacağı yerde kendisini kovmuştu. Fakat uşak da arkasından gelmişti. (H: 109)

O, nişanlıyken, nişanlısından daha genç olan müstakbel kayını Mihael ile de ilişkiye girer: “Nişanlısı ile de böyle bir kaza yüzünden ayrılmışlardı. Tam böyle değilse bile, ona yakın bir şey. Fakat kabahat bu sefer de kendisinin değildi. Müstakbel kayını, Mihael'den o kadar gençti ki... aralarında üç kızkardeş vardı.” (H: 109)

Özetle, *tecrübeli bir aşk kadını* olarak tanıtılan Emma, zaafı olan kadındır.

Aydaki Kadın'da Zümrüt Hanım'da da nemfomanlığın emareleri vardır. Zümrüt Hanım, romanda Selimlerin komşusudur ve aynı zamanda Selim'in sevdiği kız olan Atife'nin annesidir. O, kendisinden on altı-on yedi yaş küçük olan Selim ile defalarca cinsel ilişkiye girer. Gizli olarak gerçekleştirilen bu ilişki, üç yıl boyunca çeşitli aralıklarla sürer. Zümrüt Hanım, cinsî açlığını bastırmak için Selim'i defalarca ağına düşürür:

Selim (...) Atife'nin annesini (...) gıdasını bulduğu yerde temin eden o et yiyen nebatlara, büyük örümceklere, çölün o câmit sükûneti içinde hayatları bütün bir sinme, bekleme,

hazırlık, aldatma, somurma, öldürme olan, yalnız tabiatın kendilerine gıda olarak seçtiği mahluklar için tehlikeli hayvanlara benzetmişti. (AK: 57)

Tehlikeli bir örümceğe benzeyen Zümrüt Hanım, bir yandan evinin işleriyle uğraşırken diğer yandan, yatma arzusunun dindirmeye çalışır; ancak onda tükenmez bir arzu söz konusudur: “Evinin hayatını sağlam bir araba atı gibi taşır, sonra Selim’le yalnız kalır kalmaz, ihtiras ve yatma arzusu, saralı baygınlıklar başlar, onu evinin kapısından çıkarır çıkarmaz tekrar aynı realitenin ve günlük faziletlerin kadını olurdu.” (AK: 57)

Söz konusu ilişki karşılıklı olarak bir sevgi ya da aşka dayanmaz; ortada yalnızca Zümrüt Hanım’ın arzusu vardır. Zira o, Selim’e hiçbir vakit hislerine dair bir söz söylemez: “Bu üç sene içinde Selim bir kere bile bu kadının hislerinden bahsettiğini, kocasını veya kızını anlattığını, onlara yahut kendisine veya Selim’e dair bir tasavvurunu açtığını görmemişti.” (AK: 57)

Henüz erişkinlik yıllarında olan Selim, ilk hevesin ve cinsellik deneyiminin heyecanı ile romantizme kapılıp Zümrüt Hanım’a şiir yazsa da Zümrüt Hanım için bu gibi şeyler bir anlam ifade etmez; o, dindirilemeyen arzusunun peşindedir:

Öyle ki bu üç sene onun tarafından bakıldığı zaman çok usta bir fırsat kollama, bütün bir muaşaka tabiyesi; Selim tarafından sadece bir maruz olma ile geçmişti. Çünkü Zümrüt Hanım, o yaştaki âşığına bile en ufak bir romantizmi aşılacak cinsten değildi. Hatta fırsat düştükçe bunu âdeta öldürmeğe çalışırdı. (...) Zümrüt Hanım bu ateşli şiiri sonuna kadar yüzünün hiçbir çizgisi kımıldamadan dinlemiş, sonra Selim’in kendisine uzattığı kâğıdı “Vazgeç böyle şeylerden... Mecbur değilsin.” diyerek yırtmıştı. Ve boynuna sarılarak salondaki sedire çekmişti. (AK: 57)

Yine *Aydaki Kadın*’da, binici Naşit Bey’in kızı Sevim Hanım’da da nemfomani görülür. Romanın planında verilen bilgiye göre, o önce evi bırakıp bir delikanlıya kaçar. Söz konusu kaçış, ailenin zoruyla evliliğe bağlansa da bu evlilik biraz sonra ikinciyle bozulur. Bu halkaya üçüncüsü ve dördüncüsü de eklenir. O, sonunda Nurettin Bey ile yaşamaya başlar. Bu esnada Selim’in yeğeni Gündüz ile de sevgililik yaşar.

Naşit Bey, Selim’e kızı hakkında bilgi verirken “Sevim iyi kızdır... Ama annesine benzer” (AK: 39) diyerek kızının durumu ile eşi arasında benzerlik kurar ve kızını “neredeyse barlara düşecek kadın” olarak görür (AK: 40). Onun para harcar gibi erkek harcadığını belirtir (AK: 43).

Tanpınar da, *Aydaki Kadın*’a dair roman planında, Sevim’in nemfoman olduğunu belirtir:

Nurettin Bey iyi bir aile babasıdır. Fakat karısının hastalığı yüzünden hayatı bir cehennemdir. Sevim’de karısında bulmadığı şeyleri bulur. Fakat gençliği, maceraperestliği ve bilhassa yavaş yavaş sezmeğe başladığı nimfomanisi (nymphomanie) yüzünden genç kadından âdeta korkmaktadır. Fakat uzviyetiyle ona alışıktır. (AK: 283)

2.2.14. Fetişizm

Fetişizm, “seksüel obje olarak, normalde seksüel gayelerle kullanılamayan herhangi bir şeyin ikamesi hâli” olarak tanımlanır (Songar, 1980: 411). Cinsel sapma biçimleri arasında en zararsız ve en yaygın olanıdır ve daha çok erkeklerde görülür. Fetiş, özel nitelikler yüklenen bir nesnedir. Kadın vücudunun bir bölümü veya kadın vücuduyla herhangi bir şekilde ilgili bir nesne (çorap, ayakkabı, iç çamaşırı vb.) erkek tarafından şiddetli bir biçimde erotikleştirilir. Fetişizm, kişi için tek cinsel doyum biçimine dönüştüğü vakit, cinsel sapma ismini alır. Fetişist erkek, bir bütün olarak insana dayanamaz; onu parçalar, böler, ayırır, bir parçasını erotik bir kültün nesnesi yapar. Bazen bu boyut fetişistin ancak fetiş nesnesi ile orgazma ulaşabilmesi derecesine kadar varır (Medicana, 1993d: 59).⁵⁴

Sahnenin Dışındakiler’de Muhlis Bey’in ileri derecede bir fetişist olduğu dikkatleri çeker. Muhlis Bey ile aynı pansiyonda kalan Cemal, Sabiha’nın pansiyona gelmesi ve onun odasında kalması isteği üzerine Madam Elekciyan’ın yönlendirmesiyle -Muhlis Bey o gün gelmeyeceğinden- Muhlis Bey’in odasında kalır. O, odada gördüğü kadın eşyalarına dair şunları söyler:

... Daha ötede tek bir kadın iskaripini, döşemenin üstünde adeta biraz evvel odadan çıkmış, sahibini bekliyor gibiydi. Ne kadar küçük ve zarif bir şeydi; bütün bir üslûptu. Yavaşça etrafıma bakındım, öbür teki yoktu. Ve belki de böyle olduğu için bu tek iskaripin, odanın karışıklığı içinde bir nevi kâbus hissini veriyordu. Fakat odadaki kadın eşyası, yalnız bu iskaripinden ibaret değildi. Kenardaki tuvalet masasının üstünde daha bir çok şey vardı: Gümüş, fildişi taraklar, ucuz taşlı bir yüzük, pudra kutuları, rujlar, lavanta şişeleri, boş bir şekerlik içinde sahibinin bacaklarından henüz çıkmış o latif yumak hâlinde bir çift ipek çorap, biraz ötede bir iki kadın jartiyeri, bir çift terlik, hülâsa kadın mahremiyeti dediğimiz şeye ait hemen her türlü eşya vardı. (...) Bunların ve büyük meşin seyahat sandığının üstündeki gömlek kutularının arasında bir yığın kadın eşyası, bluzlar, kombinezonlar, sütyenler vardı. Ve sonra hemen her köşede kadın fotoğrafları... (SD: 317)

Muhlis Bey’in odasında yukarıda görüldüğü üzere; kadın ayakkabısı, tarak, yüzük, pudra kutusu, ruj, lavanta şişesi, ipek çorap, jartiyer, terlik, kadın kıyafeti ve iç çamaşırı, kadın fotoğrafı gibi fetişleştirilmiş nesnelere yer alır. O, -Cemal’in de belirttiği üzere- tipik bir fetişisttir.

⁵⁴ Fetişizm konusunda daha ayrıntılı bilgi, birinci bölümde “Behçet Bey ve Muhlis Bey’in Fetişist Yazarı: Tanpınar” (s. 81) başlığı altında verilmiştir.

Mahur Beste romanının başkişisi Behçet Bey’de de fetişizmin izleri görülür. Onun yatağının iki yanında bebekler ve kendisine şişkin göğüslerini göstererek onu tadılmamış zevklere davet eden komodin süsleri yer alır:

...Ve yatağının iki yanında birer eski zaman tılsımı gibi duran siyah katran vücutlu, kıvrıkcık saçlı, kırmızı karanfil dudaklı, akik gerdanlıklı fellâh kadınlarını, komodinlerin, odanın içinde her kımıldanışında kendisine şişkin göğüslerini gösteren ve Behçet Bey’i tadılmamış, yabancı zevklere davet eden süslerini düşündü. Bereket versin ki belden aşağıları birdenbire kayboluyordu. (MB: 12)

Onun, karısına dair eşya ve elbiseleri odasında saklaması da yine ondaki fetişistliğe dair bir işarettir: “Yatağın karşısındaki gardropta ve onun dayalı durduğu duvarda, karısının elbiseleri duruyordu. Konsolun üzerindeki billur kâsede gelinlik süsleri, tel ve duvaktan kalanlar vardı. Behçet Bey bu aziz hatırayı karanlıkta en küçük kıvrımlarına kadar hatırlıyordu.” (MB: 14)

Handan İnci de *Orpheus’un Şarkısı* isimli eserinde Behçet Bey’in fetişistliğine dikkat çeker; kadın eşyası fetişistliğinin Tanpınar’ın eserlerinde Behçet Bey’de en üst noktaya vardığını dile getirir (İnci, 2014b: 40).

2.2.15 Kleptomani

Kleptomani, kişisel kullanım için gerekli olmayan, parasal değeri açısından da ihtiyaç duyulmayan nesnelere çalma dürtülerine karşı koyamama ile giden ruhsal bozukluk olarak tanımlanır. Kişi, çalmaya yeltenmeden önce, giderek artan bir gerginlik duyar; çalarken haz alır, sevinç duyar ya da ruhsal açıdan rahatlar (Köroğlu, 2015: 173).

Sahnenin Dışındakiler’de fetişist kimliğiyle beliren Muhlis Bey’in, her gittiği randevuevinden kadın eşyası çaldığı dile getirilir: “Bu meloman sosyolog, bu içtimaî mistik aynı zamanda zavallı bir kleptoman ve zavallı bir fetişistti. Uğradığı randevu evlerinden bir hatıra getirmeden ayrılamıyordu.” (SD: 318)

Burada dikkat edilmesi gereken husus, Muhlis Bey’in kleptomanlığının fetişistliğine bağlı olarak geliştiğidir. O, çaldığı kadın eşyalarına erotik manalar yükleyerek onları fetişleştirir.

2.2.16. Cinsiyet Kimliği Bozukluğu

Cinsel kimlik, kişinin erkeklik veya kadınlık duygusudur. Davranışların kadınsılığını veya erkeksiliğini kapsayan cinsiyet rolü kavramından ayrılır. İnsanlar arasında, nadir de olsa biyolojik cinsiyetlerinden memnun olmayan, cinsiyet değiştirmek isteyen kişiler bulunur. Cinsiyet kimliği bozukluğu yaşayan kimselerden cinsiyetini değiştirmek isteyenler transseksüel olarak isimlendirilirken, böyle bir isteği bulunmayanlar transgendered olarak anılır (Butcher vd., 2013: 799-800, 803).

Cinsiyet kimliği bozukluğundan muzdarip olan kişiler, cinsiyetlerinden hoşnut olmaz (disfori) ve yakınrlar. Bu kişilerde, yaşanan cinsiyet ile birincil ve/veya ikincil cinsiyet arasında belirgin bir uyumsuzluk bulunur. Dolayısıyla bu rahatsızlığı yaşayanlarda diğer cinsin birincil ve/veya ikincil cinsel özelliklerini çok isteme, diğer cinsten olmayı çok isteme, diğer cinsten gibiymiş davranılmayı çok isteme, diğer cinse özgü duygularının ve tepkilerinin olduğuna çok inanma, birincil ve/veya ikincil cinsel özelliklerinden kurtulmayı çok isteme gibi belirtilerin görülme olasılığı yüksektir (APB, 2014: 220-221).

Aydaki Kadın'da, Leylâ'nın ilk eşi Asım'ın cinsiyet kimliği bozukluğu yaşadığı görülür. Romanda Asım'ın anlatıldığı satırlarda genel olarak onun feminen davranışlarından bahsedilse de o, feminen davranışların ötesinde cinsiyet kimliğinden memnuniyet duymayan, cinsiyetinden şikâyetçi hâl ve tavırlar sergiler.

Eserde Leylâ ile Selim'in tanışma evresinin anlatıldığı kısımda, Leylâ, eşi Asım'ın askerliğini yaptığı Kırklareli'ne gider ve orada onun Şaban isminde bir adamla homoseksüel bir birliktelik yaşadığına şahit olur. Asım'ın Şaban'ın bakışları karşısındaki vaziyeti romanda, bir kadının davranışını tasvirinden farksız olarak anlatılır:

Ve Asım bu bakışın altında ayakları sanki pamuktanmış gibi olduğu yerde sallanan korkak, aciz, biçare bir mahluk olmuştu. O sportmen, hovarda edalı, tangoyu da zeybeği de aynı şekilde rahat ve erkekçe oynayan adam, eski ve kibar kaç ananenin birden varisi, bütün İstanbul'un kibarlığına hayran olduğu Asım eğer utanmasa, belki de o anda Şaban'la aralarında Refik'le Selim bulunmasa şüphesiz gidecek bu hoyrat adamın çıplak ve kirli ayaklarına kapanacaktı. Asım bunu yapamamıştı. Sadece "Yapma Şaban, yapma Şaban..." diye inlemişti. Âdeta kadınca, sanki zevkin, teslimiyetin, azabın, korkunun son haddinde, o acayip ve karışık bıçak sırtındaymış gibi inlemişti. (AK: 254)

Selim, Asım'ın Tomtom sokağındaki garsoniyerine ilk gittiğinde, ondaki anormalliğin farkına varır. Asım, misafirini renkli kadın önlüğü ve kadın süveteri ile karşılar; ona kadınların jargonuyla hitap eder ve bir ev hanımı gibi davranır:

Selim, Tomtom sokağındaki garsoniyerine ilk defa davet edildiği gece bunu anlamıştı. Daha sürprizler kapıdan başlamıştı. Asım belinde renkli kadın önlüğü, sırtında bir kadın süveteri “Buyur sevgilim, buyur gözüm, buyurun Selim Bey...” diye onu karşılamıştı. Sonra da “Ev kıyafetimi nasıl buldunuz?...” diye sormuştu. Evi dolduran kadın ve erkekler içinde Asım hep bu kıyafetle dolaşmış, rakı masasını kurmuş, salata ve mezeleri getirmiş, “Şimdi bana beş on dakika müsaade... Balıkları kızartacağım” diyerek ayrılmış ve her şey tamam olunca bu sefer sırtında çok muhteşem bir robdöşambıyla “Kendi aramızdayız değil mi canım?” diyerek tıpkı ev kadınlarının yaptığı gibi masanın kapıya en yakın ucuna oturmuştu. (AK: 260)

Yine devam eden paragraflarda Asım’ın kırıta kırıta konuştuğu, bir kadın gibi nazlandığı ve kadın göğüsleri varmış gibi kırıtıp oynadığı bilgileri verilir:

Şurası var ki Asım o gece hakikaten hoştu. Baştan aşağı marifetti. Şimdi eğlence pazarlarındaki Rum kadınlarının işvesini taklit ederek kırıta kırıta konuşuyor, biraz sonra görgüsüz bir köylü kadın gibi -Ankara’nın meşhur Çankırı kapısı sermayeleri gibi-nazlanıyordu. Sonra oyunlar başlamıştı. Selim Asım’ın o gece oynadığı çiftetelliye şaşırmıştı. Gerçekten kadın göğüsleri varmış gibi kırıtıyor, erkeklerin önünde başı yere değecek kadar belini deviriyordu. (AK: 261)

Selim’in haricindeki misafirler de Asım’daki rahatsızlığın farkındadırlar. Misafirlige gelen kadınlar onun için kendi aralarında “ne kadar hanım hanımcık değil mi?” diye konuşurlar. Hatta bir kadın, Asım’a “değil mi hemşire?” diyerek soru sorar (AK: 260).

Romanın ilerleyen satırlarında bir kafede Asım’a rastlayan Selim, onun esmer bir kıza homoseksüaliteden bahsetmesine şahit olur (AK: 261-262). Romanda Asım’ın söz konusu vaziyeti onun hasta olması ile ilişkilendirilir. Selim, Leylâ’ya Asım’la ilgili açıklama yaparken onun hasta olduğunu ifade eder:

Selim “Burada herkes az çok biliyor bunu,” demişti, “Ve ben biraz daha fazla biliyordum. Onun için geldim. Korkunç vaziyet... Zannedirim altında para meseleleri, hatta biraz esrar ve kokain hikâyesi de çıkabilir.” Ve birdenbire “Asım hasta...” demişti. “Korkunç şekilde. Ve sıkışık vaziyette. Mümkün olsa da sükûnetle hareket edebilseniz...” diye düşüncesini hülâsa etmişti. (AK: 257)

Aydaki Kadın romanında Leylâ’nın ilk eşi olarak tanıtılan; aynı zamanda Selim ve Refik’in de (Leylâ’nın ikinci eşi) askerlik arkadaşı olan Asım’ın yukarıda ifade edilen kişilik özellikleri dikkate alındığında onun biyolojik olarak sahip olduğu cinsiyetinden rahatsız olduğu, kendisini erkek bedenine hapsolmuş bir kadın olarak gördüğü dikkatleri çeker. Romanda, cinsiyet kimliği bozukluğu yaşayan Asım’ın cinsiyetini değiştirmek istediğine dair bir bilgiye yer verilmez. Dolayısıyla ona ‘transgendered’ demek doğru olacaktır.

2.2.17. Pederasti

Oğlan çocuk aşıklığı ve oğlancılık olarak bilinen pederasti, ergin bir erkeğin etkin rol oynayarak, edilgen rolde olan oğlan bir çocuk ile anüs yolundan cinsel ilişkide bulunması durumudur (Arkonaç, 1999: 392). Çoğu kez eşcinsellik ile aynı manada kullanılsa da, eşcinselliğin daha geniş kapsamlı ve farklı bir kavram olduğu unutulmamalıdır (Medicana, 199b: 343).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal, Doktor Ramiz aracılığıyla tanıştığı kahve ve sakinleri hakkında malumat verirken her faziletten ve her türlü rezillikten bu kahvede aynı soğukkanlılıkla bahsedildiğinden söz eder. Pederasti hastalığı da bu bahiste anılır: "Her fazilet, her biçarelik, hatta reziletler bile burada aynı soğukkanlılıkla, hatta icap ederse bir çeşit şefkatle muhakeme ve kabul edilirdi. Pederasti, aşırı çapkınlık, küçük veya büyük para dalaveresi âdeta adımlarınıza dolaşacak şekilde ortada idi." (SAE: 135)

2.2.18. Pedofili Bozukluğu

Pedofili, psikiyatri sözlüğünde ergenlik öncesi aynı veya karşı cinsten çocuklar ile oral, cinsel organların ellenmesi, okşanması şeklinde cinsel ilişkiye girmek; böyle bir ilişki dürtüsü ve hayallere sahip olmak durumu olarak tanımlanır (Arkonaç, 1999: 393). Bazen penetrasyon da (doğrudan ilişkiye girme) söz konusu olabilir. Pedofillerin genel olarak hepsi erkektir ve kurbanlarının yaklaşık üçte ikisi 8 ile 11 yaşları arasındaki kız çocuklarıdır. Pedofili, genel olarak ergenlik çağında başlar ve kişinin tüm yaşamı boyunca devamlılık gösterir (Butcher vd., 2013: 814-815). *DSM-5*'e göre, bu bozukluğu yaşayan kişilerin ilgi odağı olan çocuklar genel olarak on üç yaşında veya daha küçüktür (APB, 2014: 345).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün çekirdeği olan küçük dairede kalem şefi ve Halit Ayarcı'nın akrabası olan Nermin Hanım ile karşılaşır. Nermin Hanım, kayınvalidesinin bu müesseseye kâtip olmak istediğini; fakat amcası Ayarcı'nın burasının modern bir müessese olduğunu belirterek, çalışmak için genç hanımların lâzım olduğunu belirttiğini ifade eder. Bunun devamında ise arkadaşlarından birisinin kocasının pedofili bozukluğu yaşadığına değinir:

Şimdi de genci ihtiyarı pek belli olmuyor ya... Eteklerinizi biraz kısaltıp saçlarınızı da kısa kestirdiniz mi... Hele başınıza bir de bere koyarsanız... Benim arkadaşlarımdan birinin kocası küçük kızlara meraklıymış. Zavallı ne yapacağını bilmiyordu. Nihayet akıl öğrettim.

Kardeş, sırtına bir orta mektep önlüğü geçiriver, dedim. Başına da bir kasket... İlk önce olmaz filân dedi ama şimdi de adamcağız evden çıkmıyor... (SAE: 236-237)

Nermin Hanım'ım sözünü ettiği adam, kız çocuklarına karşı ilgilidir. Nermin Hanım'ın, arkadaşına verdiği akıl ise ilginçtir. Arkadaşına, ortaokul önlüğü giyip kasket takmasını salık verir. Böylece karısını, küçük bir kız kostümüyle gören adam, evden çıkmamaya başlar; kız çocuğu rolünü karısına yükler.

“Geçmiş Zaman Elbiseleri” isimli hikâyede ismi belirtilmeyen başkişi, bir kaza geçirdikten sonra kendisini tanımadığı bir evde bulur. Evde, geçmiş zaman elbiseleri giymiş küçük bir kız çocuğuna rastlar. Aynı zamanda anlatıcı olan başkişinin aktardığına göre bu kız, çocuk denecek yaştadır:

Bu orta boylu, kumral, âdeta çocuk denecek kadar genç yaşta bir kadın; daha iyisi bir kızdı. Baştan aşağı, üstünde küçük sırmadan koncalar ve yıldızlar serpilmiş mavi kumaştan, ninelerimizin gelin oldukları zaman giydikleri cinsten, bir eski zaman elbisesi giymişti. (HK: 64)

Kıza eski zaman elbiseleri giydirerek onu eve hapseden, babasıdır. Baba, başkişiye yaptığı açıklamada -“en kandırıcı sesiyle” nitelemesi anlatıcı tarafından belirtilerek- kızın karısı olduğunu, ancak hasta olduğu için kendisini kızını zannettiğini belirtir. Ancak hikâyenin sonunda başkişinin karşılaştığı ihtiyar kadın, onlardan *ihtiyar adam ve üvey kızı* olarak bahseder (HK: 74).

Hikâyede doğrudan aktarılmasa da söz konusu kızın üvey babası tarafından zorla cinsel tacize maruz kaldığı ima edilir: “Alçak... dedim, sen bir alçaksın, bu biçare mahluka, bu melekler kadar güzel ve onlar kadar temiz çocuğa yaptıklarını şimdi anlıyorum. Kızın bile olsa, bir insan iradesine karşı bu zulmü yapmağa hakkın yoktur.” (HK: 70)

Başkişi, “... hiçbir zaman bir babanın kendi kanını taşıyan kızına karşı...” der (HK: 70); ancak devamını getirmez. O, bu eksilteli cümle ile yukarıda belirtildiği gibi babanın pedofilliğini ima eder.

2.2.19. Çekingen/Kaçınmacı Kişilik Bozukluğu

Çekingen kişilik bozukluğunda kişiler; eleştiri, reddedilme ve onaylanmamaktan korktukları için; negatif geri bildirimlerden kendilerini koruyabilmek için bir işe girmekten veya ilişki kurmaktan kaçınırlar. Sosyal ortamlarda yanlış bir şey söylemekten, utanç verici duruma düşmekten aşırı derecede korkarlar. Diğer insanlardan daha yetersiz ve değersiz

olduklarını düşünüp, yeni aktiviteler denemekten kaçınırlar. Çok stresli buldukları için kişiler arası etkileşimlerden kaçınırlar. Bu rahatsızlık, sıklıkla sosyal anksiyete bozukluğu ile beraber seyreder (Kring ve Johnson, 2017: 481).

Söz konusu rahatsızlığı yaşayan kimseler, eleştiri ve reddedilmeye aşırı duyarlı olmaları ve bu doğrultudaki korkuları sebebiyle insanlardan uzak kalırlar; genel olarak yalnız olurlar ve sıkılırlar. Beceriksizlik ve sosyal açıdan yetersizlik, bu kişilerdeki en baskın iki duygudur (Butcher vd., 2013: 662-663). Kişi, benlik saygısının düşük olmasından dolayı başkalarına yaklaşamaz. Bunlar, genellikle yalnızlığı seçmiş ürkek kişilerdir (Güleç, 2014: 55).

Aydaki Kadın'da Sevim'in babası Naşit Bey'de mezkûr rahatsızlık görülür. O, romanda insanlardan kaçan/mizantropist birisi olarak anlatılır:

Başta kapıcı, tanıdığı bütün semt halkı hep ihtiyar adamın insandan âdeta kaçtığını söylerdi. Heleni'de ise bu merdümگیرizlikten toplanmış birkaç gazete dolusu hikâye vardı. Heleni çok acıdığı ihtiyara zaman zaman uğrar, ufak tefek işlerini görür ve tabiatıyla bir yığın hikâye ile dönerdi. (AK: 38)

Naşit Bey, kesin olarak kazanacağı milletlerarası bir yarış kaybedince emekliliğini isteyerek ordudan ayrılır. O zaman herkes müsabaka anında onun büyük bir humma geçirdiğini söyler, dedikodu eder (AK: 40). Naşit Bey'in insanlardan kaçmasında söz konusu olayın etkili olması yüksek bir ihtimaldir.

2.2.20. İstençdışı Devinim (Tik) Bozuklukları

Birden ortaya çıkan; hızlı, yineleyici, düzensiz devinim ve ses çıkarmalar, tik olarak nitelendirilir (APB, 2014: 39). Seğirme (twitching) olarak da bilinen bu rahatsızlıkta kas lifleri kendiliğinden ritmik kasılmalar gösterir (Kocatürk, 1992: 805). Söz konusu kasılmalar, motor veya vokal kaslarda istemsiz olarak meydana gelir. Motor tikler; göz kırpma, baş sallama, omuz silkme gibi basit hareketler olabileceği gibi, çeşitli istemsiz hareketin aynı anda meydana gelişıyla kompleks tikler de olabilir. Vokal tikler ise, “basit boğaz temizleme sesinden karmaşık sesler çıkarmaya, çeşitli konuşma bozukluklarından koproliye [istemsiz bir şekilde küfür etme] kadar değişkenlik gösterebilir” (Turan ve Çilli, 1999: 117).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Seyit Lûtfullah'ın tik bozukluğu rahatsızlığını yaşadığı görülür. Ondaki tikler, motor tikler kategorisindedir; onda vokal tik görülmez. Söz

konusu rahatsızlık Seyit Lûtfullah üzerinde, sol kolunu sürekli olarak araba çeker gibi ileriye götürmesi, ensesini bükmesi olarak görülür:

... bütün vücudu büyük hareketlerine zarar vermeyen, fakat onları bir türlü serbest de bırakmayan, her uzuv için ayrı, küçük, mânasız ve lüzumsuz bir yığın dar sahalı harekette kendisini dağıtan bir tik kaplamıştı. Sol kolunu durmadan araba çeker gibi ileriye götürüyor, ensesini kulunç kırar gibi büküyordu. Sol ayağı ise her zaman için ağırdı. (SAE: 43)

2.2.21. Demans (Bunama)

İhtiyarlığa bağlı klinik sendromlardan olan ve halk arasında ‘bunama’ olarak bilinen demans, ‘yitim’ demektir. Bu rahatsızlık neticesinde beyinsel işlevlerde genel bir azalma dikkat çeker. Bilhassa yakın dönemle ilgili bellek, dikkat yoğunlaşması ve bilişsel işlevlerde giderek artan bir azalma görülür. Kişi, kendine bakma ve günlük işlerini yapma becerisini kaybeder (Medicana, 1993d: 93; Güleç, 2014: 59).

Genel olarak altmış beş-yetmiş yaşlarında görülen demans, ilk olarak yeni hadiselerin unutulması ile başlangıç gösterir ve sonrasında hafıza kusuru, giderek artar. Hasta, hiç tanımadığı kişileri tanıdığını zannedebilir (deja-vu); tanıdığı kişileri tanımayabilir (jamais-vu) veya masal uydurabilir (confabulation) (Songar, 1980: 328).

Demans, ilerleyici (zamanla kötüleşen) veya durağan olarak görülebilse de, birinci durumun görülmesi daha yaygındır. Çoğu demans ağır ağır, yıllar içerisinde gelişir. Hastalığın en yaygın nedeni dejeneratif beyin hastalıkları, bilhassa Alzheimer hastalığıdır. En yaygın belirtisi ise güncel olayları hatırlamada zorlanmadır (Butcher vd., 2013: 932-934; Kring ve Johnson: 2017: 449).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Abdüsselam Bey'in, yaşlılığın bir getirisi olarak bunadığı görülür: “O kadar sevdiğim adam için bunaktı, diye avaz avaz bağırabilsem nasıl rahatlayacaktım. Bunak olmasaydı evin içini ancak firavun ailelerinde görülen bu garip ana-oğul, baba-ana hikâyesiyle doldurur muydu?” (SAE: 94)

O, ilk etapta romandaki ironiye paralel olarak Hayri İrdal'ın doğan kızına İrdal'ın annesinin adı olan Zahide yerine kendi annesinin ismi olan Zehra ismini koyar. Bunun sonrasında ise bu çocuğa “valide” diye seslenmeye başlar. Çocuğu da kendisine “oğlum!” demesine alıştıırır. Mevcut servetini -esasında borç senetlerinden başka bırakacak bir mirası olmamasına karşın- Zehra'ya bağışladığına dair birçok vasiyetname yazar. Bir zaman sonra ise ölür (SAE: 91-94).

Yine *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Hayri İrdal, Asaf Bey'in bunak olduğunu belirtir (SAE: 340).

2.2.22. Alkol Kullanım Bozukluğu

Alkol kullanım bozukluğu, çoğu psikiyatri kitabında 'alkolizm' olarak anılsa da Dünya Sağlık Örgütü, bu terimin yerine 'alkol bağımlılığı sendromu' terimini tercih eder. (Butcher vd., 2013: 707-708). Alkol iptilâsı olarak da anılan alkol kullanım bozukluğu, kontrol edilemeyen alkol alma arzusu ile kendini gösteren bir hastalıktır. Dünya Sağlık örgütü, alkolizmayı "âdet ve geleneklerin ötesinde devamlı ve aşırı bir alkol alma alışkanlığı"; alkolik şahsı ise "alkol alma arzusu ruhî ve bedenî sağlığı, çevre münâsebetlerini, iş ve aile ilişkilerini, sosyal ve ekonomik durumunu bozacak kadar fazla olan kimse" olarak tarif eder (Songar, 1980: 418). Cengiz Güleç de alkolizmi "kişinin sağlığını, işini, aile ilişkilerini önemli ölçüde aksatacak sıklıkta alkol kullanma" olarak tanımlar (Güleç, 2014: 60).

Alkol bağımlılığı, uyuşturucu madde bağımlılıklarının en yaygın olanıdır. Alkol, kişide bir kısır döngü yaratır. Kişi önce rahatlar, sonra ruhsal çöküntü yaşar; çözüm olarak yeniden alkole başvurur (Medicana, 1993d: 51).

Sahnenin Dışındakiler romanında Sabiha'nın babası Süleyman Bey'de alkol kullanım bozukluğu görülür. "Elli yaşlarında, kır sakallı, uzun boylu, kolları haddinden fazla uzun bir adam" olarak tasvir edilen Süleyman Bey'in zevk ve eğlenceye düşkünlüğü romanda "Süleyman Bey, zevk ve eğlenceden gayri işlerde kendisini bir nevi gurbet diyarında, belki de mutlak pişmanlıkta hisseden insanlardandı" cümlesiyle ifade edilir (SD: 35).

Sabiha, babasının alkole olan düşkünlüğünü şöyle anlatır:

Fena olmuyor, biliyor musun Cemal! Kafasında kurduğu bir şey yoksa, hiç olmazsa neşeleniyor. Hele tadını kaçırmazsa!.. O zaman türkü söylüyor, eski Rumeli türküleri, Anadolu türküleri... Bizim macunculardan, şarkı satıcılarından dinlediklerimizden çok başka türlü şeyler... (SD: 40)

Süleyman Bey'in alkole olan düşkünlüğü, kızı Sabiha'nın penceresinden şöyle görünür: "... Babam içki içince konuşuyor. İnsanları anlatıyor, gördüğü şeyleri anlatıyor, şarkı söylüyor; ama hep yarı yolda kalıyor... Çok içtiği için olacak herhâlde... Niçin bu kadar çok içiyor?.." (SD: 42)

Onun çok içişi ve alkole olan bağımlılığının derecesi kızı Sabiha aracılığıyla öğrenilir: “–Gel bak ne kadar çok içiyor... Ve beni bahçenin dibinde, içinde en aşağı otuz kadar binlik şişe bulunan küçük bir tavuk kümesinin önüne götürdü. Kümesin kapısı açıktı. Şişelerden birini eline aldı, kokladı. Bana da koklattı...” (SD: 42)

Süleyman Bey, damar sertleşmesi yüzünden hasta olarak yattığı vaziyette dahi içmekten ve beraberinde eğlenmeden vazgeçmez:

... Fakat kapıyı açınca gördüğüm manzara beni şaşırttı. Sabahleyin hasta bıraktığım Süleyman Bey, başında beyaz bir takke, sırtında gocuğa benzeyen, yakası kürklü bir palto, yatağında, bir Cemşid azametiyle oturuyordu. Bir elinde pembe renkte, daha ziyade bardağa yakın, içi rakı dolu bir kadeh vardı. Öbür eliyle kucağına yarı uzanmış, güzelce bir kadının kalçalarını okşuyordu... (SD: 270)

O, eşiyle sürekli tartışıp kavga eden, evladına karşı ilgisiz, rahatsızlık derecesinde alkole bağımlı bir tiptir.

2.2.23. Konuşma Akıcılığı Bozukluğu/Kekemelik

Kekemelik, “konuşmanın ritmiyle melodisini bozan duraksamalar ve yinelemeler” olarak tanımlanır. Bu rahatsızlıkta, “ses hareketlerinin eşgüdümünde bir bozukluk” söz konusudur (Medicana, 1993d: 16). Genel olarak altı-on yaşları arasındaki dönemde, daha çok erkek çocuklarında görülür. Çoğu uzman kekemeliğin duygusal bir rahatsızlığın ifadesi olduğu konusunda araştırmacılar hemfikirdir (Medicana, 1993d: 16). Psikiyatri literatüründe ‘konuşma akıcılığı bozukluğu’ olarak isimlendirilir.

DSM-5’te konuşma akıcılığı bozukluğunun semptomları; ses veya hece yinelemeleri, ünlü ve ünsüz ses uzatmaları, kırık sözcükler, sesli veya sessiz duraklama, dolambaçlı konuşma, sözcükleri büyük bir gerginlikle çıkartma, tek heceli tam sözcük yinelemeleri şeklinde yer alır (APB, 2014: 23).

Sahnenin Dışındakiler’de Cemal, çocukluğunda hafif kekeme oluşundan söz eder:

Bununla beraber Sabiha’dan dinlediğim hiçbir şeyi unutmadığım için, onu düşünmenin bir şekli de konuştuklarımızı hemen her dakika hatırlamak olduğu için mektepte arkadaşlarıma hep onları anlatıyor, bir gece evvel Sabiha’nın hatırını kırmaktan, ayrılınca korkacak derecede inat ettiğim bir meselenin, ertesi sabah hafif kekemeliğime rağmen ateşli hatibi kesiliyordum. (SD: 69)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Hayri İrdal’ın eski İspritizma Cemiyeti’ndeki bazı dostları, Ahmet Zamanî Efendi’nin ruhunu çağırır ve onunla konuşurlar. Bu konuşmada o, Hayri İrdal’ın kendisi hakkında yazdığı kitapta belirttiği pelteklik ve kekemeliğe itiraz

eder. Esasında İrdal'ın uydurduğu bir yalan, bir bakıma kurmacanın içindeki kurmaca olan Ahmet Zamanî Efendi'nin peltek olduğu bilgisi daha önce verilir. Bunun yanı sıra onun kekeme olduğu bilgisine de bu kısımda rastlanır (SAE: 317).

2.2.24. Pelteklik

Pelteklik, “s” ve “z” seslerinin dudaklardan çıkarılması durumudur. Bu durumda, dilin dış arasına temasıyla “s” ve “z” sesleri değiştirilerek, peltek telaffuzuyla söylenir. Çoğu zaman bu kusurun farkına varılmaz ve çocukken düzeltilmediğinde alışkanlık hâline gelir (Erdem, 2013: 430).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal, uydurdıkları Ahmet Zamanî Efendi hakkında yalandan malumat verirken dilinin, gençliğinde biraz peltek olup sonradan iradesiyle düzeldiği bilgisini verir: “Uzun boylu, sarışın, kumral sakallı, siyah gözlü bir adammış! Dili gençliğinde biraz peltekmiş. Fakat kendi kendine, iradesiyle düzeltmiş, diyorlar. Daha doğrusu hocam rahmetli Nuri Efendi böyle söylerdi...” (SAE: 281)

2.2.25. Histeri

Histeri, Fransız nörolog Jean M. Charcot tarafından tanımlanmış olan bir ruhsal bozukluk sendromu olarak bilinir. Bu sendromu yaşayan kimselerde yüzeysel veya ayarsız duygulanımlar görülür. Yalnızca kendileri ile ilgilenmeleri, cinsel aşırı uğraşları ya da önüne gelenle yakınlaşmaları da yaygın belirtiler arasında yer alır (Koroğlu, 2015: 140).

Esasında histeri konusunda net konuşmak mümkün değildir. Laségue de, onun tarif edilemediğini ve tarif edilemeyeceğini belirtir (Songar, 1980: 359). Eski hekimler ise histeriyi yalnızca kadınlara mahsus bir hastalık olarak varsayarlar; bu bozukluğu kadının genital organı ile ilişkilendirirler.⁵⁵ On yedinci yüzyıldan itibaren ise histeri, sinir sisteminin bir hastalığı olarak kabul edilmeye başlanır ve yalnızca kadınlara has bir hastalık olmaktan çıkar.

Çok semptomlu bir rahatsızlık olan histeri özellikle; düşünmekten çok duyan, hayalleri zengin insanlarda görülür. Bu sebeple kadınlarda daha sık rastlanır. Söz konusu rahatsızlığı yaşayan kimselerin çok yalan söylemeleri ve çevrenin ilgisini çekmekten

⁵⁵ Anılan anlayışa göre, çocukları olmayan kadınlarda acayip bir canavara benzeyen rahim (uterus), atıl kalmasına kızarak yerinden kalkar ve kadının gırtlığına doğru çıkar. Onu korkutup kaçırmak içinse kötü kokulu bazı ilaçlar kullanmak gerekir. bk. (Songar, 1980: 359-360)

hoşlanmaları dikkat çeker. Bu kişiler telkine müsaittir ve telkin tesiriyle hükmü altında kaldıkları fikirden başka bir şey düşünmezler (Songar, 1980: 359-360).

Halk arasında histeri olarak bilirse de; bu rahatsızlık, modern psikiyatride ‘konversiyon bozukluğu’⁵⁶ olarak anılır. “Fiziksel bir hastalığı telkin eden ancak ruhsal kaynaklı, istem dışı, sinir sisteminin işlevlerindeki kayıp ya da bozulmalarla karakterize” olan konversiyon bozukluğu, nevrotik bir rahatsızlıktır (Güleç, 2014: 28). Ortaya çıkan konversiyon belirtileri, bilinçdışı çatışmayı sembolik planda çözümlene girişimidir ve bu sebeple nevrotik çatışmanın yol açtığı acı veren anksiyete, bedensel işlevlere çevrilerek söz konusu anksiyete ortadan kalkmış gibi olur (Güleç, 2014: 28).

Tanpınar’ın hikâye ve romanları içerisinde ‘gerçek manada’ bir histeri vakası görülmez. Yazar, çeşitli olay ve durumları histeri olarak ansa da; bunlar, histerinin tanı kriterlerini karşılamaz. Histeriye yer verilen satırlarda histeri, daha çok, çevrenin yorumu doğrultusunda konulan bir tanı olarak görülür.

Huzur’da Nuran’ın kızı Fatma’nın Mümtaz’dan dolayı büründüğü hâl, histeri nöbetine benzetilir:

Ve muhakkak bir gün Nuran’ı kıskanacak olursa Fatma’ya çok benzeyeceğini, onun gibi huysuz, somurtkan ve içli olacağını biliyordu. (...) Bu kahkaha ve artan sürat isteri nöbetine çok benziyordu ve sonuna doğru ahenkli hareket bir nevi yarıda kalmış düşme tecrübelerine benzemişti. Bunu büyük annesi, Nuran, hepsi fark etmiş olacaklar ki “Yeter Fatma, düşeceksin...” diye bağırırlardı. Fakat onlar bağırırken çocuk hızını artırıyordu. Nihayet Mümtaz mukadder gördüğü bir felâketi önlemek için yerinden fırladı. Fakat gecikmişti. Fatma kuyunun kenarında yerde upuzun yatıyordu. Mümtaz onu kaldırırken Yaşar da yanına geldi. Çocuğunun vücudunda belli başlı bir yara yoktu. Diz kapakları hafif sıyrılmıştı. Fakat deminki isterik gülüş güçlüğüyle çözülen bir hıçkırık yumağı olmuştu ve vücut kaskatıydı. (H: 231)

Huzur’un ilerleyen sayfalarında *histerik bir hıçkırık* nitelemesi de kullanılır: “Bir sandalye gıcirtısı... Belki de, bir busenin kendisine kadar gelmeyen toprağa düşen çürük şefkatli sesi, arkasından isterik bir hıçkırık... Ve sağanağın, Havana rüyası arasından bilinmez sahillere doğru rast geldiği her şeyi kökünden sürükleyerek yürüyen gemisi...” (H: 245)

Romanın devamında Mümtaz’ın bir hatırlama üzerine, bu hatırlamayla kendisine bir tür histeri hazırladığı vehmine kapıldığı belirtilir: “Belki de bu hatırlayışla, deminden beri kendi gayretiyle, bir psikozu, bir nevi isteriyi hazırladığı vehmine düştü. Bu vehimle

⁵⁶ DSM-5’te bu rahatsızlık “Dönüştürme (Konversiyon) Bozukluğu (İşlevgören Nöroloji Belirtisi Bozukluğu)” olarak geçer (APB, 2014: 165).

parmaklıkların önünden çekildi ve iç salondaki tahta sıralardan birine oturdu.” (H: 249-250)

Sahnenin Dışındakiler'de Cemal, çocukluğuna dair hatıralarını anlatırken; aşeren kadınların bahçedeki mürdüm eriğinden yemek istemelerini o devirde mahallerine mahsus bir histeri olduğunu belirtir: “Benim çocukluğumda bahçenin iki incir ağacıyla, mürdüm eriği ve büyük ceviz ağacı semtte meşhurdu. Aş eren hanımlar -mevsimine tesadüf ederse-mutlaka bu erikten yemek isterlerdi. Bu, o devrin mahallemize mahsus, herkesçe kabul edilmiş bir isterisi idi...” (SD: 23)

“Evin Sahibi” isimli hikâyede başkişinin annesinin rüyasında ve evin içerisinde yılan görmesi, çevresince sıradan bir histeri vakası olarak nitelendirilir: “Bütün fikirler bunun alelâde bir isteri vak'ası olduğunda ve önü ancak bir evlendirme ile alınabileceğinde birleşir...” (HK: 115)

Yine aynı hikâyede başkişinin okul arkadaşları, evdeki yılanı ima ederek onlara yılanı anlatmasını istediklerinde başkişi, onlarla kavga eder. Bu kavga da ev halkınca histeri vakası olarak değerlendirilir: “İki hafta sonra evde bu kavganın hikâyesini hakiki bir isteri vak'ası şeklinde dinledim: Kendimden geçmişim, ağzım köpük içindeymiş, tırnaklarımı çocuğun yüzünden dakikalarca alamamışlar, filan...” (HK: 123)

Hikâyedeki başkişi, mizacında bulunan sinirlilik hâlini histeri ile ilişkili görür:

Ölümü bu kadar yakından tecrübe etmek insan için başka türlü bir terbiye oluyor. Hele benim gibi sinirlilerde... Bu kelimeyi o zamanki düşünüşümle söylüyorum. O zaman kendimi herkes gibi ben de, bir nevi ırsî isterinin kurbanı gibi görüyordum. Şimdi bu isteriyi açık havada ve en keskin mânasında bir hareketin içinde tedavi ediyordum. (HK: 130)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, Tanpınar, romanlarındaki kişilerin farklı bağlamlarda yaşadığı duygusal yoğunluk ve krizleri, öfke patlamalarını, ‘histeri’ olarak niteler. Basit bir gülme ya da hıçkırık, hamile bir kadının erik aşermesi, histeriye bağlanır. Bir örnekte ise histeri, psikoz ile yan yana anılır. Oysa histeri, nevrotik bir rahatsızlıktır. Bu kullanım, dönemin ve halkın ‘histeri’ kavramını gelişigüzel kullanmasından kaynaklanır. Yukarıda da görüldüğü üzere histeriye yer verilen olay ve durumlar, bu kavramın dönem içerisinde farklı manalara delalet ettiğini, herhangi bir duygusal yoğunlaşma ve dramatik hâlin bu terim ile ifade edildiğini gösterir.

2.2.26. Tanımlanmamış Örselenme ve Tetikleyici Etkenle İlişkili Bozukluk

Travma ertesinde travmayla ilişkili olarak çeşitli rahatsızlıklar görülür. Bunlar; tepkisel bağlanma bozukluğu, sınırsız toplumsal katılım bozukluğu, örselenme sonrası gerginlik (travma sonrası stres) bozukluğu, akut gerginlik (stres) bozukluğu ve uyum bozukluğudur.

Kişide klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya neden olan veya toplumsal, işle ilgili alanlarda yahut diğer önemli işlevsellik alanlarında işlevsellikle düşmeye sebep olan; örselenme ve tetikleyici etkenle ilişkili bozuklukların belirti özelliklerinin baskın olduğu; ancak bunların örselenme ve tetikleyici etkenle ilişkili bozukluklar tanı kümesindeki herhangi birinin tanı ölçütlerini tam olarak karşılayamadığı durumlarda *tanımlanmamış örselenme ve tetikleyici etkenle ilişkili bozukluk* kategorisi kullanılır (APB, 2014: 156).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Hayri İrdal'ın halası Zarife Hanım letarjik bir uykuya dalar. Ancak bu uyku ölüm olarak nitelendirilir. Zarife Hanım defnedileceği esnada uyanınca dirildiği sanılır. Bu olayın üzerine Hayri İrdal'ın babası bir travma geçirir. Dilinde bir ağırlık, ellerinde ise bir titreme belirir. Söz konusu travmadan sonra onun vaziyeti şöyle aktarılır:

... Garip bir sükûnete kavuşmuştu. Kendi köşesinde sessiz sadasız oturan bir adam olmuştu. Yalnız ara sıra, bilmem niçin sofanın duvarına astığı ve bir daha oradan kaldırılmasına razı olmadığı saat rakkasına bakar ve sonra acayip ve mazlum bir gülüşle gülümseyerek yerinden fırlardı.
Bütün ömrünce o kadar çok konuşan, kızan, bağırان, şüphelenen sızlanan adamın böyle birdenbire susması, her şeye sükûnetle katlanması beni hâlâ bile düşündürür. (SAE: 69)

Romanda söz konusu travma neticesinde İrdal'ın babasının ruhsal vaziyetine dair verilen bilgilerin kısıtlı olmasından dolayı görünen bu tablonun travma sonrası stres bozukluğunun karakteristik özelliklerini karşılayıp karşılamadığı net olarak bilinmemektedir. Dolayısıyla eldeki kısıtlı verilerden hareketle en net söylenebilecek tanı, tanımlanmamış örselenme ve tetikleyici etkenle ilişkili bozukluk olarak görülmektedir. Bu vaka için travma üzerinden devam etmek için yeterli veriler vardır. Nitekim travma neticesinde bu kişide kalıcı patolojik semptomlar olduğu görülmektedir. Kendini sosyal yaşamdan geri çekmek, yaşamın birçok alanında fonksiyonların bozulmuş olması gibi belirtiler, yaşam kalitesinde kalıcı bir bozulma olduğuna işaret eder.

Bu vakada görülen kendini geri çekme ve sosyal izolasyon, travma sonrası birçok kişide oluşan depresyona eşlik eden apati sendromuna işaret etmektedir. Yaşadığı

travmanın öncesinde son derece otoriter bir yapıya sahip olduğu anlaşılan İrdal'ın babası; travmanın ertesinde suskun, kendi hâlinde, eylemsiz bir adam hâline gelir. O, yaşadığı travma neticesinde apati sendromuna yakalanır. Apati, duygusuzluk, ilgisizlik ve aldırmaçlık demektir (Köroğlu, 2015: 28). Hayri İrdal'ın babasının vaziyeti bu sendromla ilişkilidir.

2.2.27. Saptanamayan Psikolojik Vakalar

Tanpınar'ın roman ve hikâyelerinde, verilen bilgilerin kısıtlı olmasından dolayı, bazı kişiler üzerindeki ruhsal bozukluklara bir tanı konulamamış; ancak söz konusu kişiler herhangi bir normal olmayan ruh hâline işaret ettiklerinden dolayı da atlanmak istenmemiştir.

“Rüyalar” isimli hikâyenin başkişisi Cemil, sık sık karışık ve kendisini rahatsız edici rüyalar görür. Bu rüyalar, farklı günlerde ve farklı anlarda görülmesine karşın birbirleri ile birleştirildiğinde bir kompozisyon düzenini teşkil eder. O, vaziyetinden şikâyetçi olup doktora gitse de doktor, yaşadıklarını vesvese ve vehim olarak değerlendirir, birtakım ilaçlar yazar; ancak Cemil, rüyalar görmeye devam eder.

Hikâyenin devamında o, karısıyla birlikte gittiği denizde, suyun içerisinde beyaz entarili bir kadın hayali görür (HK: 246-247). İlerleyen sayfalarda o, denizde gördüğü kadın hayalini daha açık bir şekilde görür ve bir senkop geçirerek bayılır: “Bu sefer hayal daha vazıhtı. Genç kadın önünde, ellerini bir masaya dayamış duruyordu. Yüzünde acayip bir korku vardı. Dudakları bir şey söylemek istiyor gibi kımıldanıyordu. Uyandığı zaman kendisi yerde ve etrafındakileri baş ucunda buldu.” (HK: 251)

Hikâye, Cemil'in halüsinasyon düzleminde gördüğü hayalet ile sona erer: “Cemil sözün gerisini dinleyemedi. Dalgaların üstünde beyaz bir hayalet korku dolu gözlerle ve kısılmış ağızıyla kendisine bakıyor: ‘Gel gidelim’ der gibi işaret ediyordu.” (HK: 256)

Burada onun gördüğü rüyalar ve halüsinasyonlar, vapurda rastladığı arkadaşının anlattıkları ile ilişkilendirilir. Arkadaşı, bir medyum bulduklarını ve Selma adında, intihar ederek ölmüş bir kızın ruhunu çağırdıklarını anlatır:

Biliyor musun?.. dedi. Benim müdür muavini sizin taraflarda oturuyor. Haftada bir defa onlarda toplanıyoruz. Kaç defa sana haber göndermek istedim. “Münzevidir, bir yere çıkmaz” dediler. Tasavvur et, kardeşim, ben böyle şeylere pek inanmam ama, öyle bir medyum var ki... Bir de ruh bulmuşlar. Selma adında bir kız intihar etmiş. Hem de yeni...

İki aydır çağırıyoruz, her şeyi söylüyor, ne sorduksa hepsini... Fakat bir türlü intiharının sebebini söylemiyor... Ne kadar sıkıştırsak nafile... (HK: 256)

Cemil'in gördüğü rüyalar, her insanın görebileceği rüyalardır. Ancak gün içerisinde uyanık vaziyetteyken halüsinasyonlar görmesi onun yaşadığı psikolojik bir rahatsızlığın belirtisidir. Buna rağmen, halüsinasyon görmek birçok ruhsal hastalığın belirtileri arasında olduğundan (şizofreni, paranoid şizofreni, majör depresyonun ileri seviyeleri vs.) ve hikâyede ayırt edici bir bilgi verilmediğinden dolayı Cemil için net bir tanı koymak mümkün gözükmemektedir.

“Emirgân'da Akşam Saati” isimli hikâyede Sabri'nin kısa bir ilişki yaşadığı kadın, kocasının deli olduğunu iddia eder:

... Kocam delidir. Öyle azgın delilerden tımarhanelik filan değil. Niye beraber oturuyoruz. Zaten deliliğini yeni farkettim, bu kış. Bu kışa kadar benim için sadece izah edemediğim garip hâlleri olan bir adamdı. Fakat bu kış başında biçarenin deli olduğunu iyiden iyi anladım. (HK: 318)

Kadın, önce kocasının kendisini öldürmek istediğinden ve böyle bir girişimde bulunduğundan şüphelenir:

Geçen yaz, Ada'ya gidiyorduk, vapurda iskele verilen açık yerde durmamızı teklif etti. Vapur gerçekten kalabalıktı. Tam Kınalı ile Heybeli arasında birdenbire ayağı kayar gibi oldu ve üzerime doğru düştü. Bereket versin ki, elini yakaladım ve o da bir eliyle demire tutunduğu için kurtuldum. (HK: 319)

O, Sabri'nin bu olayın bir kaza olabileceğini ifade etmesinin ardından ise kocasının hatıra defterinin eline geçtiğini, burada bu olayı açıkça belirtmese de; onun vicdan azabından bahsedip tasavvurunu tamamlayamadığı için Allah'a şükrettiğini dile getirir (HK: 319-320).

Söz konusu diyalogun devamında ise kadın, evli olmasını ve kocasının deli olduğunu yalanlar: “Artık yetişir, dedi. Bütün bunları kendimi gözünüze mühim göstermek için yaptım. Hiçbiri doğru değil. Ne evliyim, ne de kocam deli. Size bir masal uydurdum o kadar...” (HK: 320)

Hikâye içerisinde kadın her ne kadar kocasının deli olduğunu iddia etse de; hikâyede kadının kocasına dair, psikolojik bağlamda tanı koyulabilecek herhangi bir bilgi sunulmamıştır. Bu hikâyede, kadının kendisinde de psikolojik bir rahatsızlık bulunabilir. Ancak eldeki bilgiler bu konuda bir yorum yapmaya elverişli değildir.

“Yaz Gecesi” isimli hikâyede felçli adamın üvey kızı olduğu belirtilen kadının yarı deli olduğu belirtilir (HK: 284); fakat yarı deli oluşunu destekler bir bilgi verilmez. Dolayısıyla onun hakkında belirli bir psikolojik rahatsızlık üzerinden konuşmak mümkün değildir.

Son olarak, “Bir Yol” isimli hikâyede, başkışı, kendiliği ile sıkıntıları olan, ruhsal açıdan hastalıklı bir kişidir. O, yaşadığı hayatı benimseyemez:

... Bu yaşadığım hayat, o kadar benim değil ki herhangi bir saatimde birisi gelip de bana “Haydi kalk, sıran geldi, kendi kendin ol” diye bağırsa sanki böyle bir şey mümkünmüş gibi inanıp koşacağım. Bu his bende o kadar kuvvetli... Herhangi bir kalabalıkta kendimden başka herkes olmağa razıyım. Ah, bir elbise değişir gibi hüviyetini değiştirebilmek, lalettayinin içinde kaybolmak, bir avuç kum içinde bir kum tanesi olmak ve böyle olduğunu dahi bilmemek. Ne bileyim, bir maske, bir numara, bir sicil varakası, bir manivelâ, bir çark, bir düğme, her şey olmak, yalnız... (HK: 80)

Kantarcıoğlu onun için “o, Eliot’un Prufrock’u gibi, hastalığına tanı koyan, fakat onu tedavi edemeyen, iradesi zayıf ve eylemsiz bir kişi olarak kalmaktadır” der (Kantarcıoğlu, 2004: 129). Onun ruhsal vaziyetini herhangi bir hastalık başlığı altında inceleyecek yeterli bir bilgi, hikâyede yer almaz.

2.3. Hayvan Hastalıkları

Tanpınar’ın yalnızca iki eserinde hayvan hastalığına yer verilir. *Sahnenin Dışındakiler*’de, *Huzur*’un Nuran’ı küçük bir kızdır ve Mercan isminde bir köpeği vardır. Cemal onların evine gittiğinde Nuran, Mercan’ın hastalandığından söz eder:

–Yalnız Mercan hastalandı. Siz Mercan’ı tanımaz mısınız, gelin size göstereyim. Beni bahçenin bir köşesindeki köpek kulübesine kadar götürdü. Cinsini bilmediğim büyük, uzun sarı tüylü bir köpek kulübenin içinde yatıyordu. Onu görür görmez iki ayaklarını öne doğru uzatarak gerindi, gözlerini birkaç defa açıp yumdu. Bütün başı, kulakları, kuyruğu, vücudu sevinçten ürpermeler içindeydi; fakat yerinden kalkamadı. Küçük kız başını okşayınca hastalığını kendi de kabul etmiş gibi tekrar eski hâline döndü. (SD: 159)

Cemal’in, köpeğin nesi olduğuna dair sorusuna Nuran, “Bilmiyorum, belki üşütmüş olacak...” diyerek cevap verir. (SD: 160)

Aydaki Kadın’da, Leylâ’nın köpeği Emir’in hasta (mefluc ve hummalı) olduğu belirtilir:

Köpek Leylâ’nın ayak seslerini duyar duymaz yerinden kalkmak, ona koşmak istemişti. Fakat yarı mefluc, hummalı vücudu için bu artık imkânsızdı. O içindeki sevgi hazinesini ancak küçük hırıltularla ve o çok dolgun köpek bakışlarının sevinciyle, mahzun anlayışıyla anlatabilirdi. Bir de güzel kırması derisini baştan aşağı dolaşan hazdan eriyecemmiş gibi titreme vardı. (AK: 248)

Baytar Asaf Bey, köpeğin acı çekmemesi için uyutulması gerektiğini belirtse de Leylâ bu fikre yanaşmaz, “Ben dünyada buna razı olamam” der; köpeğin, acı çekerek de olsa yaşamasını ister (AK: 249).

2.4. Tıp, Hastalık ya da Hastalıkla İlişkili Terimlerin Benzetme Unsuru Olarak Kullanılması

Tanpınar, hikâye ve romanlarında hastalıklara geniş olarak yer vermesinin yanı sıra; tıp, hastalık ve hastalıkla ilişkili terimleri de eserlerinde birçok kez benzetme unsuru olarak kullanır. Sıtma, zehirlenme, yara, humma ve cüzzam, söz konusu eserlerde benzetme unsuru olarak en sık karşılaşılan kavramlardır.

Huzur romanında tıp, hastalık ve hastalık ile ilişkili terimlerin benzetme unsuru olarak kullanılması aşağıdaki örneklerde görülür:

Bazen hayal daha vazih olur. Annesini yanı başında, yırtık çarşafı, zayıf ve kaskatı yüzü ile, dimdik gördüğü olurdu. Sonra arabada, başını her arkaya çevirişinde onu biraz daha solgun, erimiş yüzü, hapsedilmiş gözyaşlarıyla adeta *bir yara hâline gelmiş*, her şeyden biraz daha uzak görürdü. (H: 27)

Defterlere bir daha baktı. Bir daha o bir sene evvelinin mayıs sabahını düşündü. Sonra yaz, bir dünyanın sonu gibi içinde canlandı. Arkasından bütün *ömrünü zehirlediğine* inandığı günler, Nuran’ın bıkkınlığı, kendi korku ve telâşları, gülünç ve bıktırıcı ısrarları, hepsi kendi anları, kendi havalarıyla geldiler.” (H: 56)

“‘Hasta bir yol...’ diye düşündü; bu mânasız bir düşünce idi. Fakat işte zihnine ekilmişti. ‘Hasta bir yol...’, *bir nevi cüzama yakalanmış*, onun tarafından iki yana sıralanmış evlerin duvarına kadar yer yer oyulan bir yol... (H: 69)

Bütün kafasındakilere, hepsine birden “Paydos!” demek, kapıları açmak ve yol vermek, son zerresine kadar her hatırayı, her hayali, her tasavvuru kovmak ve her hangi bir nesne, cansız ve şuursuz bir mevcut olmak, bu güneş altında parlak bir yılan sırtı gibi, bir ucu dikilen sokağa, güneşin yer yer *bir cüzam gibi kemirdiği* duvarlara, evlere katılmak, varlığın çemberinden çıkmak, bütün tenakuzlardan kurtulmak...” (H: 70)

“Bununla beraber, bu kız [Muazzez] şimdi *kendisini zehirleyecekti*. Şimdi ona Nuran’ın evlendiğini söyleyecekti.” (H: 77)

“Hayır, hayat her *çağda insanı zehirleyebilirdi*. Vapura gelirken peşleri sıra konuşan iki fakir çocuğun geçim sıkıntısında bahsedişlerini duymuştu. O yaşta konuşulacak şeyler miydi?” (H: 85)

“Bahar bir *nekahet sıtması* gibi derin ve ürperticiydi. Bütün gezinti boyunca bu ürpermeyi duymuşlardı.” (H: 132)

“Nuran’ın evine kabul edilmek saadeti Mümtaz için zevklerin en büyüğüydü. Yazık ki, Fatma’nın huysuzlukları bu *saadeti zehirledi*.” (H: 172)

“Bu korku Mümtaz’ın ruhunda en derin zemberekleri harekete getirirdi. Sonradan *saadetini zehirleyen şeylerin başında, sadece kendisini bu kadar muhayyilesinde terk edişin az çok hissesi olduğunu düşündü*.” (H: 179)

Yaşar zavallı bir budala idi. Fakat annesi bu budalayı dinlerdi. Yakında belki onu da evlenmelerinin aleyhine döndüreceklerdi. Hülâsa bir yığın engel vardı. Eninde sonunda Mümtaz’dan vazgeçmeğe mecbur kalacak, yahut çok delice bir iş yapacaktı. Her ikisinin de *hayatı zehirlenecekti*. (H: 232)

“[Suat’ın karısı için:] Hâlinde ıstıraptan ziyade *yaralanmış gururun acısı vardı*.” (H: 239)

Mümtaz başı açık yürüyordu. Ömründe bu cinsten bir ıstırap duymamıştı. Sanki her şeyden iğreniyordu. Her şey onun için mânasızdı. Her şeyde Suat’ın kirli eli, Yaşar’ın o taptaze haremağası yüzünü çerçeveleyen beyaz saçları vardı. Demek böyleydi. Bir insan yirmi dört saatte değişebilir; iki kişiye, iki zavallıya birden düşman olabilirdi. Sevilmeyen bir kiracı, hiç istenmeyen bir misafir gibi iki kişi hayatınıza taşınabilirler, oradan, sade mevcudiyetleriyle, sade güneş altında nefes almaları, gezinmeleri, duygu ve düşünce benzerlerini anlatırken aynı kelimeleri kullanmalarıyla sizi *zehirleyebilirdi*. (H: 242)

Garip bir üşüme, *bir nevi nekahet sıtması içinde* yukarıya gidecek bir vapur bekledi. Yüzü iskelenenin demir parmaklığında, sanki kendisine ait her şeyle bu demir parmaklığı arasından temas ediyormuş gibi karşı sahile, ucunda Nuran’ın bulunduğu yerlere, bir talih mahpusu gibi bakıyordu. Mümtaz o anda çocukluğunu ağır hüznüyle dolduran bütün hapishane türkülerini hatırlayabilirdi. (H: 249)

Sanki yalnız ümitsiz hatırlayış ve müphem idrakten ibaret solgun ve *sıtmalı bir gölge* dışarıda kalmış, kaldırımlarına taş yerine ilk temasta canlanan, daha evvelki günlere ait hatıralar hâline giren ihsaslar döşenmiş, duvarlarından rutubet yerine eski şarkıların nağmeleri sızan bir dehlize benzeyen bu gecede eski varlığını araya araya dolaşıyor, teker teker tanıdığı ışıklara biraz ısınmak için sokulmağa çalışıyor, fakat o yaklaştıkça hepsi kapanıyordu. (H: 250)

“–Hayata ne kadar şuurlu bakıyorsunuz?.. Adeta *sentetik bir ilaç hazırlar gibi*...” (H: 274)

“... Ötekiler sanat yapıyor. Biz sadece duadayız. Bilirsin, bazı tarikatlerde değil eser vermek, kabrinin üzerine adını yazdırmak bile iyi sayılmadı. İşte bu şarttı. Mümtaz’a göre hem *şifasız hastalığımız*, hem de tükenmez kudretimiz olan şark!...” (H: 279)

Ve Ferahfeza bütün bu *hasret sıtması* yolculukta kâh umulmadık dönemeçlerde mücevher kadehini -o tek cümleden, tek savruluştan kadehini- birdenbire uzatıyor, kâh çok değiştirici desenlerde seyredilen bir hayal gibi, kendi kendinin hatırası veya rüyası gibi görünüyordu. (H: 285-286)

“Birinci selâm son bir çırpınıştâ adeta *sakatlanmış bir kanat gibi* muallakta kalan bir nağme ile bitti.” (H: 289)

Sokağın başındaki evde, her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hülyalı yapan bir lamba yandı, ve bir pencere, birdenbire *hayat hastalığına tutulmuş gibi* gömüldüğü saf ve derin sükût içinden, önündeki ağacın yarı ıslak profiliyle beraber

Mümtaz'ın önüne kadar, bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş kanlı bir parça gibi fırladı. (H: 321)

Zamanımıza gelince, o büsbütün korkunç. Her kıymet pazarda. Her şey altüst. Bir tarafta on dokuzuncu asrın en korkunç, en yıkıcı ihtirarı olan ihtilâl mühendisleri var. İspanya'da veya Meksika'da oturup dünyanın her hangi bir köşesinde, bir şehrin eldeki planlarına göre elektrik tertibatını uzaktan hazırlayan herhangi bir teknik çalışma gibi, ihtilâl hazırlayanlar, hayatın azmağa, *kangren* olmağa müsait yerlerini keşfedip üzerine basanlar, onu azdıranlar var. (H: 345)

“İkisi de bu son aylarda çok sıkılmıştı. Onun için saadetleri bir *nekahet sıtması gibi* geliyordu. Sanki çok uzun hastalıklardan sonra yeniden hayata kavuşmuşlar gibi birbirlerine sarılmışlardı.” (H: 348)

... Avrupa tehlikede imiş. Bana ne! Biz tehlikedeysen o düşündü mü? Balkan Harbi'nde bir kere felâketi önlemeği aklıma getirdi mi? Asırlardır bize soğukkanlılıkla *ameliyat* yaptılar. Kestiler, biçtiler. Birkaç asırlık topraklarımızdan ot gibi söktüler. Sonra pirinç tarlasına havuç eker gibi yerimize başka milletler ekildi. Bunları yapan Avrupa değil miydi? Hitler'i, bugünün meselelerini Avrupa beslemedi mi? (H: 376)

“Nuran'ın adı *bir sıtma gibi* vücudunu dolaştı. Fakat hatırlamanın hazzı artık eskiden olduğu gibi saf değildi. Ona İhsan'ı ihmal etmiş olma vehminin azabı karışıyordu.” (H: 389-390)

Sahnenin Dışındakiler romanında tıp, hastalık ve hastalık ile ilişkili terimlerin benzetme unsuru olarak kullanılması aşağıdaki örneklerde görülür:

“Yine bir akşamüstü onu bizim kapının önünde bir kedi yavrusu gibi büzülmüş oturur gördüm. Beni sokağa bir şey almak için yollamışlardı. Bu, satıcı seslerinin *sıtmalı hüznünü* arttırdığı o bahar akşamlarından biriydi...” (SD: 33)

Şurasını da söyleyeyim ki bütün bunlar daima yaşının hususiyetleriyle karışırdı. Bu hâl, ister bilerek, ister bilmeyerek yapsın, onun konuşmasına, duruşlarına, bahar başlangıçlarının -tıpkı henüz kat'î şeklini almamış, sağlam, katıksız bir dünya görüşünün malı olmamış bir yığın heves ve fanteziyle dolu bazı sanat eserleri gibi- *sıtmalı lezzetini* yapan çok tatlı bir tereddüt, bir yarı yolda kalma hissini katıyordu. Hatta daha ileri gidip diyebilirim ki bu erken uyanışta devam edip giden bu çocukluk esas zemini yapıyordu.” (SD: 48)

“Sokak, evinizin kapısından başlayan hayat, ayrıldığınız zaman hüznü duyduğunuz arkadaş, *bir humma gibi sizi saran macera* ve yarın içine gireceğiniz kördövuşüdür.” (SD: 54)

“Anadolu kıyısında deniz, yer yer sümbül tarlasına benziyordu. Yalıların arasında sabah güneşi bir iğfal, *bir nevi bahar sıtması gibi* suya düşüyordu...” (SD: 176)

“Fakat cumartesi günü öğleden sonra bahçedeki mutfakta başlayan faaliyet yavaş yavaş *bir humma gibi* bütün evi sarardı.” (SD: 232)

[Nâsır Paşa'nın eski fotoğraf, belge ve mektupları şöminede yakması üzerine:] *Bu bir nevi nöbete, sar'aya benziyordu.* Paşanın hareketleri gittikçe o kadar çabuklaşmıştı ki, ben artık yetişemiyordum. Arada sırada sabırsızlanan ellerini alevin içine daldırıyor, isimler, fıkralar, hikâyeler birbirine karışıyor, benim uykusuzlukla, bütün günün yorgunluğundan sonra gelen bu acayip sporla ağırlaşan gözlerimin önünden, artık birbirinden ayıramadığım hayalleriyle bir lahza sonra kül olmak için geçiyorlardı.” (SD: 287)

“Yağmur sağnak hâlinde yağıyordu. Karşı evlerin pencerelerinde *ışıklar henüz açılmış yaralar gibi* parlıyordu.” (SD: 313)

“*Halkımız bir nevi anesteziden kurtulmuş gibi*, millî bünyenin üzerinde yapılan ameliyenin korkunçluğunu daha derinden duyuyordu.” (SD: 323)

[Cemal, Nâsır Paşa'nın kızı Rezzan Hanım'a:] –Babanız seyahate çıkmadan evvel lüzumsuz kâğıtlarını yakmak istemişti. Fakat beraber oluşumuz, ikimizi de çoşturdu. *Bir nevi temizlik hastalığına tutulduk.* Yaptığımız iş bizi sardı. Galiba ikimiz de ateşin her şeyi ortadan kaldıracığına, hayatı temizleyeceğine, yenileştireceğine inanıyorduk! (SD: 289-290)

[Muhtar, Cemal'e:] –Ne kadar garip adamsınız, dedi. Geleli dört ay olmadı, bildiğiniz, bilmediğiniz her işe burnunuzu soktunuz. Sabahtan akşama kadar kapı kapı dolaşıyorsunuz. Her gittiğiniz yerde bulduğunuz kirli çamaşırları, cebinize sokup çıkarıyorsunuz. Benim yaptıklarımla uğraşacağınız yerde, kendi hâlinize bakın! *Bir somnambül gibi* ortalıkta dolaşıyorsunuz! Kabahat bende oldu, sizi bu kadar başı boş bırakmayacaktım.” (SD: 302)

“ [Sakine Hanım için] O yaşta bile hâlâ güzel olan ve kırkından fazla göstermeyen bu kadının *insan evlendirme merakı hakiki bir hastalıktı.* Daha Tıbbiye'nin ikinci sınıfında iken beni bile evlendirmeye kalkışmıştı... (SD: 72)

Mahur Beste romanında tıp, hastalık ve hastalık ile ilişkili terimlerin benzetme unsuru olarak kullanılması aşağıdaki örneklerde görülür:

“Dışarda İstanbul gecesi ağır ve *hastalıklı*, vehim ve sisle dolu.” (MB: 59)

Behçet Bey, babasının sesini iştir iştir yerinden fırlar, duvarda asılı duran tanburunu alır ve ona yavaştan refakate çalışırdı. Gür ve kendisinden emin sesin peşinde bu korka korka ilerleyiş kadar onu çıldırtan şey azdı. Tıpkı bir arslan izinde yürüyormuş gibi, *sıtmalı bir halecan içinde*, başı küçük kollarının bir türlü tam kavrayamadığı tanburuna eğilmiş, olduğu yerden bu sesin gece içindeki macerasını düşünür, onun Boğaz tepelerinde renkli bir uçurtma gibi süzülüşlerini takip eder, sonra da eritilmiş altın gibi, bir tarafta, durgun suda külçelendiğini zannederdi. (MB: 22)

Halit Bey, dede mirası evinde, geniş karyolası içinde, baş ucunda *Mecelle*, cüzdan cüzdan senet, ilâm sureti, istinabe müsveddesi dinlenirken, bu geniş ağacın kök saldıği yerlerde siyah cübbeli, beyaz sarıklı, nur yüzlü hâkimlerin; titiz, pinti evkaf müdürlerinin; uyanık, dalavereci avukatların; parmakları tütün dumanı, mürekkep lekesiyle boyanmış zayıf, kirli yakalı, düzelmemiş sakallı zabıt kâtiplerinin onun açtığı davalarla meşgul olduklarını; zayıf petrol lambası ışığında bu davalara ait dosyalar üzerinde cigara üstüne cigara içerek düşündüklerini; kibirli ecnebi konsoloslarının bile, zaman zaman onlar için mahkemelere gitmeğe yahut cerbezesi, parlak gözlüklerinden okunan tercümanlarını göndermeğe mecbur olduklarını düşündükçe, gerçekten eşsiz bir hazzın bütün vücudunu *bir saadet sıtması gibi* sardığını hissedirdi.” (MB: 109-110)

“[Nergis Ayşe için:] ...Elbisesi parça parça olmuştu. Her yanı kan içindeydi. Fakat, *kuduz bir hayvan gibi*, gene çırpınıyor, saldırıyordu. Saçları kandan iyiden iyiye gözlerinin üzerine yapışmış, ağzı köpük içinde bir zebani gibi çırpınıyordu.” (MB: 138)

“Halit Bey dünyanın en tehlikeli hastalıklarından biri olan *adalet hastalığına* da tutuldu.” (MB: 109)

Aydaki Kadın romanında tıp, hastalık ve hastalık ile ilişkili terimlerin benzetme unsuru olarak kullanılması aşağıdaki örneklerde görülür:

“Güneş eşyayı hem yaratıyor, hem yiyor. Güneş hayattır, ışıktır, *cüzzamdır*... Her şeydir. Her şey her şeydir ve kendisidir.” (AK: 18)

“Marie Beyoğlu’ydu. Çalışkan, başka türlü yapamadığı için eğlenmeğe hazır ve her türlü dostluğa hiç kaynaşmaksızın amade, kimim düşüncesinin üstünde ve ten hazlarının ötesinde her şeye kayıtsız *yarı kanser*, yarı sömürücü hayatıyla Beyoğlu.” (AK: 25)

“Bir şey tasnif edildi mi alâka yarıya iniyor. Tıpkı bir *sanatoryumdaki veremliler gibi*.” (AK: 35)

Azapkapı ile Karaköy arasında o dar, çökmeğe hazır hissini veren cephelerine *bir cüzzam gibi* zamanın girdiği, ancak birbirlerine yaslandıkları, tıpkı Baudelaire’in körleri gibi öyle hep beraber ve yan yana oldukları için ayakta duran binaların altındaki atölyelerde yapıldığı muhakkak olan o hantal, yerli anahtarlardan biriydi. (AK: 52-53)

“[Selim, Asım’ın abisi Hulki Bey için:] Bütün bir titizliği ifşa eden acayip ince kibirli ve *astigmatik bir sesi* vardı.” (AK: 91)

“Selim başını çevirmeden Sabih Bey’i tanıdı. *Nezleli gibi hafif nazlanan kibar ve dikkatli ses* yalnız onun olabilirdi.” (AK: 128)

“Akşam bütün oyununu bitirdi. Birkaç gri ve pembe buluttan, *kanlı serum sarısı bir ışıktan* başka hiçbir şey kalmadı.” (AK: 140)

“[Selim:] Nerde ise bütün vücudum *uyuz dökmüş gibi* kaşınacak...” (AK: 170)

“Leylâ o iki günü ve onu takip eden haftaları hiçbir zaman unutmamıştı. İnsandan ve hayattan öğrendiği, etrafına kirli bir çamaşır sepetine, *irinli bir yaraya bakar gibi* baktığı haftalar. Bütün ömrü ve kendi vücudu bile ona böyle görünmüştü...” (AK: 251)

Fakat Asım hiç de yok olmağa razı değildi. Aksine bu fakir ve temiz salonda, geceki baloya hazırlık renkli kâğıt süslerin, Japon fenerlerinin altında sakin ve kibirli, önündeki tavuğu *en usta bir cerrah gibi* çatal ve bıçağıyla şaşmaz bir ameliye ile ayıklayarak, sadece bu işe

verdiği dikkatle etrafından ayrılmış, hava boşluğundaki yerini sonuna kadar müdafaaya hazır duruyordu. (AK: 259)

Her şey ona o kadar teker teker, etrafıyla, kendisiyle ve birbirleriyle alâkasız, bazen bir boşlukta bazen çok tehlikeli bir dönemeçte veya kalın bir siste birdenbire rastlanmış şeyler gibi hızla çarpacak dağıtacakmış gibi şaşırtıcı hatta korkutucu ve ani geliyordu. Hepsinde teker teker benirliyor, içinden sarsılıyor. Hepsine *bir humma imiş gibi* eğiliyor ve sonra hepsinden ayrı ayrı uyanıyordu... (AK: 263)

[Leyla] Her şeyi görüyor, hepsine bütün duyuş ve teessür kabiliyetleriyle maruz kalıyordu; bununla beraber kayıtsızdı. *Bir çeşit anesteziye uyuşturulmuş gibi* bütün bu ameliyelere, bu dönemeçten doğru birdenbire karşılaşmalara, bütün bu eşyanın, insanların ve anın kendine gelip çarpmasına, hatta içindeki eziliş ve korkuya kayıtsız olmasıydı. Dikkatli, bütün benliğiyle maruz ve uzak, hiç yaşamıyormuş gibi uzaktı. (AK: 264)

“[Nuri için:] Hakikaten bu sargılar içindeki adamda yaşama sevinci denen şey *bir çeşit sıtma gibi* bir şeydi. Kucağında sabahleyin buldukları köpek yavrusu durmadan gülüyor ve eğleneyeceğiz diyordu.” (AK: 266)

“Bütün bacağına *kemiğe doğru ilerleyen bir yanık gibi* çekilmez bir acı ve o zamana kadar tatmadığı bir daha tatmasını istemediği bir uyuşukluk kaplamıştı.” (AK: 270)

Hakikatte ise Mehmet Narlı artık tarafsızdı. Hatta eski partisine olan daimi bağlılığı küçük bir arızadan sonra -güneş bile ara sıra tutulurdu- eskisi gibi devam ediyordu. “Bizi *sıtmadan* kurtaran, o kadar mesut inkılâplar yapan bir organa karşı benim gibi adam nasıl nankörlük edebilir?” (AK: 272)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanında tıp, hastalık ve hastalık ile ilişkili terimlerin benzetme unsuru olarak kullanılması aşağıdaki örneklerde görülür:

... Hayır, Cemal Bey hiç sevimli değildi. İnsana şöyle bir sıcaklık aşılması bir yana dursun, tahammül edilecek tek tarafı yoktu... Dostluğu kayıtsızlığından betardi. Çok defa söyleyeceklerini yalnız bana iştirmek için koluma girdiği zaman bütün vücudumu acayip, *felce benzeyen bir üşüme* kaplardı... (SAE: 165)

Halbuki onun yanında rahatsızdım. Gündüz hayatında, kavga zamanları, eğlence ve sinema hariç, o kadar sakin, tatlı surette tembelliğe müsait olan karım uykuya dalar dalmaz bir nevi cambaz kesilir, kolları, elleri, bacakları birdenbire çoğalır, imkânları genişler, bir örümcek gibi yüzükoyun yattığı yerden her nevi plastik danstan zenci ibadetlerine kadar perde perde yükselip alçalan bir *hareket sar'asına* tutulur, bu çoğalmış aza beni dört bir tarafımdan sarar, dürter, acayip terkipler hâlinde vücuduma yapışır, hoyrat itişlerle ayrılırdı. (SAE: 192)

“Onu [Topal İsmail] asıl yıkan bu dayağı benim karşımda yemesiydi. Ta *ciğerinden zehirlenmişti*. Mel’un kerata, hâline bakmazsın da kızıma göz koyarsın ha...” (SAE: 203)

“... Halbuki mesele benim için büsbütün başka idi. Cemal Bey benim mazideki ıstırabımdı. O benim hayatımın bir tarafıydı. Gizli, *her an tepmesi beklenen bir hastalık gibi* bende yaşıyordu.” (SAE: 324)

Son olarak, *Hikâyeler*’de tıp, hastalık ve hastalık ile ilişkili terimlerin benzetme unsuru olarak kullanılması aşağıdaki örneklerde görülür:

“... Bu çehrede iki sönük çizgi hâline girmiş gözlerden ve son derecede korkunç, iğrenç ve sinsî gülüşle en fecî *yara manzarası gösteren ağızdan başka canlı hiçbir şey yoktu. Tek bir diş, güldükçe bir yara gibi genişleyip büyüyen bu ağzın* ortasında sallanıyordu.” (HK: 25)

“Vaziyeti artık eskisi gibi görmüyordu. Zihninin bir nokta üstünde sarfettiği hummalı gayret, âdeta onu teselli etmişti. Vâkıa eski benliğini kaybetmenin azabını, içinde *bir bıçak yarası gibi* yine duyuyordu.” (HK: 37)

“... Bununla beraber küçük ve memnun kakhahalarla gülüyordu ve Abdullah Efendi bu acayip gülüşün kendi teninde *zalim bir yara gibi* gittikçe kanadığını hissediyordu.” (HK: 41)

Artık insan denen şey kaybolmuş, yerini birbirine kenetlenmiş, birbirine geçmiş mütesaviyen *sarhoş uzuvların sar'ası* almıştı. Sanki bir şeytan, kötü bir ruh; bütün eşyayı, bütün mevcutları hep birden zaptetmiş, onların ağızlarıyla gülüyor, onların uzuvlarıyla doymak bilmeyen iştahını tatmin ediyordu. Filhakika bu hareket, bu sar'a eşyada da aynı surette mevcuttu. (HK: 42)

“Hepsinin karanlık yüzlerinde, kin ve haset melun yıldızlar gibi parlıyordu; hepsinin yüzünü düzgün bir soytarı gülümseyişi, *iğrenç bir yara gibi* ikiye bölüyordu.” (HK: 48)

SONUÇ

Hastalık, ilk insanlıktan itibaren; -mitolojideki efsaneye göre ifade edilecek olursa- Pandora'nın kutusu açıldığından beri varolan, varolmasıyla beraber insanı büyük ölçüde etkileyen bir olgudur. İlk insanlıktan bu yana değişmeyen tek gerçek, hastalığın her dönemde insan için korkutucu bir unsur olduğudur. Nitekim ister öldürücü bir ciddiyette ister önem arz etmeyecek bir derecede olsun, hastalık daima başa gelinmesi istenmeyen bir durumdur.

Kendileri, anne, baba ve diğer akrabaları, çevreleri, kimi zaman hasta olan kimi zaman da hastalıktan dolayı hayata veda eden yazar ve şairlerin, insanı her dem kuşatan hastalığa eserlerinde yer vermemeleri düşünülemez. Dünya edebiyatında da Türk edebiyatında da çoğu yazar ve şair, eserlerinde hastalık temini büyük ya da küçük ölçüde işler. Bu, yeri gelir salgın hastalıklar gibi toplumun büyük çoğunluğunu etkileyen hastalıklar olur; yeri gelir bireysel bir hastalık olur; ancak hastalık, bir şekilde edebiyat eserinde kendine yer bulur.

Yazıldığı dönemin sosyolojisini yansıtan edebiyat eseri, devrinin hastalıklarını sunması açısından önem arz eder.

Dünya edebiyatında klasik olarak nitelendirilen eserlerde daha çok, verem hastalığı ile karşılaşılır. Yine kolera, veba gibi salgın hastalıklar; frengi gibi zührevi hastalıklar ve daha çok Dostoyevksi eserlerinde görülen sara hastalığı bu eserlerde tesadüf edilen rahatsızlıklardır.

Türk edebiyatına bakıldığında, İslamiyet öncesi Türk edebiyatında hastalıkların şamanlar aracılığıyla ruhlardan yardım alınarak tedavi edildiği; bunun yanı sıra, otaçların da bitkileri kullanarak dönemin hekimi pozisyonunda hastaları tedavi ettiği dikkat çeker.

İslamiyet dönemi Türk edebiyatı olarak isimlendirilen divan edebiyatına gelindiğinde, şairlerin sanat yapmak gayesiyle devirlerinin tıp bilgisini şiirlerinde kullandıkları görülür. Bu şiirlerde yararlanılan tıp bilgisi, kaynağını halk hekimliğinden alırken, bu dönemin eserleri bünyesinde somut bir hastalıktan söz etmek güçtür.

Tanzimat dönemine gelindiğinde, modern tıp, yavaş yavaş da olsa eserlere girmeye başlar; alternatif tıp verileri, yerini modern tıba bırakır ve hastalıklar, artık eserlerde somut olarak görülmeye başlanır. Bu dönemde yazarlar, eserlerinde daha çok fiziksel hastalıkları

işlerler. Söz konusu fiziksel hastalıklar içerisinde ise daha çok verem hastalığı üzerinde durulur. Verem dışındaki bedensel hastalıklar bu dönemde bir önem arz etmez. Bunda hiç şüphesiz Batı edebiyatından etkilenen romantik yazarların rolü büyüktür.

Servet-i Fünûn dönemi, hastalıklar konusunda Tanzimat edebiyatının devamı gibidir. Bu dönemde de eserlerde ağırlıklı olarak verem hastalığı ile karşılaşılır. Veremin yanı sıra, eserlerde nadir de olsa diyabet, hemoroid, boğmaca, bronşit, İspanyol nezlesi, frengi, felç gibi rahatsızlıkların görüldüğü de olur.

II. Meşrutiyet döneminde, görünen tabloda büyük bir değişiklik olmazken, Yakup Kadri'nin hikâyelerinde psikolojik hastalıklar görülmeye başlanır. Cumhuriyet dönemine kadar Türk edebiyatında psikolojik rahatsızlıklar yok gibidir. Cumhuriyet döneminde Peyami Safa ile birlikte psikolojik dikkat ve tahlil yavaş yavaş eserlere girmeye başlar. Türk edebiyatının ilk modernistlerinden olan Tanpınar'da ise psikolojik tahlil olgunluk kazanır.

Cumhuriyet döneminde romantik bir etkiyle olmasa da verem hastalığının hâlâ tedavisi bulunmadığından, verem yine yazarlar tarafından işlenen hastalıklar arasında yer alır. Ancak yazarlar eserlerinde vereme, Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerinde olduğu gibi yoğun olarak yer vermezler. Bu dönemde verem dışındaki hastalık yelpazesi genişler. Sıtma, tifo, frengi, zatürre, kızamık, bronşit, romatizma, guatr, kuşpalazı, menenjit, astım, kanser, yazarlar tarafından işlenen rahatsızlıklar arasına girer.

Küçük yaşlarında annesini tifüsten kaybederek hastalıkla erkenden tanışan Tanpınar, gerek fizyolojik gerekse psikolojik açıdan hastalıklara yabancı olmayan bir yazardır. Günlük ve mektuplarında, onun parasızlık ve kadınsızlıkla birlikte en sık şikâyet ettiği konu, hastalıklardır. Bu sayfalarda onun, hastalıklarından yana serzenişleri bitmek bilmez. Öyle ki, onunla ilgili yazılan biyografik romanlara da bu hastalıklar bazen mizahi bazense trajik açıdan yansır.

Bedeni bir hayli hastalığa ev sahipliği yapan Tanpınar, roman ve öykülerinde birçok bedensel ve ruhsal hastalığa yer verir. Beş romanı ve bir hikâye kitabı bulunan Tanpınar'ın, eserleri hastalık dikkatiyle incelendiğinde *Huzur* romanı ve "Evin Sahibi" isimli hikâye diğer eserlerin bir adım önüne geçer.

Hastalık psikolojisi, hastalığın hasta kişide ve hastanın ailesi üzerinde yarattığı etki, *Huzur* romanında başarılı bir şekilde anlatılır. Nitekim bu romanda İhsan Bey Adası

sakinleri hayata hastalığın penceresinden bakarlar. Bu pencere, onlara karanlıktan ve karamsarlıktan başka bir şey göstermez. Söz konusu karamsarlığı okuyucu, romanın başkişisi Mümtaz'ın penceresinden bütün netliğiyle beraber görür. Zira, İhsan'ın hasta olduğu düşüncesi Mümtaz'ın zihnini bir an özgür bırakmaz. Bu hastalık onu *Nuran'ın zamanından*, yani mutluluktan men eder.

Huzur'da Suat'ın verem oluşu, İhsan'ın zatürre oluşu kadar üzerinde durulmasa da yazar/anlatıcı tarafından başarıyla tasvir edilir. Tanpınar'ın, romantiklerin ve romantiklerden etkilenen kendisinden önceki şair ve yazarların tersine Suat'ı aşktan dolayı vereme yakalatmayıp veremden dolayı öldürmemesi ise dikkat çeken bir noktadır.

Yine *Huzur* romanında hastalık hastası bir tip olarak sunulan Yaşar, Tanpınar'ın Türk edebiyatına kazandırdığı bir tip olarak dikkat çeker. Yaşar'ın kullanmadığı ilaç yok gibidir. Normal bir insanda doğal olarak, kendiliğinden gerçekleşen vücut fonksiyonları, Yaşar'da farklı farklı ilaçlar aracılığıyla gerçekleşir.

Bir hastanede tutulan notlardan müteşekkil "Evin Sahibi" isimli hikâye, Tanpınar'ın hastalık konusunda *Huzur* romanından sonra önemsenmesi gereken bir başka eseridir. Her ne kadar hikâyenin geriye dönüşle verilen kısımlarında başkişide takıntıya dönüşen bir fobi anlatılsa da, hikâyenin giriş ve sonuç bölümlerinde başkişi üzerinden hasta psikolojisinin yanı sıra, hastane ortamı ve hastanedeki hastaların vaziyeti sunulur. Bu bakımdan bu hikâye önem arz eder.

Eserlerinde, bedensel hastalıkların çoğunun ismini belirten Tanpınar, ruhsal rahatsızlıkların birçoğunun ismini vermez, sadece kişilerin psikolojik hâllerini ayrıntılı olarak sunar. Bu, onun eserlerine hastalık dikkatiyle bakıldığında dikkat çeken bir husustur.

Tanpınar, öykü ve romanlarında kırkın üzerinde bedensel hastalığa yer verse de, çoğunun sadece ismini belirtmekle kalır. Hastalığın belirtilerinden ve gidişatından söz etmez. Onun, üzerinde en çok durduğu bedensel hastalıklar, *Huzur* romanında yer alır. Bu romanda, önem sırasına göre belirtmek gerekirse; İhsan dolayısıyla zatürre, Suat dolayısıyla verem, Sabih Bey dolayısıyla ise ürtiker rahatsızlığı üzerinde durulur.

Tanpınar'ın bedensel hastalıklara nazaran, ruhsal hastalıkları betimlemek konusunda daha başarılı olduğunu söylemek gerekir. *Sahnenin Dışındakiler* romanında kendisini Cemal'in gözünden *saçları birbirine karışık, gözleri melankoli ile etrafa bakan,*

zayıf bir çocuk olarak tasvir eden Tanpınar, zaman zaman majör depresyon yaşamasıyla ilişkili olsa gerek, söz konusu psikolojik rahatsızlıklar içerisinde depresyonu diğer rahatsızlıklara göre daha başarılı olarak anlatır.

Huzur'un başında ve sonunda huzuru tükenmiş olarak tasvir edilen Mümtaz'ın yaşadığı depresyon hâli, ayna misali, onun geçtiği sokaklara dahi yansır. Bunun yanı sıra yine *Huzur*'da Macide'nin, kızı Zeynep'i kaybettikten sonra yaşadığı depresyon durumu da başarıyla anlatılır. Mümtaz ve Macide'ninki kadar ayrıntılı işlenmese de, *Sahnenin Dışındakiler* romanında Cemal'in, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Hayri İrdal'ın, "Evin Sahibi" isimli hikâyede başkişinin dedesinin bir dönem depresyon yaşadığı görülür.

Depresyon hastalığının dışında, *Huzur* romanında Suat'ın antisosyal kişilik bozukluğu; *Mahur Beste* romanında Behçet Bey'in şizoid kişilik bozukluğu; *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Doktor Ramiz'in obsesif kompulsif bozukluk, Seyit Lûtfullah'ın paranoid şizofreni; *Aydaki Kadın*'da Asım'ın cinsiyet kimliği bozukluğu; "Abdullah Efendi'nin Rüyalari"nda Abdullah Efendi'nin maddenin/ilacın yol açtığı psikoz bozukluğu; "Acıbadem'deki Köşk"te Sâni Bey'in paranoya tablosu çizdiği görülür.

Tanpınar, iki romanında, insanların haricinde hayvan hastalıklarına da değinir. *Sahnenin Dışındakiler* ve *Aydaki Kadın* romanlarında o, hasta olan köpeklere yer verir.

Hastalıklara doğrudan kurmaca kişiler üzerinden yer vermenin yanı sıra; Tanpınar, roman ve öykülerinde tıp, hastalık ve hastalık ile ilişkili terimleri benzetme unsuru olarak da kullanır. Sıtma, zehirlenme, yara, humma ve cüzzam, benzetme unsuru bağlamında en sık kullanılan kelimelerdir.

Tanpınar'ın hiçbir eseri kendisinden, kendi biyografisinden bağımsız değildir. Şahin, "Tanpınar'ın edebi eserleri, kendisinin 'zamiri'nden başka bir şey değildir" der (Şahin, 2012: 214). Yine Demiralp da bu bağlamda "satırların arasında okurlarıyla saklambaç oynayan bir hayalettir Ahmet Hamdi" der (Demiralp, 2014: 160). Dolayısıyla bir ara prevantoryumda yattığı bilinen Tanpınar, veremi Suat'a bir kıyafet olarak giydirir. Alerjik bedeninin daimi düşmanı ürtikeri *Huzur*'un Sabih Bey'inde gösterir. Şikâyetçi olduğu sükût suikastını, 'boa yılanı' imgesiyle Behçet Bey'de işler. İçinde kendisine düşman olarak yer alan ikinci bir benliği Kudret Bey'de somutlaştırır. Eylemsizlik ve pasifliğini, maruzluk ve müşahitlik noktasında Selim Baka'da yoğunlaştırır. Üst kat sakini ve evin asıl sahibi olarak gördüğü bilincini Abdullah Efendi bünyesinde tasvir eder. Özetle,

-dikkatli okunursa- Tanpınar'ın her eserinde bazen fiziki hastalıkları çoğu zamansa sıhatsız psikolojisi noktasında Tanpınar'ı yakalamak mümkündür denebilir.

Sonuç olarak, kimi zaman tahlil yaptırın kimi zaman röntgen çektiren kimi zaman hastanede yatan kimi zamansa ameliyat olan; *hülâsa her laboratuvarında biraz kanım var* diyen ve türlü hastalıklardan yakınan Tanpınar, hastalığı yaşayarak tadar, etrafta görerek ise şahit olur. Sermayesini hayattan alan eserlerinde ise yaşadığı ve çevresinde gözlemlediği hastalıklara geniş ölçüde yer verir. Sıhhati bozuk bir yazar olarak o, kaleminden dökülen marazi satırlar üzerinde hastalıklı kişileri yürütür ve yürüttüğü bu kişiler temsilinde geriye hasta portreler bırakır.

KAYNAKLAR

A. İncelenen Eserler

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2009), **Aydaki Kadın**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

_____ (2011), **Hikâyeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

_____ (2013), **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

_____ (2013), **Huzur**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

_____ (2013), **Sahnenin Dışındakiler**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

_____ (2016), **Mahur Beste**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

B. Yararlanılan Kaynaklar

Akçiçek, Eren ve Gökçek, Fazıl (2012), “Modern Türk Hikâyesinde Tababet”, **Yeni Türk Edebiyatı Dergisi**, S. 6, 87-99.

Aksoy, Alper ve Ögel, Kültegin (2003), “Kendine zarar verme davranışı”, **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, S. 4, 226-236.

Akün, Ömer Faruk (1962), “Ahmed Hamdi Tanpınar”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 12, 1-32.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2014), **DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru Kitabı**, çev. Ertuğrul Köroğlu, HYB Yayıncılık, Ankara.

Alıcı, Yunus (2016), “Baskın Babanın Kaostaki Oğlu: Yahya Kemal ve Tanpınar İlişisine Oidipus Kompleksi ve Psikanalizm Ekseninde Bir Yorum”, **I. Uluslararası Asos Congress Bildiri Kitabı**, Asos Yayınları, Elazığ, 243-257.

Alptekin, Turan (2015), **Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür, Bir İnsan**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Arda, Berna ve Acıduman Ahmet (2010), “‘Türk’ün H1N1’le İlk İmtihanı’: 1918-19 İnfluenza Pandemisinin Ülkemizdeki Görünümü”, **Klinik Gelişim**, 23 (3), 28-35.

Asiltürk, Baki (2009), **Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Hastalık**, İkaros Yayınları, İstanbul.

Arkonaç, Oğuz (1999), **Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.

- Ataç, Nurullah (1989), “Hastalık”, **Günlerin Getirdiği**, Can Yayınları, İstanbul.
- Atay, Oğuz (2008), **Tutunamayanlar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ateşçi, Figen Çulha ve diğerleri (2002), “İntihar Girişimi Olan Bireylerde Birinci ve İkinci Eksen Tanıları”, **Klinik Psikiyatri**, S. 5, 22-27.
- Aydemir, Ertuğrul H. (2009), “Hiperhidrozis”, **Klinik Gelişim**, 22 (2), 52-55.
- Ayvaz, Emre (2008), “Sonradan Gelenin Tanıklığı”, ed. Abdullah Uçman-Handan İnci, **“Bir Gül Bu Karanlıklarda” Tanpınar Üzerine Yazılar**, 3F Yayınevi, İstanbul.
- Ayvazoğlu, Beşir (2008), **Yahya Kemal “Eve Dönen Adam”**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2012), **Ömrüm Benim Bir Ateşi: Ahmet Hâşim’in Hayatı, Sanatı, Estetiği, Dramı**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Balcı, Yunus (2016), **Trajik Bir Şair ve Şiiri**, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Batur, Enes (2008), “Tanpınar’ın Durmuş Saati”, ed. Abdullah Uçman-Handan İnci, **“Bir Gül Bu Karanlıklarda” Tanpınar Üzerine Yazılar**, 3F Yayınevi, İstanbul.
- _____ (2017), **Memnu Mıntika: Ahmet Hamdi Tanpınar için Onüç Çıkma + Bir (Oto)portre Denemesi**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Bayat, Ali Haydar (2016), **Tıp Tarihi**, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul.
- Bezirci, Asım (1986), **Ahmet Haşim: Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Seçme Şiirleri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Bourneur, Roland ve Quellet, Réal (1989), **Roman Dünyası ve İncelenmesi**, çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, Kadire (2017), **Ahmet Hamdi Tanpınar Zamanın İçinde**, Alakarga Yayıncılık, İstanbul.
- Burton, Robert (2017), **Melankolinin Anatomisi**, çev. Meltem Tokmakçioğlu, Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Butcher, James N. ve diğerleri (2013), **Anormal Psikoloji**, çev. Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi** (t.y.a), C. 5, Milliyet Gazetecilik, İstanbul.

- _____ (t.y.b), C. 15, Milliyet Gazetecilik, İstanbul.
- Çıkla, Selçuk (2016), **Edebiyat ve Hastalık**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Davies, William (2017), **Öfke ve Tahammülsüzlük**, çev. Duygu Günkut, Kuraldışı Yayınları, İstanbul.
- Demiralp, Oğuz (2001), **Kutup Noktası**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2014), **Tanpınar’a Biraz Huzur Verelim**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Demiryürek, Meral (2008), “Finten’de Hasta Hastalık ve Doktor”, **1. Uluslararası Türk Tıp Tarihi Kongresi 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı**, C. 1, 195-206.
- Dervişcemaloğlu, Bahar (2012), “Edebiyat ile Tıbbın Buluştuğu Nokta: Anlatısal Tıp”, **Yeni Türk Edebiyatı Dergisi**, S. 6, 101-116.
- Devellioğlu, Ferit (2007), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dimdik, Pelin (2014), **Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın-Erkek İlişkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dostoyevski, Fyodor (2010), **Budala**, çev. Mazlum Beyhan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Eray, Nazlı (2015), **Aydaki Adam Tanpınar**, Doğan Kitap, İstanbul.
- Ercilasun, Bilge (1997), “Edebiyatımızda Marazîlik”, **Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Erdem, İlhan (2013), “Konuşma Eğitimi Esnasında Karşılaşılan Konuşma Bozuklukları ve Bunları Düzeltme Yolları”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 11.
- Erer, Sezer (2012), “Tıp ve Edebiyat: İki Eser İki Hastalık”, **Lokman Hekim Journal**, 2 (3), 51-57.
- Erhat, Azra (2015), **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Eyuboğlu, Bedri Rahmi (1985), **Kardeş Mektupları**, haz. Mehmet Hamdi Eyuboğlu, Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Freud, Sigmund (2011), “Yas ve Melankoli”, **Metapsikoloji III**, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul.
- Genç, Ayten (1990), “Peyami Safa’nın Eserlerinde Hastalık ve Ölüm”, **Millî Kültür Dergisi**, S. 77.
- Grimal, Pierre (2012), **Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma**, çev. Sevgi Tamgüç, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Güleç, Cengiz (2014), **Psikiyatrinin ABC’si**, Say Yayınları, İstanbul.
- Gürbilek, Nurdan (2012), **Benden Önce Bir Başkası**, Metis Yayınları, İstanbul.
- _____ (2014), **Kör Ayna, Kayıp Şark**, Metis Yayınları, İstanbul.
- _____ (2015a), **Mağdurun Dili**, Metis Yayınları, İstanbul.
- _____ (2015b), **Sessizin Payı**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Hatemî, Hüsrev (1985), “Türk Edebiyatında Hekim ve Hasta İmgesi”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, İletişim Yayınları, S. 15.
- Herbert, Claudia (2016), **Travma Sonrası Psikolojik Tepkileri Anlamak**, çev. Nihan Azizlerli-Remzi Güneş, Psikonet Yayınları, İstanbul.
- Işın, Ekrem (2003), **A’dan Z’ye Ahmet Hamdi Tanpınar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İldeş, Özgür (2009), **Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919’a Kadar Olan Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım (1889-1919)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnci, Handan (2014a), “Tanpınar Olmak”, ed. Abdullah Uçman-Handan İnci, **Ahmet Hamdi Tanpınar**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (2014b), **Orpheus’un Şarkısı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İpekten, Halûk (2007), **Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kandiş, Hayati ve diğerkleri (2009), “Karbonmonoksit Zehirlenmesi”, **Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 11 (3).

- Kantarcioglu, Sevim (2004), **Ahmet Hamdi Tanpınar: Yapıbozumcu ve Semiotik Yaklaşımlar Işığında Tanpınar Hikâyeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kaplan, Mehmet (2015), **Yavaş Yavaş Aydınlanan Tanpınar**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Sefa (2013), **Geç Kalan Adam Ahmet Hamdi Tanpınar**, Doğan Kitap, İstanbul.
- Karaduman, Ayşen (2011), “Kalıtsal Büllü Hastalıklar”, **Türkderm-Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi**, S. 45.
- Karasu, Bilge (2003), “Acı Çeken Gövde”, **Kitap-lık Dergisi**, S. 61.
- Kavcar, Cavit (2016), **Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Kaygana, Mehmet (2008), **Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919-1944 Yılları Arasındaki Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kemikli, Bilal (2007), “Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi”, **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, 16 (1).
- Kırkoğlu, Serdar Rifat (2012), “Edebiyat ve Hastalık”, **Kitap-lık Dergisi**, S. 157.
- Kocatürk, Utkan (1991), **Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- _____ (2006), **Tıp Terimleri El Sözlüğü**, Nobel Kitabevi, İstanbul.
- Koç, Murat (2016), **Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Son Savunması: Her Şey Bana Karşı**, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Koçak, Onur Murat (2015), **Dişeti Çekilmelerinde Açığa Çıkan Kök Yüzeyini Örtme Amacıyla Kullanılan Cerrahi Yöntemler**, Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Periodontoloji Ana Bilim Dalı.
- Kolcu, Ali İhsan (2008), **Zamana Düşen Çılgılık: Tanpınar’ın Şiirinin Epistemolojik Temelleri & Tanpınar’ın Şiir Estetiği**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Köprülü, M. Fuad (2007), “Edebiyatta ‘Marazi’lik”, **Bugünkü Edebiyat**, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Koroğlu, Ertuğrul (2015), **Psikiyatri Sözlüğü**, HYB Yayıncılık, Ankara.
- Kring, Ann M. ve Johnson, Sheri L. (2017), **Anormal Psikolojisi**, çev. Muzaffer Şahin, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Kuçlu, Evren (2015), “Edebiyat Parçalayan ‘Ruh Hastası’”, **Hece Dergisi**, S. 225.
- Kurt, Barış Can (2015), **Peyami Safa’nın Romanlarında Hastalık**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurtoğlu, Mehmet (2015), **Hasret ve Azap: Tanpınar’da Şehir ve Kadın**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Kuzubaş, Muhammet (2006), “Divan Şairleri Hastaları Nasıl Tedavi Ederler?”, **Karadeniz Araştırmaları**, S. 9.
- Marsh, Ian (2017), **İntihar: foucault, tarih ve hakikat**, çev. Yonca Aşçı Dalar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Mayo Clinic (1991a), **Family Health Book**, C. 1, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- _____ (1991b), **Family Health Book**, C. 2, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Medicana Genel Sağlık Ansiklopedisi** (1993a), C. 4, Milliyet, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (1993b), C. 12, Milliyet, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (1993c), C. 2, Milliyet, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (1993d), C. 10, Milliyet, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (1993e), C. 3, Milliyet, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Mengüşoğlu, Takiyettin (2014), **Felsefeye Giriş**, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- _____ (2015), **İnsan Felsefesi**, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Naci, Fethi (2008), “Huzur”, ed. Abdullah Uçman-Handan İnci, “**Bir Gül Bu Karanlıklarda**” Tanpınar Üzerine Yazılar, 3F Yayınevi, İstanbul.
- Narlı, Mehmet (2013), **Edebiyat ve Delilik: Türk Roman ve Öyküsünde Deliler ve Delilik**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Okay, Orhan (2010), **Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

_____ (2014), “Zamanın İçinde ve Dışında Bir Hayat Hikâyesi”, ed. Abdullah Uçman-Handan İnci, **Ahmet Hamdi Tanpınar**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Özcan, Nezahat (2016), **Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Fransızca Kelimeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Özdemir, Mehtap Işık (2012), “Melankolinin Gölgesinde İki Adam: A.H. Tanpınar ve Mümtaz”, **Yeni Türk Edebiyatı Dergisi**, S. 6.

Özkol, Hatice Uce ve diğerleri (2015), “Yeni tanımlanmış lepramatöz lepra olgusu ve mikrobiyolojik görüntüleri”, **Abant Medical Journal**, 4 (2).

Öztürk, Özhan (2009), **Folklor ve Mitoloji Sözlüğü**, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Phillips, Adam (2017), **Yasak Olmayan Hazlar**, çev. Saliha Nilüfer, Metis Yayınları, İstanbul.

Rothernberg, Robert E. (1978), **Resimli Sağlık Bilinci Ansiklopedisi**, C. 2, Dölen Neşriyat, İstanbul.

Safa, Peyami (1999), **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Sağlık Ansiklopedisi (t.y.a), C. 1, Arkın Kitabevi, İstanbul.

_____ (t.y.b), C. 2, Arkın Kitabevi, İstanbul.

_____ (t.y.c), C. 4, Arkın Kitabevi, İstanbul.

Samsakçı, Mehmet (2014), **Tanpınar’ın Eşiğinde: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Eserleri Üzerine Düşünceler**, Kitabevi, İstanbul.

Sevinç, Canan (2015), “Peyami Safa’nın Romanlarında Metafor Olarak Hastalık”, **Hece Dergisi**, S. 217.

Shafran, Roz ve diğerleri (2017), **Mükemmeliyetçilik**, çev. Dilek Onuk, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul.

- Songar, Ayhan (1980), **Psikiyatri Psikobiyoloji ve Ruh Hastalıkları**, Serhat Dağıtım Yayınevi, İstanbul.
- Sontag, Susan (2015), **Metafor Olarak Hastalık-Aids ve Metaforları**, çev. Osman Akınhay, Can Yayınları, İstanbul.
- Soygür, Haldun (1999), “Sanat ve ‘Delilik’”, **Klinik Psikiyatri**, S. 2.
- Sunat, Halûk (2004), **Boşluğa Açılan Kapı: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yapıtlarına Psikanalitik Duyarlılık Bir Bakış**, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Şahin, İbrahim (2012), **Haz ve Günah: Bir Tanpınar Yorumu**, Kapı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2017a), “Tanpınar’ın Yunus Kâzım Köni’ye Gönderilmemiş Mektubu”, **Türk Dili Dergisi**, S. 781.
- _____ (2017b), “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ‘Suad’ın Mektubu’ Başlıklı Müsveddeleri”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, 9 (17).
- Şen, Cafer (2012), “Edebî Söylemin Düzeninde Bir Yapı Söküm Tavrı Olarak ‘Yaratıcı/Yaz(dır)ıcı Hastalık’ın Psikanalitik Temelleri Üzerine”, **Kurgan Edebiyat**, S. 9.
- Şişman, Yener (2012), “Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Sosyal Politika Çalışmaları**, 7 (28).
- Taner, Haldun (2016), “Ne İçinde Zamanın, Ne de Büsbütün Dışında”, **Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1997), **Hasan Âli Yücel’e Mektuplar**, haz. Canan Yücel Eronat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2006), “Kerkük Hâtıraları”, **Yaşadığım Gibi**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- _____ (2007), **Günlüklerin Işığında Tanpınar’la Başbaşa**, haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- _____ (2007), **Tanpınar’ın Mektupları**, haz. Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- _____ (2011), **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

- _____ (2011), **Yahya Kemal**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- _____ (2016), **Hep Aynı Boşluk: Denemeler Mektuplar Röportajlar**, haz. Erol Gökşen, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- _____ (2018), **Suat'ın Mektubu**, haz. Handan İnci, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Taşdelen, Vefa (2015), “Hastalık Durumları ve Şifa Olarak Söz”, **Hece Dergisi**, S. 225.
- Tevfik Fikret (2000), **Dil ve Edebiyat Yazıları**, haz. Prof. Dr. İsmail Parlatır, TDK Yayınları, Ankara.
- _____ (2015), **Rübâb-ı Şikeste**, haz. Abdullah Uçman-Hasan Akay, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Topkarcı, Zeynep ve Küçüköğlü, Rıfkiye (2013), “Ayağın sık görülen dermatolojik sorunları”, **TOTBİD Dergisi**, S. 12.
- Turan, Metin ve Çilli, Ali Savaş (1999), “Tik bozuklukları”, **Genel Tıp Dergisi**, 9 (3).
- Türk Dil Kurumu (2011), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Uğurcan, Sema (1993), “Ahmet Hamdi Tanpınar'da doktor tipleri”, **Dergâh Edebiyat Sanat Kültür Dergisi**, 4 (42).
- Uraldı, Cem (2015), “Edebiyat ve Sağlık”, **Hece Dergisi**, S. 225.
- Urgan, Mîna (2008), ““Kadın Dırdırı Dinlememek İçin Bekâr Kaldım””, ed. Abdullah Uçman-Handan İnci, “**Bir Gül Bu Karanlıklarda**” Tanpınar Üzerine Yazılar, 3F Yayınevi, İstanbul.
- Ünal, Halil (2015), “Borges ve Körlük: Gerçekliği Susturmak”, **Hece Dergisi**, S. 225.
- Willson, Rob ve Veale, David (2017), **Hastalık Hastası Olmak (Sağlık Anksiyetesi)**, çev. Sevil Kurdoğlu, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul.
- Woolf, Virginia (1987), “Hasta Olmak Üzerine”, çev. Meltem Ahıska, **Defter Dergisi**, S. 2.
- Yenen, Osman Şadi (2005), “Biyolojik Silah Olarak Çiçek ve Aşısı”, **Klinik Gelişim Dergisi**, 18 (3).

Yeniterzi, Emine (1999), “Dîvan Şiirinde Sağlık ve Hastalıklarla İlgili Bazı Hususlar”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 4.

Zarifoğlu, Cahit (2014), “Ve Tek Kare Bir Film”, **Şiirler**, Beyan Yayınları, İstanbul.

C. İnternet Kaynakları

Günaydın, Serdar (2001), “Tıp ve Edebiyat 2”, **Hürriyet Haber**, <http://www.hurriyet.com.tr/tip-ve-edebiyat-2-tip-okullarinda-verilmeye-baslanan-38302022> (25.01.2018)

Tezerdi, Erkut (2016), “Doç. Dr. Selçuk Çıkla: Yazarlar Acı Çekenleri Anlatmaktan Zevk Duyar”, **Karar**, <http://www.karar.com/hayat-haberleri/edebiyat-hastalik-sever-154574> (25.01.2018)

Yamaç, Kadri, “Popüler Kültürün Bir Parçası Olarak Edebiyatta Tüberküloz”, <http://www.kadriyamac.com/tr/html/100/Edebiyatta+Tuberkuloz/> (16.06.2017)

“Yazarın hastalığı, hastalığın edebiyatı” (2012), <http://www.edebiyathaber.net/yazarin-hastaligi-hastaligin-edebiyati/> (15.06.2017)

“Edebiyatta Verem” (2011), <https://argoscelik.blogspot.com.tr/2011/10/verem-ve-edebiyat.html> (12.01.2018)

ÖZ GEÇMİŞ

Yunus Alıcı, 28.05.1992 tarihinde İstanbul/Bahçelievler’de dünyaya geldi. İlk ve orta öğretimini memleketi Gaziantep’te tamamlayan Alıcı, 2011 yılında Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı ve 2015 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı programında yüksek lisans öğrenimine başladı. 2016 yılı Şubat ayında Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne araştırma görevlisi olarak atanmasının ardından yatay geçiş yolu ile yüksek lisans öğrenimini Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı programına aldırdı. Yabancı dil olarak İngilizce bilen Alıcı, hâlen Erzurum Teknik Üniversitesi bünyesinde yüksek lisans öğrenimini sürdürmekte ve araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

AUTOBIOGRAPHY

Yunus Alıcı, was born in İstanbul/Bahçelievler on 28th May, 1992. After completing his primary and secondary education in Gaziantep, Alıcı got into department of Turkish Language and Literature of Gaziantep University Faculty of Science and Arts in 2011. In 2015, he graduated from this department. In the same year, he started his master's degree in Gaziantep University Social Sciences Institute Turkish Language and Literature Department Modern Turkish Literature program. In february 2016, following his appointment as a research assistant to Erzurum Technical University Literature Faculty Department of Turkish Language and Literature, he undergraduated transfer into Erzurum Technical University Institute of Social Sciences Turkish Language and Literature Department of Modern Turkish Literature. He speaks English as a foreign language and still have studied as research assistant in Erzurum Technical University.